

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYAT ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

ÇOCUK EDEBİYATINDA DİSTOPİK BAĞLAM VE
ÇOCUĞUN BİYOPOLİTİKASI

Suzan DENİZ

2520160142

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Nejdett NEYDİM

İSTANBUL – 2021

ÖZ

ÇOCUK EDEBİYATINDA DİSTOPİK BAĞLAM VE ÇOCUĞUN BİYOPOLİTİKASI

Suzan DENİZ

Çocuk ve gençlik edebiyatında son yıllarda politik bağlam ve eleştiri sıkça rastlanan bir yaklaşım olmuştur. Yetişkinlere hitap eden edebiyat türlerinde eserlere politik açılardan yaklaşmak sık kullanılan bir pratik olsa da çocuk edebiyatında son yıllara kadar üstü örtülü şekilde, kimi zaman didaktisizm kavramı altında yer bulmuştur. Yetişkinlere yönelik edebiyat türlerinde çocuk karakterler ön planda olmasalar da hitap ettiği kitle ve piyasa açılarından son yıllarda etkileyici şekilde gelişen çocuk ve gençlik edebiyatlarında çocuk ve genç karakterler arasından oldukça popüler ve kendi kitlelerini yaratmış karakterler çıkmıştır, ve bu karakterler sadece yetişkinlerin istediği gibi davranan, örnek olarak gösterilen çocuk ve gençler değil, lider ve kurtarıcı, kimi zaman da politik eleştiri getirebilen karakterler olmuşlardır. Yani denebilir ki, çocuk, edebiyat eserlerinde, keşfetmiş olduğu bireyselliğini daha da güçlendirmiştir. Bireysellelikle birlikte gelen bir özünü keşfetme ve güce sahip olma kavramları da bu tür eserlerdeki belli olay, karakter ve durumlara politik bir bakış açısını getirir. Çocuk ve gençlik edebiyatı eserlerini içerdikleri bu politik taraflardan dolayı postmodern bakış açılarıyla değerlendirmek mümkündür. Michel Foucault'nun toplumsal bir eleştiri olarak getirdiği ve sonrasında pek çok düşünür tarafından geliştirilen biyopolitika kavramı da bunlardan biridir. 1970'ler sonrası devlet yapılanmalarında liberal ve neoliberal politika ve bunlarla beraber gelen ekonomik ve sosyal yapı Foucault ve pek çok siyaset ve sosyal bilimci tarafından özellikle de egemen gücü yapısöküme uğratmaları ve merkezsizleşerek bireye karşı bir belirsizlik fakat aynı zamanda da gücünü üstü kapalı şekilde arttırarak devam ettirme yoluna gitmiştir. Foucault'nun yeni bir yönetimsellik olarak tanımladığı bu olgu iktidarın biyogücünü gösterir: birey güç altında kalmamalı, yaşaması için gerekli alan ve araçlar kendisine verilmeli fakat aynı zamanda da kontrol edilebilir olmalıdır.

Biyopolitik görüşün kısa bir tasviri olan bu yaklaşıma daha sonra Roberto Esposito devletin bağımsızlığı açısından yeni bir yorum getirmiştir. Tüm bunlar arasında genelde ikinci plana atılan çocuk ve genç ise bireyselliğini gerçekleştirerek yetişkinler kadar rol oynar. Bu çalışmanın amacı da çocuk ve genç bireyin biyopolitik bir yönetim anlayışındaki konumunu belirlemektir. Bu konum çocuk ve gençlik edebiyatının tarihselliği incelenerek ve Michel Foucault'nun ve onu takip eden düşünürlerin bakış açıları ışığında değerlendirilerek aslında çocuk ve genç bireyin modern bir soy kütük incelemesini de sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, çocukluk, distopya, biyopolitika, bağımsızlık, çocuk edebiyatı, biyogüç, egemen güç, distopya

ABSTRACT

DYSTOPIC DISCOURSE IN CHILDREN'S LITERATURE AND THE BIOPOLITICS OF THE CHILD

Suzan DENİZ

Political discourse and criticism has been a frequently used approach in children's and young adult literature recently. Even though approaching literary texts that address adult readers from a political point of view is a commonly used practice, this has also taken its place in children's literature in the recent years both covertly and sometimes under didacticism. Although children characters are not in the forefront in literary texts that address adults, there have appeared popular children and young adult characters who managed to create their own audience in the recently developing children's and young adult literatures in terms of the audience and market conditions. These characters have not only been behaving accordingly to the liking of the adult and been a model child, but are characters who are leaders and saviors, and sometimes bring a political criticism. Thus, it can be said that the child has strengthened the individuality which he has discovered, in literary works. In other words, the child, as a character has discovered his individuality as a sovereign character just as the adult. Discovery of the self and possession of power concepts that accompany individuality bring about a political point of view to events, characters, and situations in these texts. Nevertheless, the acquisition of autonomy and power also means that the individual is now equipped with a certain political stance. This is not only valid for the adult but also the child character. It is possible to evaluate children's and young adult literature texts with a postmodern approach because of this political side. One of these views is Michel Foucault's biopolitics concept that he developed as a social criticism and later developed by many different philosophers. The economic and social structure that was brought about after the post-1970s liberal and neoliberal state organizations have been subjects of debate by Foucault and many other political and social academicians particularly in

terms of these politics deconstructing sovereign power and creating ambiguity for the individual through a decentering, but at the same time sustaining and enhancing their power covertly. Although biopolitics, in its origins, did not emerge in such a disciplinary approach, with the dominance of neoliberal politics, biopolitics was also transformed into a structure in which disciplinary power of the state and the dispositifs it uses propose a danger for the individual's life. The central power, through the use of various tools and gadgets, can now monitor and utilize citizens no matter their age. This exposure is valid not only for the adults and senior citizens but also targets the children of all ages: the individual has now become a biological matter at the disposal of the government. This notion that Foucault describes as a new governmentality shows the biopower of the government: the individual should not be crushed under the power, but should be given the necessary space and tools for living but at the same time be controllable. However, under a dystopic environment, whose governmentality idea tends to be totalitarian, the individual in the society turns into merely a productive but, when needed, a disposable body, thereby decreasing the human body only into a biological mass, and a whole nation to a controllable mass of bodies. This approach, which is a brief definition of biopolitics view, is later reevaluated in terms of the immunity of the government by Roberto Esposito, who adds the notion of immunity to biopolitics as a paradigm. However, the immunity is evaluated from the perspective of both the government and the individual who possesses his own immunity towards the outer effects. Among all these, the child and the young adult individual who were left in the background play an equal role as the adult. The aim of this study is to determine the position of the child and young adult individual in this governmental approach. In order to exemplify the status of the child in a dystopic environment and according to a biopolitical perspective, three children's literature books are chosen as they feature child and young adult characters who struggle against the disciplinary power and even oppressive governmentality. Suzanne Collins's *The Hunger Games* and Lois Lowry's *The Giver* pose a description of a neoliberal society; the former expressing an oppressive political structure which justifies its biopower by making children into voluntary killers

in a competition which gives the book its title; and the latter, disguised as a utopic place and society, only to be discovered by the young protagonist to be dystopic. The third book by Gudrun Pausewang can be described as a post-apocalyptic dystopia which occurs after a nuclear explosion almost wiping out an entire community of a country, and in which the child protagonist suffers the death of close family and friends. The last dystopia, classified as one of the sub-genres of dystopic fiction does not necessarily involve a neoliberal structure; nevertheless, the child's struggle to construct a new society proposes a specific child figure in such an environment. All three literary texts attempt to sketch a child/young adult character who is expected and also made to find their strength and find their stance against in a dystopic environment. The unorthodox representation of the child in fictional works reveal the fact that a new child hero/heroine is rising in literature. Apart from making a description of such a character, this study will also present a modern genealogical analysis of the child and young adult by studying the history of children's and young adult literature and evaluate the concept in the light of views of Michel Foucault's and post-Foucauldian philosophers.

Keywords: Child, childhood, dystopia, biopolitics, immunity, children's literature, biopower, sovereign power, dystopia

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın gelişim sürecine katkıda bulunan öncelikle kıymetli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Necdet NEYDİM'e teşekkür etmek isterim. Çocuk ve gençlik edebiyatlarının bilindik çerçevelerinden çıkarak farklı perspektiflerden görmemi sağlamış ve değerli yorumları ile yönlendirmiştir. Ayrıca çalışmanın yine yazım sürecinde tezim üzerine değerli ve yapıcı yorumlarda bulunan Prof. Dr. Ayşe Fitnat ECE hocama da teşekkürlerimi sunarım. Son olarak hem yüksek lisans hem de doktora çalışmalarında desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Tatiana GOLBAN'a teşekkürlerimi sunarım.

Tez yazım sürecinde, alanları olmasa da tez çalışmalarına yardımcı olan ve destekleyen Doç. Dr. Dalila ÖZBAY ve Doç Dr. Burçin ERDİ'ye kıymetli dostluklarından dolayı müteşekkirim. Burada isimlerini sayamadığım ama doktora derslerini almak şansını yakaladığım doktora programı hocalarıma da verdikleri eğitimden ve açtıkları ufuklardan dolayı minnettarım. İlham veren bütün yazarlar, sanatçılar ve müzisyenlere de en içten duygularıyla teşekkürler.

Son olarak beni tüm hayatımda destekleyen, esirgeyen ve sevgisini veren ailem Hafize DENİZ, Ünal DENİZ ve Burcu DENİZ'e en içten sevgimi sunarım. Bu çalışma, dünyamıza güneş gibi doğan Mete DENİZ'e adanmıştır.

Suzan DENİZ

Tekirdağ, 2021

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK EDEBİYATININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE “ÇOCUK” OLGUSU

1.1.Çocuk Edebiyatının Tarihsel Gelişimi İçinde Çocuk.....	19
1.2. Karşılaştırmalı Çocuk Edebiyatı.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

BİYOPOLİTİKA

2.1.Michel Foucault’da Biyopolitika.....	40
2.2.Roberto Esposito’da Biyopolitika.....	48
2.3.Biyopolitik Açıdan Modern Çocuk.....	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EDEBİYATTA ÜTOPYA VE DİSTOPYA

3.1.Ütopya ve Distopya Tanım ve Bağlamı.....	67
3.2.Distopik Eserlerde Biyopolitika.....	84
3.3.Güç Olgusuna Postmodern Yaklaşımlar.....	87

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİSTOPİK ÇOCUK EDEBİYATI ESERLERİNDE BİYOPOLİTİKA

4.1.Distopik Çocuk Edebiyatında Biyopolitik Olguya Genel Bakış.....	102
4.2.Çocukluk Mitinin Yeni Bir Değerlendirmesi.....	106
4.3.Bağışıklık Faktörü Olarak Çocuk.....	126
4.4.Egemen Güç Olarak Devlet İçindeki Çocuk.....	138
SONUÇ.....	165

KAYNAKÇA.....	176
ÖZGEÇMİŞ.....	183

GİRİŞ

Felsefi akımlar insanın doğasının ve davranışlarının çeşitli yönlerine odaklanıp onun hayattaki ve toplumdaki yerini belli bir şekilde yetiştirilmiş yetişkin bir insan olması gerçeğinden yola çıkarak oluştururlar. Felsefi akımlarda yetişkin üzerine yoğunlaşırken çocuk olgusu genelde göz ardı edilir, fakat bakış açılarının göz ardı ettiği nokta, şimdi inceledikleri üzerine odaklandıkları yetişkinin belli bir kurallar çerçevesi içerisinde büyütülmüş bir çocuk olduğudur. Edebi eserlerde de çocuk hem soyut bir olgu olarak hem de fiziksel bedeni ile çoğunlukla nesneleştirilmiş olarak karşımıza çıkar. Fakat gelişen ve yaygınlaşan çocuk edebiyatı sayesinde çocuk figürünü kurgunun ana karakteri olarak artık görebiliyoruz.

Toplumsal eleştiri ve toplum sorunları 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren roman edebi türünün ana belirleyicilerinden biri olmuştur. Roman aracılığı ile toplumsal bir eleştiri yapılmış ve eleştirilen bu olgu, karakter veya olay üzerinden okura sunulmuş ve içinde bulunduğu toplumun bir kritiğini yapmaya sevk edilmiştir. Bu toplumsal eleştiri doğal olarak toplumu oluşturan bireylerin ekseriyetiyle yetişkinler olmasından yola çıkar. Roman türünün çeşitlerinden kabul edilen gelişim romanları [Bildungsroman] ise yapısal olarak ana karakterin çocukluğundan başlamakla birlikte belli bir noktadan sonra çocuğun, ergenlik ve erken yetişkin bir döneminde yine toplumun eleştirilebilir bir olgusu ile ilişkisi olduğunu gösterir.

Gelişim romanları, Batı edebiyatında 18. yüzyıl sonrasında, roman türünün de geniş kitleler tarafından çok okunur hale gelmesi ile birlikte, popüler bir roman türü olmuştur. Bu tür romanların genel karakteristiğine bakıldığında ana kahramanın bir çocuk olması ve dünyayı deneyimleyerek büyümesi çocuğun psiko-sosyal açıdan değişimini gösterir. Gelişim romanları 18. yüzyıl sonrasında edebiyatta görülmeye başlamasına rağmen, türün ideolojisi Antik dönemlere kadar takip edilebilir. Fakat ana odak noktası olarak çocuk karakterin gelişiminin gösterilmesi, onun saf dünya görüşünü kaybetmesine sebep olan olaylardan sonra eleştirilen bir toplumun parçası olması; diğer bir deyişle, çocukluktan sıyrılıp, ilk önce genç bir birey, sonra da yetişkin olması izlenir.

Çocukluğun saf ahlak anlayışının yerini tartışmaya açık bir toplumsal ahlak anlayışının alması ayrıca bir eleştiri noktasıdır. Çocukluk ve saflık olguları arasında bir paralel kuran bu romanlar, söz konusu bağı Realizm öncesinde edebiyatta bir devrim yapmış olan Romantizm akımında bulur ve bunu devam ettirir. Saflık olgusu Romantizmin geliştirdiği bir çocukluk miti olgusundan ileri gelir: çocuk, el değmemiş, saf, masum, çevre ile etkileşimi az olduğundan bozulmamış kabul edilir ve bu özellikler kutsanır. Benzer bir çocukluk olgusu Realist akımdaki söz konusu olan gelişim romanlarında da gözlemlenebilir: fakat bu romanların bir adım ileri giderek, çocuğu toplumsal çerçevede, ve özellikle de yetişkinlerle iletişim halinde olduğu durumları ve bunun sonuçlarını da gösterir.¹ Tartışmaya açık bir ahlak olgusunun hakim olduğu toplumda çocuk karakter bir zaman sonra gözlem ve deneyim aracılığı ile kendisini bu ahlak olgusunun (istese de veya karşı çıksa da) bir parçası olur ve çocukluğunun masumiyetini yitirir.

Toplumsal eleştiri yapmanın sadece yetişkin bireyler üzerinden değil, özellikle de çocuk karakterler üzerinden yapmanın sonuçlarından biri de aslında, çocuğun yaşadığı toplum tarafından nasıl şekillendirildiğini ve koşullandırıldığını göstermesidir. Sadece yetişkin bireylerin karakter olduğu roman, eleştiri noktası olan olguyu romanda geçen olaylar üzerinden gösterir ve yorumlarken, eğitmeye ve şekillendirilmeye müsait yaşa gelmiş olan çocuk karakter üzerinden yapılması okuyucuya belli toplumsal ve politik olguların bu şekillendirmede ne gibi bir rol oynadığını gösterir. Yani bu şekillendirme süreci aslında, Mikhail Bakhtin'in zamansal uzam [chorotope] olarak adlandırdığı, romanın kurgulandığı zaman ve mekandaki biyopolitik organların nasıl kullanıldığıdır. Çocuk eğitilip şekillendirildiğinde roman sona erer.

Toplumsal eleştirinin Gelişim romanları üzerinden de gözlemlenebildiği 19. yüzyıl sonrasında modernist hareket edebiyata ve diğer sanat dallarına hakim olur. Modernizmin de karakteristik bir özelliği olan toplumsal sorun, bireyin kendisini toplumdan soyutlaması üzerinden de gösterilir. Yetişkin bireyin yalnızlık vurgusu önemlidir çünkü aynı zamanda bireyselleşme olgusunu ön plana çıkarır. İnsan

¹ Petru Golban, **The Victorian Bildungsroman**, Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi Yayınları, 2003, s. 130.

bireyselliğinin farkına vardıkça benliği ve hareketleri üzerindeki egemenliğinin de farkına varır ve bu egemenlik bireye bir otonomi kazandırır. Kurgu metinlerdeki karakterlerin bireyselliği de bu otonomiden ve egemenlik kavramından kaynaklanmaktadır. Fakat çalışmanın odağı olan çocuğa gelindiğinde, çocuk olarak görülen birey geleneksel olarak bir yetişkin kadar otonomiye sahip değildir; bunun yerine, güvende tutulması gereken, gelecek nesiller ve bağlı bulunduğu iktidarın devamı için belli bir çerçevede yetiştirilen ve hatta şekillendirilen bir insandır. Yine de çocuğun yetişkin olmaması onu bir yetişkinden daha az otonomi sahibi yapmaz. Çocuk edebiyatının, Michel Foucault'nun deyiimiyle, bir arkeolojisi yapıldığında çocuğun pasif, edilgen ve muhtaç bir bireyden aktif, etken ve otonom/egemen bir bireye dönüştüğü görülebilir çünkü karar vermek, kararlarının sonuçlarıyla yüzleşmek ve hatta bazen tehlikeye karşı kendisini savunmak zorunda kalır. J. K. Rowling'in *Harry Potter* serisinde Harry, Hogwarts'a başladığında 12 yaşındadır, fakat bu yaş onun ilk senesinde kendisini öldürmek isteyen Lord Voldemort'a karşı kendisini tehlikeye atıp savaşmasını da engellemez. Serinin son kitabına gelindiğinde Harry artık ilk gençliğini de geçmiştir ve yavaş yavaş yetişkinliğe girmektedir. Başından geçen olaylar ve çevresindeki insanlarla olan ilişkileri düşünüldüğünde Harry başına gelenlere karşı savaş vermiş, bir çocuktan beklenmeyecek ölçüde bir olgunluk göstererek kötülüğe karşı zafer kazanmıştır. Ana karakter Harry Potter olmasına rağmen, çevresindeki, arkadaşları sayılan birçok çocuk karakter de incelendiğinde, onların da, özellikle de serinin son kitabında, Harry ile aynı saflarda savaştıklarını, kimilerinin bu uğurda öldüklerini görebiliriz. Böylece tehlikeye karşı çocukların da yetişkinler kadar sorumlu davrandığını ve sağduyulu davranarak iyi olanı ve kendilerini koruduklarını görebiliriz.

Çocuk ve gençlik edebiyatında çocuğun bu derece aktif ve otonom rollerde bulunduğu eserleri daha sıklıkla görmeye başlayabiliriz. Çocuk edebiyatının bazı romanları ise yetişkinler için yazılmış ve distopik olarak tabir edilen kurgulara yakın bir çerçevede geçer. Distopik romanlarda karakterler nasıl bazen felakete uğramış çevreler içinde hayatta kalmaya veya totaliter rejimin yönetimindeki bir toplumda tutunmaya çalışıyorlarsa, çocuk edebiyatında da çocukların benzer durumlara maruz kaldıklarını

görebiliyoruz. Bu tür bir çevredeki çocuk bedensel ve psikolojik bütünlüğünü koruyabilmek adına bir yetişkin kadar güçlü olmak zorundadır. İktidarın dispozitifleri² veya mekanizmalarının kendisini artık koruyamayacağının farkına varması ile çocuk kendisini birlikte bir maceradan ziyade ve ötesinde bir hayatta kalma sürecinin içinde bulur.

Çalışmamızın içerik ve kapsamına gelinirse: çalışmanın ilk dört bölümü sınırlarımızı belirleyen kapsam, sorunsal, literatür taraması ve metodoloji bölümlerinden oluşmaktadır. Akademik çerçevenin çizilmesinden sonra ise beşinci bölümde öncelikle çocuk edebiyatı ve çocuk olgusu genel hatları ile tartışılmış: bu bölümüm alt başlığı olarak bu tartışmaya karşılaştırmalı çocuk edebiyatının çalışmanın ana konusuna nasıl katkıda bulunduğu konusu aktarılmıştır. Çocuk edebiyatının ana hatlarının verilmesinden sonra ise kapsam, öncelikle Michel Foucault’nun tartıştığı biçimi ile biyopolitik çerçevede ele alınmıştır. Biyopolitika kavramının geliştirilmesine sebebiyet veren toplumsal olaylar ve bunların yetişkin bireylerin yanı sıra çocukları ve gençleri de nasıl şekillendirdiği tartışılacaktır. Fakat, biyopolitika kavramı 1970’lerde Michel Foucault’nun ana hatlarını belirlediği çerçevede kalmadan, bu nosyonu geliştiren ya da kavramın içinde farklı ama aynı zamanda da konuya bağlı kalan nişler açan akademisyenlerin de bakış açılarından geliştirilerek çocuk bu çerçeveye konumlandırılacaktır. Ve böylece çocuğa olan biyopolitik bakış açısı ortaya konmuştur. Foucault’nun terminolojisinde arkeolojik çalışma ve soykütüğün çıkartılması olarak adlandırılan bu süreçleri gerçekleştirebilmek için çocuk ve gençlik edebiyatından eserler seçilerek çocuğun karakterizasyonunun biyopolitik açıdan çağdaş bir duruşu çizilecektir.

Çalışmada, özellikle de distopik çocuk ve gençlik edebiyatı eserlerinin seçilmesinin nedeni, distopik eserlerde ister yetişkinlere yönelik olsun ister ana

² Michel Foucault’nun metinlerinde dispozitif, iktidarın insanları yönetmek ve böylece kendi varlığını sürdürebilmek için kullandığı bir araç olarak tanımlanır. Bu araçlar yalnızca altyapı veya üstyapı elemanları olmanın ötesinde aynı zamanda toplumun kültürel öğeleri, sosyal normlar gibi soyut elemanlar da olabileceğinden felsefi açıdan tartışmaya ve geliştirilmeye açıktırlar. Türkçe metinlerde çevirisi “tertibat” olarak da yapılabilesine karşın Foucault’nun bu olguyu anahtar bir terim olarak kullanmasından dolayı bu çalışmada da “dispozitif” olarak kullanılacaktır.

kahramanların çocuk veya genç bireyler olduğu eserler olsun, bu metinlerde biyopolitik yönetim anlayışının antagonist bir karşılığı olan egemen güç ve disipline edici güç kavramlarının açıkça görünür olmasıdır. Bu durumu biyopolitika ve egemen gücün ikili karşılığı olarak görmek yerine, çocuk ve genç birey üzerinden bu iki olgunun toplumu oluşturan bireyler üzerine etkisinin ne derece olduğu gösterilecektir. Biyopolitikanın olmadığı yerde egemen gücün olması veya tam tersi bir durum söz konusu değildir; bu yüzden de söz konusu olgular ikili karşıtlık oluşturmazlar. Egemen güç, veya çalışmada totaliter düzen olarak tanımlana güç, biyopolitik unsurlar da kullanabilir veya bu duruma bir alternatif olarak biyopolitik güç yeri geldiğinde düzenini korumak için egemen yönünü daha çok öne çıkartabilir. Distopik eserler üzerinden de özellikle de çocuk ve gençlerin konumu ve tepkileri göz önünde bulundurularak, bu değişken sosyal yapılar tartışılacaktır.

Kapsam

Bu tez çalışmasının amacı Michel Foucault'nun biyopolitika olgusundan yola çıkarak çocuk edebiyatında distopik bir ortam olarak görülebilecek bir çevre ve zamanda hayatta kalmaya çalışan çocuk karakterler üzerinden bir değerlendirme yapıp, iktidarın yönettiği topluma karşı nasıl bir biyopolitika izlediğini analiz etmek ve bu politikaları çocuk karakter özelinde özetlemektir. Ayrıca, biyopolitik unsurlar analiz edilirken modern çocuğun da bir soy kütüğü çıkartılmış olacaktır. Şimdiye kadar olan çocuk edebiyatı analizlerine bakılırsa çocuğun özellikle de Batı Edebiyatı'ndaki yansımaları birçok çalışma yapılarak çıkartılmıştır. Fakat özellikle de 21. yüzyıl sonrasında edebi eserlerde çizilen çocuk portresinin de yakın zamanın sık çalışılan yaklaşımlarından biri olan biyopolitika ile analiz edilmesi ile literatüre katkıda bulunulacaktır. Bu çalışmadaki amaç çocuğu sadece tek boyutlu bir stereotipe indirgemek değil, tersine, odağına bireyi ve onun refahını alan bir yaklaşım olan biyopolitikayı nasıl yansıttığını göstermeye çalışmaktır. Modern kurgulardaki çocuk figürler de eserlerdeki dünya, şehir, birey tasvirleri ile birlikte değişmektedir. Hatta denilebilir ki çocuk karakterler daha da ön

plana çıkmaktadır. Çocuk ve gençlik edebiyatlarının gelişmesi, daha çok eser verilmesi ile birlikte bu eserlerdeki çocukların da analiz edilmesi bu çalışmanın kapsamındadır.

Edebiyat her zaman hayatın bir yansımasını sunduğundan dolayı okurun okuduğu metinlerde kendisinden parçalar veya yansımalar bularak karakterlerin özneliliğini tanınması, kurgu olmalarına rağmen onları takdir etmesi doğaldır. Sonuçta “kuram, bir özne olabilmenin farklı rejimlere (psiko-toplumsal, cinsel, dilsel) tabi olmak olduğunu tartışmak eğilimindedir.”³ Karakterin kullandığı dil, içinde bulunduğru psikolojik ve sosyal çevre, bedeni üzerine olan düşünceleri gerçek hayattaki bir bireyin deneyimledikleri ile paralellik gösterebilir. “Anlatısal yazın özellikle karakterlerin kendilerini tanımladıkları ve geçmişlerinin, yaptıkları seçimlerin ve üzerlerinde etkin olan toplumsal güçlerin çeşitli bileşimleri tarafından tanımlandıkları anlardaki kaderlerini izlemiştir.”⁴

Çalışma, kapsam olarak yalnızca Michel Foucault’nun biyopolitik bağlamında kalmamış, biyopolitikanın günümüz felsefesinde farklı araştırmacılar tarafından nasıl geliştirildiğini de inceleyerek bunlar arasından biyopolitikanın yeni odakları da çalışmada yer almıştır. Gittikçe genişleyen bir edebiyat alanı olan çocuk edebiyatı artık sadece eğitici konular üzerine eğilmenin yanı sıra değişen çocuk olgusuna da referanslarda bulunarak daha aktif, otonom, çevresiyle iletişimde ve farkındalık sahibi çocukları karakterize etmeye başlamıştır. Biyopolitika olgusunda yeni başlıklar açan, özellikle de Roberto Esposito’nun tartıştığı bağışıklık olgusunun çocuk açısından ne denli önemli bir karakteristik özellik olduğuna da çalışmada yer verilecektir. Üstelik sözü geçen olgu, sadece bireyin bağışıklığı ekseninde değil, aynı zamanda bir parçası olduğru sosyal yapı ve yönetim açısından da değerlendirilecektir; çünkü bu olgu biyopolitik yönetim anlayışında güç dengesini sadece yöneten konumunda olduğru için devletin üstün konumda değil, zaman zaman bireyin de otonomi sayesinde bu güce karşılık verdiğru, dengeyi değıştirdiğı bir düzen olarak görünür.

³ Jonathan Culler, **Yazın Kuramı**, Ankara, Dost, 2007, s.157.

⁴ A. e., s.157.

Çalışmanın kapsamında çocuk edebiyatında distopik özelliklere sahip eserler seçilerek incelenecektir. İnceleme karşılaştırmalı olarak yapılacak ve Foucault'nun yetişkinleri odağına koyarak geliştirdiği biyopolitika konsepti ve bu konseptin daha çağdaş yorumları çocuklar üzerinden okunacaktır.

Sorunsal

Tezin ana sorunsalı çocuk edebiyatında distopya olarak sayılabilecek romanlarda çocuğun biyopolitik açıdan nasıl tanımlandığıdır. Biyopolitika genellikle demokratik rejimlerde devletin çeşitli kurumlarının toplumu oluşturan insanlar üzerinde nasıl bir etkileri olduğu, insanları nasıl yönlendirdiği ve devlet mekanizmasının bunları kullanarak Michel Foucault'nun biyogüç dediği olguyu ne derece etkili kullandığı ile ilgilidir. Fakat, günümüzde totaliter olarak görülen, demokrasiden uzak bir devlet yapısı benimsemiş yönetim biçimlerinin de bu biyopolitik güç unsurlarını kullandıklarını görebiliriz. Edebiyattaki yansımalarını, ütopyanın tersi bir durumu ve ideal olmayan bir yönetim şeklini ifade eden distopyalarda görebiliriz. Devletin mutlak güç olarak varlığını sürdürdüğü fakat yönettiği nüfus kitlesine çok az, kendisini ancak hayatta tutabilecek kadar hak verdiği yönetim şekilleri totaliter olarak kabul edilir. İdealize edilmiş yönetimin insan hayatını yüceltmesi insanların sadece hayatta kalma güdüsünü gerçekleştirmesinin de ötesinde, varoluşlarını ahlaki, sosyal ve kültürel anlamda da ortaya koyabilmeleri ütöpik bir devlet anlayışı ve toplumu gösterirken; distopik düzen ütopya tanımının tersine, bireyin bir şekilde iktidara boyun eğen topluluğun içinde sıradan bir tip olma şansını reddederse yönetimin totaliter bakışı altında kaldığı bir düzeni tasvir eder.

Çocuk edebiyatı her ne kadar didaktisizm gözetilerek maceraya atılan çocukların hikayelerini içerse de, çalışmada incelenen romanların olay kurguları genellikle yetişkin kitleye hitap eden romanlarda olduğu kadar katı bir distopik yer ve zamanda gerçekleşiyor. Eğlendirici ve ders verici özellikler genelde çocuk edebiyatı eserlerinin ana amacını oluştururlar, fakat distopik çocuk romanlarında karakterlerin didaktisizmin ötesinde bir hayatta kalma güdüsü ile davrandıkları görülüyor. Distopyaların da çeşitli

yer ve zaman örgüleri vardır: bazı distopyalarda totaliter ve baskıcı bir rejim altında yaşayan insanların yaşamları tasvir edilir, bazılarında ise bir felaket sonrasında hayatta kalma çabası işlenir. Post-apokaliptik olarak adlandırılan bu distopya türünde de insanlığın hayatta kalma içgüdüğü ile davranışları ve içinde bulunduğu toplumun kendisine karşı değişen bakış açısı bu tür altında yorumlanabilir. Distopyaların türlerinde çocuk karakterinin tasvirinin yetişkinler kadar önemi olduğundan çalışma bu tür romanlardaki çocuk karakteri üstüne odaklanacaktır.

Literatür Taraması

Cinselliğin Tarihi, Disiplin ve Ceza, Deliliğin Tarihi, Biyopolitikanın Doğuşu kitaplarında Michel Foucault iktidar/güç ve toplum/birey arasındaki politik ilişkiyi inceler. Cinsellik olgusu, ceza sistemi, çeşitli mental rahatsızlıkların tedavi yöntemleri ve bu kişilerin algılanması gibi olaylar öznelere yaratılmasına izin veren bir dispozitif olarak alınır Foucault'ya göre. Biyopolitik iktidar özneleştirilmiş ve değeri arttırılmış insanlar yaratmak için cinsellik, medikal sistem, ceza sistemi gibi dispozitifleri kullanarak biyo-gücü altında yaşayan bireyler için refah içinde yaşayabilecekleri bir ülke oluşturmakla yükümlüdür. “İşte bu da nüfusun biyo-politikasıdır. Beden disiplinleri ve nüfus düzenlemeleri, yaşam üzerindeki iktidarın çevrelerinde örgütlendiği iki kutbu oluşturur.”⁵ Söz konusu kutuplar nüfus ve kapsadığı bireyler ve yönetim mekanizması olarak devlettir. Bu ve bunun gibi dispozitiflerin yokluğunda veya manipüle edilmiş durumlarda birey, veya çalışma özelinde çocuk, temel hak ve hürriyetlerinden yoksun bırakılmış olur.

İktidar biyopolitikayı Foucault'nun dispozitif olarak adlandırdığı belli alanlarda gerçekleştirilen bir dizi regülasyon üzerinden yürütür. Bunlardan biri olan disiplin altına alma olgusu bu dispozitiflerden biridir. *Aparatus* olarak adlandırdığı araçlar ise bu dispozitifleri birey üzerine uygulayan etkenlerdir. Örneğin, disipline etme aparatusu olarak Foucault cezaevlerini örnek gösterir: geleneksel cezaya çarptırma ve disipline etme süreçlerinde kullanılan binanın iktidarın insan yaşamını belirleme ve onu yönetme

⁵ Michel Foucault, *Cinselliğin Tarihi*, Çev. Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul, Ayrıntı, s.99.

isteğinden dolayı gözlem altında tutma yoluna gittiğinden söz eder. Fakat bu göz altında tutmanın bireyin özel hayat nosyonu ile çeliştiğinden de söz eder. Gözetleme konseptinin ise devletin kişiyi sadece düzenleme [regularization] ve hizaya sokma işine yaradığından, aslında disipline etmekten uzak bir olgu olduğundan bahseder. Gözetleme sadece bireyin hayatı, özel hayatı ve günlük hayatı üzerine bir kontrol yetkisi sunar, bu yüzden de toplumun yaratmış olduğu ceza ve disiplin süreçleri aslında sadece iktidarın kendi çıkarlarını tatmin etmesi ve gücünü muhafaza etmesi üzerinedir.

Foucault'nun biyopolitika konseptini geliştiren isimlerden biri de İtalyan siyaset bilimcisi Giorgio Agamben'dir. Geliştirdiği "homo sacer" (kutsal insan) olgusunu çocuğun konumunu ifade etmek için kullanabiliriz. "Eski Roma hukukunda bulunan ve insan olarak zamanın hukuk düzenine sadece dışlanma yoluyla (yani öldürülebilirliği sıfatıyla) dahil edilen bu muğlak şahsiyet"⁶ hayatının değeri de tartışmaya açılan kişidir. Agamben'in bu terimi oluşturmasının nedeni biyopolitika kavramını Foucault'dan farklı bir şekilde okumasıdır. Foucault iktidarın toplumu oluşturan bireylerin refahı ve toplum yapısının sağlam kalması için gözetilen bir politikalar sistemi olarak okurken, Agamben biyopolitikayı biyolojik varlıkların, yani insanların, kurumsal ve bilimsel aygıtlar vasıtası ile siyasal kontrolün nesnesi haline getirilmesi olarak okur. Bu bağlamda, homo sacer kavramını biyopolitik iktidarın nesneleştirmekten de öte, yaşama hakkı tartışmaya açılan birey olarak okuyabiliriz. Distopik bir çevre ve zamanda, özellikle de totaliter rejim iktidarında toplumdaki herhangi bir bireyin homo sacer statüsünde görülmesi, yani yaşam hakkı tartışılabilir bir statüde olması demek toplumun yapı taşlarından olan çocuğun da aynı konuma bulunması demektir. Bundan dolayı, çocuk da rejimin kendisini sürdürmesi yolunda vazgeçilebilir bir parça olarak kutsiyetini yitirir. Kutsiyetin ve bireyselliğin yitimi çocuğu da aynı yetişkinler gibi bir öznenen çok nesne yapar.

Michel Foucault'nun biyopolitika felsefesine başka bir bakış açısı getiren bir filozof da Roberto Esposito'dur. Foucault'nun dispozitifleri ortaya koymak için yaptığı

⁶ Giorgio Agamben, **Kutsal İnsan**, Çev. İsmail Türkmen, İstanbul, Ayrıntı, s.17.

arkeolojik çalışmaların ve bunların neoliberal biyopolitikaya nasıl yol açtığı tartışmasına ek olarak, Esposito *Communitas: Topluluğun Kökeni ve Kaderi* adlı kitabında (2018) biyopolitik iktidar olgusuna bu sefer toplum [communitas] açısından bakar. Esposito, ‘commun’ kelimesinin Antik Yunanca’dan gelen etimolojik kökenlerini araştırarak ‘mun’ köküne iner ve bunun ‘karşılıklı’ [mutual] kelimesi ile benzer köklerden geldiğini açıklayarak aslında bugünkü komün veya topluluk kelimesinin köken olarak ‘karşılıklı olma’, ‘karşılıklı alışverişte bulunma’ bağlamlarına dikkat çeker. Çalışma, bu açıdan da çocuk karakterlerin içinde yaşadıkları toplum yapılarında diğer bireyler ve yönetim mekanizması ile nasıl bir ilişki içinde oldukları da incelenecektir.

Roberto Esposito’nun *Communitas*’a bağlı olarak biyopolitika olgusunda tamamlayıcı olarak geliştirdiği *Immunitas* da yine devletin yönetimselliği ve sürdürülmesi açısından kendisini sağlam bir zemine alacak şekilde hareket etmesinin açıklıyor⁷. Esposito bunu kendi yazımında ‘bağışıklık paradigması’ olarak belirleyip Foucault’nun biyopolitika bağlamına katkıda bulunmuş oluyor. Esposito’nun biyopolitika okumasını yine toplum/devlet ikili karşıtlığı üzerinden yapması Foucault’nun geliştirdiği biyopolitika olgusuna sadık kaldığını, fakat topluluğun statüsü ve bağışıklık paradigmaları ile olguyu geliştirdiğini gösterir. Bu çalışma ise Roberto Esposito’nun özellikle de imunité/bağışıklık kavramını çocuk birey üzerinden yürüterek bu kavrama ek bir bakış açısı geliştirmeyi amaçlıyor. Çünkü bağışıklık kavramı toplum/devlet ikili karşıtlığını alternatif bir düzleme taşıyarak birey/devlet düzlemine getiriyor ki bu da bireyin de devlet karşısında bireyselliğinin sağlamış olduğu öz-yönetimselliğinden güç alarak kendi başına var olmasını ve elde ettiği gücü pratik edebilmesini sağlıyor. Geleneksel olarak böylesi bir bireyselliğin hem fiziksel hem de mental açılardan yetişkinler tarafından elde edilen bir olgu olduğu düşünülse de son dönem çocuk ve gençlik edebiyatı eserlerinde ele alınan bağlamlar ve karakterlerin özellikleri itibarıyla çocuk ve gençlerin de devlet sistem ve politikalarına karşı bir ‘bağışıklık’ geliştirebildiklerini, sorgulayabildiklerini ve hatta baş kaldırabildiklerini görüyoruz.

⁷ Roberto Esposito, *Immunitas*, Cambridge, Polity Press, 2002.

Biyopolitika bağlamının bir ayağı birey ve toplum üzerindeyken diğer ayağı da devlet üzerindedir. Michel Foucault biyopolitika kavramını kendi deyimiyle bir ‘arşiv arkeolojisi’ yaparak oluşturmuş ve devletin kendi varlığını garanti altına alabilmek ve bireye de çağın gerektirdiği özgürlükleri sağlayabilmek adına onun yaşamına önem veren politikaları izlemeye başladığını yazmıştır. Sağlık, güvenlik ve ceza sistemleri üzerinden oluşturduğu bu düzende birey ve devleti yeni bir yönetimsellik içerisinde adeta müşterek bir hayat içerisinde görebiliyoruz. Fakat 1970lerden sonra değişen politik paradigmlar sonucunda devletlerin yönetimselliği de değişerek yerini biyopolitikanın şirket ve devlet gibi oluşumların karşısında hayatının değeri indirgenmeye başlamış birey versiyonuna bırakmıştır. Foucault 1978-79 yıllarında College de France’de verdiği ‘Biyopolitikanın Doğuşu’ adlı seminerlerinde yirminci yüzyıl politik felsefesinin nasıl neoliberalizm çizgisine kaydığını ve devlet ve birey arasındaki müşterek ilişkinin sadece devletin varlığını sürdürmesine yarayan ve bireyi ve onun özgürlüklerini ikinci plana atan bir çizgiye çekildiğini açıklar.

Biyopolitikanın Doğuşu (2008) ve bu yeni neoliberal düzeni açıklanırken elbette bu politik düzen ve beraberinde getirdiği pragmatik öğeler de takip eden on yıllarda çeşitli düşünürler tarafından geliştirilecekti. Bu bağlamda özellikle dikkat çeken bir politik tanımlama metni Antonio Negri ve Michael Hardt tarafından yazılan *İmparatorluk* (2000) adlı eserdir. Negri ve Hardt’ın adını imparatorluk koyarak bir Orta Çağ egemenlik anlayışına sahip olduğu izlenimi veren bir politik düzeni açıkladıkları varsayılabilir. Fakat yazarların burada dikkat çektikleri yönetimsellik anlayışı en demokratik devletlerin bile neoliberal düzende egemenlik olgusunu bu sefer açıktan değil, üstü örtülü şekilde uyguladıkları yönündedir. Foucault’nun *Biyopolitikanın Doğuşu* konuşmalarında tanımladığı neoliberal yönetimin getirdiği yönetimsellik ve bunu sivil toplum üzerinde pratik etmesi, Hardt ve Negri’nin *İmparatorluk* eserinde evrimleşmiş olarak ele alınıyor: iktidar artık görünür şekilde, bir merkez etrafında toplanmış; fakat çeşitli kollardan sivil topluma yardımcı olan bir yapıdan ziyade yönetimselliğin ve devletin çeşitli organlarının örtülü olduğu, toplumun ve bireylerin ise yönetimselliğin

var olması için çalışan fakat sosyal, ekonomik, hukuki, sağlık, eğitim gibi haklarının tartışmaya açılır şekilde sekteye uğradığı bir yönetim tasvir edilir.

Çalışmanın çocuk ve gençlik edebiyatı tabanını oluşturan kısımda ise Nejdett Neydim'in *Çocuk ve Edebiyat* ve Seth Lehrer'in *Children's Literature* adlı metinleri özellikle de çocuk ve dolaylı olarak gençlik edebiyatı tarihinin temelini oluşturacaktır. Modern çocuk ve gencin bir soy kütüğünü oluşturmak açısından çocuk ve gençlik edebiyatlarının tarihinin kısa bir dökümü gereklidir. Seth Lehrer bunu "çocuk edebiyatının tarihi çocukluğun tarihinden ayrılamazdır, çünkü çocuk çalıştığı, duyduğu ve ona anlatılan metinler ve öyküler sayesinde oluşmuştur" olarak ifade eder.⁸ Lehrer'den de anlaşıldığı üzere çocukluk kavramı tarihin başlangıcından beri var olan bir kavram değil, zaman içinde oluşturulmuş bir kavramdır. Dönemleri yazılı belgeler aracılığıyla takip edilebildiğinden ve arşivlenebildiğinden dolayı da çocukluk olgusunun da bir soy kütüğü oluşturulabilir. Edebiyat ve çocukluk tarihi birbirleriyle sıkı şekilde ilişkili olduğundan dolayı da tarihinin kısa bir dökümü çalışmanın ilerleyen bölümlerinde verilecek ve çalışmanın ana konusu olan modern çocuk ve gencin nasıl oluşturulduğu savunulacaktır.

Çocuk ve gençlik edebiyatı tabanına ilintili olarak ve çalışmanın karşılaştırmalı yapısını destekler olarak da alanının önde gelen çalışması olan Emer O'Sullivan'ın *Comparative Children's Literature* adlı metni çocuk edebiyatını bir adım öteye götürerek yetişkinlere yönelik olan edebiyat türlerinde karşılaştırmalı çalışmaların yapılmasına ve çalışmaların doğasına da ışık tutuyor. O'Sullivan'a göre karşılaştırmalı çocuk edebiyatının ortaya çıkışı çocuk edebiyatında yazar, okur, mesaj ve hedef kitle arasındaki ilişkilerin asimetrik doğasından kaynaklanıyor ve bu da ortaya 'bir çocuk kitabı çocuklar tarafından mı yoksa çocuklar için mi yazılan kitaptır?', 'bir çocuk kitabı (sadece) yetişkinler tarafından okunursa hala bir çocuk kitabı mıdır?'⁹ (Lesnik-Oberstein, 1996; aktaran O'Sullivan) gibi soruları da beraberinde getirir. Karşılaştırmalı çocuk edebiyatının biçim sorunları ve tartışmalarının, çocuk ve yetişkin arasındaki bağın

⁸ Seth Lehrer, **Children's Literature**, The University of Chicago Press, 2008, s.1.

⁹ Emer O'Sullivan, **Comparative Children's Literature**, Routledge, 2005, s.12.

edebiyat eserlerinin bağlamına katkıda bulunması açısından da önemi vardır. Karşılaştırmalı çocuk edebiyatının asimetrik ilişkileri sayesinde çocukluk olgusu tarih boyunca değişmiştir. Keza, “çocukluk – John Locke, Püritenler, Jean-Jacques Rousseau, Romantikler, ya da Viktoryenler olarak tanımlanan- modern [insan] tarafından icat edilmemiştir, fakat [çocukluk] kişisel gelişim ve aile hayatının diğer aşamalarıyla da ilişkisi bulunan değişen bir kategoridir.”¹⁰ Kişisel gelişim ve özellikle de aile hayatı ile olan bağlarından dolayı çocuk dışarıdan gelecek olan şekillendirmeye açıktır. Dışarı olarak tabir edilen yer veya kişiler sadece aileden değil ailesel bağ olmayan yetişkinlerden de gelebilir; bu yüzden de onlar için şekillendirilen edebiyat metinleri ister istemez bir yetişkinin yarattığı bir çerçeveye göre gelecek ve çocuğun da bu çerçeve içerisinde büyümesi ve gelişmesi beklenecektir. Kaçınılmaz olarak çocuk yetişkinin kendi dünyasında deneyimlediği, maruz kaldığı, atlattığı, öğrendiği, ders çıkardığı olayları kendi seviyesine uyum sağlayacak şekilde yapılandırılmış metinlerle karşılaşır.

O’Sullivan’ın dikkat çektiği asenkron yapı, modern yetişkin nasıl bir politik düzlemde buluyorsa ve insan ilişkileri ve kendisine yüklenen görevler nasıl ki belli bir çevrede kendisine sunuluyorsa çocuğa da benzer bir şekilde etki edeceğini açıklar. Yani bugün yetişkin birey günün politik sistemi içinde her ne deneyimliyorsa bunu kültür ürünlerine yansıtır ve dahası çocuğu da aynı düzleme özellikle edebi metinler üzerinden oturtur. Metinler kimi zaman hedef kitle olan çocuğun anlayabileceği şekilde düzenlenir veya sadeleştirilirken kimi zaman da yetişkin edebiyatında rastlanabilecek derecede şiddet, eşit olmayan düzen, haksızlık, etik ve ahlaki sorunlar içerebilir. Bu da karşılaştırmalı çocuk edebiyatının diğer bir sorunsalı olan biçim konusunu doğurur. Çocuk ve gence yönelik yazılan metin dilde sadeleşme, kelime seçimi ve cümle kurgusuna dikkat etmeyi gerektirebilir fakat Philip Pullman’ın *His Dark Materials* [*Altın Pusula*, İthaki, 2020] gibi son dönem çocuk ve gençlik edebiyatı eserleri söz konusu sadelikleri öncelik edinmiyor. Zengin ve karmaşık bir dil kullanımı ile çocuk ve genç okuru fantastik öğelerin de yardımıyla çok hızlı şekilde cezbedebiliyor. Yine de dilin

¹⁰ Seth Lehrer, *Children’s Literature*, s.2.

karmaşıklık hikâyenin bağlamındaki ‘tehlikeli bir durum karşısındaki çocuk’ figürü ve söz konusu tehlikelere karşı gelebilmesi, hatta kurtarıcı rolüne bürünebilmesi çocuk karakterin yetişkinden çok da farklı olmadığını gösterir. Geleneksel çocuk algısı kırılgan, tehlikeye açık olduğu için korumaya muhtaç, gelecek vaat eden olmasına rağmen modern çocuk tehlikenin farkında olan ve buna tepki gösterendir, yani yetişkinin rolünü üstlenendir.

Çalışmanın teorik çerçevesinin temellerini oluşturan yapıtların ve argümanların yanı sıra incelenecek eserler olarak da Suzanne Collins’in *Açlık Oyunları*, Lois Lowry’nin *Seçilmiş Kişi* ve Gudrun Pausewang’ın *Son Çocuklar* adlı romanları seçilmiştir. Eserler arasından en eski basım tarihine sahip olan *Son Çocuklar*, nükleer enerjinin olası negatif ve yıkıcı sonuçlarına dikkat çeken ve distopya edebiyatında post-apokaliptik, yani kıyamet sonrası, olarak adlandırılan bir eserdir. Kitapta bahsedilen kıyamet de nükleer enerjinin yanlış veya aşırı kullanımı sonrasında çöken medeniyette çocukların durumdan ne derece etkilendiklerini göstermesi açısından çarpıcıdır. Aynı yazarın *Son Çocuklar* ile yakın tarihte yazıp yayınladığı *Bulut* [*Die Wolke*, 1987] adlı eseri de benzer bir çizgide, nükleer felaket sonrasında, bu sefer Almanya’nın daha şehirleşmiş bir kısmında çocukların bakış açısından hayatta kalmanın ne denli zor olduğunu anlatıyor. Pausewang’ın gelişmiş bir medeniyetin bireyi olarak tehlikeli sonuçlar doğurma potansiyeli her zaman olan nükleer güce karşı çocukların bakış açısından romanlar yazması ilk bakışta karamsarlık olarak görülse de gelişen teknolojinin sonuçlarının nelere yol açabileceği hakkında da fikirler vermektedir.

İncelenen bir diğer eser olan *Açlık Oyunları*, genellikle neoliberal distopya olarak çözümlenir: yüzeyde Katniss adlı bir genç kızın bir tür spor müsabakasına katılması ve hayatta kalması olarak görünse de Katniss’in yaşadığı mıntıka, bölünmüş toplulukları yöneten Başkent’in ve Başkent’in kullandığı çeşitli güç araçları romanın politik açıdan daha dikkat çekici hale gelmesine yardımcı olur. Foucault’nun biyopolitik iktidarın temelleri olarak gördüğü cinsellik, mental hastalıkların ele alınması gibi dispozitifler, teknolojik olarak gelişmiş bu küçük topluluklarda daha gelişmiş ve çeşitlenmiş

dispozitifler olarak ortaya çıkarlar. Enerji kullanımı, seyahat kısıtlaması ve eğlence unsurları dahil bu dispozitifler neoliberal bir iktidarın kendi çıkarına kullanırken bireyleri baskıladığı dispozitifler olurlar. Söz konusu dispozitifler yalnızca *Açlık Oyunları*'nda değil, üçleme olarak yazılmış serinin diğer iki kitabında da örneklenmektedir.

Çalışmanın argümanı çerçevesinde incelenen üçüncü eser de *Seçilmiş Kişi*'dir. Lowry'nin Collins gibi bir üçleme olarak yazdığı serinin ilk kitabı *Açlık Oyunları*'na benzer şekilde neoliberal bir yönetimin mükemmelleştirdiği bir toplumun aslında ne denli baskıcı bir anlayışla yönetildiğini gösterir. Toplumun geneli bu düzeni son derece memnuniyetle karşılarsa da insanlığın geçmiş anılarını taşıma ve hatırlama görevi verilen ana karakter Jonas'ın bakış açısından mükemmellikten hayli uzak olduğu görülebilir. Agamben'in de dikkat çektiği kavramlardan olan uysal bedenlerin neoliberal yönetimselliğin kullandığı araçlar olduğu romanda örneklenir. Bu sebepten ötürü distopik çocuk edebiyatı eseri olarak incelemenin parçası olmuştur.

Metodoloji

Ana araştırma Michel Foucault'nun birçok çalışması üzerinden somutlaştırmaya çalıştığı biyopolitika nosyonunu çocuk edebiyatındaki distopik sayılabilecek bir çevrede geçen eserlerin incelenmesi için kullanmak üzerine olacaktır. Foucault, eserlerinde günümüzde devletlerin yönetim süreçlerini hangi dispozitifler üzerinden ve ne şekilde sürdürdüklerini, kendi deyimiyle arşivlerde bir arkeolojik çalışma yaparak ortaya koyuyor. Yaptığı araştırmalar genellikle Orta Çağ'ın son bulduğu 17. Yüzyıldan başlar çünkü Avrupa'da feodal yapının yavaş yavaş terk edilmesi ve politik anlamda ulusçuluk kavramının ortaya çıkması bu zamana tekabül eder. Ulus bilincine sahip olan toplumların ise yönetilmesi monarşinin kabul ettiği egemenlik fikrinden ziyade pek çok alt kurum ve kuruluş vasıtasıyla oluyor. Bu kurumların arşiv belgeleri üzerinden bir değerlendirme yapıp modern çağdaki devlet dispozitiflerinin nasıl şekillendiğini gösteren Foucault, bir anlamda da bilginin arkeolojisini yapmış oluyor. Arşivdeki dokümanlar arasından bilgi toplamak ve envanter tutmak bugünün şekillenişinin bir

şemasını bize verir. Bu çalışma da şimdiye kadar yapılmış olan çocuk edebiyatı külliyatına 21. yüzyıldan itibaren nasıl bir çocuk figürünün girdiğini yine şimdiye kadar yazılmış ve çocukluğun soy kütüğünü ortaya koymuş olan çalışmalar ve modern edebiyat eserlerinin incelemeleri üzerinden ortaya koymaya çalışacaktır.

Bilginin Arkeolojisi 'nde Foucault'nun bunu sadece metodoloji olarak değil, aynı zamanda bilgi felsefesini de geliştiren bir işlem olarak gördüğü söylenebilir. Foucault'nun 'bilgi' ve 'bilim'in oluşumu üzerine yaptığı çalışmalar bilimin sunduğu bilgileri, toplumun ve devletin nasıl kendi yararına kullandığı ile ilgili olmaktan ziyade bilgi kavramının neden böyle adlandırıldığı ve algılandığı ile ilgilidir. Bilgi faydalı olduğu için mi, yoksa manipüle edilir olduğu için mi bilgidir? Toplumsal oluşumların yararına kullandığı bir şey olma potansiyeli taşıdıkları için mi, yoksa ampirizm adına, sadece kıymetli oldukları ve birleşince bir trend veya hareket oluşturdukları için mi? Bu sorular bilginin çok yönlülüğüne işaret etmektedir. Yapılan bu değerlendirme postmodern anlamda bilginin kendine dönüşlü [reflexive] olduğunu da gösterir zira arşivlenen bilginin bugün kullanılması bir fonksiyon olarak kullanıldığını gösterirken, bütün bir bilgi ve olay yığını arasından nelerin seçilip arşivlendiği bilginin değerine ve dahası bilginin insan tarafından oluşturulan bir olgu olmasına atıfta bulunmakta ve ona bilimin sistematüğini kazandırmaktadır.

Michel Foucault bugünün metinlerinde bağlam araştırması yapabilmek adına, özellikle de resmi arşivlerde, devletin perspektifinden bilginin nasıl arşivlendiğini araştırır, çünkü devletin bugünkü çalışma prensibi uzun yıllardır tutulan bu birikmiş bilginin analiz edilmesi ve deneyimlenmesi sayesinde ayarlanmıştır. Arkeolojiyi bir bilim dalından ziyade bir metot olarak kullanan Foucault, tarihi de analiz eden çalışmalar yapar. Toplumu yönlendirmede oldukça etkili olan cinsellik, ceza sistem, klinik konuları üzerinden milletleri oluşturan toplulukların ne derece kısıtlandığı ve özgürlük adı altında bir simülasyon içerisine konumlandırıldıklarını anlatır böylece.

Şimdinin tarihini yazmak üzere kullanılan arşivlerin arkeolojisi metodu, bugün araştırılan öznenin (veya nesnenin) soy kütüksenin [geneological] özelliklerini ortaya

çıkartır. Birikim sonucu ortaya çıkan sonuç olarak alınan bu nesne/özne ikilemi geçmiş yaşantıların bugünkü sonucudur. Süreç durmaz ama bugünkü öznenen de yola çıkılarak gelecekteki hali için de bir tahmin yürütme yapılabilir.

Çalışmada çocukluk olgusunun tarihinin verilmesi de bu yüzden önemlidir. Bugün çocukluk olarak bildiğimiz bu olgu tarihsel süreçler tarafından nasıl şekillendirilmiştir? Kaçınılmaz olarak, çocuğun şekillendirilmesinde içinde yaşadığı toplumun bağlı olduğu kurallar ve paradigmlar büyük rol oynar. Çocuğun bugünkü soy kütüğünü çıkartmak istiyorsak – çalışmanın konusu olan distopik bir çevredeki çocuğun konumu özelinde – tarihte de çocuğun benzer durumlarda kaldığındaki davranışlarını da analiz etmek gereklidir; çağdaş çocuk ve gençlik edebiyatı eserlerindeki çocuk portresi analizde sadece tek bir boyut sunmakla sınırlı kalabilir. “Araştırmacılar, çocuk edebiyatı alanında “uluslararası” çalışmaların önemine vurgu yaparak, böylesi çalışmaların karşılaştırmalı edebiyat yöntemleri kullanılmadan gerçekleştirilemeyeceğini, uzun süredir bu yöntemlerin kullanılmasının ve devreye sokulmasının beklendiğini ifade ederler.”¹¹ Başka kültürlerde üretilmiş çocuk karakterlerinin de yapılan karşılaştırmaların içine katılması daha objektif bir çocuk figürü ortaya koyabilecektir.

Dahası, arşivlerde ve edebiyat külliyyatından çıkartılan bilgi bugüne ait bir bağlam oluşturulmasına yarımıcı olsa da tek başına çocukluk olgusunun anlaşılması için her zaman yeterli olmayabilir. Çocuğu her şeyden soyutlanmış bir şekilde analiz etmek salt stereotipik bir çalışmaya sebep olacaktır. Bu yüzden çocuğu ilişki kurduğu ve içinde var olduğu çevrede de gözlemlemek gerekir. Böyle çeşitli öğelere bağlı olarak bir soy kütüğü çıkartma çalışması çocuğun tek boyutlu yerine çok yönlü bir karakterinin çıkartılmasına zemin sağlayacak ve onu birey yapacaktır. Bireyin karakterizasyonuna bakıldığında içinde karmaşıklık ve çelişkiler barındırdığı görülür; bunlara rağmen genel anlamda belli karakteristik özellikler çıkartılabilir.

Foucault’nun biyopolitika okumalarını genişleten isimlerin de geliştirdikleri konseptlerden yararlanılacak ve çocuk edebiyatı örneklerinin bir değerlendirmesi

¹¹ İrfan Atalay, **Karşılaştırmalı Edebiyat**, İstanbul, Hiperyayın, 2019, s.119.

yapılarak çocuk olgusunun biyopolitik açıdan nasıl bir duruş sergilediği hakkında çıkarımlar yapılacaktır. Seçilmiş romanlar arasında karşılaştırmalı bir çalışma yapılarak çocuk edebiyatının distopik özellikli eserlerinin ne tür biyopolitik ortak noktalar taşıdığı belirlenip, ileride yapılacak çalışmalara bir temel oluşturma yoluna gidilecektir.

Çalışmanın izleyeceği yol kısaca şu adımlardan oluşacaktır: (1) çocuk edebiyatının tarihçesi verilerek çocukluk olgusunun belli başlı dönemlere göre nasıl değiştiğinin ve bu olgunun çocuk edebiyatındaki rolü üstünde durulacaktır; (2) çalışma özellikle distopik çocuk edebiyatı üzerinden ilerlediğinden ütopya ve distopya olgularının yine soykütüksel bir açıklaması verilecek ve özellikle de geç dönem distopyaların doğası tartışılacaktır; (3) son teorik çerçeve de yine tezin çocukluk olgusuyla bağlantılı olarak çocuk veya genç karakterin biyopolitik bir temsili gerektiğinden dolayı biyopolitika olgusu Michel Foucault'nun ve takip eden teorisyenlerin perspektifiyle verilecektir. Ana tartışmanın gövdesini oluşturan ve çocuğun biyopolitik temsilinin tartışıldığı üç konu da teorideki basamaklarla örtüşecek şekilde verilmiştir.

İlk ve tartışma konusu olan 'ütopik çocukluk mitinin yeni bir değerlendirmesi' birinci ve ikinci teorik bölüm olan çocuk edebiyatı tarihçesi ve ütopik çocukluğun nasıl bir distopik düzlemde bulunduğu tekabül eder. Hem çocuk edebiyatının tarihçesi hem de ütopya/distopya başlıkları olabildiğince biyopolitik bir perspektiften sunulduğundan dolayı ütopik çocukluk miti de yine biyopolitik bir düzlemde tartışılıp örneklenecektir. İkinci ve üçüncü tartışma konuları olan 'bağışıklık unsuru olarak çocuk' ve 'egemen devlet içindeki çocuk' da üçüncü teorik çerçeve olan biyopolitika ve güç tartışmalarına tekabül eder. Çocuk, içinde yaşadığı toplumdan bağımsız olarak düşünülemeyeceğinden yer yer sosyal ve politik yapılar da açıklanmıştır. Son olarak, sonuç bölümü distopyalarda çocukluk olgusunun biyopolitik bir açıdan nasıl görüldüğünü ve gelecekte muhtemel olarak ne tür bir çocuk karakteri getirebileceğini sunacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK EDEBİYATININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE “ÇOCUK” OLGUSU

1.1.Çocuk Edebiyatının Tarihsel Gelişimi İçinde Çocuk

Çocuk ve çocukluk olgusu tarihi dönemlere ve uygarlıklara göre doğal olarak değişmiştir. Neil Postman’a göre “bebekliğin tersine çocukluk, biyolojik bir kategori değil, toplumsal bir kurgudur”¹². Modern çocukluk olgusunun şekillenmesi 20. yüzyıldan sonra olmakla birlikte bugüne gelene kadar çocukluğun kısa bir soy kütüğü çıkartılmak istenirse öncelikle Antik Yunan dönemine bakılmalıdır: Antik dönemde çocuk, soylu alanda var olurken, bu sınıf dışındaki insanların paylaştığı hayatta yetişkin sınıfında kabul edilmekten ziyade, çocuk ve yetişkin kişi arasındaki sınırlama belli bir yaştan sonra ortadan kalkmış kabul ediliyordu.

“Antik Çağ’da “çocuk” denildiğinde belli bir yaş ayrımının olmadığını biliyoruz. Ancak burada çocuk ayrımı köle çocukların öldürülmesi konusunda ortaya çıkmaktadır. Bu konuda ahlaki ve yasal bir sınırlama yoktur. O dönemde efendiler, büyüyünce kenti yakacak diye, köle çocuğu öldürmek istemekte, ama henüz bebek olduğu için vazgeçemekteler. Çocuk, eğer yedi-sekiz yaşlarında olsa onu öldürebileceklerdi (Aristo buna yasal sınırlama öneriyor).”¹³

Aristo’nun önerdiği yasal sınırlamaya gelene kadar çocuk öldürmek toplumda tepkiye neden olmayan bir eylem olmuştur, yani toplumun tepki göstermesi birinci olarak vicdani sebeplerle olması gerekirken bu eylem genel ahlak paradigmalarının bir parçası olarak görülmüş ve üstelik yasalarda da bir karşılığı olmadığından egemen veya bu eylemi gerçekleştiren herhangi bir cezai işleme tabi tutulmamıştır. Fakat “dönemin en güçlü filozoflarından Aristo’nun bile bu duruma karşı ciddi itirazlarda bulunduğu bilinmektedir.”¹⁴ Toplumda egemenin ve çevresinin mutlak hakimiyeti saf güç ve kontrol mekanizmaları olarak kendilerini gerçekleştirmesi olarak görülebilir.

¹² Neil Postman, *Çocukluğun Yok Oluşu*, İstanbul, İmge, 1995, s.y.

¹³ Necdet Neydim, *Çocuk ve Edebiyat*, İstanbul, Bu, 1998, s.11.

¹⁴ Dilek Tüfekçi Can, *Çocuk Edebiyatı Giriş*, İstanbul, Eğitim, 2014, s.6.

Aristo'nun çocuk ölümüne karşı yaşa dayandırdığı itirazı aynı zamanda çocukluk olgusunu belirlemek için de kullanılabilir. Giorgio Agamben, Aristo'nun dili kategorize etmesi üzerinden de çocukluk olgusu hakkında bir çıkarım yapar *Infancy and History: The Destruction of Experience* adlı kitabında. Aristo dil kullanımında hayvan insan arasındaki sınırı belirlerken *phoneme* ve *logos* arasında bir ayrım yapmıştır. Fonem (ses) ve deyi arasındaki bu farklılığı Aristo hayvan ve insan iletişimi arasındaki farkları kullanmak için öne sürer. Fonem hayvanlar da dahil canlılar tarafından dilde kullanılan yalın sesleri ifade etmekle beraber, deyi (fonemlerin oluşturduğu daha kompleks bir ses sistemiğinden bahsediyor Aristo) insanlar tarafından kullanılan daha karmaşık ve içinde bağlam olgusunu içeren bir sistem olarak çözümleniyor.¹⁵ Böylece deyi sayesinde pragmatik bağlam yaratabilen insan, hayvanlara üstün bir canlı olarak kategorize ediliyor. Agamben, Aristo'nun bu sınıflandırmasını çocuğun dil kullanımına uyarlayarak çocuğun pragmatik açıdan belli bağlamlar içeren yapılar kullanımına dek hayvan dillerinin kullandığı fonemlere benzer bir yapı kullandığı çıkarımında bulunuyor ve bu deneyimin çocukluğu tanımlayan olaylardan biri olduğunu savunuyor.¹⁶ Agamben'in bu savından yola çıkarak denilebilir ki, Aristo'ya göre çocuk, yetişkinin kullandığı deyiye kullanmaya başladıktan sonra yetişkin sayılıyor ve bu yüzde de mental yeterliliğe ulaşmış ve böylelikle tehlike potansiyeli taşıyan bir birey olmuş oluyor. Diğer bir deyişle, çocukluk olgusu, sosyal ve dilsel fenomenler aracılığı ile inşa edilmiş oluyor.

Biyopolitik bir görüş açısından bakılacak olursa, Giorgio Agamben'in Antik Yunan görüşünü tanımladığı ve *bios* ve *zoe* olarak ikiye ayırdığı hayat olgusunda, özellikle de köle çocukları egemen tarafından *zoe*nin parçaları olarak görülüyorlar. Zoe olgusu “bütün canlı varlıkların (hayvanların, insanların ya da tanrıların) ortak özelliği olan yalın yaşama/canlılık olgusunu ifade”¹⁷ eder. Yani, çocuk, özellikle de yedi yaş gibi artık bebeklikten çıkıp yetişkin dünyasının bir parçası olarak görüldüğünde erkin kendine göre meşru bir sebebe dayandırarak kendisini öldürebileceği bir alana geçiş

¹⁵ Giorgio Agamben, *Infancy and History: The Destruction of Experience*, New York and London, Verso, 1993, s.8.

¹⁶ A. e., s.52.

¹⁷ Giorgio Agamben, *Kutsal İnsan*, İstanbul, Ayrıntı, 2017, s.

yapmış oluyordu. Agamben'in "kutsal insan" olarak adlandırdığı ve "kurban edilemeyen fakat öldürülebilir" olarak tanımladığı insan grubuna belli bir yaştan sonra çocukların da dahil olduğu anlaşıyor. Bir disiplin aracı olarak kullanılan bu kutsal insanın, *bios* olgusunun (politik hayatta, ya da kamusal alanda var olma) bir parçası olarak kabul edilmediğinin de gösteriyor. Yani denilebilir ki, egemen, kendi çevresinden veya soylu sınıfından olmayan ve politik hayatta var olma şansı/hakkı ellerinden alınmış olan çocuk dahil bütün kişilerin kaderini tayin eden bir bedendir.

Bütün bunlara rağmen, Antik Yunan medeniyeti aynı zamanda çocuklarına – özellikle de soyluların çocuklarına – eğitim verilmesi gerektiğinin savunulduğu bir çevreyi de savunur. Buna rağmen çocuk ehlileştirilmesi gereken, yani *zoen*in bir parçası olarak neredeyse hayvanlarla aynı sınıfta görülen bireyler olduğundan dolayı, çocuğun doğasının ehlileştirilmesi gerektiğini savunur. "Platon'un *Protogoras* adlı eserinde, itaatsiz çocukların tehditle veya sopayla doğru yola getirilmesi öğütlenmektedir."¹⁸ Çocuğun eğitime verdikleri bu önem Yunanlıların aslında çocuklarını *bios* için hazırladıkları yönünde de görülebilir.

Orta Çağ'a bakıldığında çocuk algısının değişmeye başladığı görülebilir; politik sistem olarak Avrupa'ya feodal rejimli sistemler hâkim olduğundan ve henüz millet fikri gelişmemiş olduğundan dolayı bireyin toplumdan ziyade tebaanın bir parçası olduğu söylenebilir. Devletin veya imparatorluğun altında yaşayan toplum savaş, sefer, ziraat gibi devletin önemli gördüğü pratiklerde kitle halinde kullanılan kişiler topluluğuydu. Dahası devlet ile politik ve kültürel ilişkilerini iyi tutan varlıklı kişilere verilen topraklarla beraber üstünde yaşayan insanlar da söz konusu kişinin kullanımına veriliyordu. Birey iki katmanlı olarak egemen güce maruz kalmış oluyordu böylelikle: bulunduğu yerin feodal yöneticisine karşı sorumluluğu ve sonrasında da devlete karşı yerine getirmesi gereken sorumluluğu vardı. Saf egemen güç karşısında bir güç dengesinden söz edilemez, egemen erk, yani iktidar sahibidir, gücü mutlak, karşı gelinemez ve/veya sorgulanamaz. Dini kurumları da çoğunlukla yanına alan bir egemen iktidar kendisini inandığı tanrı ile bütünleştirdiğinden dolayı ve dogmatik inanç da

¹⁸ Necdet Neydim, *Çocuk ve Edebiyat*, s.12.

koşulsuz ve sorgusuz inanç ve teslimiyet gerektirdiğinden bireyin egemen güce karşı çıkması beklenmezdi.

Güç dinamiklerinin yokluğu egemenliğin yanı sıra mülkiyet kavramlarını da getirmekteydi fakat mülkiyet kavramı sadece fiziksel eşya ve şeylerden oluşmuyor, mülkiyete ayrıca organik olan insan bedeni de dahil oluyordur. Günümüzde yaşa göre kabaca yaşlı, yetişkin, genç yetişkin, çocuk gibi kategorilere ayrılan toplumun Orta Çağ'da feodal bir sistemde ayrılmasının anlamı egemen açısından ayrımı veya nereden geldiği, hangi millete mensup olduğu gibi ayrımlar göz ardı edilen kategorilerdi. Bu yüzden hukuk, sağlık, eğitim gibi temel haklarına kolayca ve belki de hiç erişemeyen toplumda bir kategorileşmeye gidilmesi de egemen açısından önemli görülen bir şey değildi. Mülkün parçası olarak görülme olgusu toplumda çocuk bireylerin de bir farkındalık elde etmesinin önüne set koymuştur. Daha önce sözü edilen sağlık, eğitim, hukuk gibi sistemlere erişmenin neredeyse imkânsız olması çocukluk olgusunu da etkileyen şeylerin başında gelir: çünkü güç dinamikleri sadece çocuğun ailesi belli bir politik statü ve ekonomik özgürlük sahibiyse çocuk olmasına izin verir. Fakat çalışma özellikle de sıradan bireylerin çocukları üzerine yoğunlaştığından dolayı burada asıl bahsedilmek istenen figür öznelliğini henüz kazanamamış olan yetişkinin bile ötesinde olan çocuk figürüdür.

Dini otorite ile birlikte egemenliğini sürdüren devlet anlayışı içinde özellikle de eğitim, sıradan insanların çocuklarının erişimine dini eğitim alma koşulu üzerinden açıktı. Sosyo-ekonomik açıdan avantajlı bireylerin çocukları bireysel eğitime ulaşabilecekken bunlardan yoksun çocukların eğitimi manastır gibi yerlerde din adamı olabilmek için almak zorunda oldukları eğitimden geçiyordu. Yani temel bir hakka sahip olabilmek de devlet içinde ve devletle birlikte hareket eden bir kurumdan geçiyordu. Öğrenilen metinler genellikle doğrudan kutsal kitabın kendisi, dini bağlamları bulunan metinler ve nispeten sınırlı sayıdaki kültürel metinlerden oluşuyordu.

Orta Çağ'ın yerini Yeni Çağ'a bırakması keşifler, endüstri devrimi ve bununla birlikte gelen bir sosyal dönüşümün sonucunda olmuştur. Bahsedilen olaylar ekonomik özgürlüğü getirmekle beraber sosyal yapıda değişen bir toplum anlamına da gelir.

Ekonomik özgürlüğü elde etmeyen başlayan bir burjuva sınıfının ortaya çıkmasıyla feodal rejim yavaş yavaş yerini toplum ve birey farkındalığının oluşmaya başladığı bir sosyal yapıya bırakır.

Burjuvazinin ortaya çıkışıyla beraber çocuk olgusu da değişir. Burjuva iktidardan pay alan, onda söz sahibi olan bir sınıf iken sonrasında para kazanmaya başlayıp soylu sınıfa denk konuma geliyor. Bazı kültürlerde adı orta sınıf, bazılarında tüccar sınıfı, bazılarında ise burjuva oluyor; fakat değişmeyen ortak nokta söz konusu sınıfın ekonomik gücün getirdiği politik bir temsili ortaya çıkışıdır. Soylu sınıf monarşinin gözettiği bir sınıftı ve Orta Çağ feodal düzeninin egemen devletteki monarşiden sonra gelen en güçlü sosyal yapısıydı. Bu feodal sınıf zenginliğini ve unvanı genellikle monarşiyle olan ilişkileri üzerinden veya ailesinin soyu sayesinde elde edebiliyordu; fakat burjuva sınıfı keşiflerden sonra oluşturulan ticaret rotalarında söz sahibi olarak bu düzende alternatif bir sınıf olarak kendisine yer bulabilmiş ve zaman içinde soylu sınıftan da hem politik hem de sosyal anlamda daha güçlü olabilmiştir. Sınıfların özelliklerinin ve yerlerinin değişmesi, ticaretin önemi ve yeni sınıfların ortaya çıkmasıyla sosyal sistem yeniden tanımlanmıştır. Bu da çocuğun da yeniden tanımlanması anlamına geliyor. Foucault'nun çeşitli dönemleri 'epistem' olarak adlandırmasına göre çocuk da her epistem içerisinde dönüşerek yeniden tanımlanır.

Westphalia Barışı sonrasında, Avrupa devletleri, ulus bilincini geliştirerek bir devletin homojen bir bireyler kümesinden oluştuğu fikrini geliştirmeye başlamıştı. Milliyetçilik akımının da etkisi ile yaklaşık bu zamanlarda ortaya çıkmaya başlayan ulus devlet kavramı, yani Agamben'in deyimiyle demografik özelliklere bağlı devlet yapısı, varlığını devam ettirebilmek için kendisini oluşturan yurttaşların da refahını gözetmeye başlamıştır. Böylece birey ve devlet arasında karşılıklı bir ilişki ortaya çıkar. Yani, devlet kendi varlığını sürdürebilmek için yurttaşla ihtiyaç duyarken, yurttaş da hayatını sürdürüp, refahını belli bir seviyede yaşamak açısından ulus devletin kendisine tanıdığı haklardan ve yeni oluşturmaya başladığı, sistematik bir şekilde kullanmaya başladığı dispozitifler çerçevesinde hayatını şekillendirir. Böylece biyopolitik iktidar yönetiminde çok yapıli bir güç dengesi ortaya çıkar. Bu güç dengesi, sadece iktidarın dispozitifleri

arasında dağıttığı ve bu kurumları arasında olan güç dengesi değildir; söz konusu güç dengesi aynı zamanda birey ve iktidar arasında değil, birey ve dispozitif arasında var olur.

Bu ilişkiler bütünü güç olgusunu da son derece karmaşık bir hale sokar. Sosyal sınıfların ve güç anlayışının değişmesi bireyin de konumunu değiştirir. İktidar ve özellikle de çocuk arasında artık etken ve edilgen bir ikili karşıtlık yoktur, her iki karakter de güce sahip olmak ve onu sürdürebilmek için otonomisini ortaya koyar. Yine de feodal sistemin güç dinamiğinin bir devamı olarak devlet bireyi, ve özellikle de kendisinin devamlılığını sağlayabilecek olan çocuğu, şekillendirmek için bir dizi koşullandırmaların kullanımı yoluna gider. Çocuğun karakterize edilmesi, ona belli bir rol atfedilmesi de “öngerekçelere ve önbelirlenmişliklere dayandırılmıştır.”¹⁹ Bu öngerekçe ve önbelirlenmişlikler yine yönetim mekanizmasının bireyi küçük yaşlardan itibaren, büyüyünce uyum sağlayacağı ve böylece ideal birey olacağı bir hayata başlaması için belirlenirler. Bunların belirleyicileri direkt olarak dispozitifler ve aparatlar olurken, dolaylı yoldan da iktidarın kendisidir. Sürdürülebilir bir yönetim anlayışını bireye yüklemek, ona belli toplumsal ve/veya cinsel rol modellerine göre kalıplandırabilmek için biyopolitik iktidar böyle bir yol belirler. Bu gerekçe ve belirlenmiş rollere göre yaşayan bireyler ise iktidar açısından ideal bireyler olurken; kısıtlayıcı bir yaklaşımla eğitilen ve yaşam standartları buna göre belirlenen bireyin ne derece ideal, bir başka deyişle ütöpik, olduğu tartışmaya açıktır.

Yurttaşlık fikrinin ortaya çıkışı ve dispozitiflerin devlet eliyle şekillendirilmeye başlaması, demografik yapının, belli kurallar çerçevesinde yaşamları anlamına geliyordu. Bireyi devlete yarar sağlayan bir yapıya büründürmek için de en önemli dispozitiflerden biri olan eğitim okul altyapısı aracılığıyla şekillenmeye başlamıştı. Orta Çağ’da skolastik bir bağlamda ilerleyen ve çocuğu da bu şekilde yapılandıran ve koşullandıran eğitim, yavaş yavaş seküler bir yapı almaya başlar, ve ayrıcalıklı ve zengin olan yurttaşların çocuklarına kısıtlı kalmayarak daha genel bir nüfusa ulaşır.

¹⁹ Mehmet Ali Kılıçbay, **Deliliğin Tarihi’ne Önsöz**, İstanbul, İmge, 2006, s.14.

Eğitim dispozitifi modern çağlarda ortaya çıkmamıştır, fakat dispozitif olabilmek için gerekli sistematığı ulus devlet olgusunun içinde kullanılmaya başlamasından sonra kazanmıştır. Örneğin, Antikite’de çocuklar eğitime tabi tutulmuşlardır, fakat sıradan halkın ve kölelerin çocukları eğitimden yararlanamaz veya kendi imkanları ile sınırlı şekilde yararlanabilirken, soylu çocuklar retorik, edebiyat, aritmetik, astronomi gibi bilimlerin eğitimlerini almışlardır. Çocuğun bir yetişkin gibi küçük yaşlardan itibaren bu bilimleri öğrenmeye başlaması, onun hem yetişkinlerle eşit görülmesini hem de birey olarak görülmesinin yolunu açmıştır. Çocuk yine ailesinin statüsünü devam ettirmek için bir araç niteliğinde kullanılmaktadır fakat bireyselliğine önem verilerek özel olarak eğitim alması ona karşı nesnel bir bakış açısından ziyade öznel bir bakış açısı olduğunu ortaya koyar. Fakat, nüfus temelli devlet yapısında eğitimin okul aracılığı ile kullanımına bakılırsa okul olgusunun bir anlamda yeniden keşfedildiğini görebiliriz. Eğitim, ve uzantısı olan okul, devletin karar verdiği disiplinlerin çocuğun yaş aralığına dikkat edilerek verilen ve bunun için ayrı ve özel yapılan mimari yapılarla beraber bir kurum haline gelmiştir. Okul sistemi bugünkü kadar her yaş grubunu ayrı bir sınıfa toplayıp çocuğu akranları ile eğitmek olarak sistematik olmasa da çocuklar genel yaş grupları itibari ile eğitim alma şansını yakalamışlardır.

Nüfus temelli devlette eğitimde dini olgular, okuma-yazma öğretiminde halen görölse de çocuklara yönelik yazılmış metinler aracılığı ile Antikite’deki çocuğun yaşının çok ötesinde olan retorik metinlerin aksine yaşlarına daha uygun şekilde kalibre edilmiş bir eğitim alabiliyorlardı. Fakat, ekonomik açıdan şanssız veya kırsalda yaşayan nüfusun okula ulaşımı hala zordu. Charles Dickens, çocuğu ve çocukluğu realist bir bakış açısı ile tasvir ettiği *Büyük Umutlar* adlı romanında, 19. yüzyıl Victoria dönemi İngiltere’indeki Kent’in kırsalını ve buradaki eğitim koşullarını romanın ana karakteri olan Pip üzerinden resmeder: Pip bir demirci ocağında çalışıp para kazanmaya yardım etmesi gerektiği için okula düzensiz devam eder, okuma-yazma öğrenir fakat kitapta Joe’ya yazdığı bir mektupta bunu çok da iyi yapamadığını görürüz. Yaşadığı köyde bir okul vardır fakat belli bir yaşa kadar olan çocuklar tek bir sınıfa kabul edilir ve toplu olarak eğitim alırlar. Akranları ile aynı sınıfa konup belli bir müfredat takip etmemiş,

diğer yaştaki çocuklardan ayrı bir program oluşturulmamıştır. Yine de okul gibi bir eğitim kurumunun devlet tarafından şekillendirilip, çocukları kendi ideolojisi yönünde inşa etmek istendiğini anlayabiliyoruz.

Devletin eğitim kurumlarını bu şekilde kullanması (diğer dispozitiflerle birlikte) kendi sürdürülebilirliği için idealize edilmiş bir tip yaratma çabasının bir yansımasıdır. Dispozitif kullanımı ideal tipi yaratma girişimiye eğer, biyopolitik açıdan vatandaşlarını birey olarak yetiştirmek isteyen devlet bu sefer tam tersine kendisiyle ve politikasıyla çelişen bir şekilde vatandaşlarına nesnel bir gözle bakar ve bu da bireyselleşme ile ters düşer. Rol model eğitimi geleceğin yetişkinleri ve çalışarak toplumun sürekliliğini sağlayacak yetişkinlerini belli bir tipolojiye sokmak demektir. Bu olgu bireyselleşme olgusunun tersi olduğundan aslında biyopolitik sistemin ikircikli doğasını da bu objeleştirme/subjeleştirme ikili karşıtlığı üzerinden yansıtır.

Çocuğun bireyleştirilmesi aynı zamanda çocukluk denen doğal sürecin de sınırlandırılması ve gözlemlenmesine sebep olmuştur. Oyun ile karışık yaş gruplarından oluşan bir toplulukta öğrenen çocuğun modern toplumlarda, özellikle de okul çevresinde kendi yaş grubu ile zaman geçirmesi sağlanmış, öğrenme ve oyun süreleri belirlenmiştir. Ders aralarına teneffüslerin yerleştirilmesi, anasınıfı öğrencilerinin kimi okullarda ana okul binasından ayrılması ve oyun vakitlerinin farklılık göstermesi, çocukluk olgusunun kategorize edilmesi anlamına gelir. Oyun, gözlem, kendinden yaşça büyük çocukları gözlemleme, onları taklit etme gibi doğal yollardan etrafını ve toplumunu öğrenen çocuk ve çocukluk bu ayırımlar sayesinde hayatın kategorilerinden biri haline gelir.

Günümüze yaklaştıkça çocuk olgusunun tekrar değişiklik gösterdiğini görürüz. Sosyal paradigmlar nasıl çağ ile birlikte değişiyorsa, demografinin bireylerinin yansımaları da aynı şekilde değişir. Özellikle de İkinci Dünya Savaşı sonrasında ivmelenen kapitalizm, Avrupa devletlerine büyük bir ekonomik atılım olarak dönmüştür. Refahın artması, sağlık alanındaki gelişmeler, bebek ölümlerinin özellikle de şehirlerde azalmasına yardımcı olmuş ve çocuk ve gençler daha düzenli bir okul çevresine girmişlerdir. Okul hayatlarının kendilerinden önceki kuşaklara nazaran daha uzun olması

ve materyallerin sayılarının artması ile kendilerine yönelik bir edebiyat oluşması da kaçınılmaz olmuştur.

“Eğitim süresi uzayan gençlerin emek süreçlerine geç katılımı, aile ve eğitim kurumlarından bağımsızlık elde etmelerinin ertelenmesi ve toplumsal ağırlıklarının artması gibi çelişkili iki sonucu beraberinde getirmiştir. Gençliğin bir toplumsal kategori olarak ağırlığının artmasıyla birlikte bağımsız bir “gençlik kültürü” ve bu kültürün üretilip pazara açıldığı bir “piyasa” oluşmuştur.”²⁰

Daha geniş kitleler tarafından okunan eserler çocukluğun hem uzamasına hem de daha kaliteli hale gelmesine yol açmıştır. Basılı esere ulaşım gençliğin de yapabildiği bir şey olmuştur ve hem edebiyat hem de felsefe eserlerinin okunması 1960lardaki genç kuşağın sosyal ve politik düzene daha eleştirel bir gözle bakmasını da sağlamıştır. “68 hareketi temelde, var olan eğitim politikasına karşı çıkar. Eğitim politikasına dönük eleştiri, aynı zamanda yazın eleştirisiyle de politik ve sosyolojik düzlemde bir kesişme noktası oluşturur.”²¹

Dönemin en çok okunan eserleri arasında 68 gençlik hareketine yön veren Frantz Fanon ve Sartre’ın eserleri bulunmaktadır. Fanon’nun yaptığı sömürgecilik analizi ve eleştirisi genç kuşağa egemen politikaların sonuçlarını ve diğer milletlerden insanların sömürgecilik altında yaşadıkları ile empati yapma şansı vermiştir. Özellikle de sömürgeleştirilmiş ülkelerin insanların günlük hayatlarının kendilerinininkine nazaran bir distopyayı andırması, sadece yetişkinlerin değil, çocuk ve gençlerin de sömürgecilik düzeni altında yaşamak zorunda bırakılmaları gençliğe bir politik görüş kazandırmıştır diyebiliriz. Sömürgelerdeki güç gösterisinin kendi hayatları üzerinde de olduğunu fark etmeleri, sömürgeciliğin kapitalist sistemle olan yakın ilişkilerini de fark etmelerini sağlamış ve bunlara karşı protestolar düzenlemişlerdir. Dahası, sömürgelerden dolayı özellikle de Fransa’da nüfusu artan göçmenlerin de varlığını onaylamışlar ve zaman içinde protestolar işçi sınıfı protestoları ve azınlık haklarını da içermiştir.

²⁰ Emine Öztürk, Türkiye’de ve Fransa’da 1968: Fransa’daki Mayıs Ayaklanmasını Başlatan Öğrenci Hareketinden Farklı Yönleriyle Türkiye’de Sosyalist Öğrenci Hareketi”, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 19, S. 34, 2018, s. 375.

²¹ Necdet Neydim, **Çocuk ve Edebiyat**, s.41.

Yakın tarih olayları da çocukluk olgusunun ne derece dinamik bir süreç içinde olduğunun yansımalarıdır. Büyük toplumsal olaylar çocuk ve gencin içinde bulundukları topluma karşı bakış açılarını değiştirir: 1968 Paris hareketi de çocukluk ve özellikle de gençlik olgusunun özellikle de kapitalist açıdan nasıl görüldüğünü ve gençlerin içinde bulundukları sosyal yapıya nasıl tepki verdikleri hakkında fikir verir. 68 hareketi sonrasında dünya politik ve sosyal açıdan daha liberal bir döneme adım atınca, bunun edebiyattaki yansımaları da görülmeye başlanmıştır. Distopya bağlamının edebi eserlerde yer alması yalnızca 68 hareketi ve sonrasında olanlarla kalmaz. Yakın dönemin siyasi olaylarından bir olan 11 Eylül olayları da edebiyatta benzer distopik çağrışımlar yaratmış ve dünyanın sömürgecilik sonrası edebiyatta işlediği konulardan olan “biz ve onlar” teması da kendisine yer bulmaya başlamıştır. Margaret Atwood’un *Antilop ve Flurya* [*Oryx and Crake*, 2003] ile başlattığı üçleme, ana karakterin çocukluğundaki bölünmüş toplumsal yapıları ve nükleer patlamalar sonrası oluşan sosyo-politik gruplanmaları anlatmaktadır.

Batı edebiyatını etkileyen toplumsal olaylar arasında özellikle de Amerikan toplumu açısından bahsedilecek olursa Vietnam Savaşı gelir. 1960larda başlayan ve 60ların sonlarına doğru daha da görünür hale gelen savaş karşıtı protestolar başlarda yetişkinler tarafından protesto edilse de, savaşın televizyon ve diğer medya kanalları ile bütün ulusa görünür hale gelmesinden sonra bu durumdan çocuklar ve gençler de etkilenir hale gelmiştir. Bu denli politik türbülansların edebiyata yansımalarında artık sadece yetişkinleri toplumsal zorlukları aşarken bulmuyoruz, çocuklar ve gençler de mücadelenin bireyleri haline geliyor. Bu çalışmanın analiz kısmını oluşturan kitaplardan olan Gudrun Pausewang’ın yazmış olduğu *Son Çocuklar* romanı yaşanan bir nükleer felaket sonrasında çocuk ve gençlerin de bu olaydan doğrudan nasıl etkilendiklerinin yanı sıra, onların gözünden yetişkinlerin yaşadıkları travmayı da yansıtıyor. Yani, denilebilir ki, çocuk burada yine pasif bir deneyimleyici değil, aynı zamanda gözlem yapabilen, değer yargısı oluşturabilen aktif bir birey olarak sahneye çıkıyor.

Ayrıca Katrina Kasırgası gibi çevresel afetler de çevreye karşı bir duyarlılık geliştirmiştir. Greta Thunberg’in 2018’de başlattığı iklim değişikliği protestoları

“Skolstrejk för Klimatet” de çocuk ve gençlik edebiyatında yansımalarını buluyor. Gençler, aldıkları eğitim sonucunda soyut konulara ve yanlış politikaları eleştirme kabiliyetine sahip olduklarından dolayı ekolojik dengenin bozulması üzerine yazılan ve ekotopya adlı yeni bir edebi yazın alanı oluşturan metinleri daha iyi kavramakla beraber, artık hareketin kendisini başlatan çocukların da literatüre katkıda bulundukları görülebilir. Greta Thunberg tarafından iklim değişimini eleştiri amaçlı yazılmış *No One is Too Small to Make a Difference* (2019) adlı metin ve babası ve yakın arkadaşı ile ortaklaşa yazdığı yine bir eleştiri metni olan *Our House is on Fire* (Malena & Beata Ernman ve Great & Svante Thunberg, 2020) bu metinlere örnek olarak verilebilir. Aynı bilincin daha küçük yaştaki çocuklar için olan versiyonları çeşitli yayınevleri tarafından boyama kitabı ve kısa hikayeler olarak da çıkıyor. Örneğin, Robert Bonaparte’ın *Greta Thunberg Kids Picture Book: Save the Planet* (2019) ve Zoe Tucker’ın *Greta and the Giants* (2019) adlı kitapları protestoların başlamasının ardından bir yıl içinde çıkan kitaplardır. Çocuklar ve gençler artık çevre sorunları ve enerjinin yanlış kullanımı gibi pratiklerin kendi nesillerine doğrudan bir etkisinin olacağı bilinci ile yetişmektedirler. Ekotopyalarda tasvir edilen ve politik apokalipsin çevresel yansıması olan bir dünyada geçen edebiyat eserlerinin kendilerine çok da uzakta olmadığı bilincinde olarak büyüyorlar. Bunun karşılığında da biyopolitik iktidardan eğitim, sağlık, güvenlik gibi dispozitiflerin insanların ve çevrenin eşit şekilde yararına kullanımını talep ediyorlar.

Çocuklar ve gençlerin kendi toplum-ıçi varoluşlarını dışa vurmanın bir başka örneği Amerika’da politik hale getirilmiş bir sahnede kendisine yer bulduğu da örnek olarak verilebilir. Suzanne Collins’in çok ses getiren romanı *Açlık Oyunları* sadece edebiyat ve sinemayı etkilememiş, aynı zamanda politikanın söz konusu iki disiplin üzerine olan etkileri gibi bir edebi eser de politik duruş üzerinde etkili olmuştur, fakat bu sefer söz alanlar gençlerdir:

“Yurtseverler²² 15 Mart’ta [2013], muhafazakâr aktivistleri ve onları destekleyen Cumhuriyetçi liderleri için düzenlenen yıllık bir davet olan Muhafazakar Politik Eylem Konferansı’nda (CPAC) Açlık Oyunları temalı bir gençlik organizasyonu düzenlediler. Grup ayrıca üçlemenin [Açlık Oyunları üçlemesi] distopik

²² Tea Party Patriots, bir politik grup, aynı zamanda Amerika’da bir spor takımı ve takımın destekçileri.

temalarından alınmış bir film tanıtımı da yapıyor. “Ateşli bir Hareket” adlı bu film, “Gelişim Parti”sine karşı savaşılan genç asilerin, hükümet refahının yardımıyla bireysel iradeyi boğmaya çalışan devletçi bir kliği ve köleleşmiş bir medya ile ölüm mangalarını içeren gelecekteki Amerika’yı anlatıyordu.”²³

Murnane’nin aktardığı bu gazete haberinde muhafazakar bir politik oluşum olan grubun hem bütün gençlere hem de Amerikan futbolu takımının destekçisi olan gençlere yönelik muhafazakar bir siyasi konferansta Collins’in romanına atıfta bulunarak romanı kendi politik söylemlerinin bir parçası, hatta merkezi argümanı yaptıkları görülebilir. Dikkat çekici nokta olan kısım ise romanın direniş, isyan, devrim gibi temalarının sol fikirlerle örtüşmesine rağmen aynı argümanları kullanan kısmın sağ-kanat politikacıları destekleyen gençler olmasıydı. Görüşün eğiliminden bağımsız olarak edebi eserlerin çeşitli politik görüşteki genç kitle tarafından benimsendiği veya özendirildiği, romandaki kimi karakter ve aksesuarların, politik kurum ve yapıların idealize hale ya da rol modeli haline getirildiği görülebilir.

1.2.Karşılaştırmalı Çocuk Edebiyatı

Karşılaştırmalı edebiyatın kökenlerinde Alman yazar ve şair Goethe’nin ‘Weltliteratur’, yani Dünya edebiyatı, olgusunun rolü büyüktür. Milliyetçilik akımının da etkisi ile, ve aynı zamanda akademinin çeşitli bilim dallarının da gelişmesi sonucu özellikle de beşeri bilimler alanında her millet kendi dil, kültür ve edebiyatının bir soykütüğünü oluşturma çalışmalarına başlamıştı. Kültürel alanlarda soykütüksel çalışmalar yapmak ve akademi kürsülerini güçlendirmek aynı zamanda politik bir gelişime de katkıda bulunarak milliyetçi görüşlerin de güçlenmesine katkı sağlıyordu. Fakat bu durumun beraberinde getirdiği, olumsuz olarak nitelendirilebilecek görüşlerden biri de bir süre sonra alanların genişleyecek alan bulamamsıydı. Üstelik küreselleşen dünyaya ayak uydurmak için diğer kültürle iletişimin getirdiği birçok kültürlülük anlayışının beşeri bilimlere yerleşerek bu edebiyatları gelişmeye ve açılmaya zorlamıştı.

²³ Economist, 2013, aktaran Ben Murnane, “Now is a Dystopia: Ayn Rand and the Right-Wing Appropriation of The Hunger Games”, **The Journal of Popular Culture**, 2018, s.287.

Zaman içinde Karşılaştırmalı Edebiyat, Karşılaştırmalı Kültür Çalışmaları ve Çeviribilim gibi farklı dallara ayrılan bu alan belli bir milletin filolojilerinin çalışıldığı alanlara alternatif olarak akademik alanın daha da genişlemesine yol açmıştır. Başka bir kültürün edebiyat eserleri ile karşılaştırma yapıp farklılıkları ve ortak noktaları bulmak akademik çalışmaların da çeşitlenmesine yardımcı olur çünkü “[e]debiyata ve kültüre milliyetçi bir yaklaşım ve birleşmiş bir Avrupa’da her edebiyat ve kültürün “bölgeseleşmesi” artık çalışılmıyor ve aslında reddedilen bir olgu haline gelmiştir.”²⁴ Bu noktada kültürel karşılaştırmalı çalışmaların başlaması okunan metnindeki kültürün sosyo-kültürel değerlerinin incelenmesi açısından da önemlidir. Bulunan aynılık ve farklılıklar okurda kendi kültürü ile bir karşılaştırma yapmasına yol açar ve benzer metinlerin çevirileriyle birlikte kendi kültür ve edebiyatımızın da gelişmesine yol açar. Çalışma özelinde karşılaştırmalı çocuk edebiyatı çalışmaları çeşitli kültürler içinde çocuğa bakış açısının nasıl olduğunu, ergenlik gibi türbülanslı bir dönemin nasıl atlatıldığını ve büyürken çocukların ve gençlerin ne tür zorluklardan geçtiğini gösterir. Gözlemden elde edilen deneyim kendi toplumumuzdaki çocuğa belli bir bakış açısı geliştirmemize ve çocuk edebiyatını belli bir doğrultuda geliştirmemize yardımcı olur.

Karşılaştırmının prensiplerini tartıştığı yazısında Tötösy de Zepetnek ilk prensip olarak karşılaştırmının bir kademelendirmeye yol açmaması gerektiğinden, metinler arasında iyi-kötü, ya da daha başarılı ayrımlarına gidilmemesi gerektiğinden bahseder. Karşılaştırmalı çocuk edebiyatında da birinci prensip olarak kendi edebiyatımızda belli bir türün örneğinin olmaması veya az sayıda olması karşıdaki kültürün daha iyi olduğu anlamına gelmez, tersine kendi kültürümüzün de yeni bir tür, tema, bağlamlarla karşılaşp kendimize göre şekillendireceğimiz eserlerin yaratımına olanak sağlar.

Türk edebiyatında distopya sayılabilecek çocuk edebiyatı eserlerinin olmaması türün edebiyatımızda hiç ortaya çıkmayacağı anlamına gelmez. Aksine, akademik araştırmalar ve küreselleşen dünyada seyahat eden yazılı ve görsel eserlerin varlığı Türk

²⁴ Steven Tötösy de Zepetnek, “From Comparative Literature Today Toward Comparative Cultural Studies”, **Comparative Literature and Comparative Cultural Studies**, Indiana, Purdue University Press, 2003, s. 242.

edebiyatına has distopya örneklerinin ortaya çıkmasına yardımcı olabilir. Özellikle film adaptasyonları da olan eserlerin başka kültürlerle tanışması ve seyirciye ve okura ulaşması hızlı bir süreçtir. Kitaplardaki karakterlerin görsel olarak seyirci karşısına çıkması karakterin etkileyiciliğini arttırabilir. Hem seyirci hem de okur böylece eserde kendi bakış açısından ayrıntılar bularak bir veya daha çok karakterle kendisini özdeşleştirebilir. “Yazınsal eserler, nitelikleri gereği, bireyleri betimlerler; bu nedenle, kimlik mücadeleleri bireyin kendi içindeki mücadeleler ve bireyle grup arasındaki mücadelelerdir: Karakterler toplumsal düzgüler ve beklentilere ya uyar ya da onlarla çatışırlar.”²⁵

Çocuk edebiyatı ve onu takip eden gençlik edebiyatı diğer okurlara hitap eden türlere göre nispeten genç türlerdir. Çocuğa yönelik edebiyatın gelişmesi ise gençlik edebiyatının da ondan ayrılmasına olanak sağlamıştır. Çocuk edebiyatı açısından çocukluğun ne zaman başlayıp ne zaman bittiği tartışmalarından sonra akademi ve edebiyat alanında ayrı bir yer kazanmasının ardından yeni gençlik edebiyatı da kendi okur kitlesini oluşturarak çocuk edebiyatından ayrı bir yer edinmeye başlamıştır. Yeni gençlik edebiyatının da içerisinde farklı arka planlardan gelen bireyler için özel alanlar da bulunabilir. Necdet Neydim’in kaleme almış olduğu *Genç Kız Edebiyatı* çocukluktan çıkmış ve henüz yetişkin sayılmayan ve özellikle de kız çocuklarına hitap eden bir alanı inceleyen bir araştırmadır.

Çocuk edebiyatı her ne kadar edebiyatta ayrı bir alan olma hakkını kazanmış olsa da Karşılaştırmalı Çocuk edebiyatı nispeten genç bir alandır. “Geçmişte çocuk ve gençlik edebiyatının edebiyat biliminin bir alt dalı olarak kabul edilmesi konusunda yapılan çalışma ve çabaların benzeri bu kez, karşılaştırmalı çocuk ve gençlik edebiyatının genel karşılaştırmalı edebiyatın bir alt alanı olarak görülmesi konusunda yapılır.”²⁶ Karşılaştırmalı Edebiyat’ın alt dalları olarak akademide kabul görmüş olan Çeviribilim veya Kültürel Çalışmalar gibi alanlardan sonra Karşılaştırmalı Çocuk Edebiyatı’nın varlığı da büyüyen bir çocuk edebiyatı eserleri piyasası ve çocukların da

²⁵ Jonathan Culler, *Yazın Kuramı*, s. 159.

²⁶ İrfan Atalay, *Karşılaştırmalı Edebiyat*, s.113.

asında bir tüketici grubu haline gelmesi sayesinde akademik anlamda geleceğin çalışılan alanlarından biri olmaya adaydır. “[Y]apılan çalışmaların birbiriyle olan teması ve bu çalışmaların ülkeden ülkeye, kültürden kültüre taşınım ya da aktarım” karşılaştırmalı çocuk edebiyatının sadece karşılaştırma yapmaktan ibaret değil, aynı zamanda “metinlerarasılık, ilişkilerarasılık ve imge çalışmalarını karşılaştırmalı çocuk ve gençlik edebiyatının oluşmasını sağlayan temel yapı taşları oluşturmaya”²⁷ yardımcı olduğunu gösterir.

“Bireysel metin, yazar, tür, dönem ve ulusal edebiyatlar arasındaki bağlantılarla ilgili olarak yapılan araştırmaların yerini kültürel araştırmaların disiplinler arası bir yaklaşımı alır.”²⁸ Daha önce sözü edildiği üzere bazı edebiyat eserlerinin sinema gibi görsel sanatlara da adapte edilmesi sadece kültürlerarası değil, aynı zamanda disiplinler arasında çalışmaları da beraberinde getirir. Kaldı ki, yazılı bir eserin sinema gibi görsel bir alana adapte edilmesi yine Karşılaştırmalı Edebiyatın bir alt dalı olan Çeviribilim tarafından çık çalışılan ve gelişmekte olan bir alandır. Eserin kendisinin anlatım biçimi ile görsel versiyonu arasındaki fark, yazar ve yönetmenin anlatısının arasındaki stil farkı gibi pek çok konu da yine karşılaştırmalı çocuk edebiyatının ilgi alanına girer.

Yine de, film adaptasyonlarından ziyade çocuk edebiyatı eserlerinin kendilerinin çocuk ve genç üzerindeki etkileri yazılı metinlerde daha fazladır. “[Paul Hazard] çocuğun kimliğini doğal haliyle kazanabilmesi için, çocukların her koşulda bir edebiyata gereksinimi olduğunu söyler”.²⁹ Pedagojik açıdan çocuğun gerekli gelişimi göstermesi, mental olarak daha yüksek bir seviyeye çıkabilmesi, okuma ve anlama stratejileri geliştirmesi, problem çözme gibi çeşitli beceriler kendi yaşlarına uygun çocuk edebiyatı eserlerinin okunması ile gelişir. İleriki yaşlarında yetişkinlere yönelik olan edebiyat eserlerini okurken değerlendirme yapabilmesi, ve çevresindeki insan ilişkilerinin de gelişmesi çocuk yaşta okuduğu eserler sayesinde olmaktadır.

²⁷ A. e., s.114.

²⁸ A. e., s.117.

²⁹ A. e., s.120.

Karşılaştırmalı Çocuk Edebiyatı, alan olarak yetişkin edebiyatının eserleri gibi sosyal, politik ve kültürel olaylardan etkilenirler ve bu olayları temalarına taşırlar. “[İkinci Dünya Savaşı] sonrası dönemde çocukluğun evrensel cumhuriyet düşüncesi sarsıntılar yaşayan yetişkinler için referans olur.”³⁰ İnsanlık tarihinin en travmatik olaylarından olan, milyonların ölümüne ve bir o kadar insanın ailesinin fertlerini kaybetmesine neden olan, ülkeleri politik, sosyal ve ekonomik sıkıntılara sokan Dünya Savaşı dönemlerinin çocuklar ve gençler üzerine etkileri yine çok büyük olmuştur. Özellikle de distopik çocuk edebiyatı eserlerinde çocuk ve genç karakterin savaşa benzer bir çevrede mücadele ederken anlatılmasının kökenlerinde bu dönemler vardır.

“Gerek sömürge hareketleriyle hızlanan insan hareketleri, gerekse sömürge olmaktan kurtulmak için yerli halkın verdiği savaşlar ve buna karşı koyan egemen güçlerin oluşturdukları göç dalgaları, bu dalgalarla taşınan kültürel değerler özellikle XX. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla çocuk edebiyatındaki karşılaştırmalı çalışmalar için bol miktarda malzeme oluşturur.”³¹

Sömürgecilik sonrası dönemde özellikle bir zamanlar sömürge olan ve sonrasında özgürlüğünü kazanan devletlerin yaşadıkları olayları tarihlerinin bir arşivini oluşturmak üzere edebiyata aktarmaları bu sefer hem bu sömürgelerdeki hem de sömürgeci ülkelerdeki çocuk okurları bir araya getirir. Bu durumda karşılaştırma yapmanın karşılıklardan ziyade benzerlikleri ortaya koyması kaçınılmaz olacaktır, zira sömürgeleştirilen ülke ister istemez sömürgeci ülkenin izlerini kültüründe taşıyacaktır. Bundan dolayı karşılaştırma yapmak sömürgeci milletin edebiyatının da sömürge olan doğrultusunda gelişmesine neden olur. Böylesi bir sosyal ve politik bir olay hem çocuk hem de yetişkin edebiyatlarında güçlü bir tarihin sağlamasını yaparak geleceği buna göre şekillendirmeye katkıda bulunacaktır.

“Karşılaştırmalı çocuk ve gençlik edebiyatı öncelikli olarak çocuk edebiyatının genel sorunlarını, özellikle de çocuk edebiyatının işleyişiyle ilgili dizgenin kendisini, kısaca çocuk edebiyatı kuramını, çocuklara özel iletişimin yapısını,

³⁰ A. e., s.124.

³¹ A. e., s.128.

çocuk edebiyatının gelişimine katkı sağlayacak toplumsal, ekonomik ve kültürel koşulları ele almalıdır.”³²

Fakat bu söz konusu yapılar sürekli bir değişim ve akış içinde olduklarından ve dahası küreselleşmeye tabi olduklarından dolayı çocuk edebiyatı da sürekli bir gelişim, değişim, akış içindedir. Çevirilerin sayısının artması ve daha kolay ulaşılır hale gelmeleri de bu trafiğin artmasına ve çocuğun da kendisine uluslararası bir sahnede yer bulmasına yardımcı olur. Küreselleşme yerel kültürel öğelerin törpülenmesine, değişime uğramasına ve zaman zaman da yok olmasına sebep olsa da aynı zamanda edebiyatın çeşitli alanlarının gelişmesine ve yeni karakterlerin yaratımına da el verir. Bu yüzden karşılaştırmalı edebiyat sadece farklılıkları değil, aynılıkları/benzerlikleri de bulmak açısından oldukça üretken bir alandır.

“[K]arşılıklı temas ve edebiyatlar arası transfer gibi kültürlerarası her türlü uygun olguyu, bir dildeki kişi imgesinin gösterimiyle herhangi bir dildeki farklı kişi imgelerini de içermektedir.”³³ Fakat kişi imgeleri, yani karakterler her ne kadar başka kültürlerin ürünü olup bizim kültürümüze anlayış açısından benzemese de karakterin kimi noktalarında kendi kültürel öğelerimizi bulabiliriz. Çocuk sosyal ve politik kimi normlara göre eğitimden geçirilip şekillendirmeden önceki dönemde, millet olgusundan haberdar olmadığı için bu tür romanların kahramanları ile benzerlikler gösterme konusunda daha çok potansiyeli vardır. Çocukluk ütöpik bir zaman gibi görüldüğünden dolayı henüz millet bilincinin farkına varmamış olan çocuklar arasında fikir, oyun oynama stili, belli konularda tepki vermeleri açısından benzerlikler vardır. Eserdeki karakter ne kadar ileri yaşta olursa karşılaştırıldığı başka bir karakterle arasındaki farkların artması potansiyeli o derece fazladır.

Karşılaştırmalı çocuk edebiyatı ayrıca belli milletlere özgü edebiyatların sınırlarının aşılıp evrensel bir çocuk edebiyatının yakalanmasına da izin verir. “Çocuk edebiyatında yer alıp almayacağı bizde tartışılabilirken Gudrun Pausewang nükleer savaş, üçüncü dünya savaşı endişeleri ve çevre tahribatı sorunlarını da ele alan ve bunun

³² A. e., s.131.

³³ A. e., s.131.

dünyayı, özelinde Almanya'yı nasıl etkileyeceğini evrensel bir dil yakalayarak anlatmıştır.”³⁴ Neydim'in de belirttiği üzere millet bilincinin çocuğa belli bir yaş veya eğitim seviyesine kadar hitap etmemesi, bu evrensel yazının yakalanması için bir şanstır. Atalay'a göre ise “[b]aşkalarının dilinde, kültüründe, toplumsal ve edebi kapsam alanındaki görülen şeylerin, yazınsallıkla sınırları aşan boyutlarını göz önünde bulundurmalıdır.”³⁵ O'Sullivan ise bu evrenselliğin getirdiği olguyu “çocukluğun evrensel devleti”³⁶ olarak tanımlar. Her halükârda çocukların, yetişkinlerin hem kendiler hem de onlar için şekillendirdiği dünyanın bir adım ötesinde, evrensel bir düzlemde buluşurlar.

Belli konuların ve sorunsalların çocuk edebiyatı eserlerinde evrensel bir dille işlenmesi, bu eserlerin çevirilerinin yapılması çocuk edebiyatında ortak bir havuz oluşturma olasılığını sağlarken, çocuk edebiyatını üreten ve hedef kitlesi açısından da bazı tartışmaya açık konuları vardır: çocuk edebiyatı hedef kitlesi çocuklar olduğu için mi böyle adlandırılır? Yoksa yazarlarının çocuklar olması gerektiğinden dolayı mı?

Neydim bu konuda çocuk edebiyatından artık ayrılan ama bir şekilde bağlarını hala kopartamamış olan gençlik edebiyatı üzerine Helmut Metzler'in gençlik edebiyatı üzerine olan aşamalarını şöyle aktarır:

“1 Gençler için yazılan edebiyat

2 Gençler tarafından yazılan edebiyat

3 Hem gençler hem yetişkinler tarafından okunan bazı eserler”³⁷

Çocuk edebiyatı ile halen çocukluk olgusunun tanımının geniş tutulması nedeniyle bağları bulunan gençlik edebiyatındaki tartışmalı duruma benzer olarak, O'Sullivan da çocuk edebiyatındaki yazar-okur asimetrisine bazı sorular sorarak dikkat çekmiştir: “Bir çocuk kitabı çocuklar tarafından mı yoksa çocuklar için yazılan bir kitap

³⁴ Necdet Neydim, “Çocuk edebiyatında distopya ve ‘Bulut’”, **Cumhuriyet Kitap**, 29 Temmuz 2021, s.3.

³⁵ İrfan Atalay, **Karşılaştırmalı Edebiyat**, s.131.

³⁶ Emer O'Sullivan, **Comparative Children's Literature**, London and New York, Routledge, 2005, s.1.

³⁷ Necdet Neydim, **Türkiye’de Çeviri ve Telif Eserlerde Genç Kız Edebiyatı**, İstanbul, Bilgiyolu, 2020, s.15.

mıdır? Çocuklar için yazılan bir kitap (sadece) yetişkinler tarafından okunursa hala bir çocuk kitabı mıdır? Çocuklar tarafından da okunan yetişkin kitapları da çocuk edebiyatı mıdır?”³⁸ O’Sullivan bu soruların cevabının çocuk edebiyatının sınırlarını belirlemek için kullanılabileceğinin yanı sıra eser yazar ve okur arasındaki asimetriye de dikkat çeker: yetişkin edebiyatı, yetişkinler tarafından yazılıp yetişkinler tarafından okunuyorsa, çocuk edebiyatının yazar ve okurları arasında doğrusal olmayan bir ilişki vardır. Söz konusu “bugün çocuk edebiyatı teorisinin ana sorunsallarından biri olarak anılan asimetrik iletişim, kendisini öncelikle metnin dışında gösterir.”³⁹

Eğer çocuk edebiyatını yaratanlar çocuklar değilse denebilir ki “metinleri çocuklara yönelik olarak hazırlayan ve toplumda egemen olan kültür ve ahlakı, idealler ve değerleri onlara aktarmak isteyenler yetişkinlerdir.”⁴⁰ Bu noktada kaçınılmaz olarak yetişkinin gölgesini çocuk edebiyatı metinlerinde görürüz. Yani yetişkin söz konusu ideal, ahlak, ders ve değerleri çocuğa sunmak ve öğrenmesini sağlamak adına metnini şekillendirir. Çocuk edebiyatının yaratılmasının nedenleri çocuklara pedagojik bir formasyon yani şekillendirme vermek ve yetişkinlerin edebiyatında kendine bir yer bulmaktır. Yetişkinlere yönelik olan edebiyat dünyaya açılıp karşılaştırmalı olarak çalışılıyorken çocuk edebiyatının da sosyal, kültürel, eğitimsel ve eğlence açısından çeşitli öğelere uyum sağladığını bildiğimizden dolayı karşılaştırmalı çocuk edebiyatının da akademik bir alan olarak çalışılması doğaldır.

Çocuk edebiyatını yazan ve okuyan arasındaki asimetri daha önce de belirtildiği üzere metnin dışında iken, metnin içinde ise bu çalışmanın da konusu olan bağlamda, olay örgülerinde ve karakterlerde bulunabilecek kimi evrensel noktalar göze çarpar. “Çocuk edebiyatı kuramına göre, çocuk edebiyatının tanımı yalnızca metin düzleminde, yani metinsel özellikleriyle değil, aynı zamanda içerdiği eylem ve eyleyenler düzleminde yapılır.”⁴¹ Metin türü karşılaştırmalarının yanı sıra, metnin bileşenleri olan olay örgüsünün belirli noktaları ve karakterler de karşılaştırmaya dahil olur. Özellikle de

³⁸ Emer O’Sullivan, *Comparative Children’s Literature.*, s.12.

³⁹ A. e., s.13.

⁴⁰ İrfan Atalay, *Karşılaştırmalı Edebiyat*, s.133.

⁴¹ A. e., s.133

karakterler çoğunlukla yetişkinler tarafından yaratıldığı için (genel gözleme dayalı olarak yazarın çevresindeki çocuklardan esinlenme olasılığı da vardır) çocuk karakter o dönemin ve coğrafyanın ahlaki, sosyal ve kültürel değerlerine göre şekillendirilir. Bu yüzden aslında yetişkinin metinde bir gölgesinin olması kaçınılmazdır. Bu gölge örtülüdür, ama kaçınılmazdır.

“Çocuk edebiyatının muhatap kitlesini yetişkinler ve çocuklar oluşturmakla”⁴² birlikte, bu eserlerin çocuklar için seçilmesine ve onlara ulaşmasını sağlayan kişiler de genellikle yetişkinlerdir. “Çocuk kitaplarını asıl satın alan kişiler her zaman, çoğunlukla, çocuklar değil fakat anne ve babalar, öğretmenler, kütüphanecilerdir: yetişkinler.”⁴³ Buradan da görüleceği üzere, yetişkinin çocuk ve çocuk edebiyatı üzerinde olan etkisi her zaman varlığını korumuştur. Nodelman’ın *The Hidden Adult* [Saklı Yetişkin] kitabında tartıştığı ve örneklendirdiği üzere yetişkin birey, çocuk edebiyatını sadece satın alan, çocuğu edebi eserle buluşturan değil, aynı zamanda genellikle eseri yazan, ve edebiyata şekil veren, bir bakıma otorite sahibi kişidir. Yetişkinlerin dünyasında olanları konulan edebi eserler nasıl konu olarak ortak konuları seçebiliyorlarsa, çocuk edebiyatının konuları da olay örgüsü veya karakter bakımından benzeşip, karşılaştırmalı edebiyatın bir alt dalını oluşturmaya adaydırlar. Yetişkinlere yönelik olan edebi eserlerde ne yönde farklılıklar varsa, bu farklılıklar çocuk edebiyatı eserlerine de yansır. “Yetişkinlerin çocukluğu hayal ediş şekiller neden ve nasıl çocuklara hitap ettiklerini de belirler – ve farklı yetişkinler bunları farklı hayal ederler; hem bireysel bazda hem de daha genel olarak farklı zaman ve yerlerde.”⁴⁴

Söz konusu ortak noktalar ise genellikle çeviri faaliyetleri aracılığıyla sağlanır. Çeviri kitaplar çocuk edebiyatında büyük yer tutar ve her edebiyatın dünyaya açılıp farklı kültürlerle buluşması gibi çocuk edebiyatı metinleri de dünya çocuklarına sunulur. Fakat, çocuk edebiyatının çevirisinde kimi zaman, aynı yetişkin edebiyatında olduğu gibi, geç çevrilmeler de olabilir. “Gecikmenin bir başka nedeni bir kitabın

⁴² A. e., s.135.

⁴³ Perry Nodelman, **The Hidden Adult**, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 2008, s. 4.

⁴⁴ A. e. s.266.

çevrilmesinden önce hedef kültür için çok aşına bir hale gelmesidir. Yaşanmış deneyimler çevrilen bir kitabın ancak benzer bir çalışmayla benzerlik göstermesi durumunda kabul gördüğünü ortaya koyar.”⁴⁵ Bunlara rağmen, küreselleşen bir dünyada okuyucu kitlesinin dikkatini çekecek bir kitap çevirisi çeviri eylemini hızlandırabilir. Dahası, kültürde yine önemli bir yer kaplayan sinema sanatı ve endüstrisi de çevirinin hızlanmasına katkıda bulunabilir. Çalışmada incelenen kitaplardan biri olan Suzanne Collins’in eseri *Açlık Oyunları* örneğin, yine çok başarılı olan bir sinema filminden sonra Türk edebiyatında ilgi çeken bir eser olmuştur. Türler arası karşılaştırmalar da bir başka çalışma alanı olma potansiyeline sahiptir fakat bu çalışmada yazılı metinler incelenecektir.

⁴⁵ Nikolajeva, 1996, aktaran İrfan Atalay, s. 141.

İKİNCİ BÖLÜM

BİYOPOLİTİKA

2.1.Michel Foucault'da Biyopolitika

Biyopolitika, terim olarak ilk defa Michel Foucault'dan çok önce ortaya atılmış ve tartışmaya açılmıştır, fakat terimin siyaset ile ilişkisini ortaya koyup neoliberal bir bağlam katan da Foucault'nun kendisidir. Catherine Mills'in Thomas Lemke'den aktardığı üzere, kelime ilk önce İsveçli politik bilimci Rudolf Kjellen tarafından 1924'te oluşturulmuş ve genel olarak devlete organisist bir yaklaşımı açıklar⁴⁶. Öncelikle kendisinin de deyimiyle arşivde arkeolojik çalışmalar yaparak nüfusu en çok etkileyen ve yönetim mekanizmasının en çok işlevlendirebileceği unsurları ortaya koymuş, daha sonra da bu dispozitiflerin – sağlık, cinsellik ve ceza sistemi – neoliberal politik ve ekonomik düzlemlerde ne denli rolleri olduğunu tartışmıştır. “Foucault'nun iktidar anlayışı durağan değil, dinamiktir, bir çeşit şebekedir. Yönetimsel güç bu ağ içinde kurulan ilişkilerle belirlenir” çünkü yönetim ve nüfus arasındaki ilişkiler de değişmekte ve dönüşmekte, zamanın şartlarına göre şekil değiştirmektedir. “Foucault, toplumsal ilişkilerin iktidar-direnış dinamiğı tarafından belirlendiğini düşünür. Toplumun olduğu her yerde iktidar ilişkileri vardır.”⁴⁷ Direniş dinamiğindeki referans yine yönetim mekanizmasının elinde bulundurduğu güç ile toplumun kolektif bir yapı olarak sahip olduğu gücün karşı karşıya gelmesi, birbiriyle iletişime ve etkileşime geçmelerinedir.

Biyopolitika kelimesini oluşturanlardan ‘biyo’ bir ön ek olarak politik olanın canlı olanla, yani insan hayatı ile etkileşimde olmasına gönderim yaparken, değişen politik yaklaşımlar sonucu kelimedeki biyo kısmı da bağlam değiştirmiştir. “Foucault, [biyopolitikayı] farklı şekilde formüle ederek biyolojinin, artık politik devletin nedeni olmadığını, fakat modern dönemde politik gücün bir nesnesi ve hedefi olarak

⁴⁶ Catherine Mills, **Biopolitics** Londra ve New York, Routledge, 2018, s.6.

⁴⁷ Pınar K. Üretmen, “Foucault'nun İktidar Kavramı ve Agamben'in Olağanüstü Hal Açılımı”, **Doğu Batı: Distopya**, s.151.

tanımlar.”⁴⁸ Biyopolitik devletin nüfusa etki edebilmesi ve onu nesnesi ve hedefi olarak kullanabilmesi için elindeki gücü kimi zaman ekonomi gibi doğrudan kimi zaman da cinsellik ve ceza politikaları gibi dolaylı olarak kullanması gerekir. Ama her halükârda söz konusu düzende birbirleri arasındaki ilişkiyi yadsımak da koparmak da imkânsız hale gelmiştir. “Politik olanla toplumsal olanı birbirinden ayırabilmek artık imkansızdır. Çünkü Fransız Devrimi’nden bu yana ekonomi denilen (ister belirleyici olsun, isterse olmasın) göstergeyle birbirlerine göbekten bağlanmışlardır.”⁴⁹

Michel Foucault üç ana eksen üzerinden yürüttüğü çalışmalarını daha sonrasında biyopolitika çatısı altında toplamıştır: “arkeolojik periyot, epistemolojik konular üzerine odaklanmıştır; soykütüksel periyot, güç üzerine odaklanmıştır ve etik periyot, bireyin ahlaki bir özneye dönüşümü üzerine odaklanmıştır.”⁵⁰ Her bir dönem, Foucault’nun soykütüksel periyot ana dispozitiflerin belirlendiği periyot iken, onu takip eden ve etik periyot, bireyin ahlaki üzerinden aslında ahlak ve doğru kavramlarının ne denli dönüştürülebilir olduğunu tartıştığı bir zamandır. *Biyopolitikanın Doğuşu*’nda da belirttiği üzere, gücü elinde toplayan devlet, bireyin etiğini kendi öngördüğü şekilde dönüştürerek, bireyin içinde var olduğu yerin ve zamanın bireyin algısından farklı hale gelmesini sağlar. Foucault’nun “doğruluğun rejimi”⁵¹ olarak tanımladığı, ve biyopolitik rejimin ilk edindiği anlam bağlamından uzaklaşarak özellikle ekonomik unsurlar göz önünde bulundurularak açıklandığı bu neoliberal rejim, doğruluk kavramını da pek çok yerleşik kavram gibi yeniden şekillendirir.

Yeni devlet veya yönetim biçimleri, bu dispozitiflerin kullanımını kendi güçlerini – ya da Foucault’nun kullandığı üzere biyogücü – perçinlemek için kullanırlar. Bugün de var olan çeşitli politik sistemler - demokrasi, monarşi, komünist yönetim - bu dispozitiflerin kullanımına farklı açılardan yaklaşırlar da, kurum, sivil toplum örgütü, bağımsız kuruluşlar ve şirket gibi yapılaşmalar üzerinden yine de kullanılabilir

⁴⁸ Catherine Mills, **Biopolitics**, s.6.

⁴⁹ Jean Baudrillard, **Sessiz Yığınların Gölgesinde: Toplumsalın Sonu**, Doğubatu, İstanbul, 2013, s. 22.

⁵⁰ Victor Ioan Chira, The Body as a Surface of action for Power Dispositifs in Foucault’s Genealogy, **Romanian Review of Political Sciences and International Relations**, s.76.

⁵¹ Michel Foucault. **The Birth of Biopolitics**, New York, Palgrave Macmillan, 2004, s.29.

durumdadırlar. Bundan dolayı, yönetimselliğin günümüzdeki soy kütüğü, kökenlerini farklı yönetim anlayışlarından alsa da bugün benzer bir dispozitif kullanımını desteklerler. Pierre Bourdieu, *Neoliberalizmin Özü* adlı makalesinde de içinde bulunan “ekonomik durumun neoliberalizmin ütopyasının kurulmasını”⁵² sorgulayarak, Foucault’nun da işaret ettiği ekonomik ve gücün dağılımı ile ilgili dengesiz ve asimetrik dağılımın neoliberal bir yönetimsellik için ütopya değerindeyken, toplumdaki birey için bir distopyaya dönüşebildiğini tartışır.

Her ne kadar gücü paylaşırsa ve liberal hale getirirse de neoliberalizmin, bedenden bağımsız hale gelmeye başlamış ve merkeziyetsizlik fikrini benimseyen bu “kolektiflerin metodik bir yıkımıdır.”⁵³ Söz konusu kolektifler, kimi zaman liberal yapılar olarak bireyler üzerinde doğrudan etkili olmakla birlikte, kimi zaman da , eğer yönetim mekanizmasının istediği şekilde davranmazlarsa veya fazlasıyla liberal olup kendi özerkliklerini kazanma durumuna varmadan, yönetimsellik tarafından engellenir veya başka bir dispozitif ile değiştirilirler. Böylece biyopolitik anlayıştan neoliberal çerçeveye evrimleşen yönetimsellik hem bu dispozitif haline gelmiş kurumları hem de toplumu düzenler ve kontrol eder hale gelir.

Nüfus temelli yönetim anlayışı, iktidarlara, monarşi veya demokrasi olmaları fark etmeksizin, vatandaşlara karşı bir sorumluluk bilincini ortaya koymuştur. Feodal düzenin Orta Çağ sonrasında yavaş yavaş ortadan kalmaya başlaması, nüfusun ülke içinde yer değiştirmesi, sanayi devrimi, keşifler sonrasında gelişen ticaret aktiviteleri gibi fenomenler nüfusun yönetimi konusunda iktidarların bir tür revizyona gitmelerini sağlamıştır. Eğitim, sağlık, hukuk gibi konularda bir bakıma başının çaresine bakmak zorunda bırakılmış sosyal yapı bu alanlar için geliştirilen ve bireylerin onlara daha kola ulaşmasını sağlayan ve Foucault’nun apparatus/dispozitif olarak tanımladığı kurumlar işlemeye başlamıştır.

“Yönetme sanatı, nüfus, liberalizm ve neoliberalizm, devlet, sivil toplum, politik ekonomi, girişim, özgürlük, güvenlik, yönetimsellik ve bunların yanı sıra

⁵² Pierre Bourdieu, The Essence of Neoliberalism, *Le Monde Diplomatique*, Aralık 1998.

⁵³ A. e.

biyopolitika başlıklarını irdeleyen Foucault'nun amacı gerçekten de daha sonra ifade ettiği gibi “şimdinin bir ontolojisini” sağlamaktı.”⁵⁴

Tüm bu başlıklar devleti yöneten mekanizma veya anlayışın yönetim biçimini ortaya koyduğu alanalar olmalarının yanı sıra aynı zamanda bu yönetim biçiminden doğrudan etkilenen olgulardır da. Geçmişte bu yönetsellikten bir şekilde etkilenmiş olmaları, şekillendirilmeleri ve bugünkü hallerini almaları şimdiki zamanın varoluşsal bir ifadesini ortaya çıkarmaya yarar.

Deliliğin Tarihi adlı kitabında Foucault'nun arşiv belgeleri üzerinden göstermiş olduğu örneklerden bu anlaşılabilir. Daha öncesinde fiziksel veya mental rahatsızlıklara sahip bireyler için ayrı bir sağlık kuruluşu bulunmazken veya bireylerin var olanlara erişimi zor iken, biyopolitik iktidar yaklaşımının en erken dönemlerinde iktidar bu tür bireyler için kurumlar oluşturmuştur. Bu kurumlar erken dönemlerinde doğrudan daha mutlak bir güç olan iktidara bağlıyken, daha sonra gücün çeşitli kollara ayrılması anlayışı ile kurumların bağılılığı ana iktidar mekanizmasından alınmış ve alt dallara aktarılmışlardır. Foucault, cüzzamlı bireyler üzerinden verdiği devlet kararı üzerinden durum örneklenebilir:

“Cüzzam, belki biraz daha yavaş şekilde olmak üzere, Almanya'da da gerilemeye uğramakta; tıpkı İngiltere'de olduğu gibi hayır işlerinin ve hastane kurumlarının yönetimini kentlere bırakan Reformasyon'un etkisiyle hızlanan bir şekilde, miskinhanelerin aynı biçimde dönüştürülmeleri: Leipzig, Münih, Hamburg'da böyle olmuştur. Schleswig-Holstein miskinhanelerinin malları 1542'de hastanelere aktarılmıştır.”⁵⁵

Cüzzam gibi fiziksel semptomları olan bir hastalığa sahip bireyler, kendileri için yapılmış olan miskinhanelerde yaşamaya teşvik edilmişlerdir. Zaman içinde bu miskinhanelerin yönetimlerinin daha mahalli bir derecede olan kentlere bırakılması biyopolitik güç anlayışının belirli alt kademelere dağıtılmasının bir göstergesidir. Yine de devlet arşivindeki bu belgeden ideal olmayan bütün bireylerin benzer şekilde ele alındıkları da görülebilir. Çünkü cüzzam gibi bedensel bir hastalığa sahip bireyler,

⁵⁴ Marius Gundmand-Høyer ve Thomas Lopdrup Hjorth, “Liberal Biopolitics Reborn”, **Foucault Studies**, s. 100.

⁵⁵ Michel Foucault, **Deliliğin Tarihi**, İstanbul, İmge, 2006a. 26.

bedenen kuvvetli, fakat mental rahatsızlıkları olan bireyler ile bir arada yaşamak durumunda bırakılmıştır. Rahatsızlığı olan bireylere karşı ayrı kurumlar oluşturulmuş olsa da hastaların bedenen veya mental rahatsızlıklarının ayrılmasına karşı aynı hassasiyetin gösterilmesin için daha çok zaman geçmesi gerekmiştir.

Toplumu oluşturan bireylerin refahı için kurulmuş olan bu kuruluşların çok yönlü denebilecek görevleri vardır. Biyopolitik açıdan bakılırsa bu kurumlar düşkünlerin daha kolay bir hayat yaşaması ve eğer olasılığı varsa tedavi edilmeleri görevini yerine getirmelerinin yanı sıra, biyopolitik iktidarın sahip olduğu biyogücü kontrol mekanizması olarak işleyişinin de bir göstergesidirler. Düşkünleri misafir eden bu kurumlar, onlardan zaman zaman rahatsız olan bireylerin de rahat ve refahı için kullanılmışlardır: “1677 yılında yalnızca Dauphine eyaletinde hala 44 tane miskinhane bulunmaktadır.”⁵⁶ Miskinhane olarak tabir edilen bu kurumlar da devletin açtığı kurumlardır ve toplumdan dışlanmış bireyleri konuk ederler. İdeal olmayan bireyi idealize etmeye çalışan, olmazlarsa toplumdan çıkartan, onları dışlayan bir yapıya sahiptirler. Sözcüğün kendisine bakıldığında köken olarak ‘miskin’ ve ‘hane’ kelimelerinden oluşan bu birleşik sözcük aslında ideal olmayan bu bireylerin miskin, yani işe yaramayan, atıl durumda olan bireyler olarak görüldüklerini de gösterir. Biyopolitik iktidarın, bakış açısından ütöpik değildirler çünkü çalışarak ve düşünce yapıları ile iktidar mekanizmasına katkıda bulundukları bir durum yoktur ve şekillendirmeye de müsait değildirler. İşe yaramaz olarak görüldükleri için yalnızca iktidarın bakmak zorunda olduğu bir topluluk olarak görülmüşlerdir; dolayısıyla, yönetime zaman zaman hem iş hem de ekonomik kayıp olduklarından bakımları zamanla yerele indirgenmiştir.

Bu bireylere daha çağdaş anlamda ise toleranslı bir bakış açısı ile bakılır ve ‘topluma kazandırma’ kaygısı güdülerek kendileri için pek çok ülkede ücretsiz tedavi, eğitim, bakım, yerleşim gibi hizmetler sunulur. Kamu ve özel sektör gibi alanlar sosyal sorumluluklarını yerine getirmek için bu bireylere iş yerlerinde istihdam sağlayarak daha

⁵⁶ A. e., s.25.

çağdaş bir biyopolitik görüş, yani iyileştirilmiş bir insan odaklı yaşam felsefesini yerine getirirler. Biyopolitikanın özündeki bağlama sadık kalarak siyasi, ekonomik ve kültürel hayatın “biyo” üzerine kurgulanması gerçekleşir. Buna ek olarak biyopolitikadaki “biyo”, yani insan ve diğer canlıların yaşamın merkezine oturtulduğu düşünce kendisine biyopolitika ile ilişkili pek çok alan yaratır: “biyoetik, biyoekonomi, biyosemiyotik, biyoestetik”⁵⁷ gibi öneki “biyo” olan kelimeler ve alanlar, yine politika gibi merkezlerine insan ve yaşamı aldıkları disiplinler olmuştur.

Biyopolitikanın çalıştığı farklı alt alanlar olmasına rağmen, ana yaklaşım her zaman yönetsellik ve toplum arasındaki – ya da nüfus – dinamiklerdir. “Nüfus, kendi kaynak ve potansiyelini kullanarak zenginlik ve refahın gerçekleştirilebilmesi için var olan bir “üretim makinası” olarak görülür.”⁵⁸ Sözü edilen üretim ise fiziksel anlamda devletin geleceğini oluşturacak, onun devamlılığını sağlayacak bireyler olmanın yanı sıra aynı zamanda da yine devletin önceden koşulladığı ve belirlediği kimi normları da takip etmek durumundadır.

“Nüfus sadece biyolojik bir tür, yasal öznelerden oluşan bir grup, ya da disipline edilmiş bireysel bedenler değildir; aynı zamanda kendi doğal veya içsel bir mantığı temsil eder ki bu mantık da farklı olasılıklardan, belirsizlik ve zamansallıklardan, tehlikelerden, risklerden ve koşullu olaylardan oluşur, aynı zamanda da bu nüfus, iklim, materyal çevre, ticari yoğunluk, ve sağlığa, hukuka ve geleneklere erişim tarafından çeşitlendirilir.”⁵⁹

Nüfus her ne kadar yönetim mekanizmasının ön gördüğü bir şekle sokulsa da bazı noktalarda nüfusu oluşturan toplumun bireyleri bu düzen içinde rahat olmayarak, ellerinde bulunan gücü yönetsellik fikrine karşı kullanmak isteyebilirler. Sonuçta özgür irade ve seçim yapma hakkı bireyin hayatında aktif rol oynayan unsurlardır. Fakat bu durumun bireyin aslında kabul edilmiş olan ‘uysal beden’ olma içgüdüüne karşı gelerek kişiliğinin ve öznelliğinin farkında olup, kendisine verilen haklardan yararlanmak istemesine de yol açar. Nüfus kontrolünü uysal bedenler, yani bir davranış

⁵⁷ Alexander Oleskin, **Biopolitics: The Political Potential of the Life Sciences**, New York, Nova Science Publishers, 2012, s.5.

⁵⁸ Marius Gudmand- Høyer ve Thomas Lopdrup Kjorth, “Liberal Biopolitics Reborn, **Foucault Studies**, S.7, 2009, s.104-5.

⁵⁹ A. e., s.106.

çerçevesi içinde bulunan bedenler ile sağlayan devlet, yine bu durumu sağlama yoluna gider. “Okul, hapishane, hastane ve klinik gibi modern bürokratik devletin çeşitli kurumlarının bir soykütüksel çalışmasıyla Foucault, nüfusun bir “uysal bedenler” koleksiyonunun inşasını tanımlıyor.”⁶⁰ Bu çalışmayı Thomas Lemke ayrıca şöyle değerlendirir:

“Yönetim sadece politik bir çizgide değil, ayrıca felsefi, dini, medikal, ve pedagojik metinlerde de tartışılmış bir terimdi. Devlet veya hükümetin yönetiminin yanı sıra “yönetim” ayrıca özdenetim, aile ve çocuğu için rehberlik, ev idaresi, ruhu yönlendirmedeki problemleri de hedef alıyordu. Bundan dolayı, Foucault hükümeti bir yönetim, daha doğrusu, “yönetimin yönetimi” olarak tanımlamış ve böylece bu terim “kendini yönetmek” ile “diğerlerini yönetmek” arasında bir dağılım gösterir.”⁶¹

Bu yüzden de birey ve yönetim/otorite arasında sürekli bir alışverişin ve ilişkiler yumağının yanı sıra bir de zaman zaman çatışma vardır. Yönetim kavramının ilişkiler arasında bu derece alışverişinin yapılması, taraflar arasında sürekli seyahat eden bir yapıda olması, gücün etkisini ve dinamiklerini etkileyerek hem yönetimselliği hem de gücü akışkan hale getirir. Bu fenomenlerin aktörler arasında çeşitli derecelerde paylaşılması güç ve yönetimsellik olgularının kendilerini sürekli şekilde yenilemelerine sebebiyet verir.

Buna rağmen, biyopolitik devletin, gücü sadece kendi merkezinde topladığı hali olan egemen yönetimsellik anlayışında “zor kullanma ve fikir birliği [olguları] diğerlerini yönetmek çerçevesinde tekrar formüle edilir; bunlar “element” veya “enstrüman”dan ziyade güç ilişkilerinin “temeli” veya “kaynağı”dır.”⁶² Yine de birey, yönetimsellik anlayışı ne derece egemen veya hatta totaliter olsun, birey egemen bir devlette kendi bedensel ve psikolojik bütünlüğüne zarar geldiğinde veya tehdit altında olduğunda egemen devletin yönetimselliği ile karşı karşıya gelebilir. Bu yüzden, Foucault’nun “techniques of the self” (kendini bilmek teknikleri/yolları) olarak

⁶⁰ Benjamin Muller, “Governmentality and Biopolitics”, **International Relations Theory**, 2011, www.oxfordre.com/internationalstudies, s.y.

⁶¹ Thomas Lemke, “Foucault, Governmentality, and Critique”, 2000, www.thomaslemkeweb.de, s.2.

⁶² Foucault, 1982, aktaran Lemke, “Foucault, Governmentality, and Critique”, s.3.

tanımladığı ve bireyin kendisini politik olarak ifade edebilme, gücünün farkında olma yöntemleri yönetimselliğin domine etme teknikleri ile karşı karşıya kalır.⁶³ “Kendini bilme teknikleri zor kullanma ve hakimiyet kuran yapıların içinde asimile olur⁶⁴ ve burası da birey ve güç arasındaki tartışmanın başladığı noktadır. Egemen gücün bireyin otonom gücüne, benliğine hangi noktaya kadar müdahale edip onu kendi bünyesi içinde kabul edeceği ve hangi noktadan sonra bu hakimiyetin bireyin asimile olmasına yol açacağı tartışma konusudur çünkü “bu her zaman değişken bir dengedir, tamamlayıcılık ve çatışma ile özün inşası ve değişmesini sağlayan süreçleri olumlayan teknikler arasında bir dengedir.”⁶⁵ Bu yüzden de “biyopolitika özgürlükler, yönetmek ve hükmetmek arasında bir strateji oyununa dönmüştür.”⁶⁶

“[Foucault] devletin kendisini yönetim taktikleri, dinamik bir form ve toplumsal güç ilişkilerinin tarihi bir dengelenmesi olarak algılar.”⁶⁷ Bundan dolayı yönetimsellik devletin bu güç dengelerini tarih boyunca toplum ve bireyler ile karşılıklı olarak sürekli değişime uğratarak oluşturduğu bir bedendir; ve bu etki-tepki devlet ve toplum var olduğu sürece bitmeyecek ama değişime uğrayacak, şekil değiştirecek bir bütündür.

“Bugün gördüğümüz şey devlet egemenliği ve planlama kapasitesinin tümüyle yok oluşu veya şiddetinin azaltılması değil, fakat yönetimin resmi tekniklerinden gayri resmi olanlara aktarımı ve yönetimde yeni aktörlerin ortaya çıkmasıdır (örneğin STK); bunlar devletçilikte temel dönüşümlerin ve devlet ve sivil toplum arasındaki yeni bağın habercisidir.”⁶⁸

Lemke bu dönüşümün devlet düzeyinden devlet-ötesi bir düzeye geçtiğini de savunur, böylece de birey/vatandaş hem kendi var oluşunda hem de devlet ile olan ilişkisinde daha aktif bir rol alarak farkı bir düzlemde var olur. Neoliberal bir yönetim anlayışında gücün bu şekilde paylaşılması merkeziyetsiz bir yönetim anlayışından ziyade merkez-ötesi bir yönetimsellik anlayışı olarak görülebilir çünkü merkezsiz bir yönetim yine de yönetimin farklı kollardan da olsa egemenliğini devam ettirdiğini

⁶³ A. e., s.3.

⁶⁴ A. e., s.4.

⁶⁵ Foucault, *About the Beginning of the Hermeneutics of the Self*, 1993, alıntıl原因 Lemke, 2000.

⁶⁶ Thomas Lemke, “Foucault, Governmentality, and Critique”. s.5.

⁶⁷ A. e., s.11.

⁶⁸ A. e., s.11.

söylemenin bir başka biçimidir. Fakat bireyin aktif katılımı bu düzeyde bireyin hem “oto“ hem de “öz” kavramlarının farkına vararak güce dönüştürdüğü farkındalığı kullanmaya başlar.

“Eylem için seçeneklere karar verme, ya da neoliberal mantığın onu gördüğü biçimiyle, özbelirlenimden ileri gelen karar üzerine alınan bir özgür irade, ifade, ve eylemin sonuçları yalnızca bunlardan tamamıyla sorumlu olan özne tarafından üstlenilir.”⁶⁹ Yine denilebilir ki, özneliliğinin farkına varan birey, yalnızca bu güç olgusunu elinde bulundurduğu ve özgür iradesini ortaya koyduğu ölçüde bireydir. Aksi takdirde nüfusun içindeki herhangi bir uysal beden olmak durumundadır.

2.2.Roberto Esposito’da Biyopolitika

Biyopolitika ve biyogüç kavramları Michel Foucault’nun bunları geliştirmesinden itibaren çeşitli akademisyen ve filozoflar tarafından geliştirilmiş ve farklı birtakım yönleri baskın gelecek şekilde kullanılmaya başlamıştır. İtalyan filozof Roberto Esposito biyopolitika kavramına topluluk içindeki bireylerin otoimmün davranışları üzerinden yaklaşmıştır.

Bu doğrultuda yazmış olduğu üç eser olan *Communitas: Topluluğun Kökeni ve Kaderi* (1998 [2018]), *Immunitas: The Protection and Negation of Life* (2002) ve *Bios: Biopolitics and Philosophy* (2004), Michel Foucault’nun biyopolitika kavramını geliştirirken toplumsal açıdan eksik kalmış bir parçanın, yani bağışıklık olgusunun biyopolitika kavramı içinde önemli bir nokta olduğu üzerinedir. *Communitas*, adının da ön gördüğü üzere komün, yani bir topluluğun, onu oluşturan insanların bir eleştirisi niteliğindeyken, Esposito’nun bu eserde tartıştığı olgu, bir kısımda kelimenin morfolojisini de inceleyerek kelimenin özü ile birlikte topluluğun da özüne varmak istemesidir. Onu takip eden *Immunitas* yine toplumun, yani nüfusun, yapısını incelemekle birlikte, bu sefer bağlam farklılaşarak, ‘birlikte olmak, bütün olmak anlamlarını sunan *com-* öneki yerine *im-* önekini kullanarak immun, yani bağışık olmak,

⁶⁹ A. e., s.12.

bağışıklık kelimelerine referans yaparak toplumun ve bireyin kendisini korumaya alarak yönetimsellik mekanizmasına nasıl karşı geleceği, uysallaştırmaya karşı nasıl davranacağını tartışır. Bunun yanı sıra Esposito bu eserde konuya sadece bireyin bağışıklığı değil, yönetimsellik mekanizmasının bir beden olarak bağışıklığı açısından da yaklaşarak, kendisini sürdürmek isteyen bir mekanizmanın bağışıklığı konusunda nasıl davranacağını da tartışır.

Kendi deyimiyle bir paradigma olan bağışıklık unsurunu Esposito aynı yönetimsellik ve güç unsurlarının akışkan bir harekete sahip olmaları gibi düşünmüştür. “Bağışıklık paradigması ile dikkat edilmesi gereken ilk şey kendisini bir kendiliğinden bir hareket değil, bir tepki olarak göstermesidir.”⁷⁰ Yani, ister birey olsun, ister yönetimsellik mekanizmasının kendisi olsun bağışıklık paradigmasının çalışmak için dışsal bir etkenin bedene etki etmesi, onun tehdit etmesi gerekmektedir.

Esposito aslen bağışıklık ya da tıp dilinde immunité olarak da geçen terimi biyopolitik iktidardaki dispozitiflerin kullanımı açısından ve aynı zamanda da hem devletin hem de bireyin bu olguyu kullanarak gücü kendi bünyesinde toplaması açısından değerlendirmiştir. Eğer devleti oluşturan, onun bir parçası olan vatandaşların yaşamları söz konusuysa ve biyolojik hayat açısından bakılırsa bağışıklık kavramı biyopolitikanın önemli nişlerinden biri olur. Bağışıklık bedene giren tehlikeli maddenin bedenin sorumlu yapılarınca kuşatma altına alınıp yok edilmesi süreci olarak görülebilir. Bu süreç hem bir savunma mekanizması eylemidir hem de gelecek tehlikelere karşı bir savunma mekanizması geliştirme simülasyonudur. Hiçbir tehlike altında olmadan, hiçbir hastalıkla karşılaşmadan yaşamını sürdüren bir beden – ya da metaforik olarak devlet – fazlasıyla ütöpiktir. Tehlike veya tehdidin olmadığı bir ortam politik beden olarak görülen devletin yalnız olması anlamına gelir ki içinde bulunulan güç dinamiklerinin sürekli değiştiği ortamda bu imkansızdır.

Biyopolitik bir devlette, yani vatandaşının yaşamına değer veren, onu yaşamını idame ettirmesi için çeşitli kurumları aracılığıyla destekleyen bir devlette bireyin hem

⁷⁰ Roberto Esposito, *Immunitas*, Cambridge, Polity Press, 2002, s.y.

fiziksel hem de mental bağışıklığı önemlidir çünkü “eğer beden yaşamın gelişimi ve yayılmasının imtiyazlı odağıysa, aynı beden ölümün varlığının en görülebilir olduğu yerdir, hatta bundan önce de hastalık, yaşlanma ve bedenin bozulmasının etkileri gelir.”⁷¹ Söz konusu etkiler ve en sonunda ölümün gelmesi doğal süreçler olarak görülebilirken bunların ertelenmesini, yani bireyin bağışıklığının güçlendirilmesini sağlamak öncelikle biyopolitik devletin görevidir. Hastalık, yaşlanma ve beden bozulması, çökmesi gibi etkiler sağlık ve eğitim gibi dispozitiflerin kurumları aracılığıyla önlenir ve ertelenebilirken, ölüm kaçınılmaz bir doğa sürecidir. Yine de ölümün mümkün olduğunca ertelenmesi ve insan bedeninin ortalama kullanım süreci sonrasında doğal yollardan olması biyopolitik devletin amaçlarından biridir. Fakat bozulmuş biyopolitik ortamda ölüm politikası [thanatopolitik] olarak adlandırılan ve bireyin yaşamının değerinin tartışmaya açıldığı bir düzlem de karşımıza çıkar. Ölüm politikası, yaşatma odaklı bir biyopolitik devletin, bireylerinin yaşlılık, ölüm, hastalık gibi süreçlerine müdahaleyi ihmal etmesi veya bunun da ötesinde bu süreçleri görmezden gelmesi, hatta sebebiyet vermesi olarak değerlendirilebilir. Varlığını sağlaması için bireylerin refahını her şekilde savunması ve iyileştirmesi gereken biyopolitik devlet, bütün güç dispozitiflerini kullanarak aslında kendi bağışıklığını da sağlamış olurken, ölüm politikasını bireyleri hassas noktalara getiren devlet, bağışıklığını egemen güç olma açısından güçlendirirken, aynı zamanda da bireylerin öznelliğini zayıflamasına yol açar. Bu durumu güç dengeleri açısından açıklamak soyut bir kavram olan gücü metaforik bir anlatımla açıklamak anlamına gelir; fakat bunun öncesinde insan bedeninin de devletin politik gücünün bir dispozitifi, bir aracı geldiğine de dikkat çekmek gereklidir.

“Devlet-beden mukayesesinin bağışıklık odaklı öneminin giderek önem kazandığı”⁷² bir biyopolitik düzlemde ana konu, sadece insan bedeninin sağlıklı gelişiminin ve korunmasının yanı sıra, bu bedenin de politikanın bir nesnesi haline gelmesi postmodern bir beden politikasının ortaya çıkışına işaret eder. Kendi devamını

⁷¹ Roberto Esposito, “Biopolitics”, **Biopolitics: A Reader**, Duke University Press, 2003, s.317.

⁷² A. e., s.319.

sağlamak için bireylerin refahını sağlayan devlet bir yandan bireyin öznelliğine saygı duyarken öte taraftan ekonomik varlığını devam ettirmesi için üretim yapmasına benzer bir şekilde beden üretimi yapma düzlemine de çekilir. Beden politikası, bağışıklık söyleminin de bir alt dalı olarak tartışılır ve “bu aşamanın önemi yaşam ve beden politikası arasındaki ilişkinin artan karmaşıklığında yatar.”⁷³ Doğal afetler, çevresel sorunlar, devletler arası politik ve savaş sorunları, ülke içi sosyal sorunlar gibi etkenlerin hepsi bireyin bedeni üzerinde etki oluşturma, ona zarar verme potansiyeli taşıdığından dolayı öncelikle yaşam etkilenir ve ikinci olarak da devletin beden politikasının niteliği sınanır.

Beden politikasının devlet tarafından belirlenmesi beraberinde insan bedeninin üretilen ve bundan dolayı da yapay bir beden olarak kabul edilmesi söylemine de yol açar. İnsan yaşamının yöneten beden tarafından belirlenmesi halihazırda biyopolitika kavramının biyo, yani canlı hayat, kısmını tartışmaya açmışken, beden üretimi, sağlıklı çalışması ve mümkün olduğunca uzun süre kullanılması onun aslında üretilen bir meta yerine konduğunun da göstergesidir. İdeal olmayan bir biyopolitik yönetimde insan bedeninin öneminin birinci plandan geriye itilmesi devletin bir terk etme fiiline başvurduğunu, artık kendisine faydası olmayan, üretime ve devletin öznelliğine katkıda bulunmayan bireyi gözden çıkarmasına yol açar. Bireyin bu ortam içinde kendi bedeninin değersizliğinin farkına varması ise hem fiziksel hem de devletle olan ilişkisi açısından bağışıklık sürecinde sektelere yol açar. Dıştan gelecek veya halihazırda kendi içinde bulunan tehlikelere karşı bedenin kendisini koruyacak üniteleri üretememesi, bedeninin doğal süresinden önce çökmesine ve ölümüne sebebiyet vermesine yol açabilir. Söz konusu süreci deneyimleyen sadece yetişkinler olmadığı, çocukların da bu süreçlerden geçme risklerinin olduğu göz önünde bulundurulursa, varlığının devamının birinci elden garantisi olan yeni kuşakların bağışıklığının yeterince güçlü olmaması devletin etkenliğinin de zayıflamasına yol açar.

⁷³ A. e., s.319.

Esposito, bağışıklık söyleminin önemini ve biyopolitika içinde bir paradigma unsuru olarak yer bulması gerektiğini anlatmak için ayrıca basit bir sürece de dikkat çekiyor: insan vücudunun bağışıklık sistemi dıştan veya içten kaynaklanan ve tehdit unsuru olan maddenin vücutta nötralize hale gelmesi için çalışan bir sistemdir. Vücuda giren antijenler, ya da vücudun endemik ortamına karşı gelen bu maddeler, vücudun sağladığı antikorlar tarafından bertaraf edilirler ve vücut sağlığına kavuşur. Fakat bu sürecin gerisinde olan bir diğer sürece Esposito dikkat çeker: antijenlerden kurtulmak için görevlendirilen antikorlar tehlikeden kurtulmanın yanı sıra antijenlerden belli yapıları alarak kendilerine katarlar ve aynı veya benzer bir madde vücuda girdiğinde daha hızlı ve etkin şekilde hareket ederler. Yani bağışıklık olgusu sadece tehlikeden kurtulmakla değil, aynı zamanda tehlikenin belli parçalarını ve özelliklerini de alarak kendine katmak anlamına gelir.

Benzer bir şekilde, yönetim mekanizmalarının da bağışıklık sistemleri vardır. Gerek çeşitli dispozitifler üzerinden gerekse doğrudan bireyleri kullanarak bu bağışıklık sistemi işler hale getirilir. Dışarıdan veya içten gelen tehlikelere karşı devletin bütünlüğünü korumak ve sürdürülebilirliğini sağlamak için bireyler bir antikor davranışı sergiler. Edinilen deneyimden de yola çıkarak tehlike araz eden kişi veya olaya karşı bağışıklık geliştirilmiş olur. Fakat, bağışıklık her zaman görevini yapıp bir dahaki sefer için bundan ders çıkarmak seviyesinde kalmaz ve geliştirilen bağışıklık kimi zaman normal davranışlara karşı da sergilenebilir, daha kötüsü bağışıklık ana bedeninin kendisini bir tehdit unsuru olarak algılayıp ona karşı antikor üretmeye de başlayabilir. Bağışıklık paradigmasının bu kadar değişken olmasının sebeplerinden biri "her bir bireyin bedeni ile kolektif beden arasında"⁷⁴ yarattığı ikiliktir. Kolektif beden bireylerin oluşturduğu devlete işaret ederken söz konusu bedenler arasındaki güç dengesinin hassasiyeti dikkat çekicidir. Foucault, Esposito, Haraway gibi yazarların da biyopolitik devletin kolektif yapısı hakkında yazan yazarların sık atıf yaptığı eser olan Thomas Hobbes'un 1651'de yayınlanan *Leviathan* adlı eseri amacını aşmış bir kolektif bedeni simgeler. Mitolojiden bir canavar olan Leviathan, Hobbes'un sosyo-politik eleştirisinde kendisini oluşturan

⁷⁴ A. e., s.321.

bireylerin ana bedenini oluşturduğu fakat baş, yani yöneten, kısmın ise Leviathan'ın kendi başı olduğu devasa bir insan tasviridir. Söz konusu imaj toplumu oluşturan bireylerin öznelliklerini kaybetmeleri ve daha büyük ve kapsayıcı bir beden içinde aynılaştırılmış elementler olarak sadece yöneticinin bedenini oluşturma görevini üstlenmiş olmalarının bir yansımasıdır. Bireylerden oluşan kolektif bir yapıyı simgelemesine karşın bu beden aynı zamanda elinde tuttuğu ve egemenliği, yani mutlak gücü, simgeleyen asadan dolayı da birey öznelliğini reddeden bir yapıdır. Diğer elde tutulan kılıç biyopolitik eleştiri açısından sadece dış tehditlere değil aynı zamanda kendi halkına karşı da sindirmeci bir yaklaşımı olduğu olarak da görülebilir. Sosyo-politik düzlemin politik olan kısmı bu imajda hayli baskınken sosyal düzlemi ise bireylerin küçültülmesi ile arka plana atıldığını gösterir.

Leviathan imgesinde yönetim mekanizmasının güçlü olabilmek adına toplumu ve bireyleri teker teker vücudunda toplaması bireyin ancak devletin içinde var olduğu zaman bir anlam, öz, işlev ve koruma kazandığının göstergesidir. Devlet, bireyi korurken onu bir işlevi olduğu için, kendi bedeninin bir parçasına zarar gelmemesi için himaye altına alır. Fakat bireyin bağımsızlığa ihtiyaç duymayacak kadar güçlü olması demek onu devletin kapsayıcılığı ve egemenliğine karşı bağımsız yaparak devlet-üstü bir beden olmasını sağlar. Ancak böyle bir bireyin varlığı da aynı derecede ütopiktir. Esposito'ya göre “bağımsızlık unsuru olan herkes, bu beden yükümlülüğünden muaf olarak, kendisini toplumun, komününin, dışına çıkartmış olur.”⁷⁵

Bağımsızlık sadece devleti değil, aynı zamanda toplumu, yani komünü de korur. Komün kelimesinin kökenini oluşturan ve Esposito'nun morfolojisini incelediği “kom” kökü birliktelik, her beraber olma, topluluk, çoğul olma hallerini ifade eder ve toplumsal bedeni oluşturan topluluğun kendini savunma mekanizmasını oluşturur. “Bağımsızlık yaşamı korumak için kullanılan güçtür.”⁷⁶

⁷⁵ Roberto Esposito, **Immunitas**, s.y.

⁷⁶ Roberto Esposito ve Timothy Campbell, “The Immunization Paradigm, **Diacritics**, s.24.

2.3.Biyopolitik Açıdan Modern Çocuk

Çocukluk olgusuna toplumların yarattığı bir olgu olarak bakılırsa, farklı dönem ve toplumların çocukluğa farklı baktıkları, kimilerinin ise bu olguyu sosyal yapılarına hiç kabul etmemiş olduğu görülebilir. Seth Lerer *Çocuk Edebiyatı* adlı eserinde antik Yunan ve Roma İmparatorluğu dönemlerinde çocukların eğitiminin felsefi ve retorik metinler üzerinden götürüldüğünü yazar⁷⁷. Bu antik uygarlıklar ileri medeniyetlerinin bir yansıması olarak çocuklarının eğitimlerin önem vermişlerdir, ama bu eğitim modern eğitim ve öğretim algısından çok uzak bir şekilde, çoğunlukla ağır felsefi metinlerin çözümlemesi ve hatta ezberlemesi üzerineydi. Çocuktan, bir yetişkin gibi bu metinleri anlaması ve çözümlemesi bekleniyordu ve bu da eğitim alan çocukların ileride felsefe, edebiyat, retorik ve hukuk gibi beşerî bilimlerin metinleri üzerinden kendilerini kamusal hayata hazırladıklarının bir göstergesi olmasının yanı sıra çocuğun yetişkin insanlarla neredeyse aynı statüde görüldüğünün örneklerinden biri sayılabilir. Antik Yunan ve Roma medeniyetlerinden de görüldüğü üzere çocuğun yetişkin bir birey sayılması onu bugünkü görüşten uzak olarak korunup kollanması gereken muhtaç bir canlı yerine, kendi düşüncelerini oluşturup ortaya koyan bir birey olarak yansıtır. Fakat burada dikkat çekilmesi gereken başka bir nokta da bu iki antik uygarlığın çocuklarını her ne kadar yetişkinlerle eşit seviyeye getirme amacıyla onları yetişkinlerle bir görmek olsa da aynı zamanda da çocuğun yetiştirilmesi gereken bir birey olduğu görüşünün de bir yansıması olmuştur. Bu pratik aynı zamanda çocuğun diğer yetişkinler kadar birey sayılmasının da yolunu açmıştır.

Bireysellik olgusunun tanımını yapmak gerekirse “bireyin kendine özgü özellikleri gerçekleştirmesi ve diğerlerinden farklı kimse olarak yaşamını sürdürmesi” olarak açıklanabilir⁷⁸. Bireyselliğin kişiye kazandırdığı olgulardan biri de egemenlik [sovereignty] olgusudur. Egemenlik olgusu politik açıdan belli bir toprak parçası ve onun üzerinde bütün hakkı iddia etmek olarak açıklanabilir. Bundan yola çıkarak

⁷⁷ Seth Lerer, *Children's Literature*, s.17.

⁷⁸ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı – Psikolojinin Temel Kavramları*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1998, s.243.

denilebilir ki bireyin kendi bedeni ve kişiliği üzerinde sarsılmaz ve mutlak bir egemenlik hakkı vardır. Birey içinde yaşadığı toplumdan bağımsız olarak kendi kararlarını alma, bedeni ve işleyişi hakkında mutlak söz sahibi olma yetkisine sahiptir ve bu da ona otonomi kazandıran bir durumdur. Bireyin otonom olması (karar verebilmesi, bedenini istediği şekilde kullanabilmesi, kendisini karakter ve bedeni üzerinden ifade edebilmesi) önemli bir olgudur çünkü bireyi topluluğun pasif ve sadece kullanışlı bir parçası olmaktan korur. Aksi bir durum, bireyin otonom özellikler gösterememesi, onu sadece içinde bulunduğu topluluğun diğerlerine benzeyen, kendisini ait hiçbir ayırt edici unsur barındırmayan, özgün olmayan bir karakter olmasına yol açar. Kişiliğin tektipleşmesi beraberinde bedenlerin de tektipleşmesini getirir, dahası kişilik ve bedenin arasındaki tektipleşme ilişkisi iki yönlü de olabilir. Dış görüntünün aynışması beraberinde topluluk üyelerinin benzer davranışlarda bulunması gereksinimini de getirebilir. Otonomi ise bireyin bu süreçlerin içinde kaybolmasının bir yoldur. Bunu sağlamak için de kendi kişiliği, bedeni ve hakları üzerinde egemen bir pozisyonda olması gereklidir.

Bireyin egemenliğinin politikası Avrupa’da yönetim sistemlerinin değişmesiyle ters orantılı sayılabilecek fakat yine de tartışmaya açık bir şekilde değişime uğramıştır. Sürecin tartışmaya açık olmasının nedenini Giorgio Agamben, yaptığı Foucault okumalarından sonra devletin “toprak temelli devletten nüfus devletine geçiş yaptığı”⁷⁹ esnada gelen değişikliklere bağlıyor. Toprak temelli devlet yapısı hükümdarın tek ve ilahi derecede söz sahibi olduğu, yani sahip olduğu topraklar üzerinde mutlak bir egemenlik hakkı iddia ettiği bir devlet temelidir. Avrupa’da feodal düzen üzerine kurulu devletler –genellikle Orta Çağ’da- böyle bir anlayış ile yönetiliyorlardır. Hükümdarın/kralın sahip olduğu toprak üstünde yaşayan insanlar da yöneticinin sahip olduğu toprak ve üstündeki her şey ile bir bütün kabul edildiğinden birey olma hakları, kendi bedenleri üzerinde egemen bir anlayışla hak iddia etmek hakları bulunmuyordu. Dahası, kilise gibi son derece güçlü bir kurumun da yönetimde söz sahibi olması bu insanları sadece politik açıdan değil, inanç açısından da kendi kişilik ve bedenleri üzerine bir egemenlik iddia etme haklarını ellerinden alıyordu. Bireyi nesneleştirme

⁷⁹ Giorgio Agamben, **Kutsal İnsan**, 2017, s.12.

egemen devlet politikasının ana hatlarından biriydi zira yönetilen halkın içinde bireyin kendisinin bilincinde olması egemenliği sorgulanamayacak devlet politikalarına muhalefet unsurudur. Aynılaştırılmış, nesnelleştirilmiş, bireysellikten uzak bir halk aynı zamanda da bütünselleştirildiğinden yönetilmesi daha kolay bir bedendir.

Orta Çağ'ın yerini Yeni Çağ'a bırakmasıyla sosyal ve kültürel alanlarda görülmeye başlayan ideolojik akımlar doğal olarak politik hayata da etki etmiştir. Agamben'in 'nüfus temelli devlet' olarak tanımladığı yönetim sistemleri monarşinin egemenliğinden tamamıyla vaz geçmemiş; fakat devletin gözünde bireyin sadece tebaanın bir parçası olmaktan çıkıp kendi kişiliği, bedeni ve hayatı üzerinde söz sahibi olan bir birey olma yoluna çıkmıştır. Buna karşılık olarak da devlet yönetimi çeşitli kurumlar kurarak veya halihazırda var olanları sistematik bir şekilde iyileştirerek bunu halka sunmaya başlamıştır. "Batı'daki modern devletin, özne bireyselleşme tekniklerini, daha önce hiç görülmemiş derecede nesnel bütünselleşme prosedürleriyle birleştirdiğini iddia ediyor ve modern iktidar yapılarının aynı anda hem bireyselleşmelerinden hem de bütünselleştirilmelerinden doğan gerçek bir *siyasal ikilemeden* söz ediyordu."⁸⁰ Foucault'nun siyasal ikilem olarak adlandırdığı bu açmaz dikkat çekicidir: Devlet bir taraftan sorumlu olduğu ve yönettiği bireylerin kendi bireyselliklerini keşfetmelerine izin verirken, öte yandan oluşturduğu ve yönettiği kurumlar aracılığı ile vatandaşlarının üzerindeki yönetiminin etkisini hiç eksiltmeden ve hatta belli kurumları da araya koyarak ikinci elden fakat arttırarak devam ettirmiştir. Devletin bireye verdiği belirli bir derecede öznellik söz konusudur.

Bireyin eğitim, sağlık, sosyal düzen, hareket etme hakları feodal devlet ideolojisine nazaran gözle görülür biçimde iyileşmiş ve bu olanakları sağlayan kurumlar yönetim mekanizması ile birey arasında bir aracı görevi görmeye başlamıştır. Michel Foucault'nun *Cinselliğin Tarihi*, *Deliliğin Tarihi* ve *Hapishanenin Doğuşu* gibi kitaplarında cinsel sağlık, mental sağlık ve ceza sistemini denetleyen kurumların Avrupa'daki tarihlerinin bir arkeolojisini yaparken genelde 17. yüzyıl sonrasında

⁸⁰ Foucault, 229-32, aktaran Agamben, s.14.

başlamasının sebebi de Avrupa devlet anlayışında feodal düzenin terk edilmeye başlanması ve yerine nüfusu –yani insanı– alan bir yönetim anlayışı gelmesidir. Bu kurumlar devletin araçları olarak sorumlu oldukları bireylerin ihtiyaçlarını karşılayan veya bu ihtiyaçları ve etkilerini düzenleyen kurumlar olmuşlardır. Örneğin *Deliliğin Tarihi* adlı kitabında Foucault mental rahatsızlığı olan insanların feodalite zamanında ve sonrasındaki iktidar anlayışında medikal yardıma ihtiyaç duyan kimselerden ziyade karakterlerinden dolayı toplumdan uzaklaştırılan bireyler olduklarını gösterir. Daha sonrasında medikal sistem ve hastaneler yaygınlaşmaya başlayınca bu insanlar belli kurumlarda tedavi altına alınırlar. Bu örnekten yola çıkılarak denilebilir ki devletin mental bozukluğa sahip bireylerini kontrol altına alarak toplumdaki bireylerin geri kalanları için güvenli bir alan oluşturmakla birlikte söz konusu bireyleri de iyileştirip topluma kazanma ihtimallerini de göz önünde bulundurmaları devletlerin insan odaklı bir yapıya sahip olmalarına yol açmıştır. Bu durumda devletin, mental açıdan birey olduğunun farkında olamayacak bireye bile diğerleriyle eşit hak, özgürlük ve imkanlar sağlaması onun yine nüfus temelli bir yapıya sahip bir devlet olduğunun göstergesidir. İktidar anlayışının değişmesi ile birlikte bahsedilen sistemleri denetleyen kurumlar bugünkü hallerinin bir atası sayılabilecek şekilde kurulmuşlardır. Bu kurumların elbette ki modern versiyonlarına göre eksikleri ve eleştirilecek tarafları olabilir, fakat Foucault’nun amacı burada eleştirmekten ziyade tarafsız olarak görülebilecek bir anlatımla devletin bu kurumlar aracılığı ile bireyler üstündeki etkisini açığa çıkarmaktı. Tarafsız bir gözle ve olanı ortaya koyan bir anlayışla yapılan bu arkeolojik çalışmalar aslında devletin nesneleşmiş bireyin üstündeki etkisinin onu özgür bırakmak amacıyla azalmasına yol açmamış, oluşturduğu kurumlar aracılığı ile bireyi daha da kontrol altına almasına sebep olmuştur.

Michel Foucault’nun çalışmalarında ortaya koyduğu devletin kurumları ve yönettiği kimi olgular – dispozitifler – devletin vatandaş üzerindeki hiç sona ermeyen bir gözetimi olarak görülür. Güç teknolojileri olarak da tanımlanan bu olgular devletin güç dengesini nasıl yönlendirdiğiyle ilgilidir. Dispozitifler kurum ve kuruluşlar ve bunların kurallar ve yönetmelikler aracılığı ile işlemesi gibi somut veya devletin yönlendirmesi

ile belli olguların insanların kültürünü ve hayatını şekillendirmesi sayesinde soyut da olabilirler. Dispozitiflerin teknolojik aygıt olarak görülmesinin sebebi belli bir ideolojinin sistematığı sayesinde oluşturulmuş ve kullanıldıkları dönemin şartları içinde belirli bağlamlar yaratmış olmalarıdır. Aslında, politika ve toplum her çağa göre nasıl değişiyorsa, dispozitifler de bu doğrultuda değişirler. Bir tür teknolojik aygıt olmaları onları mekanik unsurlar olarak göstermez: aksine biyolojik, yani organik hayatı şekillendirdikleri için ve kullanımları da buna bağlı olduğu için kısmi olarak organik teknolojiler olarak da kabul edilebilirler, ki Foucault'nun biyopolitika diskurunun biyo-kısının sorumluluğunu da taşırlar.

Dispozitiflerin doğası devletin oluşturduğu politikaların ne derece etkili olması ve insanlar üzerinde ne çeşit bir etki bıraktığıyla da ilgilidir. Biyopolitikadaki güç dengesi dikey olmadığından dispozitifler heterojen elementler, bağlam yaratabilen ve bağlam-dışı uygulamalar ve söylenmiş veya söylenmemiş olguların ilişkiler sistemi olarak da tanımlanabilir⁸¹. Heterojen element kullanımı toplumu oluşturan bireylerin öznelliğine hitap eden teknolojilerin kullanılması olarak görülebilirken, dispozitilerin sözlü veya sözsüz olarak topluma yansımaları sosyo-kültürel kodların somut ve soyut olanlarının üzerinden yürütülür. Toplum tarafından genel olarak kabul görmüş bir takım yazılı olmayan olguların sistematik bir manipülasyonu da dispozitif kullanımına örnek olabilir. Buna göre dispozitif kullanımı halen bir tarafın diğer tarafa uyguladığı etki olarak görünür. Fakat Foucault'nun biyopolitika tanımında devlet bireyin isteğini, ve dolayısıyla öznelliğini de, göz önünde bulundurması gerektiğinden dispozitif teknolojilerinin şekillendirilmesi aynı zamanda toplumdaki bireylerin de tepkisiyle yapılır. Dispozitive bireyler tarafından gösterilen bu tepki bireyin nesnelleştirilmeye karşı olan bir tepkisi ve devletin bireyi mekanikleştirme eğilime karşı bir hatırlatmadır. Bütün bu etki-tepki süreçleri, dispozitiflerin etki büyüklüğü ve süresi biyopolitikayı aynı zamanda hem karmaşık hem de devinim içindeki bir yaklaşım yapar.

⁸¹ Maria Tamboukou, "Writing Genealogies: An Explotation of Foucault's Strategies for Doing Research", **Discourse: Studies in Cultural Politics of Education**, 1999, s.213.

Devletin direkt olarak kendisinden dispozitifler aracılığı ile yarattığı politikalar ve bağlamlar sürekli olarak kendilerini yenilediklerinden Foucault bunu ‘tamamlanmamış doyum’ olarak tanımlar ve devletin bu parçacıklı yapısını da çoklu bir morfolojik yapı olarak görmüştür. Yönetim mekanizmasının birden çok morfolojik yapıya ayrılması gücün tek bir merkezden dağılarak uzuvlara da taşınmasını sağlar. Fakat bu pratik beraberinde bahsedilen tamamlanmamış doyum olgusunu da getirir, çünkü gücün dağılması, güç sahibi olan her organın aynı zamanda özerkliğini kazanarak gücü kendi bağlamı çerçevesinde tanımlamasına da yol açar. Yani devletin asıl sahibi olduğu mutlak gücün bir kısmından vazgeçmesi ve bireyin gücün tanımını yapmaya çalıştıkça her dispozitife göre farklılaşabilen gücün tanımlanamaz olması da beraberinde bu doyumsuzluğu getirir. Bu çoklu morfolojik yapı ve beraberinde gelen doyumsuzluk biyopolitik yaklaşımı yine karmaşık yapan olgulardan biridir ve bu yüzden de bu yaklaşım geliştirilmeye, yeniden şekillendirilmeye açıktır aynı zamanda. Ve doğal olarak da devlet ile birlikte bireyler de oluşturulan bu yeni dispozitifler sayesinde hayatlarını şekillendirmeye devam ederler.

Bir taraftan devlet çeşitli kurumlar aracılığı ile toplumu oluşturan bireylerin refahını sağlıyor ve temsil ediyor görünürken diğer taraftan sözü edilen bu kurumlar devletin bireyleri yakından gözlemlemesini, hayatlarına ve tercihlerine müdahalede bulunabilmesini, istatistik tutabilmesini ve kontrol edebilmesini de sağlar. İkinci durum söz konusu olduğunda devletin birey üzerindeki bu sonsuz gözetimi bir taraftan bireyin refahını sağlama ve onu yaşatma çabası olarak görülürken, aynı zamanda da devletin kendi varlığını devam ettirebilmesi için kullandığı objeler durumuna da yerleştirir. Foucault’nun bahsettiği *siyasi ikilem* de bu durumdan ortaya çıkar. Agamben’in Foucault okuması da bu siyasi ikilem üzerinden, yani nesneleştirme-özneleştirme bağlamı üzerinden gider. Birey, toplum ve iktidar mekanizması arasında karşılıklı ilişkiler çıkar ve refah açısından değerlendirilebilirken söz konusu ilişkiler devlet açısından aynı zamanda ‘kendine dönüşlü’ [recursive] olarak da tabir edilir. Bu özellik kelimenin kendisinin de önerdiği şekilde yapılan şeyin veya ortaya konulan olgunun yine kendi özüne dönmesi olarak tanımlanabilir. Yani, iktidar mekanizması salt

bireylerin çıkarını kendisini arka planda görececek şekilde gözetmekten ziyade sağladığı bu refah veya olanağın kendisini besleyecek şekilde davranmasıdır.

İktidar mekanizmasının oluşturduğu bu kurumlar devletin kendi varlığını sürdürebilmesi için bireyler üzerinde yine mutlak bir hakimiyet kuracak şekilde tasarlanmışlardır. Burada egemenlik olgusu yine tartışmanın bir parçası olur çünkü Orta Çağ'daki feodal düzende son derece sert bir biçimde görülen bu olgu, Foucault'ya göre devletin kurumları aracılığı ile varlığını hala sürdürmektedir. Bireyin özerk hale gelmesi elbette iktidarın klasik anlamdaki egemenliğine bir muhalefet düzeyindeydi fakat iktidar mekanizması kendisini sürdürmek için oluşturduğu kurumlar ve bunların işleyişi vasıtasıyla bireye ait belli olguları birçok açıdan kontrol edebilir hale geldi. *Cinselliğin Tarihi*'nde Foucault insan cinselliğinin zaman içinde devletin farklı kurumları tarafından nasıl kontrol altına alındığını ve belli bir bağlam çerçevesi içinde yönetildiğini anlatır: “söz konusu olan, cinselliğe ilişkin tek bir söylemden çok, farklı kurumlar içinde işleyen bir dizi düzenlemenin söylem kalabalığıdır”⁸² ve buradan da görülebilir ki devletin mutlak monarşi zamanında kalan egemenlik anlayışının bu sefer çeşitli alt mekanizmalar tarafından paylaşılmıştır.

“Orta Çağ, ten ve günah çıkarma teması çerçevesinde oldukça birlikçi bir söylem geliştirmişti. Geçen yüzyıllarda bu görece birlik, demografi, biyoloji, tıp, psikiyatri, ruhbilim, ahlak, eğitim ve siyasal eleştiri içerisinde biçimlenen farklılaşmış bir söylemsellik patlaması çerçevesinde parçalandı, dağıldı, azaldı”⁸³.

Devletin yönetim biçimi değişse de burada olan şey merkezi yönetimin parçalanması ve bu kurumların da yönetimde söz sahibi olmasıydı. Mutlak hakimiyet dağılıyor gibi görünse de bu aslında pratikte sadece gücün bir merkezde toplanmaktansa çeşitli alt kurumlara yetkinin devredilmesi ile ilgiliydi, fakat doğal olarak iktidar mutlak egemenliğini korumuş, sadece gücü farklı alanlara dağıtarak belki de toplumun daha geniş kesimlerine yayılmasını ve daha kapsayıcı olmasını sağlamıştı. Foucault'nun bu iktidar mekanizmaları ve kurumlar için kullandığı terminoloji dispozitif olarak literatürde yer alır. Dispozitifler, diğer adlarıyla aparatlar, merkezi gücün kendisini

⁸² Michel Foucault, *Cinselliğin Tarihi*, s.31.

⁸³ A. e., s.32.

bireyler üzerinde hissettirmesi, onları kontrol etmesi ve sürdürülebilirliğini sağlaması için kullandığı yönetsel mekanizmalar [administrative mechanisms] ve bilgi yapılarıdır [knowledge structure]⁸⁴. Bu dispozitifleri oluşturan kurumlar hem merkezi yönetimin bir uzantısı olabilir ve böylece birey karşısında devleti ve onun mutlak egemen gücünü temsil edebilir, hem de bireyler hakkında bilgi arşivleyen kurumlar olabilirler.

Michel Foucault'nun dispozitif olarak adlandırdığı ve Avrupa siyasi tarihi boyunca belli başlı olanlarının bir tarihini çıkardığı bu mekanizmalar yine Fransız düşünür Louis Althusser tarafından devletin ideolojik aygıtları olarak tanımlanmışlardır. Kısaca DİA olarak kullandığı bu terim Althusser'in sosyal yapıyı sınıf farklılıkları üzerinden Maksist bir okuması sonucunda ortaya çıkmıştır. Althusser, toplumu oluşturan gruplar arasında iktidarın bazı sosyal gruplara daha geniş olanaklar sağlarken aynı imkanlardan daha az yararlanabilen işçi sınıfının DİA'lar tarafından sıkı bir kontrol sistemine maruz kaldığını tartışır. Fakat Foucault'nun düşüncesiyle de paralel olarak devletin “ideolojisini gerçekleştirmenin DİA'ların yerleştirilmesi”⁸⁵ ile olduğunu savunur. Söz konusu aygıtlar dispozitiflerle benzer bir fonksiyona sahiptir: bir taraftan bireyselliği yüceltip, insanı merkeze alan bir yönetim anlayışı ortaya koyarken, aynı zamanda da çeşitli kollardan, daha kapsamlı bir biçimde, otonom bireylerin oluşturduğu topluluğu bütünselleştirici bir yaklaşımla kontrol altına almak. Ve burada da en tartışmalı soru olarak karşımıza şu çıkar: biyopolitik yönetim eğer bireyi merkeze alan bir yönetim şekliyse, kullandığı dispozitifler neden bireyleri egemen bir devletin halkına karşı gösterdiği bütünselleştirici bir tutumla davranır? Bütünselleştirici yaklaşım burada bireyleri daha güçlü topluluklara dönüştürmekten ziyade onları stereotipleştirerek yönetmek için kullanıldığından tüm dispozitiflerini de kendine dönüşlü olacak şekilde “söylem üreten merciler”⁸⁶ olarak atar.

⁸⁴ Clare O'Farrell, **Michel Foucault**, London, Sage, 2005, s.66.

⁸⁵ Louis Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, İstanbul, İthaki, 2014, s.92.

⁸⁶ Foucault, Michel, **Cinselliğin Tarihi**, s.24.

Biyopolitika kavramının bağlamı en temel tanımı ile bireyin hayatına önem vermeyi ve onu merkeze alan bir yaklaşımla yönetimi belirlemeyi içerir. Fakat kendi varlığını da devam ettirebilmesi için bireyleri belli bir pragmatik çerçevede yönetmek durumunda da kalır. Birey olgusundan bahsedildiğinde genellikle yetişkin yaş gruplarının mensup olduğu topluluklar düşünülebilir, çünkü alınan eğitim ve hayat tecrübesi göz önünde bulundurulduğunda yetişkin bireylerin otonomi sahibi olması daha olağandır. Fakat toplumu oluşturan yegâne grup yetişkinler değildir, buna ayrıca çocuklar ve gençler de dahildir. Bu yüzden denilebilir ki çocuklar ve gençler de iktidar mekanizması ve dispozitiflerinin oluşturduğu söylemlere maruz kalırlar ve bunların yarattığı söylemler çerçevesinde hayatları şekillenir. *Cinselliğin Tarihi*'nde Foucault'ya göre sadece kadın ve erkek bireyler değil, çocuk da cinsellik konusunda belli bir söyleme maruz kalarak yetiştirilmiş ve “uzun zaman, -ve görünen o ki her toplumsal sınıfta– çocukların erken gelişen cinsel etkinliğine eşlik ettiği görülen kahkahalar yavaş yavaş durulmuştur”⁸⁷. Görüldüğü üzere daha önceki dönemlerde cinsel eğitim veya bu olgunun çocuğa tanıtımı daha liberal yaklaşımlarla gerçekleştirilirken, devlet mekanizması aynı dispozitifler aracılığıyla yetişkin cinselliğini nasıl kısıtlama ve gözlemlenebilir bir şeye gittiyse, çocuğa eğitimin de kendisinin belirlediği bir söylem ve sistem çerçevesinde verilmesini uygun görür. Devlet çocuk ve genç eğitimi için eğitim dispozitifinin düzenlemesini dahi yapar:

“Dersliklerin mekanı, masaların biçimi, teneffüslerde çıkılan avluların düzenlenmesi, yatakhanelerin konumu (bölmeli ya da bölmesiz, perdeli ya da perdesiz), yatma ve uykunun denetlenmesi için öngörülen düzenlemelerin tümü, en ağdalı biçimde çocukların cinsel etkinliğine göndermede bulunur”⁸⁸

18. yüzyıldan kalma bir eğitim-öğretim yönetmeliğinin bir parçasını tanımlayan bu düzenleme bir taraftan çocuğa cinselliğinin farkında olması gerektiğini belirtirken, öte yandan da bu çocukları ileride de bu aktivitelerinin dispozitifler ve devlet tarafından gözlemlenebilir bir şey olduğu fikrine alıştıtır. Bir önceki çağda özellikle de hem kendi başına belli bir yönetimselliğe [governmentality] sahip hem de devletin bir dispozitifi

⁸⁷ A. e., s.26.

⁸⁸ A. e., s.27.

olan kilise tarafından cinsellik adeta bir tabu olarak ilan edilmişken, yeni düzende çocuk ilerde devletin denetimine açık bir birey olarak yetiştirilmektedir.

Burada yönetimsellik olgusunda eğer etimolojik olarak bakacak olursak, Fransızca ve karşılığını çok benzer bir şekilde bulduğu İngilizce’de ‘govern’ kökünden geldiği görülür, ki etimolojisi takip edildiğinde Antik Yunanca’daki *kybernan*⁸⁹ kelimesinden gelmektedir. Anlam olarak özellikle de denizde bir taşıtı yönlendirmek, idare etmek anlamına gelir; ve Türkçe karşılığı olan yönetimsellik kelimesinin kökündeki *yön* kelimesi ile semantik bir paralellik gösterir. Kelimenin etimolojisinden de anlaşılacağı üzere biyopolitik iktidarın aslında ortaya koyduğu şey yönettiği bireyleri hem kendi hem de bireylerin çıkarları doğrultusunda yönlendirmektir. Saf güç gösterisi biyopolitikanın normlarına karşıt olduğundan dolayı güç kullanımı yerine bireyi belli bir çerçevede davranışa yönlendirme olarak görülebilir. Foucault aynı zamanda bunu *biyogüç* olarak adlandırmaktadır. İktidar mekanizması yönetimselliğin getirmiş olduğu erkten bir şey kaybetmemiştir, fakat göz önüne farklı dispozitifler koyarak onu maskelemiştir.

Söz konusu erkin düzenlediği olgu ise nüfustur. İnsanlar birey olarak değil, nüfusun bir parçası olduklarında dispozitiflerin regüle ettiği bir şey haline gelirler, çünkü nüfusun genelinden alınacak verim en üst düzeydedir; bu yüzden “[d]üzenleyici iktidarın nesnesi nüfustur.”⁹⁰ Düzenleme aktivitesi hem toplum içinde hem de toplum ve yönetimsellik arasında hiyerarşik bir ilişkiye yol açarak bireylerin heterojen şekilde oluşturduğu bir toplum yapısını reddeder. Dahası, Gambetti’nin de belirttiği üzere biyogücün etkileyebildiği her şeyi nesneleştirir.

Yönetimselliğin dispozitiflerinin nüfusu bir nesne olarak görüp ondan kendisini sürdürmek adına yararlanması biyopolitikanın tartışmalı alanlarından biridir. Fakat yönetimsellik ve dispozitifler nüfusu sadece bir makinaymışçasına, sadece mekanik bir işe yararlık prensibi ile yönetmezler. Nüfusun biyo, yani hayat, tarafından da

⁸⁹ <https://www.etymonline.com/word/govern>, E.T. 25.05.2020.

⁹⁰ Zeynep Gambetti, “İktidarın Dönüşen Çehresi: Neoliberalizm, Şiddet ve Kuramsal Siyasetin Tasfiyesi”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S. 40, 2009, s.153.

yararlanmaları ve bireyleri de yararlandırmaları gerekir. Bireyin yaşadığı hayatın bir değerinin olduğunu düşünmesi, belli bir sosyal normlar dizisi oluşturması için çeşitli dispozitiflerin de yardımıyla toplumda belli bir ahlak çerçevesi oluşturulur. Bu tür normlar ve çerçeveler bireyin öznelliğinin sınırlandırılması açısından gayet elverişlidir. Böylece birey sadece sosyal bir özne olmakla kalmaz aynı zamanda ahlaki bir özne de olur. Fakat buradaki tartışma, ahlak çerçevesinin de insanların özgür iradeleriyle değil, yönetimselliğin ve dispozitiflerin belirlediği bir kalba uymasındır. Bu da bireyin öznelliğini sınırlandıran konulardan bir diğeridir. Bu noktada çalışmanın konusu olan çocuğun şekillendirilmesi söz konusu ahlaki çerçevede nasıl yapılır sorusu sorulabilir. Çünkü çocuk da kendisinden önceki yetişkinler gibi aynı ahlaki özneleşme sürecine girmiştir. Fakat ahlaki normlar her zaman evrensel değil, tersine belli derecede bir yerellik içeren normlardır. Bundan dolayı, çocuğun ahlaki bir özne olarak şekillenmesi, bu yönde büyümesi de ilk basamakta aile tarafından, bir sonraki basamakta da yönetimsellik tarafından olur.

Yönetimselliğin çeşitli alanlarda geliştirdiği çerçevelere ek olarak, nüfus bir de zaman içinde oluşturulmuş olan politik ve kültürel birikimin bir sonucunda şekillenir. Yönetimselliğin tarihselliği içerisinde bireyler bir birikim sayesinde oluşturulur. Bugünün normları ve yapılarını geçmiş dönemlerin pratiklerinden alınan dersler şekillendirir. “[G]üç yalnızca bireyin aklı üzerinde direk olarak etkili olmaz; ayrıca bedenini de güçten [kaynaklanan] ve bireyin aklına aktarılan belli etkilerin transfer edildiği bir yüzey, bir iletişim yüzeyi olarak kullanır.”⁹¹ Aslında, Chioran’ın da belirttiği üzere, yönetim mekanizmasının gücünün bir kısmını bireye iletmesinin bir nedeni de bireyin bedenini kullanarak, nesneleştirerek, onu yine uysal bir beden haline getirmektir. Bu konuda, bireylerin bedenlerinin yalnızca biraz enerji depolanmış araçlar olduğu da söylenebilir: “[bedeni] kontrol etmek ve bilme arzusunun ötesinde saklanan ekonomik

⁹¹ Victor Ioan Chira, “The Body as a Surface of Action for Power Dispozitifis in Foucault’s Genealogy”, **Romanian Review of Political Sciences and International Relations**, 2019, s. 77.

bir ilgi, ve diğer sebep ise politik açıdan itaatkar insan yığınları elde etmek için bireyin psikolojik dönüşümüdür.”⁹²

Güç, veya biyogüç, her zaman kullanışlı bir araçtır. “Foucault güç olgusunu bireyler üstü ilişkiler bütünü olarak algılar, bağımsız bir oluşum olarak değil.”⁹³ Yani güç olgusunun içinde insan tamamen nesneleşmiş değildir, yalnızca nesneleştirilmek istenir. Güç dinamiğinin bir tarafında mutlaka rolü vardır. Bu yüzden güç olgusu yeniden tanımlanarak biyogüç olarak görülebilir. Devletin dispozitiflerinin insan bedeni üzerine olan etkisi tartışmaya açılır. Bu çalışmada da incelenen noktalardan biri çocuk ve genç bedeninin biyogüç dispozitifleri tarafından nasıl şekillendirildiği de incelenecektir.

Güç olgusunun, yönetimselliğin ve bağımsızlık paradigmasının zaman içinde değişen, dönüşen olgular olmalarından dolayı bu olguların konumları ve anlamları da gelişmeye açıktır. “Bu gelişmeler, refah ve insan hakları politikalarının neoliberal çerçeve içinde değişebileceğini göstermektedir.”⁹⁴ Söz konusu olguların, birey üzerindeki etkileri tartışıldıkça odak noktası genellikle yetişkin bireyler olarak düşünülür. Fakat çocukluk olgusu ve değeri tartışmaya açılmış çocuk ve genç bireyler de pekâlâ yetişkinlerle aynı rolleri üstlenebilirler.

“Neoliberalizm çocukların refahı, eğitim ve fırsatları hakkında çok az şey söyler. Neoliberalizm, tercih edilen politikalarda çocukların refahı ve haklarında etki oluşturabilecek iki önemli yolu görmezden gelir. Birincisi, yoksul ebeveynler, genellikle çocukları için maddi anlamda iyi okulları karşılayamazlar; bazı ülkelerde ise çok yoksul olan ebeveynler çocuklarını hiç okula göndermeyebilir. İkincisi, yoksul çocuklar yetişkin olunca ciddi bir dezavantajla piyasaya dahil olurlar çünkü daha az eğitilmiş ve genellikle daha az sağlıklı ve becerikli olacaktırlar.”⁹⁵

Freeman’ın da belirttiği üzere, neoliberal politikalar ve bu politikaların sonuçları genelde doğrudan toplumdaki bireyleri etkilese de çocuklar üzerindeki etkisi de aynı

⁹² A. e., s.78.

⁹³ A. e., s.79.

⁹⁴ Michale Freeman, Neoliberal Politikalar ve İnsan Hakları. **D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 17, S. 2, 2015, s.173.

⁹⁵ A. e., s.176.

derecede yıkıcı olabilmektedir. Ekonomik olarak dezavantajlı olan ailelerden gelen çocuklar ise daha avantajlı olan çocuklara göre daha geriden başlamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EDEBİYATTA ÜTOPYA VE DİSTOPYA

3.1.Ütopya ve Distopyanın Tanım ve Bağlamı

Edebiyatta ütopya kavramının genellikle Thomas More'un 1516 yılında yazdığı *Ütopya* ile başladığı düşünülür. Bir yazın türüne de ismini veren bu çalışma Orta Çağ sonunda ve Modern döneme başlamaya hazırlanan İngiltere'de ilgiyle karşılanır. *Ütopya*'nın kendi zamanının en iyi işlerinden biri olup halen bu önemini koruması insanın içinde bulunduğu durumun eleştirilebilir olmasından ve her zaman bir sonraki basama çıkmak istemesinden kaynaklanır.

Ütopya bir zamansızlık içinde tasvir edilir. Kimi zaman mitolojik olabilecek kadar geçmiş zamanı tasvir ederken, kimi zaman Thomas More'un tasvir ettiği şekilde şimdiki zamanda, fakat uzak bir diyarda, ve kimi zaman da gelecekteki bir ideali oluşturur. Kültürlerin artık mitolojik hikayeler olarak kabul edilen dünya ve insanlığın başlangıcına dair anlatılan söylencelerin bir kısmı ütopiktir. Fakat bu başlangıç mitleri, insanın kökenlerini merak etmesi yüzünden evrenseldirler: her kültürün kökenlerinde bir başlangıç miti ve daha sonrasında ilk insanların ortaya çıkışıyla ilgili söylenceler bulunur: "Tüm toplumların bir Altın Çağ söylencesi ya da anısı, insanlığın tam bir mutluluk ve memnuniyet içinde yaşadığı bir başlangıç zamanı vardır."⁹⁶ Kumar'ın bahsettiği Altın Çağ söylencesi Antik Yunan dönemi insanların ilk yaratılan ırkını içeren bir söylencedir. Buna göre, tanrı Zeus tarafından yaratılan ilk insan ırkı, sürekli bir bahar mevsiminin sürdüğü bir dünyada yaşarlar, meyve ve sebzenin taze olduğu bu dönemde beslenmeleri için doğa onlara cömert davranır, temiz nehirlerden su içerler. Bu denli ütopik bir çevrede yaşamalarının karşılığında kendilerinden beklenen tek şey kendilerini yaratan tanıya ve diğerlerine dua etmektir. Bu duaların karşılığında tanrılar mutlu olur ve bu insanlara sağlık, mutluluk ve uzun ömür bahşederler. Bu insan ırkı geç yaşlarında ölür, ilk insan ırkının zamanı tamamlanır ve Altın Çağ da böylece kapanır.

⁹⁶ Krishan Kumar, *Ütopyacılık*, Çev. Ali Somel, İstanbul, İmge, 2005, s.13.

Kendilerinden sonra gelecek insan ırkları daha agresif, metal işleyebilen, savaş çıkartan ve daha kısa ömürlü, tanrıların ilk ırk kadar sevmediği bir ırk olur, ve her jenerasyonda kötülük daha da artar. İnsan da ütopyasından daha da uzaklaşır, geri dönmek imkânı hale gelir. Ütopyanın hem zamansal hem de mekansal olarak uzakta tasvir edilmesinin neden budur. Kelimenin morfolojisine bakıldığında, Yunanca negatif anlam sağlayan “ou-” öneki ve “yer” anlamına gelen “topos” kelimesinden meydana geldiği görülür. Sonuç olarak kelimenin kendisi tam anlamıyla “olmayan yer” anlamındadır.

Ütopyalar edebiyatta sadece mitolojik bağlamlarda karşımıza çıkmaz, edebiyat eserlerinin kendileri de kimi zaman ütöpik, yani olması gereken bir politik ve sosyal düzenin beden bulduğu bir ülkeyi anlatırlar, kimi zaman da eserler ütöpik bağlamlar içerebilirler. En bilinen ilk eserlerden biri Platon’un *Devlet* adlı eseridir. Platon bu eserinde özetle ideal bir devletin nasıl olması gerektiğini, politik, ekonomik ve sosyal dinamiklerin birbirleriyle kimi zaman iç içe geçerek, gerektiği yerlerde de ayrılarak nasıl işlemesi gerektiği hakkında Glaukon ile diyalog kurarak anlatır. Birey ve politik mekanizmanın karşı karşıya gelmesi, kimi zaman tek yönlü, kimi zaman da karşılıklı bir ilişki kurması aslında ütopyaları da biyopolitik düzleme oturtan süreçlerdir. Biyopolitika “yaşamla (Yunanca’da *bios*) ilgili olan politikayı çağırıştır.”⁹⁷ Söz konusu insanın, ya da toplumu oluşturan bireylerin hayatı olduğundan dolayı bir anlamda toplum denen beden içersinde kimi zaman görünür olma çabası içindedirler ve biyopolitikanın ilgi konusu da birey-toplum-politika ekseninde gelişir.

“Toplumu oluşturan bireyler yalnızca kurucu kral, yönetici bilim insanı vb. toplum kurucu, eniyileştirici ve sürdürücü rolleriyle ütopya kurgusu içinde bir yer edinirler. Bireyler, böylelikle kişiliklerinin kusursuz topluma fayda sağlayan unsurlarına direnmiş olur [...] Ütopya eleştirisinin diğer bir temelini de bu toplum-birey ayrımı ve toplumun kusursuzlaşırken bireyi toplumu oluşturan niteliklerine indirgeyen tutumunun yarattığı çatışma oluşturur.”⁹⁸

⁹⁷ Thomas Lemke, **Biopolitics: An Advanced Introduction**, New York, New York University Press, 2011, s.2.

⁹⁸ Necdet Neydim ve Ali Polatel, “Distopya Romanlarının Oluşumu ve Tarihsel Gelişimi; Çevirilerinin İncelenmesinde Öne Çıkan Kuramsal Yaklaşımlar”, **İÜ Çeviribilim Dergisi**, s.56.

Toplum içinde bireyin bu derece eriyip gitmesine yol açan durumlar toplum ütöpik olarak tasvir edilse ve gerekli koşulları yerine getirse de birey açısından bakıldığında ütopya olgusunu karmaşılaştırır ve tartışmaya açık hale getirirler. Bireyin özerliğinin tanınarak onun da politik düzlemde sözünün olması, toplumsal kimi normları eleştirebilmesi toplum düzeninin yüzeyinde çiziklere neden olabilir. Bu durum aynı zamanda bireyin kendi tarihselliğini başararak toplum-üstü bir konuma ulaşmasını da sağlar. Sonuçta insanlığın, medeniyetin ileriye gidebilmesi için toplumun kısıtlayıcılığından kurtulması gerekmektedir. Ütopya toplumun geneline baktığında harmoni içinde var olan bireyler olarak görülse ve özendirilse de “ütopyanın zamansal, mekânsal, ve kavramsal sınırları vardır. Daha doğrusu bu kavram, belirli bir tarihsel uğrakta, belirli bir entelektüel ve kültürel gelenek içerisinde şekillenen çehresi göz önüne alınarak tanımlanır.”⁹⁹

“Ütopyanın gereklerini yerine getirmeye, özel ve kamusal yaşamının tüm ayrıntılarıyla ideal bir toplumun tasavvuruna yaklaşan yalnızca *Devlet*’tir.”¹⁰⁰ Platon’un eseri daha önce de belirtildiği üzere ilk ütopyalardan sayılır çünkü ana hatlarıyla esere ismini de veren devlet olgusunun nasıl olması gerektiğini, ne tür işlevleri olması gerektiğini mevcut olanı da eleştirerek anlatır. Ama eserin ismi bir politik bütünlüğü tanımlamasına rağmen, devlet kontrolündeki toplumun bireylerine de değinilir. Özellikle çocukların eğitimin tartışıldığı yedinci kitapta Platon, kendi zamanının biyopolitik bir yansıması sayılabilecek bir görüş belirterek, çocukların devletin yöneticilerinin uygun gördüğü bir kurallar bütünü içerisinde yetiştirilmeleri gerektiğini savunmuştur. Eğitimin burada bir dispozitif olarak kullanıldığı da düşünülebilir.

“İlkönce şehirdeki, on yaşından büyük olan herkesi taşraya göndererek başlayacaklar ve daha küçük çocuklara da el koyacaklar, onların yaşları küçük olduğundan ailelerinin alışkanlıklarından henüz etkilenmemiş olacaklardır. Bununla birlikte onları kendi alışkanlıklarına ve *bizim onlara verdiğimiz kurallara* göre eğitecekler, bu sayede devlet ve onun içinde yaşayanlar en çabuk

⁹⁹ Krishan Kumar, *Ütopyacılık*, s.57.

¹⁰⁰ A. e., s.66.

ve en kolay bir şekilde mutluluğa erişecek, mutlu olan bir devlet de daima daha çok kazanacaktır.”¹⁰¹

Ütopyaların çeşitli zamanları kapsayabileceğinden bahsedilmişti. Geçmiş, şimdi ve gelecek zamanlarda gerçekleşen ütopyaların kurgulanması muhtemeldir. Ütopyalar ister istemez toplum ve yönetimi de bağlamlarının bir parçası yapacaklarından, politik bir içerik her zaman ütopyanın bir parçası olacaktır. Ütopya sadece kurgu eserlerde değil, günlük hayatta da çeşitli bağlamlarda karşımıza çıkabilir. Bir politikacının seçim vaatlerinde de ütöpik bağlamlar bulunabilir, çünkü vaat ederken alsında yaptığı şey şudur: muhtemelen yakın veya daha az ihtimalle uzak gelecekte gerçekleştireceği projeler mutlaka toplum yararınadır. Bireyler de böyle ideal bir toplumda yaşamının düşüncesi ile bir şekilde kendilerini o ütopyanın içinde kurgulayarak politikacıya oy vermeyi tercih edebilirler.

“Ütopyacılık kavramlar siyasette ve ilerlemede vazgeçilmezdir; onlarsız siyaset ölü bir alandan, amaçsız ve vizyonsuz bir araçsalılıktan ibarettir. Ancak bu, ütopyaları eylem tasarılarıymış gibi ele almaktan oldukça farklıdır. Ütopyayı tam bu şekilde ele almaları nedeniyle antiütopyacılık hanesine puan yazılmaktadır.”¹⁰²

Bu noktada bireyin farkında olmadığı şey vaat edilen projenin kolektif bir yapının yararın olup, kendi öznelliğinin arka plana itilebileceği hususudur. Toplum denilen ve bireyleri kapsayan, aynı zamanda da yönetim ile karşılıklı bir ilişkisi olan olgunun içine girince birey diğer bireylerle aynışma, normlara uyarken kendi öznelliğini yitirme, heterojen bir elementten homojen bütünlük sağlayan bir elemente dönüşmenin tehdidi altındadır. Yüzeyde ütopya olarak görülen bütün, birey açısından bakıldığında antiütopik, ya da distopik, görülebilir.

Ütopyaların bir diğer sorunsalı da toplumdaki bireylerden üstün bir yerde duran ve yönetim mekanizmasında görev alan bireylerdir. Örneğin, Thomas More’un ütopyasında, kendi zamanının baskın politik pratiği monarşi ile yönetilen devletler olduğundan dolayı, yönetimde yine bir hükümlar bulunur. Hükümlar ve çevresindekilerin toplum-üstü bir konumda olmaları ütopya konseptini zedeleyen bir

¹⁰¹ Platon, **Devlet**, Ankara, Mahzen, 2019, s. 316. İtalikler bana aittir.

¹⁰² Kirshan Kumar, **Ütopyacılık**, s.152.

başka unsurdur çünkü toplumun eşitlikçi bakış açısına dâhil olmazlar. Bireyler arası eşitsizliklerin söz konusu olduğu durumlar da distopyalara gebedir. Sıradan bireyler More'un ütopyasında, örneğin, belli bir süre şehirde, belli bir süre de kırsalda manuel iş yapmak durumundadırlar. Eşitliği sağlayabilmek adına sirkülasyon vardır. Buna rağmen belli bir kesimin bu sirkülasyona dahil olmaması da eleştiriye açık taraflardan biridir. Fakat More'dan birkaç yüzyıl öncesinde Platon *Devlet*'i yazarken politik bir sistem olarak demokrasi olgusunu sunmuştur. Toplumun kendisini bir süreliğine yönetecek kişiyi seçme hakkı bulunması kendi zamanı için ütöpik bir ideal olsa da buna bir önkoşul olarak seçime katılacak bireylerin öncelikle eğitilmiş olması gerektiğinden, yoksa sonuçların yanlış kişinin seçimiyle sonuçlanıp ütöpik idealin yakalanamayacağından da bahsetmiştir.

“Antiütopya, içeriğiyle olmasa bile biçimiyle elbette ki ütopyaya borçludur”¹⁰³ En basit anlatımıyla antiütopya¹⁰⁴, veya distopya, bir zamanlar var olan ütöpik düzenin belli neden/nedenlerden dolayı bozularak toplumun bütününün ve bireylerin varlık ve refahlarını tehdit edecek hale bürünmesidir. Yani, bir politik sistem ve toplumsal yapı söz konusudur, fakat bozulmuş, tehditkâr hale gelmiştir. Buna karşılık “ütopya mevcut gerçekler üzerine inşa edilir, ancak ona mahkûm kalmaz.”¹⁰⁵ Bu yüzden de ütopyanın tasvir edildiği çevre bir noktadan sonra zamansız ve yersiz bir hale gelirken, distopya, içinde bulunulan durumu anlattığı için gayet de var olanı tasvir eder. Okur edebiyat eserlerindeki gerçek yaşam yansımasından dolayı karakter ve çevre ile bağ kurabilirken, ütöpik ve distöpik eserler bağlamında distopyalar ile bağ kurmak daha kolay hale gelir. Distopyada tasvir edilen baskıcı politik yönetim, ekonominin neoliberal hale gelip çalışan haklarını vermemesi, yönetimin belli dispozitiflerinin gücü orantısız şekilde kullanması gibi durumlardan dolayı okurun eserle bağ kurması daha olasıdır.

¹⁰³ A. e., s.157.

¹⁰⁴ Krishan Kumar'ın antiütopya olarak bahsettiği olgu çalışmada distopya olarak anılacaktır. Her iki konsept de özünde “ütöpik olmayan, ideal olandan uzak, tercih edilmeyen, negatif durum” anlamına geldiğinden ve çalışmadaki terminoloji ile örtüşmesi adına alıntılar dışında distopya kelimesi tercih edilecektir.

¹⁰⁵ Kirshan Kumar, *Ütopyacılık*, s.169.

“Distopya kurgularının temelinde bir ütopya kurgusu yatmaktadır. Ütopyacı düşün kabusa dönüşebilirliğini konulaştıran distopya yazını böylelikle ütopyayı çürütücü bir etkinlik olmaktan ziyade ütopyacı kusursuzluğun içinde masumlaştırılabilir olası kötülöklere karşı uyarıcı bir tutum takınır.”¹⁰⁶

Neydim ve Polatel’in de belirttiğı üzere distopyalar aynı zamanda ütopyaların potansiyel olarak dönüştürülebilir olduklarını gösterir. Ütopyaların geçmiş, şimdi ve gelecek içinde bulunabilmeleri gibi distopyalar da aynı şekilde zamanın belirli dönemlerinde yer alabilirler. Geçmiş zamanda geçen distopyalar okurda katartik bir duygu oluşturarak ders çıkarmasına ve arınmasına yol açabilirken, şimdinin distopyasının göz açıcı bir misyonu olabilir ve bireyin koşullarını iyileştirmek adına sorgulama yapmasına neden olabilir. Geleceğin distopyaları ise önlenabilir doğal veya insan eliyle ortaya çıkmış felaketler sonucu bireyin ve toplumun geleceğı yeri belirtme konusunda etkili olabilir:

“Yazın türüne içkin olan karamsarlığın kökenini dönemin siyasi yapısında ve ölkelerarası ilişkilerinde görmek mümkündür. Büyük imparatorluklar çöküş sürecindedir ve yerküre iki büyük savaş ile yerle bir olmanın eşiğindedir. Teknolojinin gözbebeğı olan makinelerin yaygınlaşmasının beraberinde getirdiğı Sanayi Devrimi ve Avrupa devletlerinin yayılmacı dış siyasetlerinin sonucu ortaya çıkan Sömürgecilik toplumların sınıf yapılarında değışimlere yol açar: Seri üretim merkezleri olan fabrikalar, yüksek kâr elde etmek amacındadır. İşçiler düşük yevmiyeler için uzun mesai saatleri boyunca çalışmaktadırlar. Çocukların işçi olarak çalışmasının önünde bir engel yoktur, aksine çocukların küçük yaşta çalışmaya başlaması teşvik edilmektedir. Kentsoylu sınıfının yeni üyesi olan fabrika sahipleri toplumların en zengin sınıfını oluşturmaktadır ve ortaklıklarıyla kurulan tröstler küçük işletmeleri sindirerek büyümekte ve tekelci anlayışlarıyla ölkö yönetimlerinde de söz sahibi olma amacı gütmektedirler.”¹⁰⁷

Neoliberal düzenin temellerini atan Sanayi Devrimi, başladığı zamanlarda Birleşik Krallığın küresel bir güç haline gelmesine yardımcı olmuştur. Fakat ilerleyen yıllarda sanayinin getirdiğı kirlilik ve hammaddenin kolonilerden getirilmesi dünya kaynaklarının tükenmesine ve çevresel kirliliklere yol açmıştır. Bir zamanların

¹⁰⁶ Necdet Neydim ve Ali Polatel, “Distopya Romanlarının Oluşumu ve Tarihsel Gelişimi; Çevirilerinin İncelenmesinde Öne Çıkan Kuramsal Yaklaşımlar”, **İÜ Çeviribilim Dergisi**, s.57.

¹⁰⁷ A. e., s.58.

teknolojik ütopyası artık yerini bir tür distopyaya bırakmıştır. “Distopya kurguları, hikayelerin sıfır zamanında birer ütopya olarak resmedilir”¹⁰⁸

Ütopyaların sonsuza kadar sürdürülmeleri pratikte imkansızdır. Yetleşik ve herkesi memnun eden bir sistem belli bir süre sonrasında değişecek, yeni gelen nesiller bu sisteme adapte olamayarak onu istenmeyen olarak kılacaklardır. İster fiziksel olarak bakıldığında yeni gelen nesillerin sorgulaması olsun, ister mecazi anlamda toplum denen bedenin kendi işleyişini sorgulaması olsun, eskinin ütopyası yeninin tartışmaya açık olgusu haline gelir. Eski sistemin kendisini korumadaki güdüsü yeni neslin karşı çıktığı bir olgu olur. “Böylelikle insansı kusurlarından arınan tekadam, ulaşılmaz, görünmez nitelikleriyle kâbusun yaratıcısı olur ve distopya, ütopyaların gerçek topluma yönelttiği eleştirileri de kendisine miras olarak alır.”¹⁰⁹

Edebiyatta da ütopyanın ve distopyanın kurgulanmaları, ikisinin birden yaratımını gerektirir. Distopyayı yaratabilmek için öncelikle arzu edilen ütopyanın sınırları çizilmeli ve distopyanın ne gibi konuların yanlış giderek o sona vardığı düşünülmelidir. “Ütopya yazarı, kurgu düzenini gerçek düzenden soyutlayarak gerçek toplum düzenine karşı bir tür yabancılaşma sağlar.”¹¹⁰ Distopya, genellikle siyasi ortamdaki yanlış işleyen bir unsurun etrafına da etki ederek, ondan beslenerek büyümesi sonucu yönetim mekanizmasının bozulması olarak ortaya çıkar. Kurgu yazarının distopyasını bu düzlemde yaratması muhtemelen gerçek hayatta da içinde bulunduğu siyasi çevrenin kimi bozukluklar içermesi ve kurumsal yönetimini gelecekte daha kötüye giderek hem siyasi hem de toplumsal yapıda çözümlere yol açacağından ileri geliyor olabilir. Ağkaya, ütopyanın nasıl tasarlandığını şöyle açıklar: “Ütopya, bir tür ve tasarım olarak, bir tavır olarak, *status quonun* eleştirisi ve istenmeyen duruma karşı bir tepki; aynı zamanda hayalgücünün yardımıyla iyinin (ya da bir uyarı olarak kötünün) tasarlanmasıdır.”¹¹¹ Daha önce de belirtildiği üzere ütopya ve distopyalar birbirleriyle

¹⁰⁸ A. e., s. 67.

¹⁰⁹ A. e., s.68.

¹¹⁰ A. e., s.69.

¹¹¹ Onur Ağkaya, “Ütopya ve Distopya: Siyasetin Edebiyat Üzerine Etkisi”, **Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2016, s.25.

yakından ilgilidirler, birbirlerine bağılırlar. Ütopya ne kadar ‘var olmayan yer’ olarak tasvir edilse de ona bağılı olan distopyanın var olma olasılığı da o kadar güçlüdür.

Türkçede ütopik olarak bir sıfat olarak kullanılan kelime de bir işin veya durumun neredeyse imkansızlığından bahseder. Buna karşılık distopik bir durum, içinde bulunulan zor durumu tasvir edebildiğinden distopyanın birinci elden deneyimlenmesi, kişinin memnun olmadığı bir düzeni distopyaya benzetmesine yol açar ve bu da distopyanın daha fiziksel olarak deneyimlenen bir durum olduğunu gösterebilir. Edebiyatta distopya tasvirinin ana sebeplerinden biri de budur: ya içinde bulunulan sosyo-politik durumun ne derece zorlayıcı ve yıkıcı bir durum olduğuna işaret etmek veya gelecekte olması muhtemel, benzer yıkıcılıkta bir durumun olasılığına dikkat çekmektir. “Distopyaların asıl amacı, insanların daha iyi bir toplumun mümkün olduğunu görerek onun inşası için çalışmalarını sağlamaktır.”¹¹²

Distopyanın farkına varılması için öncelikle bireyin bir parçası olduğu toplumun sosyal ve politik dinamiklerindeki işleyişin olumsuz, yönetim mekanizmasını haklı çıkartırken bireyi aşağı gören, önemsizleştiren bir tarafı olmasının farkına varılması gereklidir. Ağkaya bu süreci “kusursuz görünen bir sistem; karakterlerin sistemi sorgulamasıyla başlayan avantür; bilme istenci ve hakikat arayışı, dolayısıyla özgürlüğe yolculuk”¹¹³ olarak tanımlar. Distopyanın farkına varma sürecinde aslında insanlar sorgulamaya belli bir noktadan başlayabilirler, fakat bu her şeyin bir anda farkına varıldığı epifanik bir durum değildir. Bireyin belli bir süre hatta uzun süre bu sistemde yaşama çabası vardır. Söz konusu politik baskının ve sosyal eşitsizliğin farkında olsun ya da olmasın, düzenin bireyin haklarına ve yaşamına müdahalesine tepki verene kadar bir sürenin geçmesi, hatta uzun yılların geçmesi de edebiyat eserlerinde tasvir edilen durumlardır.

Bazı distopik düzenler tamamen totaliter olarak tabir edilen, merkezi otoritenin baskıcı ve son derece güçlü olduğu durumları tasvir ederler. Yönetim mekanizması ve

¹¹² A. e., s.26.

¹¹³ Onur Ağkaya, “Bir Reklam Arası: Distopya”, **Cogito**, s.49.

toplum/birey arasında son derece dikey, bireyin aleyhine bir ilişki vardır. Fakat bir noktadan sonra toplum içinden kurtarıcı bir birey, adeta firavunlaşmış yöneticiye karşı çıkar, arkasına toplumsal desteği de alarak onu alt eder. Karizmatik bir liderin toplumun içinden çıkarak böylesi bir otoriteyi yıkmayı başarması ise deyim yerindeyse güç sarhoşu olmuş ve kontrolündeki topluma yüzünü çevirmiş yöneticinin hatasının da ortaya konması demektir. Bu yüzden, “distopya, bu bağlamda, klasik Yunan tragedyasının modern versiyonudur. Foucault’nun “bilme istenci”ne dayanan çözümlemesi, bunun kusursuz bir örneğini sunar.”¹¹⁴

Bazı distopya türleri ise biyopolitika temelli neoliberal sistemdekine benzer olarak bireyden en üst düzeyde verimi alabilmek için bireye hayatının nispeten iyi olduğunu, bu hayata sahip olduğu için şanslı olduğu fikrini vererek onu daha iyisine ulaşmak için daha çok çalışıp üretmeye sevk eder; bu üretim de doğal olarak neoliberal düzenin kullandığı, ondan beslendiği bir ürün olur. “Distopyalar, sistemin, bireyi hangi koşullarda yaşarsa yaşasın özgür ve mutlu olacağına inandırmaya başaracağı hakikatini unutmaz ve zaten verdikleri mesaj da budur: Her zaman yeni direniş formları yaratmanın zorunluluğu.”¹¹⁵ Ütopyaların var olma potansiyellerinin tartışıldığı bir düzlemde ütopyalardaki yönetim mekanizmalarının da coğrafi ve zamansal varlıkları tartışmaya açılır; “... Yunancadan gelen “u chronos”, “eu chronos” ve “dis chronos” yani hiçbir zaman, iyi zaman ve kötü zaman ayrımını verir.”¹¹⁶ Ön ek olan “u-“ coğrafi ve zamansal bir olmamayı gösterir, bu da ütopyanın fiziksel varlığını tartışılır kılar. Buna rağmen, distopyanın yönetim mekanizması kendisini bireyin arzu etmeyeceği kadar gerçekçi bir biçimde ortaya koyar. “Ütopya iktidarın yok yeriye kavramın değillemesi olarak distopya da pekala iktidarın her yerde oluşunu ifade edebilir.”¹¹⁷ Kartal, ayrıca ütopyaların nadir yerlerde oluşlarının tersine distopyaların her yerde oluşunu şöyle açıklar:

¹¹⁴ A. e., s.51.

¹¹⁵ A. e., s.61.

¹¹⁶ Andrew Milner, İklimi Değiştirmek: Distopya Siyaseti, **Doğu Batı: Distopya**, S. 80, 2017, s.26.

¹¹⁷ Onur Kartal, “Biyopolitik Distopya: Yorgos Lanthimos Sinemasından “İnsan” Manzaraları”, **Cogito**, s.101.

“İktidarın yok yeri olarak ütopyanın karşısında iktidarın her yerde oluşu olarak distopya, zorunlulukla biyopolitiktir [...] iktidarın mutlak tahakkümünün yanı sıra, mutlak bir gözetim ve denetim becerisi, her yere yayılma, her yerde hazır ve nazır olma kapasitesi, Distopyanın çekirdek ögesi olarak resmedilir.”¹¹⁸

Distopyalarda sıkça sözü geçen bir yönetim rejimi olarak totaliter rejim, devlet ve birey arasındaki son derece katı bir hiyerarşinin sağlanmasıyla olur. Genellikle, totaliter rejimler de güçlerini muhafaza etmek için kendilerini egemen güç olarak tanımlasalar da egemenlik kavramı toprak temelli devletlerin kullandığı bir olgu olduğundan, totalitarizm içindeki yeri sınırlı kalır. İlginç bir şekilde totaliter yönetim bir bakıma biyopolitiktir. Temelinde insan hayatı vardır fakat bu hayatın gelişmesine izin vermekten ziyade toplumdaki insanların bireyselliklerini ellerinden alarak, biyogücü salt kendi merkezine toplar. Egemenlik de biyopolitik düzende yerini bulan bir olgudur. Egemen devletin vatandaşlarını korumak ve onların kendi devamlılığı için sağlıklı bir şekilde yaşamalarını isterken sınırlarının geçirgenliğine hoş bakmaz, bireyler genel itibarıyla milliyetçi bir düzende kabul görürler. “... egemenlikten biyopolitikaya geçişin bir ardışıklık şeklinde değil, bunlardan birinin diğerinde varlığını muhafaza ettiği bir iç içe geçme süreci olarak cereyan ettiğini net bir biçimde ifade etmiştir.”¹¹⁹ Yine belirtecek olursak, totaliter rejim, egemenlik ve biyopolitikanın karşıtı değildir, her ikisi de birbirinde bulunabilir ve bu da iktidarı kompleks bir sistem yapar.

Karmaşık olan sistem yalnızca yönetimselliğin kendisini ifade etme şekli, içinde barındırdığı farklı yönetimsellik olguları değildir. İktidarın bireylerle ve genel olarak nüfusla olan ilişkileri de benzer bir karmaşıklık içindedir. “Biyopolitik iktidar, sağ kalmak pahasına benliğin sürekli yıkımından, kendiliğin başka bir benlikte özümsemesinden başka bir şey değildir.”¹²⁰ İnsanın özgür iradesi yönetimselliğin araçlarını yeri geldiğinde sorgulamasına ve karşı çıkmasına sebebiyet vereceğinden ötürü yönetim mekanizması bunu riske atmak istemeyerek halihazırda faydalandığı kontrol mekanizmaları ile onu bir alana sınırlar. Söz konusu kontrol mekanizmaları

¹¹⁸ A. e., s.102.

¹¹⁹ Foucault, Güvenlik, Toprak, Nüfus – College de France Dersleri 1977-1978, alıntıl原因: Onur Kartal
Biyopolitik Distopya: Yorgos Lanthimos Sinemasından “İnsan” Manzaraları, **Cogito**, s.110.

¹²⁰ A. e., s.116.

yalnızca bireylerin sınırlandırılmalarına yaramaz, ayrıca yönetimsellik mekanizmasını, sürekli “içsel düzenleme olanakları” ile kullanır çünkü “bunlar, de facto olmanın yanı sıra genelde bir sınırlandırmanın olduğunu, yani her ne olursa olsun bunu her zaman ve her koşulda geçerli prensiplere göre düzgün bir çizgide takip eder.”¹²¹ Yani sahip olunan güç, söz konusu düzenleme olanaklarının, yani dispozitiflerin, önceden belirlenmiş prensiplere göre yönetimselliği yenilemesini beraberinde getirir.

Distopyaların güncel kimi hallerini ifade ettikten sonra, distopyaların kısa tarihine, ne gibi konuları barındırdıklarını da açıklamak gereklidir çünkü aslında distopik eserlerin konuları da tarihte olan olaylara göre şekillenir. Gregory Claeys bunu aşamalar halinde anlatır:

“Birincisi, insanlık 16 Haziran 1945’te nükleer çağa girdi [...] İkincisi, daha sonrasında iklim değişikliği olarak tezahür eden felaketle sonuçlanması muhtemel çevresel bozulmanın heyulası 1970lerde ortaya çıktı. Üçüncüsü, mekanikleşmenin gelişimi insanların makineler tarafından yönetilmesi tehdidini arttırdı ve insan/makine kimliğini daha da bulanıklaştırdı. Dördüncüsü, liberal ve totaliter olmayan toplumlar kültürel yozlaşma imaretlerinin entelektüel bunama ve hedonist tüketimin akılsız köleliğe dönüştüğünü gösterdi. Son olarak, ‘Terörle Savaş’ üzerine bir anksiyete haberleri domine etmeye başladı.”¹²²

Son evre olan liberal ve totaliter olmayan (neoliberal da denilebilir) distopyaların da bir distopya olarak konumları değişkenlik gösterir: söz konusu eserlerde distopya daha önce de belirtildiği üzere toplumun nüfusa indirgenerek belli bir kısmının deneyimlediği bir düzenken, küçük bir kısım da birey olabilmenin, yönetim mekanizmasının kuralcılığından kurtulabilmenin şansına sahiptir. “[T]otaliter despotizmin heyulası 1980lerde sonra distopyanın ana hedefi olmaktan çıkmıştır. [...] Yerine, merkeziyetçi bir devlet gücünün yavaş yavaş buharlaştığı ve sivil düzenin çoğulculuk hatırına çeteleşmiş bir suça dönüşmesi ve zengin bir azınlığın korunaklı yerlerde kendilerini korumalarına dönüşmüştür.”¹²³ Söz konusu düzen için nüfus yine işlevselliğini yerine getiren bir kitledir, fakat kendisine sosyal destek bulabilmek adına,

¹²¹ Michel Foucault, *The Birth of Biopolitics*, s.11.

¹²² Gregory Claeys, *The Post Totalitarian Dystopia, Dystopia: A Natural History*, 2016, s. 447.

¹²³ A. e., s.495.

ve kitleleştirdiği nüfusa daha güzel bir hayatın hayalini verebilmek adına şanslı bir azınlığı kurallardan genellikle muaf tutarak, onları dispozitiflerin kısıtlayıcılığından kurtararak, ve ekonomik açıdan daha yüksek bir refah katına çıkartarak bu sınıfı kayırır. “Totalitarizmde sivil toplumun parçalanması ana unsurlardan biriydi.”¹²⁴ Diğer bir taraftan da toplumun fraksiyonlara bölünmüş olması dispozitiflerin denetlemesini kolaylaştırır. Bu durum bir bakıma yüzyılların savaş stratejisi olan böl ve yönet stratejisini andırır da durum militarizmden uzakta, genel olarak sosyo-ekonomik düzlemde gerçekleşmektedir.

Distopyaların ortaya çıkmaları onları yaratan, kurgulayan yazarların genellikle çevrelerinde olup biten sosyal, politik ve çevresel etmenlerden etkilenmelerinden ileri gelir. Örneğin, “ütöpik arzular yirminci yüzyıl entelektüelleri tarafından ütopyaı totaliter ideoloji ve Sovyetler Birliğı ve Çin rejimleri ile ilişkilendirilmiştir”¹²⁵ Soğuk Savaş, Çin ve Sovyetler Birliğinin politik ideolojisinin Marksizm’e dayanması gibi nedenlerden dolayı distopyalar böylesi bir totaliter rejimin tasviri, bireyin öznelliğini yitirmesi, devletin ağır gözetimi gibi olgular üzerine kurulmuştur. Fakat genel anlamda, distopyanın oluşturulmasının nedenlerinin hepsinin altında yatan neden korku oluyor. Yazar, kendisini ve etrafındakileri bu durumlar içerisinde tasvir ederek bir anlamda da bu durumun getirdiğı korkuyu da açığa vurmuş oluyor.

Edebiyat yazarının totaliter bir rejimden korkması ve bunu bir distopya yaratarak yansıtmaları sonucu çeşitli ülkelerin edebiyatlarında pek çok eser verilmiştir. Fakat bu eserlerin alt metinlerine, olay örgülerindeki detaylara bakıldığında, örneğin neoliberal distopyalarda rejimin etkilerinin sadece bireyin özgürlüğü üzerine değil, ekonomik politikalar sonucu çevrenin ve doğal kaynakların da etkilenerek insan hayatına zarar verebilecek, ama devlet için karlı işler olduğu görülebilir. “Korktuğumuz şey, plütokratik devlet-ötesi yönetimin çoğumuzu suça, hastalığa, açlığa ve küresel ısınmaya terk etmesidir.”¹²⁶ Bu bağlamda çalışmada incelenen eserlerden birisi olan Suzanne

¹²⁴ A. e., s.496.

¹²⁵ Vivien Greene, “Utopia/Dystopia”, **American Art**, 2011, s.2.

¹²⁶ Gregory Claeys, **The Post Totalitarian Dystopia, Dystopia: A Natural History**, 2016, s. 496.

Collins'in *Açlık Oyunları* romanı devlet-insan ilişkisi, yönetimsellik olgusu ve bu olguya karşı geliştirilen tepkiden dolayı totaliter rejimin hüküm sürdüğü bir distopya olarak ele alınabilecekken; Gudrun Pausewang'ın yazdığı *Son Çocuklar* romanında ise insan hatasından ortaya çıkan bir felaket sonrasında devletin ve toplumun bu durumdan ne derece etkilendiği, özellikle de bir çocuğun bu felaket sonrası ortamda hayatta kalmaya çalışmasının biyopolitik açıdan ele alınabileceğini görebiliriz. Söz konusu bir durum da kendisine edebiyatta apokaliptik distopya adıyla yer bulur. *Son Çocuklar*, nükleer enerji kullanımına sadece karlı ve güçlü bir enerji çeşidi olduğu için izin verilen ve sonrasında da nükleer felaketin geldiği bir distopyayı anlatır. Nüfusun çoğunluğunun radyoaktivite yüzünden öldüğü, çocuk ve gençlerin bedenlerinin deforme olduğu ve radyasyon yüzünden yavaş ve acılı bir ölümün başlarına geldiği distopya, bir çocuğun gözünden anlatılsa da nükleer enerjinin bir güç nosyonu olarak kullanıldığı yönetim mekanizmasına eleştiri getirdiği de görülebilir. *Açlık Oyunları*'na benzer olarak Lowry'nin romanı *Seçilmiş Kişi* de yeni gençlik döneminde olan Jonas karakteri üzerinden yine totaliter bir distopyada yaşayan, fakat dış dünyadan soyutlandıkları için kendi ütopyaları içinde yaşayan bir toplumda olanları anlatır. Her üç romanın ortak noktası olarak nükleer enerji bir şekilde ya romanlardaki olayları doğrudan etkilemiş, ya da uzak olmayan geçmişte etkili olmuştur.

Andy Mulligan'ın 2010'da yazdığı *Çöplük* adlı roman, yine çocuk kahramanların gözünden çöp dağlarının olduğu ve buna karşılık temizlik ve sağlık açısından belli bir kesim bireylere yardım edemeyen bir yönetimselliği örnekler. Distopya edebiyatının bir örneği olmamasına karşın söz konusu roman çocukların biyopolitik devlet tarafından ne denli görmezden gelindiklerini anlatır. Bir başka örnek olarak ise James Dashner'ın 2009'da yazmış olduğu *The Maze Runner*, apokaliptik bir dünyada çocuklar ve gençler üzerinde yapılan bir deneyi konu alır.

Distopyaların farklı alt türleri olmasına karşın genel olarak eleştirilen olgu politik açıdan totaliter olarak nitelendirilen bir yönetim olgusunun sosyal yapı ve bireyler üzerinde bıraktığı etki ve bunların yanı sıra bireylerin bu duruma verdikleri tepkidir.

“Totalitaryanizm terimi 1920 ve 1930lar faşist dönemine uzanır ve ilk kez Giovanni Gentile’nin de aralarında bulunduğu İtalyan faşist teorisyenler tarafından kullanılmış ve popüler hale getirilmiştir.”¹²⁷ Zaman içinde ideal olanın peşinde olan faşist düşüncenin etkisindeki totaliter düşünce ütöpik ekseninden kaymış ve ekseriyetle diktatörlüğün baskın olduğu bir yönetim biçimi haline gelmiştir. Bir ideali yakalamanın peşindeki bir düşünce iken, zamanla devletin tercih ettiği ideal bireyin şekillendirilmesi ana amaç olunca 1940larda ve sonrasında çeşitli devletlerin benimsediği bir yönetim biçimine dönüşmüştür. Bunların arasında en bilindik olanı 1940larda Almanya’nın Joseph Hitler liderliğinde benimsediği Nazizm düşüncesi idi. Hitler’in ideal Alman ırkını ve “üstün insanı” yaratmak istemesi fikri totaliter rejimdeki “sivil toplumu ve geleneği, kendi kolektivist ideolojik amaçları doğrultusunda insanlığın ütöpik bir şekillendirilmesi”¹²⁸ fikri ile örtüşüyordu. İnsan haklarının bu şekilde kolaylıkla yadsınması, mağduriyet yaşayan insanın veya sıradan vatandaşın bile devletin herhangi bir kurumu ile iletişime geçememesi toplumda, bireyler arasında bir entropiye yol açarak yalnızlaştırılmış ve negatif bir anlamda kişiselleştirilmiş¹²⁹ bir yapıda son bulur. Bu durumda devlet kolektif ve egemenliğini korumak üzere birleşmiş bir yapı haline bürünürken toplumu oluşturan bireylerde bu kolektif yapıya karşı yalnızlaşan birey kalır.

“Totalitarizm, anti-demokratik yönetim sistemini imleyen bir kavramdır ve ilk kez 1920’li yıllarda Mussolini rejimini tanımlamak için kullanılmıştır. Totalitarizmin tek bir anlamı yoktur ancak onun için her zaman anti-demokratik, tek ve baskıcı bir yönetimi tanımlamak için kullanıldığı gibi bir genelleme yapabiliriz.”¹³⁰

Demokrasi gibi halkın katılımını sağlayan bir politik sistemde birey devlet ile arasındaki bağın farkında olurken totaliter sistemde güç dengesi tamamen yönetimin ağır basacağı bir teraziye işaret eder. Yönetimin adeta ütöpik, yani eşitliğin son derece katı bir şekilde uygulandığı ve bireylerin mutluluğunun ve adalete karşı güveninin

¹²⁷ Eric B. Litwack. Totalitarianism, **Internet Encyclopedia of Philosophy**. (s.y.) <https://www.iep.utm.edu/totalita> E.T. 11.03.2020.

¹²⁸ A. e.

¹²⁹ A. e.

¹³⁰ Pınar K. Üremen, “Foucault’nun İktidar Kavramı ve Agamben’in Olağanüstü Hal Açılımı”, **Doğu Batı: Distopya**, 2017, s.148.

sarsılmadığı bir çevreyi pratikte hiçbir yönetim sağlayamazken Üremen'in de bahsettiği gibi anti-demokratik, tek ve baskıcı bir yönetim anlayışı bireyi yine yalnızlaştırır. Teklik egemen gücün veya yönetimin merkezde toplanması olarak görüldüğünden devletin sahip olduğu gücün bireylere olumlu anlamda yansımından söz edilebilecekken, bu anlayışın baskıcı bir hale gelmesi onu totaliter bir unsur yapar.

Totaliter yönetimlerin en iyi soy kütüksel çalışmalarından birisi Hannah Arendt'in yazmış olduğu *The Human Condition* [İnsanlık Durumu] ve *The Origins of Totalitarianism* [Totalitarizmin Kaynakları] adlı eserlerdir. *İnsanlık Durumu*'nda Arendt'in “merkezi fikri üç esas insan eylemi olarak gördüğü emek, iş ve hareket, yani *vita activa*'dır [aktif hayat].”¹³¹ Bu üç esas insan eylemi sayesinde insan, insanlığının farkına varır, çoğulcu çevrenin içinde birey olarak sosyal düzenin farkına varır, üreme ve hayatını devam ettirme konseptleri daha ulaşılabilir ve özel ve sosyal hayat arasındaki sınırın farkında olarak bireyselliğini gerçekleştirebildiği özel hayatına özen gösterebilir. Keza emek ve iş konseptlerinde de Arendt şöyle bir ayrıma gider: “emek [labour], insan eylemlerinin en temel formudur”¹³², ve insanın bir şey üreterek, yani kendi bedenini doğrudan kullanarak üretim yaptığı eyleme tekabül eder. Yani, emek olgusu sayesinde biyolojik var oluş sağlanır çünkü bireyin ürettiği ve karşılığını alıp hayatını idame ettiği bir süreci açıklar. “Emek insan bedeninin biyolojik sürecine denk gelen eylemdir”¹³³, dolayısıyla insan bu aşamada biyolojik bir bedenden ibarettir, ileriki aşamalarda insanlık durumunun farkına varacaktır.

Diğer iki olgu olan iş ve eylem ise temel biyolojik gereksinimlerin karşılandığı bir hayatın bir adım ötesine giderek bireyin toplum içinde belli bir yere geldiği ve fizyolojik ihtiyaçlardan da ötede ontolojik olarak kendini gerçekleştirmek isteyeceği, sosyal yapıdaki yerini sorgulayabileceği, bünyesinde yaşadığı devlete karşı olan ve devlerin kendisine karşı sorumluluklarının farkına varabileceği aşamaları temsil ederler.

¹³¹ Catherine Mills, **Biopolitics**, New York, Routledge, 2018, s. 68.

¹³² A. e., s.68.

¹³³ Hannah Arendt, **The Human Condition**, Chicago ve London, The University of Chicago Press, 1998, s.7.

“İş tüm doğal çevreden oldukça farklı olarak soyut bir dünyanın [oluşmasını] sağlar”¹³⁴ ve böylece somuttan soyuta geçiş yaparak daha felsefi bir düzende var olur çünkü Arendt’in de deyişiyle “iş insan varoluşunun yapaylığına denk gelen aktivitedir”¹³⁵. Bu aşamada insan birey olduğunun bilincinde ve gerek hayatını idame ettirme gerek istediği bir eylemi yapmaya kadar verme aşamasında olduğundan kendi eylemlerini sorgulayabilir ve bu da bireyi felsefi açıdan bir adım öteye götürür.

Eylem ise insan aktiviteleri arasında bireyin varoluşunu yadsınamaz şekilde ortaya koyduğu, gerçekleştirdiği basamaktır: birey, geri kalan bütün canlılardan ayrılarak insanlığının farkına varır, safi biyolojik bir varlık olmanın ötesinde istek, dilek ve fikirlerini dile getirebilen bir canlıdır. Bu aşamada birey, politik bir birey olabilir ve içinde yaşadığı toplumu şekillendirme, mevcut bir düzeni manipüle edebilme yetisine sahip olur. Arendt bu aşamayı insanın politik olmaya en yakın olduğu veya direkt olarak politik olduğu aşama olarak tanımlar çünkü “eylem [...] insanlık durumunun çoğulluğuna denk gelir”¹³⁶. Bu yüzden de eylem insanın biyolojik bedeninin de ötesinde sosyal bir bedenin bir parçası, onun bileşenlerinden biri olmasının yolunu açar. Bir araya gelen insanlar “politik bedenler/kurumlar yaratarak, anımsama durumu yaratarak”¹³⁷ tarihselliği elde etmiş olurlar, bu da insanlık durumunun kendisini kuşaklar yeni nesillere aktarmasını sağlar. Çalışmanın kapsamı açısından eylemin çocuk olgusu ile olan ilişkisini Arendt’in eylem hakkındaki şu sözlerinden anlayabiliriz:

“Üçü arasından, bir insanlık durumu olan doğum ile yakın ilişkisi olan eylemdir; doğumla birlikte gelen yeni başlangıç kendisini ancak yeni gelenin yeni bir şey, yani [yeni] bir eylem başlatma kabiliyeti olması açısından dünyevidir.”¹³⁸

Dünyaya gelen çocuğun, insanlığın biyolojik açıdan sürdürülmesinin yanı sıra, felsefi, sosyal ve politik olan eylemleri sürdürme yetisi de vardır. Arendt’in de değindiği üzere yeni gelen nesli oluşturan çocuklar eylemi kendi zaman ve anlayışlarına göre,

¹³⁴ Catherine Mills, **Biopolitics**, s. 68.

¹³⁵ Hannah Arendt, **The Human Condition**, s.7.

¹³⁶ A. e., s.7.

¹³⁷ A. e., s.9.

¹³⁸ A. e., s.9.

kendi felsefe ve politik çevrelerine göre şekillendirme potansiyeli taşırlar. Eylem hiçbir kuşakta aynı anlayış ve çerçevede kalmaz çünkü her kuşağın gereksinimi ve eleştirisi getirdiği noktalar farklıdır. Mesela 1970lerdeki öğrenci hareketi politikanın eğitim kurumları üzerindeki etkisi, devletler arasındaki savaşlar, sömürgeci yeni çıkmış devletlerin içinde bulundukları durum gibi sosyo-politik bir eksenle ilerlerken bugün, çocuk ve gençleri iklim değişikliğine karşı bir duruş sergilerken görebiliriz.

Kuşaklar aynı noktalara veya olaylara eleştirisi getirirlerdi, yani eylem olgusunu asla değişmeyen meseleler üzerine kurgulasalardı insan hayatının iş ve emekten öte gitmeyerek, kendisini gerçekleştirme evresi olan eylem asla geçemeyeceği de anlaşılır. Totaliter rejiminin de birey tercihinin bu yönde olduğu düşünülürse, eylem safhasını gerçekleştirmemiş birey de bu durumda ideal birey olur. Fakat değişen unsur sadece kuşak ve eylem değil, aynı zamanda da politik anlayış olduğundan totaliter rejim de dönüşerek her seferinde anlamına yeni bir katman eklemiştir.

Kuşağın değişmesi distopyadaki bireylerin de kendilerini dönüştürmeleri ve bireyselliklerini korumaları için eleştirilen ana noktalardan biriyken, coğrafyanın değişmesi de distopyanın kimi özelliklerinin değişmesi anlamına gelir. Bir taraftan distopyalar “sansür, propaganda, sindirme ve endoktrinasyon üzerinden devletin “totalist” kontrolünü”¹³⁹ sağlamasıyken, Gottlieb’in de belirttiği üzere Batı’daki ve Doğu’daki distopyalar sadece yer açısından değil, anlayış açısından da farklılık gösterebilir.

Doğu distopyalarını Gottlieb “dünyadaki cehennemi, seçkinlerin kendi halkına, adaletin evrensel ilkelerine karşı bile isteye kumpas kurduğu, hileli davalara ve kürek mahkumluğundan ölüme kadar giden inanılması güç cezalarla sonuçlanan derme çatma suçlamalarla örülü absürt, ölümlü ilişkili, sosyopolitik bir sistemi”¹⁴⁰ anlatan eserler olarak tanımlar. Doğu distopyalarında yönetim oldukça baskıcı ve sindirici, kişilik haklarını hiçe sayan ve aslında kişiliğin oluşumunu engellemek üzere özel isimlerden

¹³⁹ Erika Gottlieb, **Dystopian Fiction East and West: Universe of Terror and Trial**, Quebec, McGill University Press, 2001, s.8.

¹⁴⁰ Erika Gottlieb, Distopya Batı, Distopya Doğu, **Notos**, S. 36, 2012, s. 33.

bile vazgeçme¹⁴¹ yoluna gidebilecek baskıcılıkta bir tasvir yapılır. Nedenleri arasında muhtemelen Sovyetlerin Marksist politikalarının bireyler arası eşitliği sağlamaya çalıştıkça gücü bireylerden alıp sadece kendisinde toplamasıyla sonuçlanması sayılabilir. Zamyatin'in *Biz* romanında D-503'ün gözünden anlatıldığı kadarıyla bireylerin makineleşmiş ve sürekli gözetim altında tutulduğu görülür. Cinsellik gibi bir dispozitif, diğerleri gibi, son derece sıkı şekilde takip edilen ve müdahale edilen bir unsurdur. Gottlien'in distopyaları doğu ve batı ekseninde ayırması temaların farklı şekillerde kurgulanması üzerinden olabilir. Fakat günümüze gelindiğinde doğu ve batı distopyası arasındaki farklar biyopolitik kapsamda ele alınıp devletin ve bireyin birbirleri ile olan ilişkileri ve güç dinamikleri açısından incelendiğinde yönetsellik mekanizmaları ve dispozitif kullanımı, ve bireyin sistem içindeki konumu açısından ortak paydalar çıkartılabilir.

3.2. Distopik Eserlerde Biyopolitika

Distopik edebiyat eseri örnekleri 20. yüzyıl başlarından itibaren edebiyatta oldukça popüler olmuştur. 1900leri takip eden on yıllarda tarih iki büyük savaşa tanıklık yapmıştır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nın etkilerini sadece politik ve askerî açıdan okumak yeterli değildir, etkilerini diğer beşeri bilimler de çalışmıştır. Edebiyatın bu iki savaşın etkilerinin anlatımı pek çok türün yanı sıra roman türünde bilim kurgu eserlerin verilmesi ile de olmuştur. Söz konusu bilim kurgu eserlerin bazıları geleceği tasvir etmiştir; fakat bu tasvirler genellikle insanlığın ütopyik bir çevrede yaşamasından ziyade bunun zıttı olabilecek nitelikte, yani distopik bir geleceğin içinde yaşamaları üzerine kurulmuştur. Savaşların ve politik gerginliklerin sebep olduğu geleceğe ümitsiz bakış, topluma, kendisine ve özüne karşı yabancılaşma gibi nedenlerden dolayı gelecek algısının da bozulmuş olduğunu edebiyat eserleri üzerinden görebiliriz. Aldoux Huxley'in *Cesur Yeni Dünya* (1932), Yevgeniy İvanoviç Zamyatin'in *Biz* (1920) romanları ve ilerleyen yıllarda üretilen yapıtlar, distopyaların sadece bilim kurgu romanlarının öğeleri olmaktan çıkıp başlı başına "distopya edebiyatı" adı altında kabul

¹⁴¹ Bkz. Yevgeby İvanoviç Zamyatin,, **Biz**.

edilmelerini sağlar. George Orwell'in *1984* (1949), William Golding'in *Sineklerin Tanrısı* (1954), veya Ray Bradbury'nin *Fahrenheit 451* (1950) romanları bugün distopya edebiyatının önde gelen örneklerinden bazılarıdır.

Distopya edebiyatında sıklıkla eleştirisi yapılagelen olgulardan birisi de politikanın ve politik gücün bireyler üzerine olan yıkıcı etkisidir. Daha önce bahsi edilen gelişim romanlarında ana eleştiri konusu kusur ve erdemlerin toplumda nasıl algılandığı ile ilgiliyken, eleştiri noktası artık ahlak eksenli bu noktalardan çıkarak politikanın bir unsuru olan güç olgusu üzerine yoğunlaşır. Erdem ve kusurların eleştirisi toplumsal alandan çıkıp bireysel düzeyde eleştirilebilir olmasıyla birlikte bireyin üzerine binen bir başka yük olan güç olgusunun ön plana çıkmakta olduğunu görmekteyiz. Bununla birlikte, erdem ve kusurların eleştirisi de inanç ekseninden çıkartılmış ve aslında erk sahibi bedenin kontrol ettiği, söz konusu olguların paradigmalarını belirlediği bir duruma bürünmüştür. Belirlenmiş sosyal ve politik normlar çerçevesinde davranmaya teşvik edilen bireyler sayesinde güç kendisini besler hale gelir. Fakat, güç olgusu biyopolitik iktidarlar ile farklı yaklaşımlara tabi olurlar ve postmodern açıdan incelendiğinde gücün mutlak ve tek bir beden olarak değil, parçacıklı bir yapıya bürünmüş olduğunu görebiliriz. Toplumu oluşturan bireylerin topluma katkılarının farklı olması gibi gücün de hakim olduğu alanda farklı etkileri vardır, gücün dağılması ile dağılan parçacıkların etkileri artabilir, bazı yerlerde azalabilir, yok edilebilir, yeri değiştirilebilirdir.

Distopya edebiyatında biyopolitik yönetim göstergelerini belirgin kılan güç olgusu olduğundan, bu romanlardaki yönetimselliğin artık totaliter olarak tanımlanması daha uygundur. Foucault, biyopolitikanın tarihini belirlemek için 18. yüzyıl başını referans olarak alır çünkü yaklaşık olarak bu zamanda “devletleri oluşturan nüfus, egemenin tüketmesi için var olan bir kaynak olarak görülmekten çıkmış ve korunması ve geliştirilmesi gereken değerli bir kaynak haline gelmiştir.”¹⁴² Dahası, devlet rejimlerinin de değişmeye başlaması monarşilerin de zaman içinde nüfusun tercihinin daha büyük rol

¹⁴² Roberto Esposito, “Postdemocracy and Biopolitics”, *European Journal of Social Theory*, S. 22, C.3, 2019, s.318.

oynadığı demokrasilere doğru olmuştur. Bu yüzden denebilir ki, egemen devlet fikri yerini biyopolitik rejimli devletlere bırakmaya başlamıştır. Fakat geldiğimiz noktada her ne kadar monarşinin hakim olduğu egemen devlet anlayışı pratikte olmasa ve devletin işleyişi demokratik pratikler ile sağlansa da egemen devlet olmanın getirdiği kimi pratikler tamamıyla yok olmamış fakat biyopolitik fikirlerle çatıştıklarından dolayı daha çok totaliter uygulamalar olarak görülmeye başlanmıştırlar. Bundan dolayı distopik eserlerde görülen yönetimsellik anlayışı, baskıcı unsurlarından ve bireylerin hayat ve refahına gerekli önemi göstermediği ve hatta kimi zaman engellediği için totaliter olarak addedilmektedir. Biyopolitikanın özellikle de distopya eserlerinde değişken bir özellik göstermesi ve kesin bir tanımlamadan uzaklaşması bu nedenledir. Eserlerde belli karakter ve kesimler anlatımda biyopolitik bir devlet içinde yaşıyor olarak tasvir edilseler de öte taraftan, başka karakter ve kesimler anlatıda tamamen totaliter bir yönetimselliği deneyimliyor olarak görülürler.

Biyopolitik devlet anlayışının oturmaya başladığı on sekizinci yüzyıldan itibaren devletler bir yönetimsellik mekanizmasına geçiş yaparak, dispozitiflerin de kullanımıyla nüfuslarını kendilerine yararlı olacak şekilde şekillendirirler. Bir anlamda insan bedenine karşı olan bakışta bir paradigma değişikliği olmuştur. Birey hayatına değer verme fikri beraberinde bedenin de sağlıklı olmasını getirdiği için insan bedeni biyoloji biliminin de gelişmesiyle değerli ve araştırılmaya değer görülmüştür. Biyopolitik düzlemde devlet, hem politik olarak çıkarlarını korumalı, hem de biyolojik hayata değer vermelidir. Aynı zamanda hayatı daha değerli hale gelmiş olan nüfusun içinden bir birey politik sahneye de çıkmıştır. Seçim gibi demokratik uygulamalar, bireylere toprak ve mülk edinme haklarının verilmesi gibi pratiklerle birey aynı zamanda politik de olmuştur. Fakat yönetimsellik açısından bu durum karışıklığa yol açmaktadır: “Ardı ardına gelen pek çok dalga ile, bizim zamanımız daha katı bir biçimde politik ve biyolojik olanın arasındaki sınırların yıkıldığı bir zaman olarak karakterize edilmektedir.”¹⁴³ İnsan bedeninin sadece biyolojik bir kütle olarak mı yoksa politik

¹⁴³ A. e., s. 319.

düzleme çıkabilmiş, soyut bir tarafı da olan bir varlık olarak görülmesi gerektiği sorunsalı ortaya çıkar.

Distopik eserlerde biyopolitikanın kimi zaman belli kesimden karakterler için olumlu sonuçlarının olduğu görülebilir. Buna rağmen kimi zaman ise aynı politik düzen başka karakterler açısından son derece baskıcı bir totaliter bakış açısıyla açıklanır. Distopya ve ütopyanın farklı, birbiriyle temas eden, bazen de iç içe geçen özelliklerinin olması bu yüzdendir. Belli karakterler açısından bulundukları çevre ütopyik bir biyopolitika iken, belli karakterler açısından ise, egemen devletin de ötesinde totaliter rejim söz konusudur.

3.3.Güç Olgusuna Postmodern Yaklaşımlar

Güç olgusu tarihin farklı dönemlerinde farklı perspektiflerden incelenmiştir. Örneğin, Orta Çağ güç olgusu hem tarihçiler hem de diğer disiplinler tarafından çalışılırken genellikle dini bir eksenle, dini otoriteyi arkasına almış şekilde tasvir edilir ve devlet yöneten kral da bu yüzden “Tanrı’nın yeryüzündeki gölgesi” olarak addedilir. Bu görüş, yöneticinin politik mutlak gücünün manevi bir niş de sağlar ve inancın da gücünü arkasına alarak, merkezi güce karşı gelmenin ahiret inancını da etkilediği görülür. Skolastik düşüncede birey halihazırda kilise kurumunun baskısı altındayken siyasi gücün dini güç ile birleşmiş bir formu bireyi bundan daha da çekinir hale getirir.

Günümüze gelindiğinde ise güç olgusu etkileyciliğinden bir şey kaybetmemiş, fakat her yerde hazır olan [omnipresent] bir biçime büründüğü görülür. Her yerde ve aynı anda ortaya çıkma/hazırda bulunma hali sistematik dinlerde Tanrı’ya atfedilen bir özellik iken postmodern düzlemde güç artık dini desteğe ihtiyaç duymayarak Foucault’nun da belirttiği gibi çeşitli dispozitiflerle aynı zamanda her yerde olmayı başarmıştır. “Postmodernizm merkezi, totaliter, hiyerarşiye tabi ve kapalı sistemleri sorgular: sorgular, fakat yıkmaz” (Bertens, 1986, aktaran Hutcheon, s. 41).¹⁴⁴

¹⁴⁴ Linda Hutcheon, **A Poetics of Postmodernism**, New York ve Londra, Routledge, 2003, s.41.

Aynı postmodern edebiyat yaklaşımında olduğu gibi güç de belli bir merkezden bağımsız hale gelmiş ve dağıtılmıştır. Foucault'nun söylemlerindeki dispozitifler gücün tekillikten ve mutlaklıktan kurtulup, çeşitli kollara ve hatta bireylere dağıtılmasıyla etkinliğini kaybetmiştir. Postmodern yaklaşım da merkezsizleştirme olgusunu ana argümanları arasına alır. “Konsensus, (yani oybirliği veya başka bir deyişle bir merkez çevresinde toplanma eylemi) azınlık (eğitimli, hassas, elit) ya da kitle (ticari, popüler, genel) açılarından da değerlendirilse konsensusun bir illüzyonu haline gelir çünkü [...] sosyal gerçeklik söylem tarafından yapılandırılır.”¹⁴⁵ Gücün merkeziyetsiz hale gelmesi, mutlakken tek bir oluşuma ait olan yapısından dolayı homojen olarak tanımlanırken, dağıtılmış hali, farklı kurum ve bireylere farklı ölçeklerde verildiğinden dolayı heterojen bir yapıya dönüşür; yani güç öznelleştirilir çünkü bir nesne olmaktan, tek bir yapı, tek bir beden tarafından kullanılmaktan çıkmıştır.

Fakat bu dağıtım gücün pozitif bir şekilde paylaşılmasının ötesinde bir de gücün her yerde ve aynı zamanda bulunması ile de açıklanırsa, merkezin heterojen hale gelmiş gücü daha etkin kullanması anlamına da gelebilir. Bu dağıtım eylemi ise artık fiziksel bir dağıtım olarak değil, söylem geliştirmek yoluyla gerçekleştirilir. Gücü oluşturan mekanizma söylem olduğundan dolayı, yapılan her eylem, sarf edilen her söz, belli bir güç söylemi oluşturur. Söylemin ise çeşitli dispozitifler ve bireyler tarafından oluşturulması da gücü heterojen bir yapı yapan bir diğer unsurdur. Söylem, yani diskur, ise fiziksel eylemden önce sözlü bir sorgulama ile oluşturulur. Foucault gücün üretilmesi ve korunması sorunlarının yerlerini artık başka türlü sorulara bıraktığını şu şekilde sorgular:

“Hangi tabakaları birbirinden ayırmak gerekir? Hangi tip serileri kurmak gerekir? Bunlardan her biri için hangi dönemleştirme ölçütlerini benimsemek gerekir? Hangi ilişkiler sistemi (hiyerarşi, egemenlik, kat kat sıralama, tekanamlı belirleme, döngüsel nedensellik) tam olarak belirlenebilir? Serilerden hangi seriler kullanılabilir? Farklı olay dizileri, geniş bir kronolojide hangi tablo içerisinde gösterilebilir?”¹⁴⁶

¹⁴⁵ A. e., s.7.

¹⁴⁶ Michel Foucault, **Bilginin Arkeolojisi**, Çev. Veli Urhan, İstanbul, Ayrıntı, 2016, s.13.

Söz konusu soruların cevaplarının hepsi belli bir söylem oluşturma metotlarının ve bunların ne derece etkili olabileceklerinin bir sorgulamasını yaptığından dolayı, güç veya herhangi bir olgunun oluşturulmasının da söylem üretimine bağlı olduğunu anlayabiliriz.

“Düşünce tarihinde, belirli bir söylem birliğinden hareketle anca bir düşünce sistemi, yeniden kurulabilir.”¹⁴⁷ Bundan dolayı, güç hiçbir zaman azaltılmış, yitirilmiş veya yok edilmiş değil, her dönemde kendisine yeni bir tanımlama getirilmiştir. Hutcheon, güç olgusunun dönüştürülebilirliğine yakın bir şekilde söylemi de şu şekilde tanımlar:

“Söylem, sabit, belirli formal bir metin gibi tartışılabilir sürekli bir kütle değildir; çünkü güç ve bilginin kesişim bölgesidir, kimin konuştuğuna, [konuşanın] güç açısından pozisyonuna, konuşanın içinde bulunduğu kurumsal bağlama bağlı olarak formunu ve etkileyciliğini değiştirecektir.”¹⁴⁸

Güç hakkında söylem üretiminin farklı kriterlere ve kademelere bağlı olması ise yine gücü heterojen yapan unsurlardan bir diğeridir. Fakat söz konusu unsurların işaret ettiği şey olan gücün üretilebilir olması beraberinde bir tür makineleşmeyi de getirdiğinden dolayı güç üretilirken, onu söylem olarak kullanan kişi ve kurumlar da bu mekanik üretimin bir parçası olmasının tehlikesini taşırlar. Güç, yönetim mekanizması tarafından üretilip dispozitifler aracılığıyla bireylere dağıtıldığında bireye aktif bir eleman statüsü verilmektedir, fakat birey, yönetim mekanizması için güç üretmeye başladığında, yönetimsellik bundan fayda sağlayarak bunu üreten bireyleri de kendisi için çalışan ve adeta bir dispozitif, bir aparat haline getirir. Gücün farklı kademelerde farklı özellikleri olması da gücü homojen bir yapı olmaktan çıkartır.

Bu heterojen form postmodern romanda gücün yansımalarını klasik mutlak güçten uzaklaştırırken aynı zamanda da roman “gücü inşa etmiş, fakat sonrasında da buna karşı gelmiştir.”¹⁴⁹ Yaşanılan dünyanın gerçeğe uygun bir tanımlamasını yapan postmodern romandaki amaç totaliter rejim, gücün manipüle edilmesi gibi konuları

¹⁴⁷ A. e., s.41.

¹⁴⁸ Linda Hutcheon, **A Poetics of Postmodernism**, s.185.

¹⁴⁹ A..e., s.180.

sadece göstermek değil, “bu gerçekçilikteki dilin – ya da farklı bir yaklaşımdaki – işlevinin ideolojik “kirlilikten” kaçamayacağını” göstermektir.¹⁵⁰ Kirlilikten kasıt totaliter rejimin baskıcılığından ziyade yazarın içinde bulunduğu, yaşadığı politik çevrenin etkileri altında dil ve metin oluşturması ile alakalıdır. Bu yüzden de denebilir ki, ütopya belki kısmi, belki de hiçbir şekilde yazarının içinde bulunduğu çevreyi yansıtmaz, arzulan varış yeri olarak algılanırken, distopya ise çoğunluğun içinde daha tanıdık şeyler bulduğu bir ortamı ifade etmektedir.

Distopik değil ama gerçekçilik açısından tanımlanan Victoria dönemi İngiliz edebiyatının eserlerinde de güç diskurunun uygulanabilirliği görülebilir: “Dickens on dokuzuncu yüzyıl Londra’sını hem korkunç hem de absürt bulmuştur, fakat gerçekçiliği, gördüğü şeyi düzenleme ve anlama tarzı olarak kullanmış ve böylece okuduğumuz şeyi yaratmıştır.”¹⁵¹ Hutcheon’ın burada Dickens’ın biçemi üzerinden de gösterdiği gibi, gerçek veya doğru yazarın kendi perspektifine kalmıştır. Akım olarak Gerçekçilik her ne kadar tarafsız gözlem ve yaratımı savunsa da Dickens gibi yazarlar ellerinde bulunan gerçeği yaratma gücü sayesinde yine de algılarına göre gerçeği şekillendirmişlerdir.

Güç olgusu genellikle bir kişinin veya kurumun sahip olduğu, hayat veya diğer canlılar üzerinde uygulayabildiği bir mülkiyet olarak görülür ki, kişi buna ya sahiptir ya da değildir. Güce sahip olmak buradan anlaşılacağı üzere bir mülkiyet olgusunu ve karar mekanizmasını da beraberinde getirir. Üzerinde söz sahibi olduğu canlılar gücü mülkiyetine dahil edene tabidir, ki bu yine bir ast-üst ilişkisini, yani güç dengesi olgusunu da yansıtır¹⁵². Güç dengesinin bu hali dikey bir ilişkiyi betimler. Kişinin gücü elinde bulundurabilmesi ve güç dengesini lehine çevirebilmek için astı olan canlılar hakkında bilgi sahibi olması ve bu bilgi yapılarını yönetebilmesi gerekmektedir. Güç olgusunun daha geleneksel bir yansıması olan ve egemen gücü yansıtan bu tanımlama pek çok filozof tarafından ele alınmış bir olgudur. Güncel halini yorumlayanlardan biri olan Jacques Derrida güç olgusuna egemenlik olgusu üzerinden birey bazında bakar:

¹⁵⁰ A. e., s.180.

¹⁵¹ A. e., s.180.

¹⁵² Vernon W. Cisney ve Nicolae Morar, **Biopower: Foucault and Beyond**, Chicago, University of Chicago Press, 2015, s.y.

bireyi birey yapan, stereotiplerden ayıran bir özellik olarak egemen güç kavramı üzerinde durur. Egemen güç olgusuna özellikle de bireyin kişiliğini tanımlayan oto- üzerinden yaklaşarak gücün işte bu oto-/benlik/kendilik/öz kavramalarını geliştirdiğini savunur. Derrida'nın güç okuması doğrudan toplumu okumaktan ziyade birey üzerinden bir çıkarım yapmaktadır. Eğer birey otonomisini kazanırsa sahip olduğu bu gücü topluma katkıda bulunmak için de kullanabileceği ve böylece ütopiğe yakın bir topluluğa ulaşılabilirliğini savunuyor. Güce sahip olan otonom birey aynı zamanda dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı da savunma sahibidir.

Derrida savunma güdüsünü güç ile bağdaştırarak ikisi arasındaki ilişkiyi paralel bir düzende tasvir eder. Dışa karşı bir iç bağışıklık geliştirmek hem gücü korur hem de otonomiye arttırır. Fakat bu dengenin belli bir yerden sonra, bedeni korumak adına aşırıya kaçması beraberinde bir güç kaybını da getirir. Bağışıklığın biyolojik açıdan yüksek olması iyiye işaret iken, felsefedeki benlik açısından bakıldığında yüksek bağışıklık beraberinde bazı sorunlar getirebilir. Derrida bunu yine biyoloji biliminden aldığı *otoimmünite* terimiyle açıklar. Özü temsil eden oto- ön eki yine kişisel güce atıfta bulunurken bu sefer morfolojik olarak eklenerek oluşturduğu kelime otoimmünite bedenin kendisine karşı bir savunma mekanizması geliştirmesini betimler. Normal koşullarda beden giren yabancı ve zararlı maddelere karşı bağışıklık sistemi bir savunma mekanizması olarak onlara karşı güç kullanır ve bedenden atar. Yani biyolojik açıdan bakılırsa bu yabancı maddelere karşı bir antikör üretim sürecidir. Fakat, otoimmün bir beden, kendisini oluşturan, kendisinden olanları da yabancı ve zararlı bir madde olarak görür ve ona karşı bir savunma mekanizması geliştirir. Yani paradoksal olarak, savunma mekanizması olan bağışıklık sistemi, korumaya çalıştığı şeye karşı bir tavır gösterir.¹⁵³ Bedenin savunma elemanları olan antikörler artık bir parçası oldukları bedene karşı savaş veriyorlardır.

Derrida otoimmünite olgusunu egemen gücün bir istisnası olarak tartışmaya açar; egemenlik birey ve bundan dolayı da toplum açısından gerekli bir olgu olarak tartışılır.

¹⁵³ Suzan Deniz, *The Concept of Autoimmunity in Captain Corelli's Mandolin and The English Patient*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015, s.20.

Fakat, egemen güç söz konusu olduğunda Michel Foucault bu olguya direkt olarak toplum açısından bakıp, özellikle de feodal çağın bir pratiği olarak yorumlar. Biyopolitik bağlamın temellerinin atılması öncesindeki toprak temelli devletin egemen güç sayesinde ayakta kaldığını, fakat ulus bilinci ile beraber politika ve sosyoloji değişince bu güç anlayışının değiştiğini söyler. Foucault açısından egemen güç modern çağda eleştiriye açık bir olguydu ve yerini başka bir güç mekanizmasına bırakması gerekiyordu. Böylece, nüfusa dayalı devlet anlayışında egemen güç nüfusun geneline daha etkili biçimde ulaşabilmek ve aynı zamanda varlığını arttırmak adına gücünü çeşitli organlarla paylaşmıştır. Gücün bu şekilde paylaşılması gücün azalmasına yol açmaz, sadece güç dengesinin farklı bir şekilde dağılmasını sağlar. Geleneksel güç olgusunda güç dengesi dikey yönlü olarak betimlenirken, gücün farklı organlara dağıtılması ve daha çok bireye ulaşması onu yayılcı, sirkülasyon halinde ve sürekli devridaim yapan bir şekle sokar.¹⁵⁴ Foucault güç pratiğindeki dağılımın değişimini yine iyi veya kötü olarak yorumlamaz, yalnızca değişen siyasi ve sosyal paradigmaları ortaya koyar. Gücün farklı organlar tarafından daha kuşatıcı bir şekilde kullanılması ise aslında gücün pekiştirilmesine de yol açar, ki bu da devletin bağımsızlık sisteminin güçlenmesi anlamına da gelir. Buna karşılık, vatandaşlarına daha geniş ve çok özgürlük vermek de devletin gücünü pekiştiren pratiklerden biridir. Foucault gücün bu yeni versiyonunu biyogüç olarak adlandırır.

Biyogüç salt devlete ait bir güç dengesi olmaktan ziyade, devletin organları, yani dispozitifleri, aracılığı ile bireylere de dağıttığı güç olarak okunabilir. Doğru bir şekilde kullanımı bireyin otonomisinin gelişmesine imkan sağlar. Otonomi, yani bireyin kendi kendisini kontrol etme becerisi, bireyin adeta bir kendisine karşı sorumlu olan dispozitif gibi çalışması anlamına geldiğinden, yönetimselliğin biyogücünün zayıflamasına ve yeterince etkin çalışmamasına yol açar. İlginç bir şekilde biyogüç, asıl sahibi olan ve biyolojik bir canlı olan birey tarafından kullanılmaya başlar. Buna karşın yönetim mekanizması veya devlet denen yapı yalnızca bireyler sayesinde organik bir yapı

¹⁵⁴ Miguel Angel Martinez, **Foucauldian Discourse Analysis**, www.miguelangelmartinez.net/?2018-Foucauldian-discourse, E.T. 11.07.2019.

kazanır. Bireyler olmaksızın sadece mekanik bir bütün olan yönetimsellik olgusu biyogücün kullanılmasına yaşayan varlıkları, yani biyolojik olanı kendisi gibi mekanikleştirdiği sürece izin verir.

Biyogüç okumasına paralel olarak yapılabilecek ve çocuğun biyopolitik açıdan konumunu belirlemek için kullanılabilecek bir diğer olgu da Gilles Deleuze ve Felix Guattari'nin *Bin Yayla* adlı eserinde çözümledikleri “köksap” [rhizome] adlı yapılanmadır. Deleuze ve Guattari köksapın yapılanmasını şu şekilde açıklar: “[a]ğaçlar ve köklerinin aksine köksap herhangi bir noktayı diğerine bağlayabilir, ve özelliklerinin kendisiyle ortak bir doğası olana benzemek zorunda değildir; çok farklı sembollerin rejimlerini oyuna sokar, ve hatta sembolik olmayan durumları da. Köksap ne tek olana indirgenebilir ne de çokluğa.”¹⁵⁵ Köksapın kendisinden çıkan kılcal kökler gibi farklı ünitelere ihtiyacı yoktur, kendisine yeni bir yaşam alanı oluşturmak içindir boyutlar bazında ilerler. Köksap olgusu da yine güç ve yönetimsellik olgusu ve ütopya distopya kavramlarının bağlamlarına benzer olarak karmaşıktır çünkü Deleuze ve Guattari'ye göre köksap bir bitkinin kökünden çıksalar bile, kendi bitkilerini hiçten oluşturdukları için Foucault'nun soy kütüğü analogisinin tersine, “soykütüksel değildir.”¹⁵⁶ Bitkinin, ait olduğu bedenden tamamen koparak kendisini yetiştirmesini sağlayan biyolojik yapı, biyopolitik devlet metaforu içinde, herhangi bir dispozitifin merkezden uzaklaşarak kendi yönetimselliğini oluşturması anlamına gelir. Köksapın bu hareketi, soykütüksel, yani belli bir birikime dayanan soy oluşumuna ters olmasının yanı sıra aynı zamanda “merkezsiz, hiyerarşisi olmayan, hiyerarşiye uymayan”¹⁵⁷ bir sistemi oluştururlar.

Köksap olgusu çocuğun distopik eserlerdeki konumunu açıklamaktan ziyade içinde bulunduğu yönetim mekanizması/mekanizmalarının yürüyüşünü anlamak açısından önemlidir. Deleuze ve Guattari köksap olgusunu biyoloji bilimindeki bitki morfolojisinden yola çıkarak oluşturmuşlardır: köksaplar belli bitkilerin yeraltındaki köklerinin kısımları veya uzantıları olarak tanımlanırlar. Bazı bitkiler çoğaltılabilmek

¹⁵⁵ Gilles Deleuze ve Felix Guattari, *A Thousand Plateaus*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2005, s.21.

¹⁵⁶ A. e., s.21.

¹⁵⁷ A. e., s.21.

için gövdelerinden veya dallarından filizler vermek yerine yeraltındaki ana kökten bir uzantı niteliğinde olan köksapları oluştururlar. Bu köksaplar yeraltında yatay bir şekilde ilerleyerek ve gelişerek yeni bitkinin baş göstermesini sağlarlar. Bundan dolayı denebilir ki bu köksaplar bitkinin üremesi ve çoğalması görevinde bulunurlar. Köksap olgusunu Michel Foucault'nun biyopolitik düzlemde biyogücün dispozitifler aracılığı ile gelişmesi olarak da görebiliriz. Deleuze ve Guattari her ne kadar köksap olgusunu metaforik olarak farklı türlerin simbiyotik bir ilişki içinde yaşamalarına yorumlasa da bu kavramın çeşitli disiplinler tarafından çeşitli pragmatik bağlamlarda kullanılmasının da yolunu açmışlardır. Totaliter bir rejimde devlet otoritesinin bir uzantısı olarak oluşan köksap devletin üstü örtülü otoriter doğasının bir yansımasıdır. Merkezileşmenin veya merkeze ulaşmanın güçleştirildiği bir yönetim anlayışında ana otorite veya kontrol mekanizması neredeyse her zaman yeraltındadır veya örtülüdür; yönetim faaliyetleri veya bir yönetimin aslında çok katı bir şekilde varlığını sürdürmesi ise köksapların veya dispozitiflerin dağılımı ile gerçekleştirilir.

Daha önce de bahsedildiği üzere Deleuze ve Guattari bu olguyu biyolojideki belli bitkilerin çoğalmak için sürdürdükleri dağılımdan yola çıkarak oluşturmuşlardır. Biyoloji, yani yaşam temelli bu olgunun insan ve toplum yaşamında karşılığını bulması yine son derece doğaldır. Deleuze ve Guattari'nin yaşamın ilerleyişi, çoğalma dürtüsü, yayılma içgüdüğü olarak geliştirdikleri köksap konseptinin bu çalışma özelinde değerlendirmesi ise karşılığını yine bahsedildiği gibi dispozitifler doğrultusunda bulur. *Bin Yayla*'da yaşamın dağılımı ve üremesi genellikle olumlu bir anlatım üzerinden görülür, çünkü biyopolitika sözcüğünü kullanmasalar bile köksapın oluşturduğu bağlam biyopolitikanın kökenlerindeki yaşamı koruma, gelişmesine izin verme, ve destekleme ile ilişkilidir. Yani insanın ve toplumun yaşamı yönetimselliğin önceliği olur. Fakat aynı kavramın farklı bir düzlemde, distopya olarak kabul edilebilecek totaliter bir yönetim anlayışında rolü değişir: merkezden çıkan köksaplar yine toprağın altında örtülü bir şekilde ilerleyerek toprağın farklı yerlerine normal köklere oranla daha kısa zaman içinde ulaşır filiz verirler. Bu filizlenme işlemi biyogücü elinde bulunduran ve bireylerin

yaşama hakları üzerinde söz sahibi olan yönetim mekanizmasının toplum üzerindeki denetimini köksapları farklı dispozitifler olarak kullanması olarak görülebilir.

Merkezden çıkan her köksap ayrı bir yerde de olsa merkeze bağlı olacak şekilde filiz verdiğinden hem merkezin bir elemanı hem de kendi özerkliği bulunan ayrı bir eleman statüsü elde etmiş olur. Köksap olgusunun değişken ve tartışmaya açık olan yapısı da burada başlar. Köksapın, yani merkeze hala bağlı olarak aynı zamanda da kendi yönetim anlayışı olan öznel bir yapı olması, elinde bulundurduğu biyogücün de tartışmaya açık olması anlamına gelir. Merkezden uzaklaştığı derecede özerkliğini kazanan ve biyogücü manipüle etme hakkı kazanan bu yapı totaliter bir yönetim anlayışı içerisinde kendi kurallarını koyan ve bireyleri ve hayatlarını buna göre şekillendiren bir yapı olur.

Deleuze ve Guattari'nin bu kavrama bağlı olarak 'organları olmayan beden' kavramını tartışmaya açmaları kaçınılmaz olmuştur. Geleneksel beden algısında bedenin bütünü ile içinde bulundurduğu organlar arasında karşılıklı, kapsayıcı ve hiyerarşik bir yapılanma vardır. Beden bütün organları kapsar, içine alır, onları korur ve çalışmalarına uygun ortam sağlayacak gerekli çeperi deri ile sağlar. Organların ise beden içerisinde müşterek bir çalışma disiplinleri vardır. Bedenin ihtiyaçlarını karşılamak ve bedenin de onları koruması bu ilişkinin karşılıklı kısmını oluştururken, son kapsayıcı öğrenin beden olması onu organlara karşı hiyerarşik olarak üstün kılar.

Beden içindeki organların birbirine karşı hiyerarşik bir durumu da vardır. *Bin Yayla*'da Noam Chomsky'nin 1960'larda yaptığı dilsel araştırmalara da atıfta bulunan Deleuze ve Guattari, Hint-Avrupa dil ailesi içinde özellikle İngilizcenin cümle dizimsel yapısını inceleyen Chomsky'nin görüşlerine bir paralellik katarlar. İngilizce cümle dizimine bakıldığında cümle, öğelerden ziyade öbeklerden oluşur ve her öbeğin kendi içinde farklı bir öbek barındırma ihtimali vardır. İç içe geçen bu yapıdan dolayı İngilizce söz diziminin hiyerarşik bir yapısı olduğu kabul edilir. En kapsayıcı yapı olarak bedene karşılık gelen ana cümlenin kendisi karşımıza çıkar, ve daha sonra içinde barındırdığı tüm öbekler ve onların içindeki muhtemel öbekler de beden içindeki, kendi içsel

hiyerarşileri olan organlar olarak görülebilir. Söz gelimi, özne konumundaki bir isim tamlamasının/öbeğinin içinde kendi ayrı anlamı olan bir ilgeç öbeği bulunabilir. Buna paralel olarak, beden içindeki organların işleyişinin de hiyerarşik bir yapılanması vardır ve bedenin bütününe bağlıdır. Tek başlarına ve bedenin dışında olduklarında sadece birer morfolojik yapı olurlar, yani bir fonksiyonlarının olması için bedenin içinde yer aslmaları gereklidir. Cümle diziminin hiyerarşik yapısının incelenmesinin de arboreal bir görsellik üzerinden örneklenmesi şaşırtıcı değildir.

Yapısalcı bir bakış açısında bedenin bir bütün olarak görülmesi ve morfolojik elementlerinin incelenmesi olağandır. Fakat Deleuze ve Guattari, *Bin Yayla*'da bu hiyerarşik yapılanmanın da yapısöküme uğrayarak hiyerarşi olgusunun da tartışmaya açıldığını gösterirler. 'Organsız beden' analojisi üzerinden köksap olgusunu yeniden değerlendirirler. Buna göre, bitkide toprak üstündeki ana gövdenin dallar ve yapraklar aracılığıyla filizlenmesine benzer olarak toprak altındaki kök de bir ana gövde ve kendisinden çıkan daha ince, kılcal damar benzeri köklerden oluşmaktadır. Fakat köksap yapısına sahip bitkiler toprak altında ana gövde oluşturdudan sonra, daha önce de değinildiği üzere, kılcal bir kök çıkartarak yeni bir ana gövde oluşumuna giderler. Bu yeni gövde de ilk gövdeyle yine iletişimini devam ettirerek yeni bir bitkinin büyümesine olanak sağlar.

Toprak altındaki kökün ana gövdesinden çıkan kılcal köklerin bedene bağlı organlar olduklarını kabul edersek, ana gövdeden çıkıp kendi bitkisini oluşturan köksapın organ statüsü burada yoruma açılr. Köksaptan çıkan yeni bitki, ana bitkinin bir devamı, ona bağlı bir organ mıdır, yoksa kendi özerkliği olan ve kendi kökünden köksap çıkartarak yeni bedenler oluşturma potansiyeli olan yeni bir beden midir? Bu retorik sorunun karşılığını biyopolitik ekseninde düşünersek, ana yönetim mekanizmasının kendisine biyogüç bahşetmesi ile serpilten ve kendi kurumsallığını gerçekleştirerek bir beden kazanan bir dispozitif ana bedenin bir organı olmaya devam eder mi, yoksa özerk bir yapıya sahip olarak yeni bir yönetim mekanizması haline mi gelir?

Deleuze ve Guattari bu soruyu ‘organız beden’ olgusu üzerinden tartışır. Söz konusu olan organsız beden, bireyin bir “arzulayan makine” mi olduğu yoksa organlarının hayati önemini göz ardı eden ve sadece kabuktan ibaret bir organizma mı olduğu üzerinden sorgulanır. Onlara göre arzulayan makine, salt alet haline gelen bedenin bir şeyi arzulaması için bunu çevreden görmesi ve bunun içgüdüsel değil, çevrenin etkisi ile arzu duyan bir makinedir. Bireyin bir makine olarak tasviri biyopolitik açıdan bireyi “biyo” olandan uzaklaştırarak, yönetimselliğin direkt bir nesnesi yapar.

Biyo’nun, yani yaşamın olmadığı bir beden içinde, yaşamı devam ettirmek için farklı görevler üstlenen organlara gerek kalmaz. Bu açıdan ‘organız beden’ konsepti, kimi küçük bağlam farklılıkları ile arzulayan makineye benzer. Bu olgu organların artık bedenin içinde bulunmasının gerekliliği olmadan ama aynı zamanda işleyişleri ile bedeni ayakta tutarak var olabildikleri bir düzeni açıklar. Organlar bir fonksiyon göstermek için artık bedenin kapsayıcılığına ihtiyaç duymamaktadırlar. Köksap yöntemi ile artık kendi özerkliklerini kazanmış, ama ana gövde ile olan simbiyotik ilişkilerini de hala sürdürerek bedenin ayakta kalmasına yardımcı olmaktadır. Bedenin çürümesi veya ölmesi durumunda ise bir köksap, özerkliğinden ötürü, kendisini yeni beden olarak görebilir ve büyümesini ve hayatının devamlılığını sağlayabilmek adına kendisini yeni köksaplar olarak çoğaltabilir. Bir tür savunma ve hayatta kalma mekanizması olarak köksap analogisi merkezin varlığını reddetmiş olur. Aslında, merkezin olmaması artık bir avantaj olarak da görülebilir. Çünkü köksap olmadan kök salan bitkiler ana gövdenin zarar görmesi durumunda kendileri de zarar görüp artık yaşayamazken, köksaplar kendilerini yenileyerek ve üreterek hayatlarını devam ettirirler.

Köksaplara benzer bir şekilde yönetimselliğin dispozitifleri de sahip oldukları biyogüç sayesinde merkezin yok olması durumunda yeni bir merkez oluşturarak biyogücü sürdürebilirler. Bunun yapılması yönetimsellikten ziyade biyogücün kendisine bir bağımsızlık sistemi tanımlayarak kendisini devam ettirmesi olarak da görülebilir. Bu noktada bedenin, yani merkezin, bağımsızlık sistemi gücün çeşitli dispozitiflere dağıtılması üzerinden yapılır. Her halükârda, bir merkezin yok oluşu köksap teorisinde

ikincil önemdedir, çünkü her köksapın yeni bir merkez oluşturma potansiyeli vardır. Bir yumurtanın şekli ve iç yapısı üzerinden anlatılan ‘organsız beden’ olgusu benzer şekilde köksap olgusu içinde de anlaşılabilir. Her durumda da asıl konu, köksapların ya da beden metaforunu devam ettirecek olan unsurların bir süreklilik içinde hayatlarını sürdürmeye devam etmesi ve böylece yazarların da belirttiği ‘oluş’ [becoming] olgusunu yerine getirmesidir.

Deleuze ve Guattari’nin ‘organsız beden’ teorisini Slavoj Zizek ise ‘bedensiz organlar’ teorisi ile yeniden değerlendirir. Zizek’e göre organların bedenın kapsayıcılığı içinden çıkmaları ve bedenın mutlaklığını reddetmeleri asıl meseledir. Organların kendi başlarına oldukları zamanki asıl özerklikleri merkezin elinde bulundurduğu güç potansiyelinden daha önemlidir. Zizek’in savına göre eğer organları bir zamanlar ana yönetimsellik olan bedenın dispozitifleri olarak görürsek, söz konusu dispozitiflerin, merkezden ziyade, biyogücü elinde bulunduran yapılar olduğunu görebiliriz. Zizek’in teorisi Foucault’nun merkezde toplanan ve dispozitiflere bir dereceye kadar ve ancak merkezin yararına kullanmaları için verilmiş gücün yapı sökümüne uğratılmış halidir. Foucault’da biyogüç, biyopolitik devletin bireylerin hayatlarını sürdürmeleri ve refahlarının sağlanması için dispozitifler aracılığıyla kullanılan bir güç olarak tasvir edilir.

“Bugünün bilim ve teknolojisinde, “parçalara ayrılmış bir benden” oluşmaktadır, yenilenebilir organlar (kalp pilleri, yapay uzuvlar, transpoze edilmiş deri, kalp, ciğer ve diğer transplantlar – kişiye rezerve edilmiş organların genetik olarak büyütülmesi olasılığına kadar). Söz konusu trend bugünün biyogenetiğini bize verir: genom projesinden çıkartılacak ders canlı bir bedenın gerçek merkezinin Ruhu değil fakat genetik algoritması olduğudur.”¹⁵⁸

Biyopolitik yaklaşıma bir parantez açan filozoflardan olan Roberto Esposito ise dispozitiflerin kullanımının yönetimselliğin bağımsızlık olgusuna yol açmasını topluluk ve onun davranışları yönünde inceler. Yönetimselliğin gerçekleşebilmesi için iktidar aynı zamanda kendisini korumaya alıp dışarıya karşı bir savuma mekanizması da geliştirmek yoluna gider. Bu bağımsızlık sistemi eğer fazla güçlenirse yönetimselliğe bir engel teşkil

¹⁵⁸ Slavoj Zizek, **Organs without Bodies**, Londra ve New York, Routledge, 2012, s.108.

ederek bağışıklık sisteminin kendisine dönmek gibi bir tehlike ile karşı karşıya kalacağından söz eder. Esposito'nun otoimmünite okuması Derrida'ninkinden farklı olarak oto- üzerine odaklanmaz, immünite kavramını inceleyerek otoimmün sürece giden yolu değerlendirir.

İmmünite, yani bağışıklık kavramı birey ve yönetimselliği karşı karşıya getiren ve onları birbirine bağlayan bir kavramdır. Tıpta bağışıklık olgusu mikrobiyoloji alanı ile yakından ilgilidir çünkü bedenimize giren mikro boyuttaki kimi bakteri veya virüsler kanın içindeki yine mikro boyutlarda olan alyuvar ve akyuvarlar aracılığıyla dışarı atılırlar. Yönetimsellik açısından bu olgu mikro olanın nüfus içindeki tekil bireye tekabül ettiği söylenebilir. Vücudun işleyişine benzer şekilde, kandaki mikro üniteler, politik sistem içinde bireyler, dıştan veya içten gelen tehlikeye karşı savaşırlar ve onu vücuttan atar. Burada olan durum “ikili bir işbirliği, karşılıklı bir birlikte çalışma, kolektif beden ile bireyin bedeni arasında vardır ve tekil bedenlerin kolektif bedene katılmaları ile yerini bulur. Fakat bunun olabilmesi için, her tekil bedenin kendi uzuvları ile de birleşmesi gerekir ki bu durum gerçekleşsin.”¹⁵⁹

Aynı zamanda kendisine biyogüç bahşedilen birey bir tehdide karşı nasıl bağışıklık göstereceğini öğrenirken, kendi “bağışık özünü” de oluşturur. Yönetim mekanizması dışarıdan gelecek her türlü tehlikeye karşı bağışıklığını hazır tutmak istediğinden dolayı hem dispozitiflere hem de bireylere belli ölçüde bir bağışıklık becerisi yükler. Bu da “bağışıklık mekanizmasının karşısına gelebilecek hastalığın varlığını önceden bildiği anlamına gelir.”¹⁶⁰ Söz konusu önceden bilme durumu, yönetim mekanizmasının dispozitiflerine yönetimin öngörölmüş ve önceden belirlenmiş olan bir yönetim ve davranış çerçevesi belirlemede etkili olur. Bu durumdan da ilk elden etkilenecek olan birey ve bedendir. “Beden, bireysel bedenin politikaya katılımına güvenir ve bağışıklık paradigmasının ‘enstrümanı ve alanı’ olur.”¹⁶¹ Yabancı ve istenmeyen bir maddeye karşı savaşır onu bedenin dışına atınca, kandaki mikro

¹⁵⁹ Roberto Esposito, **Immunitas**, s.y.

¹⁶⁰ A. e.

¹⁶¹ Catherine Mills, **Biopolitics**, s. 91.

savunuculara benzer şekilde, bireyin ve dispozitiflerin de yönetim mekanizması kadar, söz konusu yabancı maddeler konusunda bilgisi olur. Biriktirilen ve bir anlamda arşivlenen bu bilgi gelecekteki tehlikeler açısından yararlı olacak olsa da aynı durum “bağışıklık sürecinin aporetik durumuna da dikkat çeker”¹⁶²: gelişim ve bağışıklık kazanımı aslında yıkıcı süreçlerdir: bedenin sürekli/aralıklı olarak zarar görmesinden ileri gelirken yine beraberinde sürekli değişimi getirir.

Son olarak güç olgusunda değinilmesi gereken olgu ve aslında son tartışma ve analiz bölümü olan egemen devlet yapısındaki bölümde de değinilecek olan ‘imparatorluk’ kavramıdır. Michael Hardt ve Antonio Negri’nin eseri İmparatorluk’ta da belirttikleri üzere, pratikte artık monarşik bir yönetim anlayışı dünya çapında pek etkili olmasa ve genel itibarıyla devletler demokrasi gibi nüfusun genelinin politik görüşlerini belirtme hakları olan sistemlere dönseler de, politik uygulamaların bazen halen erken modern dönemlerde sona ermiş olan monarşik ve feodal bir sistem olan imparatorlukların izlerini taşıdığı görülebilir. Hardt ve Negri bu yapıyı “yeni bir egemenlik biçimi; karma bir kuruluş yapısına sahip olan, bir dışarısının mevcut olmadığı ve bir iktidar merkezinin bulunmadığı ‘İmparatorluk’ kavramıyla tanımlar.”¹⁶³ Egemenliğin feodal sistemin, yani imparatorluklar zamanında uygulanan sistemin bir politik normu olarak görülmesi onu mutlak güç kavramına yakınlıştırır: otorite merkezde toplanmıştır. Fakat Hardt ve Negri’nin imparatorluk kavramını yeniden değerlendirdiği üzere gücün tek bir merkezde toplanmaması bize yeni bir imparatorluk sistemin yapılandırıldığını gösterir.

Bu yeni ve dönüşmüş sistemde en önemli unsur imparatorluğun artık merkezsiz ve bölgesiz hale gelmiş olmasıdır. Orijinal kapsamında imparatorluk her ne kadar geniş bir coğrafyaya yayılıp kozmopolit ve çokkültürlü bir yapıya sahip olsa da merkez her zaman sınırlarına hükmeden egemen bir anlayışa sahip olmuştur. Uzak bölgelere gönderilen yöneticiler ve güvenlik güçleri ile hem asayiş sağlanmış hem de bölgelerin

¹⁶² Roberto Esposito, **Immunitas**, s.y.

¹⁶³ Mustafa Demirtaş, “Michael Hardt ve Antonio Negri: Yeni Bir Egemenlik Biçimi Olarak İmparatorluk be Siyasetin Öznelerinin Yeniden Kavramsallaştırılması”, **Spectrum**, s.73.

kontrolü emniyet altına alınmıştır. Merkeze uzak olan bölgenin kendisini yönetmesi, güvenlik, sağlık, eğitim gibi unsurlarını kendisinin yerine getirmesinin önüne geçilmiştir çünkü bu bölgenin yönetiminin merkezin yönetsellik anlayışından uzaklaşması istenmemiştir. Güncel imparatorluk politik yapısı ise her ne kadar adında imparatorluk kelimesini kullanmasa da kimi olguları saklamış, kimlerini de dönüştürmüştür. Farklılaşan olgulardan bazıları merkez, toprak, ekonomik düzen, birey olarak düşünülebilir.

“İmparatorluk sadece bölgeyi ve nüfusu yönetmekle kalmaz ayrıca kapladığı dünyayı bizzat yaratır. İnsan ilişkilerini düzenlemekle kalmaz insan doğası üzerine doğrudan yönetmek isteğindedir. Yönetiminin nesnesi hayatın kendisidir bu yüzden de İmparatorluk, biyopolitikanın paradigmatik bir formunu temsil eder.”¹⁶⁴

Antik ve Orta Çağ imparatorluklarında insan bedeni doğrudan yönetimin nesnesiyken, güncel formunda daha soyut bir olgu olarak insan yaşamı ekonomik değeri olan bir şey haline gelir. Yönetimin nesnesinin beden olduğu anlayışta çocuklar ekonomik ve sosyal hayata katkıda bulunmak için belli bir mental ve fiziksel kapasiteye ulaşmaları beklenirken, postmodern anlayışta toplumdaki bireylerin hepsi yaşam, yani bios, içine katıldıkları için yetişkinlerden ayrı görülmemeye yatkındırlar. Bundan dolayı da çocukluk olgusunun sınırları ve kapsamı kesinliğini yitirmiştir: çocuk artık diğer toplumsal sınıflar arasındaki sınırların transparan hale gelmesi ile yetişkinlerin arasında bulur kendisini.

Sonuç olarak, yönetsellik ve beraberinde getirdiği güç olgusu birçok teorisyen tarafından tartışılmış ve söz konusu olgunun zamana ve politik sisteme göre ne biçimde değiştiğini ortaya koymuştur. Değişen, yeni şekil alan, yeni şekil aldırılan her olguyla birlikte doğal olarak birey, ve buna dahil olarak çocuk da koşula göre şekil almak durumunda kalmıştır.

¹⁶⁴ Michael Hardt ve Antonio Negri, **Empire**, Cambridge, Harvard University Press, 2000, s.xv.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİSTOPİK ÇOCUK EDEBİYATI ESERLERİNDE BİYOPOLİTİKA

4.1. Distopik Çocuk Edebiyatında Biyopolitikaya Genel Bakış

Birçok çocuk edebiyatı eserinde olduğu gibi didaktisizmin etkilerini distopik çocuk edebiyatı eserlerinde de görebiliyoruz. Tütün örnekleri ilk bakışta çocuğun bir savaşçı ve buna bağlı olarak kurtarıcı rolüne bürünmesini resmetmesini yanı sıra belli didaktik dersleri de alt metinde çocuğa aşılayabilir. Bununla birlikte “*Yazarken yaklaşımım çocuk için doğru mu?*” sorusu çocuk edebiyatı yazarının tepesinde Demokles’in kılıcı gibi sallanır ve kılıcın hışmından kendini sakınmak isteyen yazar için en kolay kaçış yolu didaktizme sığınmaktır.”¹⁶⁵ Öğretici olmak yalnızca çocuk edebiyatı eserleri ile sınırlandırılmaz; Aristoteles’in tiyatro kuramının öğelerinden olan katarsis de incelendiğinde tiyatro izleyicisinin trajik bir olay karşısında karakterle bağlantı kurarak, özdeşleşerek olaydan bir ders çıkarması, sorgulama yapması fikri üzerinde kuruludur. Bu bağlamda adı didaktisizm olmasa bile, öğretici bir yaklaşımın çocuk edebiyatı eserleri dışındaki eserlerde de yer aldığı görülebilir. Didaktisizm, eğitici ve öğretici bir rol taşımasının yanı sıra muhatabının görüşünü şekillendirmede de etkilidir.

Eserde didaktik özellik belli bir amaca göre şekillendirme fikrini taşır. Didaktisizmin özünde çocuğu belli dersler ve öğretiler yoluyla, ama genelde kurgusal bir hikaye aracılığı ile, içinde bulunduğu topluma hazırlamak vardır. Çocuk kitaplarının yazılışları ve hazırlanışları iyi olmak, başkalarına zarar vermemek, yalan söylememek gibi evrensel etik değerler üzerine kurulabileceği gibi kültür özelinde, o kültürün yeni nesillerine göre kurgulanabilir. Bu bağlamda, didaktisizmin ideal bir biyopolitik devlet olmaktan uzaklaşmış olan bir yönetimsellik anlayışında devletin bir dispozitifi olarak kullanılabileceği de düşünülebilir. Okul, okul çevresi, öğretmenler ve aile ortamı aracılığıyla çocuk, çeşitli çocuk edebiyatı eserleri aracılığıyla yönetimselliğin çerçevelendirmiş olduğu bir yapının parçası olmaya hazırlanır. Bundan dolayı, bu

¹⁶⁵ Şiirsel Taş, “Matilda: Kabuğun Altı Cılk Yara”, **Roman Kahramanları**, Ed. Murat İlhan, 2012, s.94.

çalışmada çocuk içinde bulunduğu toplum yapısından bağımsız şekilde ele alınmamış, onun içindeki girmeye zorlandığı rol ve toplum ile olan ilişkileri çerçevesinde değerlendirilmiştir. İncelenen eserlerin didaktik kısmı çocuk okur açısından genellikle ‘güçlü ve cesur çocuk’ fikrine yönlendirse de metinlere farklı açılardan bakıldığında toplumun çocuk figürünü bir yetişkinin dayanabileceği kadar ağır şartlara soktuğuna, çocukluk olgusunun yitirildiğine; bunlara rağmen çocuğun kendi imkanları ile adeta bir kurtarıcı rolünde hayatta kalıp toplumun geleceği için umut olduğu görülebilir.

Çocukları ve onların okul aktivitelerini çevreleyen bağlamlar ağı olan gazeteciler, eğitimciler, ebeveynler vb. günümüz toplumun çocukluk olgusu üzerindeki etkilerinin ideal olduğuna dair fazlasıyla telaşlı bir endişe duymaktadırlar¹⁶⁶. Söz konusu olan bu endişe, toplumun ve kaçınılmaz olarak toplumu yöneten bir yönetsellik mekanizmasının sonucu olduğundan eğitimciler ve ebeveynlerin çocuklarını gelişimi üzerine bu kaygıları duymaları olağandır; dahası, bu durum sadece çocuklu aileler ve eğitimcilerle sınırlı kalmamakta, toplumdaki diğer bireylerin de bir şekilde ilgi alanına giren, onları da ilgilendiren bir yapısı vardır. Bu nedenle, didaktisizmi yalnızca eğitim ve ailenin çocuğa verdiği eğitime sınırlandırmak, diğer bireylere ilgisiz kılmak çocukluk olgusunun da bir sınırlandırmaya uğramasına sebep olur.

Distopya konusu, hedef kitlesi yetişkinler olan edebi eserlerin dışına çıkarak kendisine çocuk ve yeni gençlik edebiyatında da yer bulmuştur. Çocuk edebiyatının kapsamı düşünüldüğünde böylesine olumsuz bağlamlar içeren bir edebiyat türünün kendisine çocuk ve gençlik edebiyatlarında yer bulması ilk bakışta arzulanmayan bir durum gibi görünse de çocuğa bilinçli veya bilinçsizce de olsa romantik bir kurtarıcı rolü biçildiğinden dolayı popüler olmuşlardır. Modern çocuğun ilgi alanları da maruz kaldığı medya unsurları sayesinde oldukça açık biçime gelmişken, daha erken yaşlarda, ütöpik çocukluğunu yaşaması beklenen yaşlarda distopya edebiyatı eserleri dikkatlerini çekebilmektedir.

¹⁶⁶ Deborah Cogan Thacker ve Jean Webb, “Playful Subversion”, **Introducing Children’s Literature: From Romanticism to Postmodernism**. Routledge, 2002, s.140.

George Orwell'in yazdığı ve bugün edebiyatın en bilinen distopyalarından olan 1984'te Orwell okura yetişkin karakterler dışında bir de totaliter bir rejim altında yetiştirilmiş olan çocukların tasvirini bir durum üzerinden verir. Romanda Parsons ailesinin çocuklarının rejim tarafından kendi anne ve babalarını şüpheli bir gözle gözlemleyip, gerektiği takdirde onları ve yaptıklarını yönetime rapor edecek şekilde koşullandırıldıkları görülür. Çocuğun bu şekilde bir eğitime ve propagandaya maruz kalacak şekilde büyütülmesi rejimin çocukları, nesli sürdürecektir bireyler değil, gerekli direktifin verilmesi ve koşullandırılmanın yapılması sonrasında adeta bir silaha dönüştürülmelerinin sağlar. Roberto Esposito'nun bağışıklık paradigması ile yaklaşıldığında durumun çocuk yaşta bireyleri kullanarak kendi sürdürülebilirliğini ve yaşantısını korumak üzere kullanıldığı görülebilir. “Şarkılar, törenler, bayraklar, tahta tüfeklerle talimler, sloganlar, Büyük Biradere tapınmalar; bunların tümünün [çocuklar] için görkemli birer oyun”¹⁶⁷ olması çocukların çeşitli etkinlikler vasıtası ile bir çeşit devlet dispozitifine dönüştürüldüğü görülebilir. Eğitim için kullanılan şarkı ve slogan öğretimi veya birlik ve beraberlik düşüncesi aşılayan tören katılımı pedagojik açıdan eğitim materyali olarak görülebilir. Fakat, burada sözü edilen araçların kullanımı devletin çocukları bireyden öte devletin sürdürülebilirliği ve özerkliği için kullandığı araçlara dönüştürmesidir. Bu araçların yönetimin bağışıklığına katkıda bulunan, onu kendi içindeki zararlı olabilecek birtakım elementlere karşı bir erken uyarı sistemi olarak kullanıldığı da görülebilir: “O günlerde hemen tüm çocuklar dehşet saçıyorlardı. İşin en kötü tarafı, Casusluk ve buna benzer diğer örgütler yoluyla birer vahşiye çevrilen bu çocukların Parti baskısına karşı isyan etmek eğilimini kesinlikle göstermemeleriydi.”¹⁶⁸

Çocuğun bu denli pasifize edilmesi, ama aynı zamanda da kendi ailesine karşı agresifleştirilmesi onun bir silah, devletin yönetim mekanizmasının bir uzantısı haline dönüştürülmesini gösterir. Orwell'in tasvir ettiği devletin bu yapılandırmasını ve çocuk tipolojisini üstelik “çocuk kahraman” olarak adlandırır. Kahramanlığın yapı sökümü uğratıldığı çocukların gözlem-ispiyon denklemi üzerinden anlatılır ve dolayısıyla öz

¹⁶⁷ George Orwell, **Bin Dokuz Yüz Seksen Dört**, Can, 2006, s.29.

¹⁶⁸ A. e., s.28-29.

anne ve babaları kendi çocuklarından ve koşullandırılmalarından çekinir hale getirilir. Yetişkinlerin düzen karşıtı olası bir ayaklanması böylelikle çocukları tarafından kontrol altına alınmış olur: “*Times* gazetesinde, sürekli, ‘çocuk kahraman’ diye anılan, küçük alçakların, duydukları birkaç kuşkulu söz üzerine anne ve babalarını Düşünce Polisine ihbar ettiği haberleri yer almaktaydı.”¹⁶⁹ Devletin iletişim, polis, medya kullanımı gibi dispozitiflerine (ya da kontrol mekanizmalarına) biyolojik dispozitiflerin de eklendiği ve çocukların rejimin bir uzvu haline geldikleri görülebilir.

Son dönem gençlik edebiyatının distopik örneklerinden biri olan ve aynı zamanda bu çalışmanın da incelenen kitaplarından biri olan Suzanne Collins’in *Açlık Oyunları* serisinin ilk kitabında da yine totaliter rejimin çeşitli biyopolitik aygıtlar üzerinden yapılanması görülebilir. Michel Foucault’nun arşiv kayıtları üzerinden ortaya çıkardığı ve yönetimler tarafından kullanılan dispozitifler kendisinden önce Hannah Arendt’in *The Human Condition (İnsanlık Durumu, İstanbul, İletişim, 2018)* adlı eserinde daha genel terimler –emek, iş ve eylem – ile tasvir ediliyor. Arendt, söz konusu terimleri bireyin kamusal alanda hem diğer bireylerle hem de içinde bulunduğu politik düzenin dengesiyle olan ilişkileri ele alır. Söz konusu eserin özünde de “Batı’nın politik tarihinin iki eğilimle şekillendiğini” söyler; “birincisi eylemin değersizleştirilmesi ve işin aşırı değer kazanmasıdır.”¹⁷⁰ Bu sayede, makineleşmiş şekilde üretim yapan ve yönetimselliğin de bu üretimden kar ettiği bir düzen yaratılmış olur. İkinci eğilim ise “politik olanı var olmanın otantik mekanı olarak muğlak hale getiren, insan deneyiminin özel bir kategorisi olan sosyal olanın yükselişidir.”¹⁷¹ İronik olarak, bireyi sadece fonksiyonu olan bir makineye indirgeyen anlayış, sosyal olanın, yani kolektifin, önüne geçememiş olmasıdır.

Sosyalliğin bu yükselişi bir önceki adım olan bireyi sadece iş kategorisinde değerlendiren yönetim mekanizmasının kabul etmekte isteksiz olacağı bir durum olduğundan, kontrolündeki nüfusu disipline etmeye çalışacaktır. Egemen gücün

¹⁶⁹ A. e., s.29.

¹⁷⁰ Catherine Mills, **Biopolitics**, s.72.

¹⁷¹ A. e., s.72.

bireylerin bedenlerini disipline etmek eğilimine ek olarak biyopolitik yönetsellik “disipline edici olmayan bu gücün, beden olarak insana değil, yaşayan insana, yaşayan bir varlık olarak insana ve tür olarak insana”¹⁷² uygular. Distopik çocuk edebiyatında egemen devletin uyguladığı disipline edici gücü ve disipliner olmayan gücün her iki şeklinin de hem yetişkin hem de çocuk bireylere uygulandığı görülebilir.

Distopik çocuk edebiyatında çocuğun çocuk olma hakkının çocuğun elinden alınması söz konusudur. Bu hakkın yönetim mekanizması eliyle göz ardı edilmesi, hatta yetişkin birey olarak gösterilmeye teşvik edilmesi aslında gerçek hayatın çocuk edebiyatına bir yansımasını oluşturur. Seth Lehrer özellikle de modern çocuğu şöyle tasvir eder:

“Bugünün çocukları yanlış inançlar ve güvensizlik toplumlarında yaşıyorlar. Diğer insanların yalan söylediklerini öğrenirler. Ayrıca kendi inandıklarının başka insanlar tarafından paylaşılmadığını öğrenirler. Görünüş ve gerçek artık birbirinden ayrılmaz ve birçok çocuk deneyimden ders çıkartır: mizah zevki, kurnazca bir tarafsızlık, kandırılma veya hayal kırıklığı durumunda bıkkın bir soğukkanlılık.”¹⁷³

Gerçek hayatta ütöpik bir çocukluktan kopartılmış ve geri kalan hayatında duygusal ve muhtemelen fiziksel zorluklarla baş başa kalacak çocuğun distopyada karakter olarak kendisine yer bulması olağandır.

4.2.Çocukluk Mitinin Yeni Bir Değerlendirmesi

Edebi çocukluk miti, Romantik edebiyatın doğa ile ilişki kurmuş bireyin bir tasvirini yapmak istemesinden sonra edebiyatta bir arketip olmuştur. Mitin edebi olarak ele alınması çocukluk dönemini ütöpik bir zamana uzatarak, daha doğrusu bir zamansızlığın içine koyarak mitleştirir. Romantiklerin doğanın saflığından ve masumluğundan yola çıkarak bunu çocuklukla bağdaştırmaları mitin geliştirilmesinde rol oynamıştır. Fransız romantiklerinden olan “Jean-Jacques Rousseau, çocukların çocukluklarını yetişkin oluncaya dek doğada yaşamaları gerektiğini ve bu isteklerine

¹⁷² Michel Foucault, **Society must Be Defended**, New York, Picador, 2003.

¹⁷³ Seth Lerer, **Children’s Literature**, s.307.

saygı gösterilmesi gerektiğini savunur.”¹⁷⁴ Daha sonrasında Carl Gustav Jung kolektif bilinçaltının ürünleri olarak kökenlerini Antik Yunan mitlerinde bulan belli karakter özelliklerine ve davranışlara dayanan ana arketipleri sunmuştur. En bilindik olanlar arasında anne, kahraman ve çocuk arketipleri örnek verilebilir.

Bu arketiplerden özellikle çocuk üzerinde yoğunlaşırsak bir tasviri söyle çıkarılabilir: çocuk kırılgandır çünkü dıştan gelecek olan tehlikeler karşı savunması yoktur veya azdır, bu yüzden de anne ve baba gibi kendisiyle ilgilenecek, ona kol kanat gelecek yetişkinlere ihtiyaç duyar; çocuk saf ve masumdur çünkü yetişkinlerin dünyasında yer alan güç savaşları, rekabet, hırs gibi olguları henüz tecrübe etmemiştir; çocuk kutsaldır çünkü adeta tanrısal bir ebedi saflığa sahiptir; çocuk gelecektir çünkü içene doğduğu aile ve toplum onu kendi ilkelerine göre şekillendirecek ve neslin devamını sağlayacaktır; çocuk kurtarıcıdır çünkü her biri içinde toplumu içinde bulunduğu zor durumdan ya da potansiyel zorluklardan kurtarmaya adaydır. Var olan yetişkinlerin arasından çıkan kahraman arketipi nadir olduğundan kurtarıcı rolü çocuğun üstüne yüklenen bir görevdir aynı zamanda. Bunlara ek olarak çocuk eğitileceği için gelişmeye, yeniliklere ve birey olmaya da açıktır. Birey toplum içinde konformist olmadığından, yenilikçi olduğundan dolayı da özeldir. Bu özellikleri bünyesinde toplayan çocuk arketipi de içinde bulunduğu toplumun umut yüklediği bir kişi olur.

Gudrun Pausewang’ın 1987’de yayımladığı, Türkçe’ye çevirisi uzun yıllar sonra, 2016’da yapılmış çocuk romanı *Son Çocuklar* distopik bir yer ve zamanda geçen bir çocuk edebiyatı eseridir. Distopiyaların alt türlerine bakıldığında ise, konusu itibarıyla insanın sebebiyet verdiği bir çevresel veya nükleer felaket sonrasında anlatan, yani apokaliptik olarak değerlendirilebilecek bir romandır.

Gudrun Pausewang’ın *Son Çocuklar* adlı romanında Avrupa ülkelerinin geneli, bilinmeyen bir düşmanla girdikleri savaş sonucunda atom bombası atıldıktan sonraki durum mikro bir ölçekten gösteriliyor. Schewenborn kasabasında ailesi ile birlikte hayatta kalmaya çalışan fakat babası dışındaki aile bireylerini radyasyonun etkilerinden

¹⁷⁴ Mustafa Ruhi Şirin, *Çocuk edebiyatın Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul Uçan At Yayınları, 2019, s.23.

dolayı kaybeden Roland, babası ile birlikte köyde kalanlar ve özellikle de çocuklar için karışık yaşlardan oluşan tek sınıflık bir okul kurarak medeniyetlerini devam ettirme çabasına gidiyorlar. Fakat yaşadıkları trajediden ders çıkartarak kendilerinden önceki nesillere daha eleştirel bir gözle bakabilen ve sorgulayabilen çocukları ve ergen yaşta sayılabilecek bazılarının soruları karşısında bir kuşak çatışması görülebiliyor:

“Babam, Bomba Günü’nden bu yana çok değişti. Suskunlaştı. Bir keresinde tam derse başlayacakken, oğlanlardan biri babamın yüzüne bir tebeşir atıp, “Sizi katiller sizi!” diye bağırıyordu. Çocuğun yüzünde koca bir yara izi vardı ve kısa süre sonra radyasyon hastalığından ıstırap içinde öldü.”¹⁷⁵

Yazarın da anlatımından görüldüğü üzere ‘Bomba Günü’ olarak tabir edilen bu zaman Avrupa karşıtı devlet ya da devletlerin savaşın sonunu getirmek için bombaların Avrupa’nın çeşitli noktalarına atıldığı belli olan bir zamanı anlatıyor. Roland’ın babasına tepki gösteren çocuğun ailesini bu günde kaybederek yalnız kalması, diğer yetim çocuklarla okul hayatını devam ettirmeye çalışması ise yetişkinlerin savaş öncesi veya savaş sırasında sürdürmeye çalıştığı sosyal düzenin parçalarıdır; fakat yeni nesil çocuklar bir trajedi sonrasında eski sosyal hayata dönmektense kendilerinden önceki nesillerin yaptığı hataları sorgulama cesareti gösteriyorlar. Bundan etkilenen Roland tepkisini şöyle dile getiriyor:

“Gel gör ki yaşımla ilerledikçe ve bütün bu olanlar hakkında kafa yordukça, Andreas’a daha çok hak vermeye başlıyorum: Kahrolsun Anne ve Babalarımız! Ama bir de: Kahrolsun Büyükanne ve Büyük babalarımız! Sinsi sinsi yaklaşan felaketi fark etmeleri gerekiyordu; çünkü savaşın ne demek olduğunu öğrenmişlerdi onlar. Her ne kadar onların savaşları, bizim Bomba Günü’müze kıyasla son derece masum bir savaşa da...”¹⁷⁶

Büyükanne-büyükbaba neslinin savaşına yapılan atıf aslında İkinci Dünya Savaşı’na yapılıyor Roland tarafından ve okuyucu burada çocukların kendilerinden önceki birçok neslin de hatalarının farkında olup buna tepki verebildiğini görüyor. Çocuk imgesi burada kendisinden önceki nesillerin biriktirip kendisini aktarması gereken medeniyet bilgisi ve kültürde yapılan hataların farkında olarak geçirdiği dönem

¹⁷⁵ Gudrun Pausewang, **Son Çocuklar**, s.178.

¹⁷⁶ A. e., s.179.

olan çocukluk ve yeni gençliğin ütöpik sayılamayacağını fark ediyorlar. Çalınmış, zamansız ve ütöpik olmaktan çok uzakta bir çocukluk dönemi içinde büyümeye itilen çocuk büyümesinin ve hatta erken büyümesinin de sonucu olarak bir yetişkin gibi kendisinin yapmadığı fakat sonuçları kendisine yansıtılan olaylardan ders çıkarılması gerektiğinin farkına varmış oluyor.

Roland'ın babasının Bomba Günü'nden yaklaşık bir yıl sonra köyde küçük bir okul açması yetişkin bireyin trajik bir olay yaşamış çocukların yeniden çocukluklarına dönebilmeleri ve yetişkinin çocukluğun mitolojik zamanından haberdar olup onlara bu fırsatı tekrar vermek istemesi olarak görülebilir. “Babam, okulsuz bir Schewenborn'u hayal bile edemiyor.”¹⁷⁷ Roland'ın babasının okul gibi bir eğitim kurumunu devam ettirmek istemesi biyopolitik devletin kendisini devam ettirme iç güdüsü olarak açıklanabilir. Sonuçta bir yetişkin olan baba, insan haklarının sağlandığı bir çevrede büyümüş, çeşitli ihtiyaçları bunlardan sorumlu kurumlar tarafından karşılanmış bir bireydi ve bunu kendi ve diğer çocuklar için de sağlamak istemesi biyopolitik yönetimsellikten ileri gelmekteydi. En temel insan haklarından biri olan eğitimin bir yetişkin tarafından devam ettirilmek istenmesi yetişkin bireyin bir yönetim dispozitifi olarak davranıp varlığını devam ettirmesine işaretler. Post-apokaliptik, yani afet sonrası bir çevrede bile insanlığın ve yönetimin kendisini devam ettirebilmesi ve hatta çocukluk mitini yeniden canlandırıp geleceği şekillendirmek istemesidir bu durum.

Aslında çocukluk mitinin öznelere olarak çocuklar görünse de yaratıcısı, yani çocuklara bu dönemi verenler yetişkinlerdir. *Son Çocuklar*'da da Roland, kardeşleri ve diğer bütün çocukların barış içinde ütöpik çocukluk miti içinde yaşadıkları yerin sonlanmasının sorumlusu da yetişkinler olduğundan çocukların bunu fark edince bunu sorgulamaları dolaylı olarak yaratılan çocukluk mitinin bitişini de sorgulamaları anlamına geliyor. Neydim'in de belirttiği üzere;

“[ç]ocukluk döneminin bir daha hiç yaşanmayacak düşsel bir dönem olduğu, ilk gençlikten gençliğe geçtikleri ve yaşamın gerçekleriyle daha katı bir şekilde karşı

¹⁷⁷ A. e., s.174.

karşıya kalan bu gençler çocukluğu kimi zaman sığınılacak bir alan olarak görmektedirler.”¹⁷⁸

Çocuk, normalde içinde bulunduğu bu mitolojik zamanın farkında değilken bu durumun bozulmasının farkına vararak bu bozulmanın sorumlularına tepki göstermesi artık bu mitolojik zamanın içinde olmadığına da bir göstergesidir. Pausewang’ın romanında çocuklar bunu sadece yüz yüze iken yetişkinlere cevaplamakta zorluk çektikleri bu soruları sorarak değil, ayrıca adeta bir manifesto olarak duvarlara yazdıkları da görülebilir.

“Andreas’ın yaşını tahmin etmek zordu. Ama sesi ve yüzüne bakacak olursak, en az on dördünde olmalıydı. Bir keresinde kendisini küçük çocuklara ittirip kalenin dört bir duvarına koca harflerle şöyle yazmıştı:

LANET OLSUN SİZE ANNE BABALAR!

Yakılmış odunlarla açık renkli duvarlara yazmıştı. Çok uzaklardan bile okunabiliyordu.”¹⁷⁹

Andreas adlı karakterin nükleer patlama sonrası tekerlekli sandalyede yaşamak zorunda kalması ve bunun sebebi olarak kendisinden önceki nesillerin hatalarının farkına varması sadece Andreas’ın değil, kendisi gibi yetim kalıp da diğer çocuklarla toplu halde yaşamaya çalışan çocukların farkındalık düzeyini de gösteriyor. Bu farkındalık ise iki aşamalı olarak okunabilir: çocuk ilk aşamada insan eliyle oluşturulmuş bir afetin kurbanı olduğunun farkına varıyor; ikinci aşamada ise bunun sorumlusunun yalnızca ‘karşı taraf’ değil, bu olayların gelişmesine aynı ölçüde sebep olan ‘kendi tarafının’ da sorumluluğunun farkına varıyor. Böylelikle şimdiye kadar kendisine vaat edilmiş olan ütöpik zamanın yine yetişkinler eliyle kendisine çalındığını görüp tek bir sloganla bu sorgulama söylemini gerçekleştirmiş oluyor.

Çocuğun ütöpik ve zamansız bir dönemini anlatan çocukluk miti aynı zamanda çocuğun geleceğin bir rol modeli hatta kurtarıcısı olduğu bir söylemi de barındırır. Gelecekte ideal toplumun bireyleri olacak olan bu topluluk, kendi zamanlarının yönetimsellik anlayışına göre biçimlendirilerek hem söz konusu yönetimselliğin

¹⁷⁸ Necdet Neydim, **Çocukluğum Nerede Saklı**, Bilgiyolu, 2019, s.465.

¹⁷⁹ Gudrun Pausewang, **Son Çocuklar**, s.116.

bağışıklık sağlayıcı unsuru olarak hareket etmekte hem de bazı durumlarda yönetimselliğin yıpratıcı uygulamalarına karşı davranan bağışıklık unsurları da olabilmekteler. Bağışıklık unsurunun da sağlıklı çalışabilmesi adına sosyal yapıyı etkili bir şekilde kapsayan çeşitli dispozitiflerin de çocuklar dahil bütün bireylere onların yaşamsal, kültürel ve politik ihtiyaçlarını yerine getirecek şekilde çalışmaları gerekmektedir. Bunlardan yoksun bırakılmış veya hakları bilerek ellerinden alınarak dışa maruz bırakılmış bireyler yaşları fark etmeksizin yönetimsellik ve kurumların oluşturduğu dispozitifler için bağışıklık sağlayıcı şekilde hareket etmezler. Tam aksine, birey kendi bağışıklığının farkına varır ve biyolojik bütünlüğünü devam ettirebilmek amacıyla kendi bağışıklık sistemini çalıştırır, fakat bu da içinde bulunduğu politik yapının bağışıklığına ters düşebilir.

Birey ve yönetim mekanizması arasındaki çatışma da bağışıklık sistemlerinin uzlaşmadığı bu durumdan kaynaklanır: bireyin kendi bağışıklığını harekete geçirmesi yönetimselliğin ve onun dispozitiflerinin çalışma şekillerine aykırıdır. Kendisini koruma ve gerçekleştirme aşamasındaki birey de gerek sorgulama gerekse aktif bir isyan ile bireyselliğini yönetimselliğe karşı kullanır. Andreas örneğinde olduğu gibi çocuk bireyin fiziksel olarak kendisini nükleer patlamanın radyoaktif sonuçlarından koruyamaması biyolojik bağışıklık sisteminin yeterince iyi çalışmayarak biyolojik bedenini ölüme sürüklemesi onda soyut bir bağışıklığın gelişerek devletin dispozitifleri gibi davranan yetişkinlere karşı isyankâr davranması ile son buluyor. Eğitim dispozitifinin bir aracı olan okul artık çocuklar için medeniyetin devamlılığını ve sürdürülebilirliğini sağlayan bir okul değil, bir yetişkinle karşı karşıya gelerek tarihi sorgulama şansı bulduğu bir platform oluyor. Bir araç olarak okul, bu muhtaç çocukların kendileri ile ilgilenmeyen ve bencilce davranan köydeki yetişkinlerin bulunmaktan imtina ettiği bir yer; sadece okulu tekrar açma girişiminde bulunan Roland'ın babası yönetimsellik olgusunun temsilcisi olarak burada bulunuyor. Bu son derece yoğun olan bağışıklık aktivitesi, yalnızca yönetim mekanizmasının ve onun çeşitli dispozitiflerine karşı değil ütöpik bir çocukluk dönemine karşı da çalışır. Bu dünyanın sınırlarından çıkmış çocuk artık geri dönemeyeceğinden dolayı kendisini tekrar bu döneme döndürmek isteyen yetişkinlere,

yetişkin tepkileri verir. Andreas ve diğer yetim kalmış ve radyasyondan etkilenmiş diğer çocukların kimsesiz olarak yaşamaya çalıştıkları ve çıkış noktası olarak bir komün halinde köyün eski kalesine sığınıp yardım ve hırsızlıkla yaşadıkları bir dönem sonrasında çocukların yetişkinlere sert tepki vererek bir sorgulamaya gitmeleri bu yüzdendir: hem kendi mitolojik çocukluk dönemleri, vatandaşlarına öncelik vermeyen yönetim mekanizması tarafından sonlandırılmış hem de felaket sonrasında onlarla ilgilenmemiştir.

Roland ve ailesi tatile çıkmışken birden nükleer bir felaketin olmasının arka planını Gudrun Pausewang romanın son bölümlerinde verir. Kitabın kurgusu önce insanlara ve özellikle de çocuklar açısından felaketin ne şekilde deneyimlenmesi ve sonrasında bu felakete yol açan unsurların toplumda sağ kalmış kişiler tarafından algılanması şeklindedir. Felaketin olması birdenbire çocukların yaşadıkları ütöpik ve mutlu çocukluklarının, içinde bulundukları medeni ve güvenli çevrenin trajik bir şekilde son bularak ölümle travmatik bir şekilde tanışmaları anlamına gelir. Çocuklukları birdenbire biter. Felaketin birkaç ay sonrasında baş göstermeye başlayan yiyecek ve temiz su kıtlığı, hastanelerde doktor ve hemşire kalmaması gibi durumlar yönetim mekanizması ve dispozitiflerin de çalışmadığı anlamına gelir. Oysa kendilerine sunulan ütöpik çocukluğu asıl sağlayan unsurlar bunlardır. Roland felaketten kısa süre sonra yardımın gelmeyeceğini anlar:

“Bazıları savaşın hala devam ettiğini iddia ediyorlardı. Ama hiçbir cepheyle karşılaşmadık, tek bir asker bile çıkmadı yolumuza. Bazıları savaşın çoktan bittiğini söylüyorlardı, bazıları da zaten hiç savaş olmadığını... Ortada bir yanlış anlama olduğunu iddia ediyorlardı.”¹⁸⁰

Politik belirsizliğin olduğu bir ortamda, Roland insanların olanları mantıklı bir zemine oturtma çabasıyla fikir üretmeye çalıştıklarını görüyordu. Bir savaş olması durumunda 12 yaşındaki bir çocuğun bundan habersiz olması devletin ve ailesinin ona, koruma güdüsüyle, ne denli bir ütopya içine yerleştirdiği sonucu çıkartılabilir. Fakat, Roland ve diğer çocuk ve gençlerin bu ütopyadan aniden ve travmatik bir şekilde

¹⁸⁰ A. e., s.143.

çıkartılmaları ütopyalarının aniden bir distopyaya, içinde yaşadıkları bir distopyaya dönüşmesine neden olur. Roland, kardeşleri ve radyasyondan etkilenmiş bütün çocuk ve gençlerin romantik ve sonsuz çocuklukları bir distopyanın içinde yok olur.

Romanda Roland'ın her iki kız kardeşinin de radyasyon sonucu ölmesi, yeni doğan erkek kardeşinin radyasyondan dolayı biyolojik ve fiziksel beden farklılıklarıyla doğması ve çok kısa sürede ölmesi, Schewenborn'daki çocukların pek çoğunun yüksek radyasyon sonucu ölmesi veya vücutlarının biçimsel değişime uğraması çocukların ideal insan bedeni konseptinin de deforme olmasına yol açar. Çeşitli uzuvlarını kaybetmiş çocukların bedenlerinin deforme olmasından dolayı bu çocuklar kendi bedenlerine de yabancılaşırlar ve kendi bedenlerini ve kişiliklerini de reddetmeye yönelirler. Andreas'ın yürüyemez hale geldikten sonra ölme olasılığını önemsemeyip savaşın sorumlusu olarak gördüğü yetişkinlere karşı olan öfkesini dile getirmesi bu yüzdendir. Parçalanmış şeyin sadece kendi bedeni olmadığına farkındadır; hayatı, toplumu ve ülkesi de parçalanmıştır. Distopyanın da ötesinde, bir hiçlik durumu içinde yaşamaya mahkum olmuştur çoğu çocuk gibi. Andreas ve yetim kalmış diğer çocukların köyün kalesinin mahzeninde yaşamalarının nedeni de budur. Ölen insanlardan birinin evine rahatlıkla yerleşebilecekken korunaklı diye tahmin ettikleri eski kalenin mahzenine sığınmayı tercih etmişlerdir.

Daha önce de belirtildiği gibi çocukluğun ütöpikliğini sağlayan şeyler yönetimselliğin dispozitifleri ve ailedir. Kalenin mahzeninde yaşayan çocukların sorumluluğunu da bu iki unsurun yokluğunda üstlenen yine kendileri olmuştur. Çocuklardan yaşça büyük iki genç kız bu yetim çocukların bakımı üstlenmiş ve çaldıkları ile onları hayatta tutmaya çalışmışlardır. Toplum içinde yönetimsizliğin var olduğu bir zamanda yetişkinlerin çocukları terk ederek artık toplumda çocuk, genç ve yetişkin ayrımı yapmamaya başladıkları görülebilir. Çaldıkları yiyeceklerle çocukları hayatta tutup onlara duygusal bir tatmin vermeye çalışan bu iki genç kız toplumun terk ettiği çocukluğu tekrar inşa edip çocukları kurtarmaya çalışmışlardır. Fakat Roland'ın

ailesinin komşusundan çalmaya çalıştıkları bir gecenin sabahında Roland olanları şöyle anlatır:

“Bir sabah, Nicole, alnı yarılmış olarak Lipinskilerin evinin önünde bulundu. Bay Lipinski, bu çocuğu dayaktan öldürdüğü için böbürleniyordu üstelik.

“Artık salam çalamayacak.” diyordu. “Şimdi sıra diğer çakalda. Ondan sonra bütün şehir rahat bir nefes alacak.”¹⁸¹

Bir felaket zamanında ilk korumaya alınması gereke çocukların, hayatta kalmak adına hırsızlık yapmak zorunda oldukları bir zamanda çocuk olduklarının unutulduğunun ve hatta reddedildiğinin bir göstergesidir bu durum.

Son Çocuklar’ın yanı sıra Suzanne Collins’in *Açlık Oyunları* adlı eserinde de ütöpik çocukluk döneminin zamansız bitişi aynı ülkede, fakat farklı mntıklalarda yaşayan çocukların açısından görülebilir. Açlık Oyunları’nın düzenlenmesinin asıl amacı geçmişte yaşanmış yine nükleer bir savaş sonrasında diğer mntıklara karşı galibiyet kazanarak onları yönetimselliği altında toplayan Başkent’in farklı mntıklardan çocuklar ve gençler seçerek ve hayatta kalan tek kişi dışında bütün katılımcıları bir şekilde öldürerek geçmişteki bu savaşın sonuçlarının hala unutulmadığına işaret etmekte.

Son derece sıkı bir ritüel olarak tekrarlanan bu oyunlar için Başkent dışındaki bütün mntıklardan çocuklar seçilirken Başkent’in çocuk ve gençlerinin kuralara girmeyip oyunlara katılmaması açıkça bireyler arası bir eşitsizliğe de işaretir. Başkent’in kendi çocuk ve gençlerinin oyunlara katılmaması ve sadece seyirci olarak izleyebilmesi çocukluk döneminin ne denli bir ayrıma uğradığını da gösterir: geri kalan mntıklardaki çocuklar genellikle okula gitmek dışında sürekli kendi mntıklarının üretmekle yükümlü oldukları ürün için yetişkinlerle neredeyse eşit şekilde çalışırken Başkent çocuk ve gençleri onlara sunulan mitolojik bir çocukluk dönemi içerisinde, kendilerine sunulan tüm haklardan yararlanarak yaşıyorlardı. Fakat, Başkent’teki çocuk ve genç yaşantısının mitolojik olması sadece Başkent’in bakış açısından ütöpik iken diğer mntıkların katıldıkları oyunları her sene izlemek durumunda kalmaları da bu

¹⁸¹ A. e., s.119.

sözde ütöpik düzenin tam tersine distopik bir yaşantının bir uzantısı olduğunu da gösteriyor. Ütöpik olması gereken bir dönemin egemen bir yönetimde çocukluk ve gençlik dönemlerinin distopyaya dönüşmesidir bu durum ve yaratılan distopya bireyler açısından ancak dışarıdan bakılınca görünür olur. Başkent'teki bu tartışmalı ütopya/distopya ikilemi Panem'deki diğer mntıkalarda bireylerin oyunları zorunlu olarak izlemek durumunda bırakılmaları üzerinden bir distopya olarak okunabilir. Başkent'in kendi sınırları içinde yaşayan bireylere bir eğlence olarak sunduğu oyunlar diğer mntıkalardaki insanlara zorla izlettirilen bir program olduğundan dolayı bir eğlence materyali olmaktan çıkmıştır:

12. Mntıka'da elektrik bir gelir bir giderdi; genellikle günde birkaç saatten fazla kullanamazdık. Çoğu zaman geceleri mum ışığıyla geçerdik. Yalnızca televizyonda Oyunlar'ın ya da mühim bir devlet mesajının yayınlandığı zamanlarda elektriğin kesilmeyeceğine güvenebilirdiniz. Bunları seyretmeye zorunluyduk. Başkent'te ise hiç elektrik kesintisi olmadığı belliydi. Hiç olmamıştı.¹⁸²

Bireylerin yaşam ihtiyaçlarından biri olan ve biyopolitik her iktidarın sağlamak durumunda olduğu enerji konusu, romanda küçük topluluklara ayrılmış olan toplumun elinden alınmış bir haktır. Bu dispozitif nüfusun kullanımına bilerek engel koyan yönetim yapısı enerjinin yalnızca kendi yararına olduğu zamanlarda ve nüfusu yok etmeyecek kadar, ama yalnızca yalın bir hayat sürdürmelerine yetecek kadar kullanımına açar. Katniss'in yaşadığı 12. Mntıka'da enerji madenlerde çalışan işçiler ve maden işletmelerinin sürekli ve vardiyalar şeklinde çalışması için bu işletmelere sorunsuz sunulurken mntıkadaki evlerin elektriği ve diğer enerji unsurlarını kullanımları sürekli olarak sorunludur.

Enerjinin kullanımı sadece mntıkalardaki çeşitli işletme ve evlerin değil, kitapta 'kariyer haraç' olarak adlandırılan çocukların ve gençlerin eğitimleri için de gereklidir. Bu yönde gerekli tesisler olsa bile çalıştıracak enerji olmadığından dolayı bu mntıkalardaki çocuklar ve gençler oyunlar için eğitilememekte ve oyunlara dezavantajlı

¹⁸² Suzanne Collins, **Açlık Oyunları**, Doğan Egmond, İstanbul, 2019, s.94.

olarak katılmaktadırlar. Oyun galiplerinin genellikle profesyonel eğitim alan mıntıkaların çocuklarından çıkması da bu durumun göstergesidir:

“Oyunlar’ı kazanmanın büyük bir onur olarak görüldüğü daha varlıklı mıntıklardan gelen, hayatlar boyunca bunun için eğitilmiş çocuklarla karşı karşıya kalacaktım. Benim iki-üç katım erkeklerle. Bir bıçakla sizi öldürmenin yirmi ayrı yolunu bilen kızlarla. Ah, elbette benim gibileri de olacaktı orada. Gerçek eğlence başlamadan önce ayıklanacak haraçlar.”¹⁸³

Söz konusu kariyer haraçları her ne kadar agresif ve acımasız bir eğitimden geçmiş olsalar da kendilerine bir bakıma çocukluklarını yaşamaları fırsatı verilmiştir. Geleneksel ve romantik bir çocukluk mitinin tersine huzurlu bir çevrede büyümekten ziyade duygusal ihtiyaçları belli bir yere kadar ve belli bir kalitede verilmiş olsalar bile bu çocuklar, yoksul mıntıklardaki çocuklar gibi bir ekonomik eşitsizlik ve yokluk içinde büyümek zorunda bırakılmamışlardır. “Bu açıdan istisna oluşturanlar, daha varlıklı mıntıklardan gelen çocuklar, gönüllüler ve hayatları boyunca bu an için beslenip eğitilmiş olanlardı. Geleneksel olarak birinci, ikinci ve dördüncü mıntıkanın haraçları bu sınıfa dahildi.”¹⁸⁴ Başkent’in bedenleştirdiği yönetsellik kendi sınırları içerisinde ve seçili mıntıklara biyopolitik bir duruş sergileyip, ideal bir yaşam alanı sağlarken, diğer mıntıkların bireylerine çocuk veya yetişkin olarak ayırt etmeksizin totaliter ve sadece ekonomik açıdan faydacı olan neoliberal bir anlayışla yaklaşarak bu insanları kitlesel bir nüfus yerine koymaktadır.

Pasifleştirilmiş ve uysallaştırılmış bir nüfusun kuralların dışına en küçük anlamda çıkması ise bu yönetim anlayışının büyük tepkisine sebep olmaktadır. Başkent’in desteklediği mıntıklarda kariyer haraç eğitimi alan çocuklar hayatta kalma becerileri için kesici, delici alet kullanımı gibi alanlarda eğitim alabilirlerken, Katniss’in mıntıkasında bu aletlerin amaç dışı kullanımı veya kurallar harici kullanımı son derece agresif bir tepki ile karşılaşılabiliyor. Örneğin, Katniss’in ailesine yiyecek götürmek veya başka bir ihtiyacı ile takas etmek için avlanırken kullandığı yay yasadışı obje olarak

¹⁸³ A. e., s.46-47.

¹⁸⁴ A. e., s.109.

görülmektedir. Yakalandığı zaman halka açık idam durumu ile sonlanabilecek bu alet, Katniss için sürekli olarak saklaması gereken bir alet oluyor.

En kötü kaderin her zaman yoksulları bulduğu hasat sistemi adil değildi. On ikinize bastığınız gün hasat için seçilebilir duruma gelirdiniz. O yıl adınız kura sistemine tek bir kere girerdi. On üçünüzde ise iki kere. Bu şekilde artarak devam ederdi ve seçilme sınırı olan on sekinize bastığınızda, adınız kuraya yedi kere girerdi. Bu durum, Panem'in in on iki mıntıkasında yaşayan her vatandaş için geçerliydi.¹⁸⁵

Çocukların ve gençlerin oyunlara katılımında yine nüfusun manipüle edilmesinin ve bunun için hasat dispozitifinin kullanıldığı görülebilir. 12 yaştan itibaren, eğer o yıl seçilmezse 18 yaşına kadar artan oranlarda seçilme olasılığı bu çocuk ve gençlerin hayatlarını bir bakıma daha çok tehlikeye sokan bir tertibata sahiptir. Oyunlara katılacak olan kişilerin yetişkin bireyler yerine çocuk ve gençler arasından seçilmesi çocukluk zamanının toplumun belli kısımlarındaki çocuklar için artık bir geçerliliği olmadığını göstermekle birlikte aynı zamanda da kimi bu çocukların anne ve babalarının ebeveynlik içgüdüsünü sakatlayıp çocuklarını koruyamadıkları ve buna sadece seyirci kaldıkları bir duruma da sokar.

Oyunlar için katılımcı seçmek için yapılan bu hasat seremonilerinin ayrıca nüfusu sayım açısından ve çeşitli istatistiklerini tutmak açısından da kullanışlı bir düzenektir. “Sessizlik içinde meydana giren insanlar kayıt yaptırıyorlardı. Hasat günleri, Başkent'in nüfus sayımı gerçekleştirmesi açısından da işe yarıyordu. On iki ile on sekiz yaş arasındaki çocuklar, halatlarla çevrili bir alanda yaşlarına göre ayrılarak diziliyordu.”¹⁸⁶ Kolayca gruplara ayırıp istatistik çıkarmak için düzenlenen bu organizasyon, nüfusun çocuk ve yetişkin, kadın ve erkek, yaş aralığı, engelli olma veya olmama durumu gibi istatistikleri tutarak Başkent'in politikalarını şekillendirmesini sağlar. Mıntikanın iş kolunun devamlılığını sağlamak için gerekli koşulların oluşmasına izin verir veya bazı unsurları engelleyebilir. Örneğin, oyunlara katılan Rue adlı kız çocuğu tarım yapılan 11. Mıntıkadan gelmektedir. Bu mıntıkada, büyük tarlalarda

¹⁸⁵ A. e., s.20.

¹⁸⁶ A. e., s.24.

çalışacak insanlara ihtiyaç duyulduğundan mıntıkanın nüfusu en kalabalık olanlardan birisidir. Fakat aynı mıntıkanın insanları, tarlalarda çalışmak genellikle beden gücü gerektirdiğinden dolayı, eğitimin vereceği zihinsel yeteneğe de ket vurmak için geride bırakılmıştır. Çocuklar açısından bu durum yine çocukluk denilen ve belli sınırları olduğu varsayılan dönemin tamamıyla göz ardı edilmesi ile sonuçlanır. Kariyer haraçları dışında diğer mıntıkalarından gelen çocuk ve gençlerin nadiren oyunlarda galip gelmeleri de bu yüzdendir.

Bir distopyanın içine hapsedilen çocuğun, bütün imkanları elinden alındığında Açlık Oyunları gibi bir yarışmada hayatta kalması beklenemez. 12 yaşına gelene kadar bedeninin gelişmesine müsaade edilmemiş, tersine bedeni yönetimselliğin politikası olarak sürekli çalışacak şekilde uysallaştırılmış bu çocuklar oyunlardaki vahşi ve agresif hayatta kalma mücadelesine nadiren ayak uydurabilmektedirler. Oyunlar açısından tek şansları izlemek durumunda kaldıkları bu programlardan çıkarım yaparak hayatta kalmaya çalışmaktır. Fakat, oyunlar sırasında dikkat etmeleri gereken tek unsur diğer çocuklar değil, ayrıca oyun kurucu olarak tasvir edilen, arenayı tasarlayıp değiştirebilen ve hatta çocuklar için zarar verici unsurlar koyabilen insanlardır.

Oyun kurucular da Başkent'in yönetimselliğinin geliştirdiği oyunlar için çalışan kişiler olduklarından dolayı, çocuklar ile aralarında olan iletişim tek yönlüdür. Arenadaki çocuk, oyun kurucular için artık toplumdaki masum birey değil, bir bakıma oyunlar sırasında, en nihai amaç olan, zamanında mıntıkların Başkent'e karşı başlattıkları ayaklanmanın bedelini ödeyen kişidir. Üzerinden yüz yıla yakın süre geçmesine rağmen hala devam ettirilen bu oyunlar aynı zamanda primitif bir biçimde, Başkent'in mutlak gücünün aynı bir tanrınıninkine benzer şekilde her yerde olmasına, yani gücün kendisine verilen kurbanlardır. Evrensel çocuk mitinin bir unsuru olarak çocuk bedeni önemlidir ve bütünlüğünün korunmasına dikkat edilmesi gerekirken, Açlık Oyunları, çocuğu hem bir eğlence faktörü hem de kurban edilecek bir bedene indirgiyorlardı.

“Oyun kurucular beni öldürmek istemiyordu. En azından, henüz istemiyorlardı. Herkes, Oyunlar’ı başlatan gonktan birkaç saniye sonra Oyun Kurucular’ın tüm oyuncularını öldürebileceğini biliyordu zaten. Açlık Oyunları’nın asıl olayı haraçların birbirini öldürmesini izlemektir. Arada bir, sırf bunu yapabildiklerini göstermek için bir haracı öldürdükleri olurdu ama esasen, oyuncuları karşı karşıya getirmek için hamle yaparlardı. Yani ateş topu saldırısını durdurmaları, yakınımda en azından bir haraç olduğu anlamına geliyordu.”¹⁸⁷

Yüzeyde, çocuğun popüler bir yapımda, Başkent ve diğer mıntıkalar izlerken çocuğun ölümüne kasten sebebiyet vermek, diğer çocukların akranlarını öldürmelerine özendirmek çocuk olgusunun ve çocuk bedeninin ütöpik tarafının yıkılması anlamına gelir. Adeta kurban edilen çocuklar, Başkent’in oyunlara önem vermesinden dolayı (açılış seremonisi, oyunlarda olan bitenin eleştirisinin yapıldığı programlar, reklamlar) oyunları adeta kutsal yapar. Fakat törenlerle desteklenen bu kutsallık çocuğun bedeni ile herkese açılması, erişilir olması, kullanılabilmesi, nesneleşmesi anlamına gelir. Nesne olan çocuk herkesin erişimine açıldığından dolayı artık herkese aittir, yani özel değildir. Bu nedenle çocuğun yaşamının elinden alınması ile geldiği mıntika cezalandırılırken, öte taraftan izleyiciler bu nesneleşmiş, alelade hale gelmiş, önemini ve özel oluşunu yitirmiş çocuğa bir tepki vermezler. Böylece ütöpik çocukluk miti belli sosyal yapılardan gelen çocuklar için yıkılırken, oyunlara katılmayan Başkent’in çocukları gibiler için hala geçerlidir.

Lois Lowry’nin romanı *Seçilmiş Kişi*’de adeta ütöpik bir çevre içinde yetiştirilen çocukların aslında toplumun yapı taşlarını oluşturan fonksiyonel materyallerden farksız olduğu görülebilir. Çocukların ve bu romanda aslında bütün yaş gruplarından insanların yaşadığı toplum kendilerine göre ütöpik bir çevredir. Bu görüş çocukluk döneminin ütöpik olarak değerlendirilmesi ile örtüşse de dışarıdan bakıldığında ve romanın ana karakteri olan Jonas’ın da daha sonra fark edeceği üzere dünya üstündeki tek insan topluluğu olmadıklarını, yalnızca ütopyaların genellikle diğer çevrelerden fiziksel şekilde ayrı tutulmalarına benzer biçimde başka yerleşim yerlerine çok uzaktadırlar. Toplamlarının sadece Olmayan Yer adını verdikleri bir muğlaklık tarafından çevrili

¹⁸⁷ A. e., s.202.

olduğuna inanırlar ve iklimlendirmenin sağlanarak s¼rekli g¼zel bahar aylarının yaşandığı ve mitolojik Altın Çağ’a benzer bir yer ve d¼nemde yaşarlar.

Durumun b¼yle olmadığını Jonas anıları taşıma g¼revine atanınca anlar. Jonas ilk g¼n¼nde Aktarıcı ile tanıştığında kendilerinin d¼nyadaki tek insanlar olmadıklarını ve ge¼miřte uzun bir insanlık tarihi bulunduğunu ¼ğrenmesi onu i¼inde yaşadığı ¼topyadan kopartır:

“[Aktarıcı] geriye dayandı, başını da sandalyenin başlık kısmına dayadı. “Aktaracakların b¼t¼n d¼nyanın anıları” dedi bir i¼ ge¼irme ile. “Senden ¼nce, benden ¼nce, bir ¼nceki Teslim Alandan ¼nce, ve ondan ¼nceki nesillerin anıları.”

Jonas kaşlarını ¼attı. “B¼t¼n d¼nya mı?” dedi. “Anlamıyorum. Sadece bizi kast etmiyor musun? Sadece bizim toplumumuz değil mi? Olmayan yer de mi?” Aklında bu olguyu anlamaya ¼alıřtı. “¼z¼r dilerim, efendim. Tam olarak anlayamıyorum. Belki yeterince zeki değilimdir. ‘B¼t¼n d¼nya’ ya da ‘ondan ¼nceki nesiller’ dediğinizde ne kast ettiğinizi anlayamıyorum. Sadece bizim olduğumuzu sanıyordum. Sadece şimdinin olduğunu sanıyordum.”¹⁸⁸

Jonas’ın tepkisinden b¼t¼n bir toplumun yine mitolojik bir Altın Çağ i¼inde yaşadığını sandıkları g¼r¼lebilir. Bu ¼ađda yaşadığı d¼ř¼n¼len topluluğun da tanrıların yarattıkları ilk insan nesli olduğu, ve aslında tanrıların onları ¼ocukları olarak g¼rd¼đ¼ de tasvir edilir. Buradan anlaşıldığı ¼zere sadece Jonas ve kendisinin yaş grubu ve onları takip edenler değil, b¼t¼n bir toplum olarak ¼ocuklařmıř bir şekilde, zamansız bir ¼topyada yaşadıklarını d¼ř¼n¼yorlar.

Jonas’ın coğrafi izolasyon dışında tepki verdiği bir diğer konu da şimdiki zaman i¼inde yaşadıkları algısı ¼zerinedir. Ge¼miř ve geleceğin olmadığı, sadece şimdiki zaman i¼inde yaşandığı algısının olması ne ¼ocukların ne de yetişkinlerin b¼y¼d¼đ¼ anlamına gelir. Toplumun ¼ocuk kalmasının nedenlerinden biri de budur. Eğer toplumda hi¼ kimse b¼y¼m¼yorsa ¼ocuk ve gen¼lerin ayrımı nasıl olacaktır? Bu ayrım Yaşlılar Kurulunun belirlediği kurallar ve yaş d¼n¼mlerinde verilen nişanlar sayesinde ger¼ekleřtirilir. Toplumu kendi ¼ocuklarıymıř gibi g¼zetten bilge bir Yaşlılar Kurulu

¹⁸⁸ Lois Lowry, **The Giver**, New York, Random House, 2011, s.77-78.

toplumdaki bireylerin büyümesine izin vermemektedir. Çocuk ve gençliğin tanımları ve sınırları her yaşta alınan hediyeler üzerinden yapılır. Örneğin, yedi yaşına basmış çocuklar önden ilikli ceket giyme hakkı kazanarak kaç yaşında oldukları belli oluyordu. Çocukluktan gençliğe geçiş ise çocuğun kendi bisikletini alma yaşında gerçekleşiyordu. Bir tür özerklik ve özgürlük metaforu olan bisiklet çocukların toplumun çeşitli yerlerini keşfetmelerini sağlıyor ve anne-babalarının bisikletlerinde yolculuk etmeleri gereksinimini ortadan kaldırıyor. Ancak, çocukluğun ütöpik zamanından çıkma yaşı olan on birinci yaşta bu olay çocukların henüz yeni gençlik zamanlarını tam anlamıyla yaşayamadan bir mesleğe atanmaları ile son buluyor.

Jonas ve diğer çocukların on birinci yaşlarını bitirmeleri hem resmi okul hayatlarının bitmesine işaret ediyor, hem de ergenlik dönemlerinde başlayacakları meslek öğrenme stajlarının başlayacağı dönemin başlangıcını teşkil ediyordur. Bu noktada Jonas ve diğer çocukların günümüz eğitim sistemleri ile karşılaştırıldığında henüz ergenlik dönemlerinde ağır bir meslek edindirme eğitimine girdikleri görülebilir.

Mevcut eğitim sistemleri bir taraftan çocuklara temel eğitimlerini 5-11 yaş aralığında veriyorken, ilköğretimin bitiminde orta öğretime geçişi sağlayarak ergenlik dönemlerini de meslek eğitimi gibi zor bir süreci geciktirerek onlara ergenlik dönemlerini daha kolay geçirmeleri fırsatını sunuyor. Fakat *Seçilmiş Kişi*'de toplum tasvirinden anlaşıldığı üzere, çocuklar bebeklik dönemlerini bitirip yürümeye başladıkları andan itibaren kendi yaş grupları ile birlikte okul çevresine alınıyorlar ve eğitimleri başlıyor. Anne ve babanın seçilmiş mesleklerine devam ettikleri gündüz saatlerinde çocuklar da kendi yaş gruplarında aile çevresinin pedagojik geliştirici tarafı olmadan topluluk içinde büyüyüp, aileden ziyade toplumun önemli olduğunu öğreniyorlar. Embriyoların laboratuvarında üretilip taşıyıcı annelere aktarılması ve daha sonra doğan bebeklerin bir anne ve bir babadan oluşan aile ünitelerine verilmesi organik aile yapısının ütöpik tarafının bozulmasının işaretidir. Anne ve babanın kendisi de toplumun çocuk bireyleri gibi olduğu için büyümenin getirdiği zaman olgusunun farkında değiller. Yetişkinlerin zaman geçtikçe yaşlanması çocukta zaman içinde sıranın

kendisine de geleceği düşüncesini yaratır, böylece geçmiş, şimdiki ve gelecek zamandan haberdar olur. Jonas'ın şaşırması ise böyle bir döngünün yaşlıların da salıverilmesi ile kırılması ve çocukta mitolojik bir zamansızlık algısının oluşmasına yol açar.

Ütopyanın coğrafi izolasyon ve zamansız oluşu *Seçilmiş Kişi*'de Jonas'ın geçmiş zamanın anılarını hafızasına alması ile son buluyor. Toplum içinden seçilmiş bir kişinin insanlık tarihinin anılarını, olan biten olayları, hissedilen duyguları bir arşiv olarak zihninde saklaması toplumun diğer bireylerinin bu ütopya da yaşamalarına olanak sağlıyor. Hatırlamanın bütün yükü tek bir birey üzerinde olduğundan dolayı geri kalan bireyler ütöpik bir Altın Çağ yaşayıp toplumun uygun gördüğü bir şekilde yok oluyorlar. Ölümün sağladığı zaman duygusu da toplum kurallarından biri olan salıverilme ile elimine edilmiş oluyor. Fakat Jonas gibi 12 yaşındaki bir çocuğun bütün anıları kendi zihninde toplayıp, bu anıların yükünün topluma yansıtmaması Jonas'ın ütöpik bir çocukluk ve gençlik hakkının elinden alınarak daha önce haberi olmadığı acı, üzüntü, kaybolmuşluk, yakın birini kaybetmek, ölümün arkasından matem tutmak gibi duyguları deneyimlemesine ve çocuk olma hakkının elinden alınmasına yol açar.

Toplumun belleğinin sonraki nesillere aktarılması görevi, ve aslında soykütöksel çalışmalara zemin hazırlama görevi toplumda yetişen bütün çocukların üstlendiğı bir sorumluluktur. Birikmiş olan bütün olayların tarihselliğı toplumun zihninde yaşatılarak ve zamanı gelince çocuklarla paylaşılarak sıradaki nesillere aktarılmasını ve böylece bir medeniyetin ortaya çıkışına sebep olur. Fakat uzun yıllar aralıklarla tek bir çocuğun bu görev için seçilmesi ve seçim seremonilerinde bu görevin coşkuyla değil de talihsiz bir olaymış gibi karşılanması seçilen çocuğun adeta bir kurban olarak seçilmesi anlamına gelir. Toplum, bu yükün açığa vurmasa da farkındadır; ve seçilen çocuğun da bu yükü taşıyıp kendilerinin rahat yaşaması için bu görevin var olduğunun bilincindedirler. Dahası, Jonas anıları belleğinde taşıması için seçildiğinde Bilgeler Komitesinin başkanı olan Baş Bilge, Jonas'a görevinin acı deneyimler içereceğı uyarısında da bulunmuştur.

Jonas yaşında bir çocuğun acı duygusu ile olan tek bağı bisikletten düştüğünde yaralanması ile sınırlı olduğundan dolayı sözü edilen acının ne olduğunun farkında

olmamıştır. Ve Aktarıcı'nın kendisine ilk gün aktardığı acı dolu deneyimin zor bir deneyim olduğunu sanar. Aktarıcı'nın eğitiminin ilk gününde Jonas'a aktardığı son deneyim güneş yanığı olur. Jonas "Canımı çok yaktı. Ama bunu bana verdiğin için mutluyum. İlginçti. Ve şimdi daha iyi anlıyorum, ne olduğunu... deneyimin acılı olacağını."¹⁸⁹ Jonas'ın deneyimlediği güneş yanığı Platon'un mağara alegorisindeki idealar dünyasının güneşine çıkan insanın deneyimlediğinin güneşin gözlerini yakmasının benzer bir hissidir aslında. Alegoriye göre mağaradaki zincirlerinden kurtulup ilk defa dışarıdaki dünyayı gören bireyin ilk anda gözleri kamaşır çünkü güneşi daha önce görmediği için sıcaklığına ve parlaklığına alışkın değildir. Kısa bir rahatsızlık hissinden sonra birey özgürlüğün ve gerçek dünyanın ne olduğunu anlayarak mağaradaki diğer insanları da zincirlerinden kurtarmak için geriye döndüğünde bir tepki ile karşılaşır. Jonas'ın tecrübe ettiği güneş yanığı da buna benzer olarak kendisinin ve toplumdaki diğer bireylerin kendi ütopyalarını kabul etmiş bir şekilde yaşadıkları ama aslında dışarıda başka bir dünya, daha iyi bir dünya olduğu yönündedir. Jonas'ın toplumunun ütopyasında farklılıkları ortadan kaldırıp eşitliği sağlamak adına tercihlerini anlatmak için Aktarıcı şöyle der "farklılıkları kaldırdığımızda ve güneş ışığından vazgeçtiğimizde renklerden de vazgeçmiş olduk [...] Birçok şeyin kontrolünü ele aldık. Fakat diğerlerinden vazgeçmemiş gerekti."¹⁹⁰ Bu durum da yine mağara alegorisindeki karanlıkta oturup sadece siyah ve beyazın tonlarındaki yansımaları bakan, renk olgusunu öğrenememiş bireylerin bir tasviridir aslında. Mağaradaki zincirlenmiş bireylere de bir çevre verilmiş ve yaşamaları sağlanmıştır, fakat bulundukları durumun farkında değildirler ve dahası, farkında olmayı da reddederler. Alegoride zincirlerinden kurtulup gerçek dünyayı gören kişi yetişkin bir birey olarak tasvir edilir, fakat romanda bu karakter 12 yaşındaki Jonas'tır.

Biyopolitik bir bakış açısından incelendiğinde ütopyaların da biyopolitikanın öz işlevlerinden olan toplum adına bireyin sağlıklı şekilde hayatta kalmasını sağlamak nosyonunun yerine getirilmiş olduğu görülebilir. İyi işleyen, her sınıftan bireyin

¹⁸⁹ A. e., s.86.

¹⁹⁰ A. e., s.95.

refahının bir şekilde sağlandığı bir çevrede yaşatıldıkları görülebilir. Fakat Jonas'ın toplum dışına çıkmasıyla birlikte anılar bireylere dağılarak hatırlamaları sağlanıyor ve yaşadıkları ütopyanın aslında bir ütopya olmadığını ve anıları taşıyabilmesi için seçilmiş çocuğa, Jonas'a, ihtiyaçları olduğunun farkına varıyorlar. Jonas'ın rolünün bu noktada bir kurtarıcıya dönüşmesi fark edilir. Jonas aynı anda hem toplum adına kurban edilen çocuk hem de kurban edilmesi sayesinde bir kurtarıcı olmuş oluyor. Fakat bu kurtarıcı rolü acı deneyimlerin sadece onun zihninde toplanmasına ve hayatı boyunca taşıyacağı bir yük olmasına da yol açacaktır.

Kendisine sunulan küçük ütopya da konformist şekilde yaşayan birey, Jonas'ın üstlendiği yükün aynısını yüklenmek istemediği için anıları paylaşmak yükümlülüğüne de hazır değildir. Dahası, bu görev için seçilen her çocuğun da bu göreve hazır olması beklenemez. Jonas'tan önce seçilmiş olan ve toplumun belleğini tutma sorumluluğu verilen kız çocuğu bu yükün altından kalkamamış ve eğitimine başladıktan kısa süre sonra intihar etmiştir. Söz konusu intihar toplumun bir çocuğu kaybetmesinin şoku ve üzüntüsünü taşımanın yanı sıra bir de toplumun bencilce bir davranışla çocuğa yüklenen rolü yerine getirememesinin hayal kırıklığını da yansıtmaktadır. En zor görev olarak kabul edilen ve bir kişinin görevlendirilmesinin üzerinden yıllar geçen bu anıları zihninde paylaşmak rolünün daha dirayetli bir yetişkin yerine bir çocuğa verilmesi bu bireyin artık çocukluktan çıkıp, çok zor bir görevin üstesinde gelebilecek ve bu görevi yıllarca sürdürebilecek potansiyeli olduğu düşüncesini yaratır; fakat aynı zamanda da ondan çocuk olma hakkını alır.

Söz konusu anılar sadece Jonas'ın toplumunun anıları değil, bütün insanlığın anıları ve tarihi olduğundan dolayı toplumsal bellek gibi son derece geniş bir yapının tek bir bireye seçilerek yüklenmesi o bireyi onurlandırmanın tersine bir tür kurban etmek olarak görülebilir. Halihazırda olan da tarihi arşiv ve belleğin yükünü taşımak zorunda kalmamak için bu işin seçilen çocuğa yüklenmesidir.

Roberto Esposito toplum [community] kelimesinin morfolojik bir değerlendirmesini yaparken değerlendirdiği üzere *-mun* kökünün “bireyler arasında,

alışveriş etkinliği, hediye verme” gibi bağlamlara dikkat çekmektedir. Çocuk veya genç bireyin bu anlamda bireyin topluma verdiği bir hediye olduğu düşünülürse, çocuk vaat eden bir hediye, bir ümit sembolü olarak görülebilir.

Romanda Jonas’ın görevinin anıları Teslim Alıcı olması ve bu anıları ona verecek olan yaşlı bireyin görevinin Aktarıcı olması yine bireyler arası ve bu örnekte toplumu da ilgilendiren, bir hediyeleşmeye işaretler. Anıların Aktarıcı’dan Jonas’a verilmesi geçmişteki olayların tarihselliğinin ve Jonas’ın toplumunun anılarının Jonas’ın zihninde korunması ve yıllar sonra Jonas’tan başka bir çocuğa aktarılması ile devam edecek bir süreçtir. Yani bir bakıma bu hediyeleşme süreci bitmeyecektir. Fakat burada irdelenmesi gerek konu, bu durumun toplumun geneline yayılmak yerine, toplumdan zihnen ve fiziksel olarak izole olmuş bireyler arasında gerçekleşmesidir.

Her sene yapılan görev dağılım seremonilerinde de benzer şekilde toplumun devamlılığını ve refahını sağlayacak görevler bir hediye olarak çocuklara dağıtılmaktadır; fakat bu görevlerin Jonas’ın görevinden farkı herhangi bir zihinsel faaliyet gerektirmeksizin, düzenlenmiş kurallara bağlı olarak, makineleşmiş bir şekilde yerine getirilmeleridir. Yönetimsellik mekanizması ve çocuklar arasında karşılıklı bir bağ söz konusudur; sadece görev değil, görevi yerine getirmek için belli bir yetki – yani güç- de bireylere çocuk yaşta verilmektedir. Fakat, bu yapay güç, çocuklar yalnızca topluma faydalı oldukları sürece hoş görülen bir olgudur. Jonas’ın anıların kabulünü reddetmesi ve üstelik onları toplumun hafızasına, yani herkese sunması istenmeyen bir hediye ile baş başa kalıp onun yükünü taşımalarını sağlar.

Kendi medeni toplumlarında bir zamansızlık içinde yaşayan bireylerin bu anıların farkına varmaları, bireylerin ve onları bu tarihsellikten sıkı bir şekilde koruyan yönetimselliğin tarihin arşivinin farkında olmalarını sağlar. Bir toplumu medeni yapan unsurlardan biri tarihlerinin farkında olarak – ve bunun için arşivlerine özen göstererek – bu tarihten öğrenip medeniyetlerini daha ileri bir seviyeye çıkartmaktır. Fakat kitaptaki toplumda tarihselliği, yani arşivi, tek bir çocuğun taşıması çocuklara karşı olan hoşgörünün, onlara çocuk olma hakkının tanınmaması anlamına gelir. Gerçek anlamda

biyopolitik toplum çocukluğun sınırlarını tanımlayıp ona çocuk olma hakkı tanırken, distopik bir yönetimsellikteki toplum yapısı bu sınırları ortadan kaldırarak çocukluğun deneyimlenmesinin önüne set koymuştur. Jonas, tarihi arşivin farkına varan çocuk olarak, toplumu bu tarihsellikten tekrara haberdar kılar ve aslında hiç de ütöpik bir çevrede yaşamadıklarının farkında olmalarını sağlar.

4.3.Bağışıklık Faktörü Olarak Çocuk

Biyoloji disiplinde beden bütünlüğü ve organların birbiriyle uyumlu çalışması söz konusu bütünlüğü sağlamak açısından önemlidir. Bu analogi sosyal bilimlerde bir toplumun kendisini oluşturan bireylerle bir düzen ve uyum yakalayarak biyopolitik düzenin özünü gerçekleştirmesini de sağlar. Yönetim mekanizmasının kendisine bağlı olan bireye insani haklarını vererek refah içinde yaşatması da bireyin yönetimi değerli görmesini ve yaşam koşullarını devam ettirmek adına mevcut yönetimselliği desteklemesine yol açar. Daha önceki bölümlerde de belirtildiği üzere aradaki ilişki karşılıklıdır.

Bireylerin bir araya gelerek tek bir devlet mekanizması ya da bedeni oluşturduğu analogi Thomas Hobbes'un 1651'de yayımlanan *Leviathan* adlı metnine bir referans yapıyor olarak da kabul edilir. Leviathan'ın bedeni devletin bedenini simgelerken, onu oluşturan bireyler de kendi bedenlerinin ana devlet bedenine katılımıyla birlikte onun oluşmasını sağlar. Fakat bu görüntü "bireysel beden ve devletin bedeni arasındaki ilişkiyi"¹⁹¹ resmederken "bedenin, bağışıklık paradigmasının bireysel bölgesel enstrümanı olduğunu ve bireysel bedenin politikanın bünyesinde yer aldığını"¹⁹² da gösterir. Leviathan'ın tasvirinde tek bir yöneticiyi, ki egemen gücü temsil ettiği düşünülür, binlerce bireyden oluşur şekilde yansıtması bireyin bedenen yönetimselliğin bir parçası olmasına fakat zihnen de bireyleşme yoluna gidemeyerek yalnızca bütünü materyal bir parçası olarak kalmasına yol açar. Roberto Esposito'nun biyopolitika yorumu konuya otoimmün perspektiften bakar: öznelliğini yitiren veya bunun tartışmaya

¹⁹¹ Catherine Mills, **Biopolitics**, s.91.

¹⁹² A. e., s.91.

açılmasını kabul eden birey bedeninin mutlak egemenin bir parçası olmasını kabul eder. Fakat biyopolitika kavramında bağışıklık paradigmasını geliştiren Esposito'ya göre bireyin bedenini kullanması egemen gücün yönetim şekline karşı gelebilir ve bu da devlet içinde bir otoimmün harekete yol açabilir.

Çocuk bağışıklığın bir garantisi olarak görülür ve belli paradigmalara göre yetiştirilir, bu da yönetimselliğin yerine getirmek istediği önbelirlenmişlikleri gerçekleştirebilmesi demektir. Fakat totaliter rejimlerde başkaldıran çocuk bağışıklık sistemine muhalefet eden bir etmendir ve aslında, ironik bir şekilde, bireyin ve çalışma özelinde çocuğun 'kurtarıcı' rolüne bürünmesi ve içinde bulunduğu düzene karşı gelen bir birey olması totaliter rejimin kendisine karşı yarattığı bir etmendir. Otoimmün süreçte çocuk yönetimin korumaya çalıştığı oto- kavramına karşı gelen ve ana bedenin kendisine karşı bağışıklık sağlayan antikora dönüşür.

Son Çocuklar'da, roman o zaman 12 yaşında olan Roland'ın ailesi üzerinden nükleer bir bomba patlaması sonrasında Schewenborn adlı küçük bir Alman kasabasında mahsur kalan bir Alman ailesinin hikayesini anlatıyor. Kitaptaki olaylara bakıldığında – nükleer bomba öncesinde Schewenborn kasabasının tasviri, bomba düştüğünde ve sonrasında olanlar ve insanların düştükleri durum – Foucault'nun biyopolitika konsepti açısından çocuğun ne denli ciddi ve tehlikeli bir ortamda kaldığı görülebilir. Anlatıcı Roland'ın kendisi olduğundan olayları 12 yaşındaki bir çocuğun gözünden izleyebiliyoruz ve böylesi bir yerde yaşam mücadelesi veren bir çocuğun bedeni ve psikolojisi üzerinden biyopolitik bir okuma yapabiliyoruz.

Nükleer bomba öncesinde Schewenborn kasabası Roland'ın tasvirine göre adeta ütöpik bir yerdir. "Schewenborn'da sevdiğimiz bir sürü şey vardı: Eski kerpiç evlerin arasında, merdivenlerde, kapı aralarında saklambaç harika oynanırdı".¹⁹³ Bu tasvire göre kasaba ütöpik bir çocukluk içerisindeki bireyler için mekan olarak da benzer bir ütopyayı sağlıyordu. İnsanın gelişim evrelerine bakıldığında iyi bir çevrede büyütülmüş, ihtiyaçları karşılanmış, duygusal tarafı doyurulmuş, kendine özsaygısı olan bireyler için

¹⁹³ Gudrun Pausewang, *Son Çocuklar*, İstanbul, Çizmeli Kedi, 2016, s.15.

çocukluk evresi kişinin ütopyası olarak tanımlanabilir. Sağlıklı bir biyopolitik ortamda, devlet vatandaşının refahı için bütün dispozitiflerini gerektiğinde kullandığında bundan yarar sağlayan taraf iktidarın geleceği olduğu kadar vatandaşları ve onların çocukları da bu sürece dahil olurlar. Schewenborn'u ütöpik bir yer yapmaya sağlayan dispozitifler arasında başarılı bir sistem içinde işleyen güvenlik ve sağlık kuruluşları sayılabilir. Devletin sağladığı sağlık hizmeti, bireylerin ve çocukların gelişimlerini öngörüldüğü şekilde korur ve birey de bu sağlıklı yaşantıyı iktidarın devamlılığı için kullanır. İktidarın bireyin temel ihtiyaçlarını karşılandığında bu, iktidarın bireyi kendisinin devamlılığını sağlayabilecek nesnelerden ziyade olması gerektiği şekilde özneler halinde gördüğünü gösterir. Foucault biyopolitika konseptini tanımlamak için genelde ikili karşıtlıklardan yararlanır: bu durumda birey/iktidar ikili karşıtlığına bakıldığında iktidarın bireyi nesneleştirip, onun yaşam hakkını hiçe sayan bir mekanizmalar bütününden arada karşılıklı bir çıkar ilişkisinin bulunduğu ve her iki tarafın da bundan yarar sağladığı bir bütün olduklarını görebiliriz. İktidar ne kadar iyi ve uzun süre ayakta kalmak istiyorsa yönettiği bireylerin biyolojik ve psikolojik refahını o derece iyi sağlamalıdır.

Schewenborn'un Roland'ın gözünden ütöpik tasvirinde de iktidar/birey arasındaki her iki tarafın da çıkarının gözetildiği bir biyopolitik sentezi görüyoruz. Kasaba sadece hayatının ütöpik döneminde yaşayan çocuklar için değil aynı zamanda yetişkinler için de aynı derecede ütöpik olarak tasvir ediliyor: "Annemle anneannem akşamları yürüyüşe çıkarlardı. Devasa kestane ağaçları arasındaki kaleyi çepeçevre saran muazzam bahçeyi yeniden görebileceğine seviniyordu annem. Babam yürümekten hoşlanırdı, bu yüzden büyük ormanı görmeye can atıyordu. Ayrıca dedemle Malford Gölü'nde balığa çıkarlardı".¹⁹⁴ Yine Roland'ın gözünden tasvir edilen ama bir yetişkinin perspektifini gösteren Schewenborn tasvirinde, toplum bireylerinin refah içinde yaşamaları, yine iktidarın elinde bulunan dispozitifleri kullanıp birey için olanaklar sağladığının yansımasıdır. Bireyin böyle sağlıklı ve güvenli bir biçimde, gündelik hayatını devam ettirmesi iktidarın onun için oluşturduğu ve sürekliliğini sağladığı çevre

¹⁹⁴ A. e., s.15.

sayesinde gerçekleşir. Özneleşmiş birey refahlı hayatında aile kurabilecek, çocuk yetiştirebilecek ve iktidarın devamını sağlamak için çalışacaktır; ve çocuğun perspektifinden de bakılırsa, çocuğunu da aynı ütöpik refah ortamı içerisinde politik sisteme bir destekleyici olarak yetiştirerek iktidarın devamını sağlayacaktır. Böylece çocukların da biyopolitikanın ikincilleştirilmiş bireylerinden ziyade özneleştirilmiş ve iktidarın biyopolitikasının aktif bireyleri olduğu görülebilir.

Pausewang'ın *Son Çocuklar* romanının açılışında tasvir edilen Schewenborn kasabası bu denli ütöpik ve Roland'ın aile yapısı ve ilişkileri de aynı derecede sağlıklı ve ütöpik iken, kimi politik olaylar sonucunda bulundukları kasaba yakınına düşen nükleer bomba sonrasında hayatlarının ütöpik döneminin geride kalıp distöpik olarak tasvir edilebilecek bir dönemine girdikleri yer olarak görülebilir. Ailenin daha Schewenborn'a varmasından önce tatile çıkma planları hakkında konuşurken ülkenin içinde bulunduğu politik belirsizlik ve savaş riski anlaşılabilir. Annenin “Ortalık durulana kadar evde mi kalsak?” diye sorması üzerine baba “Gerginlik geçsin diye beklersek çok bekleriz. Biz tatile çıksak da çıkmasak da başımızdakiler nasılsa yeniden uzlaşacaklardır”.¹⁹⁵ Bu diyalogda devletin başka bir devlet ya da devletlerle politik anlaşmazlık içinde olduğunu ve bu durumun toplum üstünde potansiyel bir tehlike oluşturduğu anlaşılabilir. Her ne kadar küçük kasabaların ütöpik tasvirinden dolayı birey kendisini güvende hissettiği düşüncesine kapılsa da devletlerarası bir çatışma durumunda, romanda olduğu gibi birinci dereceden veya dolaylı yoldan etkilenmesi kaçınılmazdır. Anne ve baba arasındaki diyaloga bakıldığında bu uluslararası çatışma halinin “gerginlik” olarak tanımlandığını görürüz. Politik diskurda gerginlik gibi hafif kalan bir kelimeyle tanımlanan bu durum, sonrasında günlük hayat içindeki toplumda kitlesel ölüme, açlık ve evsizlik gibi sorunlara yol açıyor. Toplumdaki bireylerin refahını sağlamak için çeşitli dispozitifleri ve mekanizmaları kullanan iktidar ise uluslararası bir çatışma durumunda bu dispozitifleri kullanamıyor veya yetersiz kalıyor ve bu eksik politikanın hedefi ve mağdurları yine toplum oluyor.

¹⁹⁵ A. e., s.14.

Nükleer bombanın sonucunda Roland'ın ailesi Schewenborn'daki büyükanne ve büyükbabasının evine sığınıyor. Bombanın etkileri, yıkıma uğrattığı şehirler, evsiz ve aç bıraktığı insanlar ve daha da önemlisi devletin mağdur olmuş insanlarına gerekli ve yeterli yardımı götürememesi ciddi bir biyopolitik refah eksikliğini gözler önüne seriyor. Devlet dispozitiflerinin ve kurumlarının yokluğunda hayatta kalmaya çalışan bireyler yönetenin göstermesi gereken ilgiyi başka bireylere göstermiyor. Yiyecek kısıtlılığı yüzünden Roland'ın ailesi evsiz ve aç kalan insanlara yardım edemeyecek durumda olduklarından yetişkin bireyler arasında olduğu kadar çocuklar arasında da bu durum söz konusuydu: “Yanık ve parçalanmış kıyafetleri içindeki bu kirli yaratıklara kimse kendileri için de gerekli olan yiyeceklerin tek bir lokmasını bile vermek istemiyordu”.¹⁹⁶ Roland'ın kendisinden üç yaş büyük ablası Judith'in, ve 4 yaşındaki Kerstin'in bütün bunlara şahit olmaları başarısız olmuş biyopolitika siyasetinin bir sonucu çocukların hem mental hem de bedenlen erken büyümelerine yol açar.

Erken gelişmişlik, hızlı gelişim anlamlarına gelen *prekozite*¹⁹⁷ çocuk sağlığı üzerine ket vurmaktadır. İktidarın sağlık dispozitifi altında bulunabilecek bir olgu olan prekozite çocuğun gelişiminin doğallıktan uzaklaşarak erkenden yetişkinlik seviyesine gelmesine yol açar. “İnsanlar cayır cayır yanmış, cansız bedenleri burada [Fulda Nehri] toplanmıştı. Susuzluktan yarı çılgın hale gelmiş birçok insanla karşılaştım. Kül ve ceset dolu nehirden su içtiler. Kül, ceset ve radyoaktivite dolu... kıyıya ulaşamayanlar kendilerini yerlere atıp nemli otları emiyorlardı. Birçoğu çıplak! [...] yalnız yetişkinler değil, çocuklar da ölmüş! Öyle çok çocuk cesedi vardı ki!”¹⁹⁸ Annesi Inge'nin sözlerinden sonra Roland ve kardeşlerinin tekrar çocukluklarına dönmeleri neredeyse imkansız duruma gelir. Psikolojik açıdan akranlarının kısa bir süre önce böyle bir felaketin kurbanları olmaları onların da bu durumla kendi durumlarını özleştirmelerine ve çocukluğun mutlu anlarına bir daha dönemeyeceklerini gösterir. Roland'ın daha sonrasında yaralıların toplandığı okul bahçesinde akranı bir çocuğun ölümüne şahit

¹⁹⁶ A. e., s.43.

¹⁹⁷ www.turkiyehastanesi.com/tipterimlerisozlugu, E.T. 15.05.2019.

¹⁹⁸ Gudrun Pausewang, **Son Çocuklar**, s.34-35.

olması da ister istemez yetişkinliğe özgü sayılabilecek metaneti göstermeye iter. Fakat metanet gösterilmesi Roland üzerinden, çocuğun hem bedensel hem de mental olarak olması gerekenden hızlı bir şekilde çocukluktan çıkmasını sağlar. Prekozite medikal bir durum olarak aslında çocuğun bedenine zarar verir. Bu durumu bağışıklık paradigması üzerinden açıklayacak olursak; bedenin hızlı olgunlaşması elbette bağışıklığı da etkileyecek ve yeterince iyi çalışmamasına yol açacaktır.

Nükleer felaket sonrasında Schewenborn'da mahsur kalan aile, babanın ailesinin evine sığınarak bir hayatta kalma savaşı verir ve bu süre içinde de devletin veya yetkili kurumların kendilerine yardım edeceğinden emin şekilde beklerler. Fakat Schewenborn dışına yaptıkları bir yürüyüşte Avrupa'nın çeşitli yerlerinin de bunu deneyimlediğini ve yok edildiğini anlayarak geri dönerler. Bu süre içinde köydeki pek çok kişi radyasyondan öldüğü veya yan etkileri ile hayatta kalmaya çalışırken köyde ailelerini kaybeden ve kimsenin sahip çıkmadığı çocuklar gruplar oluşturarak yaklaşan kış mevsimine karşı hazırlanırlar. Çocukların terk edilmişlik duygusu bir süre sonra buna yol açan büyük kuşaklara karşı bir öfkeye dönüşür ve bunu dile getirmekten de çekinmezler. Çocukların içinde bulunduğu durum kendilerinin de farkında oldukları bir görmezlikten gelme ve görevini yapmada başarısızlıktır yetişkinler açısından. Çünkü çocukları belli bir kültür kodu ve sosyal yapı çerçevesinde şekillendirdiklerini düşünürken ve uygarlıklarının teminatı olarak görürken yanlış politikalar sonucunda acı bir şekilde çocuk ve genç nüfuslarını da kaybederler.

Roland'ın kalenin bodrumuna sığınan ve yaşça büyük ergen kızların daha küçük çocuklar ve bebeklerle ilgilendiği grup ile olan ilişkisi çocukların sadece kendi aralarında izin verdikleri ve yetişkinleri dışladıkları bir düzlemde gerçekleşir. Sosyal düzendeki bağışıklığın da metaforik olarak radyasyondan etkilenecek gücünü yitirmesi olarak okunabilecek bu durum nesiller arasındaki bağın da koptuğunun bir göstergesidir.

“Kalenin mahzeninde dilenci çocuklardan birkaçı barınmaktaydı. En büyükleri belki on dört yaşındaydı, en küçükleri iki ya da üç. Büyük kızlardan ikisi onların

liderleriydi. Bazen gizlice kaleye gidip onları izlerdi. Durup onlara baktığımda her zaman düşmanlık gösterirlerdi.”¹⁹⁹

Roland’ın anlatımından da anlaşıldığı üzere ailelerinin öldüğü ve diğer insanların da onlarla ilgilenmediği bir çevrede bu çocuklar, üstelik radyasyondan ölümcül şekilde etkilenmişlerken, dış etkenlere açık ve gerekli miktarda yiyecek ve suyun olmadığı bir durumda kalmışlardır. Çocukların bağışıklık sistemleri o yaşlarda genellikle ailelerinin desteği ile güçlenirken şimdi bütün tehlikelere açıktırlar. Bu yüzden çocukların, zaten kendilerine karşı olan bu ilgisizlik ve yok görme durumun farkında olduklarından, kaldıkları yere yetişkinleri ve hatta Roland gibi ailesinin yanında olması şansını yakalayan çocukları yaklaştırmamaları bir tür bağışıklık işlevi taşır. Söz konusu bağışıklık bedenlerine girecek tehlike unsurlarına karşı değil, tersine onları koruması gereken yetişkinlere ve toplumun geneline karşı gösterilir. Bağışıklığın böylesine yanlış çalışması da olmayan bir yönetimsellik mekanizmasına karşı gösterilen bir tepkidir.

Çalışmada incelenen bir diğer eser olan Suzanne Collins’in *Açlık Oyunları* adlı eserinde de çocuk ve genç bireylerin bağışıklık faktörü olarak kullanıldığı ve daha sonrasında karakterlerin bireyselliklerinin bir sonucu olarak farklı bir bağışıklık türü geliştirdikleri görülebiliyor. Collins’in romanında bağışıklık olgusunun hem devlet (kitapta Başkent olarak geçen mıntıka), hem de oyunlara katılan çocuklar açısından yorumlanması mümkündür.

“Herkesin gözü önünde, mıntıkalarından toplanan çocukları birbirlerini öldürmek zorunda bırakmak, Başkent’in, insaflarına kalmış olduğumuzu gösterme yoluydu. Bir başka ayaklanmadan sağ çıkma şansımızın ne denli düşük olduğunu asla unutmamamızı istiyorlardı. Kullandıkları sözcükler ne olursa olsun, mesaj açık ve netti: “Bakın, çocuklarınızı nasıl elinizden alıp kurban ediyoruz. Yapabileceğiniz bir şey yok.”²⁰⁰

Başkent’in geçmişte olup bitmiş bir isyana ve onu bastırıp diğer mıntıkalara galip gelme süreci yıllar boyunca Açlık Oyunları’nda tekrar tekrar simule edilen bir olaya dönüşmüş durumda ve yüzeyde eğlence için başlatılmış bu oyunlar Başkent’in Panem’in baskın bağışıklık faktörü olarak rol oynadığının da bir göstergesidir. Fakat zaman içinde

¹⁹⁹ A. e., s.117.

²⁰⁰ Suzanne Collins, *Açlık Oyunları*. Doğan Egmond Yayıncılık, 2019, s.27.

bir bağışıklık faktörü olan bu mıntika zamanla bedenın yönetim merkezi olan beyine dönüşerek ve kendisine bağı çeşitli devlet aygıtları veya Foucault'nun söylemiyle dispozitifler yaratarak bu dispozitifleri de bağışıklık unsuru olarak kullanmaya başlamıştır. Bu noktada Başkent'in kendi bağışıklığını onayarak bedensel bütünlüğünü korumak istediğı anlaşılabılır. Fakat toplumu oluşturan bireylerin de kendi başlarına birer bağışıklık faktörü veya elemanı olduğı varsayıldığında çeşitli mıntikalardan oyunlara katılan çocukların diğér bağışıklık faktörleri olan çocuklara karşı yarışdırılması ve onları yok etmeye teşvik edilmeleri Esposito'nun bağışıklık olgusuna ters düşerek bedenın antijenlerinin kendi aralarında bir yok etme savaşına girmelerine yol açar. Derrida'nın açıkladığı otoimmün sürecin aynısı olmasa bile burada söz konusu olan belli bir otoimmünite versiyonu vardır. Genel anlamda otoimmün bütün bağışıklık faktörlerinin bedenın bütününe karşı savaşması iken, Açlık Oyunları'nda göz önüne serilen durum ise bedenın bağışıklık faktörlerini kendi aralarında birbirlerine karşı savaşmak zorunda bırakmasıdır.

Bağışıklık faktörünün aktörü olarak romanda çocuklar ve gençler görüldüğünden, gelecekte birleşmiş, sınırlarla bölünmemiş, sosyal yapının sağlıklı işlediğı bir toplumda, bu çocuk ve gençler içinde yaşadıkları toplumu birbirleri yerine dışarıdan gelecek tehlikelere karşı koruyacaklardır. Fakat bedenın yanlış bir şekilde birbirine karşı savaştırdığı bu faktörler, bir süre verilen komut ve doğal koşullanma gereğı, kendileri gibi olana karşı savaşsalar bile Esposito'nun da belirttiğı üzere yönetimselliğın şiddetli bağışıklığının bir süre sonra bireyi kendi bağışıklığını yönetimselliğe karşı yapılandırması ile sonuçlanacaktır.

Yönetimsellik olgusunun kendisini sürdürülebilir kılmak için baş vurduğı ve sadece Oyunlar ile sınırlı kalmayan çeşitli şiddetli bağışıklık dispozitiflerine karşı yetişkin bireylerin yanı sıra çocuk ve gençlerin de kendi bağışıklıklarını sağlayıp hayatta kalma güdüsüyle davranması sonucu yönetimselliğe bir tepki doğacaktır. Başkent'in kendi bağışıklığını sürdürmek, onamak ve güçlendirmek için kullandığı bu yöntem

sonucunda ilk basamakta Katniss, Oyunların galibi olmaktansa Peeta ile birlikte intihar etmeyi göze alarak Başkent'in bağışıklığını kırmış oluyor.

Lois Lowry'nin *Seçilmiş Kişi* adlı romanında betimlenen sosyal düzende ise geleceğin toplumunun sürdürülmesi ve güçlü olmasını sağlayan bağışıklık faktörleri olarak görülen çocukların öjeni yöntemi ile toplum dışına çıkarılmasının örnekleri görülebilir. Öjeni medikal mühendisliğin bir pratiği olarak, yeni nesiller yaratırken henüz doğmamış bireylerin genetik kodları ile oynayarak onların istenmeyen bazı karakteristik özelliklerini taşıyan belli genetik unsurları mühendislik yardımıyla bünyeden çıkarmak üzerine kuruludur. Böylece eski nesillerde var olan bazı kalıtsal hastalık veya tıbbi durumların yanı sıra bu uygulama doğmamış çocuğun fiziksel görüntüsü ile karakteri üzerinde de bazı değişiklikler yapılmasını sağlar. Doğal süreç anne ve babanın çocuklarının kromozom özelliklerinin yüzdeler bağlı olarak değişmesine izin verir; fakat öjeni yapılan müdahaleler ile bu yüzdelerin oranlarını manipüle ederek anne-babanın veya politik çerçeveye uygun bireylerin doğumuna yol açar. *Seçilmiş Kişi*'de tam da bu çerçevede çocuklar doğmakta, gerekli standartları veya gelişim hızını yakalayamayan bebekler bilinmeyene salıverilmektedir.

Söz konusu uygulama yönetimselliğin kendisini sürdürebilmek adına geliştirdiği bir bağışıklık politikası olsa da, ve toplumu oluşturan bireyler için bu normalleştirilmiş olsa da dışarıdan bakan bir göz bu uygulamanın farklılığa ve çeşitliliğe var olma hakkı vermeyen ve bunu insan eliyle yapılandırılmış bir toplumsal mühendisliğin ürünü olduğunu görebilir. Fakat bu uygulamanın normalleştirildiği bir düzende bireyin algılarını istediği yönde şekillendiren yönetimsellik bunun yaşamın devamını sağlayan haklı bir politika olduğunu dayatabilir: “Yaşlıların salıverilmesi, bu aslında güzel ve sonuna kadar yaşanmış bir hayatın kutlamasıydı; ve bir yeni doğanın salıverilmesi her zaman bir ‘bizim yapabileceğimiz bir şey yoktu’ hissi veriyordu.”²⁰¹

Toplumun devamını bağışıklık öğeleri olarak sağlayan bebeklerin, daha erken çocukluk dönemine ulaşmalarına izin vermeden salıverilme işlemine tabi tutulmaları

²⁰¹ Lois Lowry, *The Giver*, s.7.

aslında yönetimselliğin bağışıklık dispozitifini sağlayacak olan maddeleri fazlalık olarak görüp onu bünyesinden atmayı tercih etmesi olarak okunabilir. Bu türden bir öjeni pratiği çarşafın üstünde ütöpik bir biyopolitikanın yaşandığı bu toplumda gerçekte, çarşafın altında süregelen ve vahşi olarak adlandırılabilir bir pratiğin varlığını ima eder. Yaşlıları herhangi bir kriter gözetmeksizin salıvermek ve bunu bir kutlama kılıfına sokarak yapıp insanları bir tünelden toplum dışına, bilinmeyen, daha önce deneyimlenmemiş bir coğrafyaya bırakmak bir açıdan bu insanlara yaşama şansı verildiği anlamına gelir ama sosyal pratiği hiçbir şekilde aklamazken. Benzer şekilde yeterli kiloda olamayan, veya yeterli mental gelişim ve motor becerileri geliştiremeyen bebeklerden de yaşama şansı alınmaktadır. Biyopolitikanın düsturlarından olan ‘yaşamı özendirme, destekleme, kendisini geliştirmek için fırsat verme’ ilkesinin bu toplumda olmadığını, ve bebeklerden bir öjeni politikası ile ‘ölümlerine karar verildiğini’ görüyoruz. Lowry’nin distopyasındaki ve çalışmanın odak karakterlerinden olan Jonas halihazırda bu ölüm politikasının farkına varıp toplumdan uzaklaşırken, beraberinde götürdüğü ve aslında salıverilmek için hakkında karar verilen bebek Gabriel de söz konusu ölüm politikasının doğrudan kurbanıdır.

Ütöpik bir biyopolitika içinde, adeta bir Altın Çağ’da yaşayan bu toplum aslında nüfuslarının sürdürülebilirliğini sağlayacak olan ve belki de toplumsal gelişime yol açma potansiyeli olan bebekleri sadece fiziksel ve mental yetersizlikleri üzerinden bedenlerinin gelişmediği/gelişmeyeceği kanısına vararak muhtemelen aktif olacak bağışıklık elemanlarından kendi isteğiyle kurtuluyor. Her bireyin topluma verilen görevi yerine getirerek ve sıkı bir şekilde düzenlenmiş toplumsal normlara uyarak yaşadığı bir düzende aslında bireyin ne derece yalnızlaştığı ve soyutlandığı görülebilir: “toplumun başlattığı şey, gücünün nesnesi olan bireyi kamulaştıran, kendini haklı çıkaran ve yöneten saf bir gücün kudretsiz ve tekdüze nesnesi olmuş bireyi toplumsal bir yaşantıya karşı bağışık kılar.”²⁰² Devletin bu davranışı yalnızca kendi bağışıklığını sağlamak için attığı bir adım değil, aynı zamanda bireyi de toplumun normlarına karşı kendisini izole

²⁰² Rosella Bonito Oliva ve Timothy Campbell, “From the Immune Community to the Communitarian Immunity: On the Recent Reflections of Roberto Esposito”, *Diacritics*, C.36, S.2, s.72.

etme ve kendi bağışıklığını oluşturmaya teşvik etmedir. Bağışıklık olgusunun bu denli karmaşık olmasının nedeni, devletin politikalarının totaliter veya demokratik olmalarından bağımsız olarak, birden çok perspektiften değerlendirilebilmesidir. Bu karmaşıklık içinde çocuğun ve genç bireyin konumunu belirlemek ise bu yüzden zordur. Çocuk ve gence biçilmiş roller temelinde eski rolleri hatırlatsalar da – kurtarıcı rolünde olmak, neslin devamlılığını sağlamak gibi – bu roller de değişmiş ve dönüşmüştür.

Jonas'ın babası Bebek Bakım Merkezi'nde çalışmakta ve hangi bebeğin yetiştirilmek üzere bir aile ünitesine yerleştirileceğine ve hangi bebeğin salıverilmesi gerektiğine karar verenlerden biridir. Gabriel adlı bebeğin salıverilmesini istemediği, bir şansı hak ettiğini düşündüğü için Gabriel'ı özel bir izin ile eve getirir:

“Babam daha önce komiteye Gabriel'e süre tanınmasını istemek için gitmişti, çünkü Gabriel yaşadığı süre içerisinde gerekli kadar kilo almamış ya da bir aileye yerleştirilecek kadar iyi bir uykusu yoktu. Normalde böyle bir çocuk Uygunsuz olarak görülür ve toplum için salıverilirdi. Bunun yerine, babamın ricası sonucu, Gabriel Belirsiz olarak etiketlenmiş ve ek bir yıl verilmişti.”²⁰³

Jonas'ın geçmiş ile şimdiki toplum arasındaki bağın kopmamasını sağlayan bir bağışıklık faktörü olarak rol aldığı romanda, toplumun çeşitli kademelerine katkıda bulunabilecek bebeklerin toplum dışındaki doğaya, vahşi görülen bir çevreye bırakılması toplumun bağışıklığından kendi isteğiyle vaz geçmesi anlamına gelmektedir. Sağlıklı bir bedenin kendisini koruyacak olan bağışıklık elemanlarından vaz geçme gibi bir seçeneği, onu dışa karşı savunmasız kılacağından dolayı yokken, nüfus kontrollünün son derece sıkı şekilde yapılması ve bunun da öjeni ile sağlanması son derece kendisi ile çelişen bir durumdur. Biyopolitik devletin varlığını sağlayan nüfus kontrolü geleneksel olarak sağlık, cezalandırma, klinik, cinsellik gibi dispozitifler üzerinden sağlanırken, yeterli gelişimi göstermeyen birey de toplumda kendisine yer bulabilmeli ve yaşam şansı ‘yaşamasına izin verme, yaşamasını sağlama’ ilkesi üzerinden gerçekleştirilmelidir. Fakat öjeni gibi, bireyleri ayıklayan bir pratik düzeni biyopolitik olarak algılamaktan uzaklaştırarak ‘ölmesine izin vermek’ düşüncesinin hakim olduğu egemenlik düzenine

²⁰³ Lois Lowry, **The Giver**, s.42.

doğru gidilir. Öjeni pratiği bağışıklığı sağlamak için, toplum için potansiyel olarak en iyi bebeği seçmek olmasına rağmen, gelişimini yeterince gösterememiş, ya da bu konuda gecikmiş bebeklerin hiçliğe salıverilmesi aslında bebeğin ölümüne yol açmak anlamına gelir. “Salıverilenler – hatta yeni doğan bebekler bile – Başkayer’e gönderilir ve bir daha Toplum’a dönmezlerdi.”²⁰⁴ Buradan da görüleceği üzere tek başına hayatta kalması imkansız olan bebeklerin ve hayatını zor idame ettirecek, kendi toplumu dışında bir coğrafya görmemiş yaşlıların da topluma bir katkıları bulunmadığından dolayı ölüme gönderildikleri anlaşıyor. Belli bir yaşa gelen yaşlıların toplum dışına başka kriter gözetmeksizin gönderilmesinin öjeni ile ilgisi olmasa da bebeklerin ilk yıllarında çeşitli bedensel ve mental kriterlere tabi tutulmaları bozuk bir bağışıklık algısını da gösteriyor.

Çocukların, bebek bakım merkezinde belli bir süre sonra ailelere verilmesi yönetimin kendi bağışıklığını güçlendirmek üzere aldığı bir karardır: kendilerine yetiştirmek üzere çocuk verilecek aileler Bilgeler Komitesi tarafından incelenmekte ve kaç çocuk alabilecekleri veya çocuk alıp alamayacakları kararlaştırıldıktan sonra bir aile ünitesi olabilmektedirler. Doğal yollarla hamileliğin olmadığı toplumda anneler yapay olarak hamile kalmakta ve doğurdukları bebekler kendilerinin sayılmayıp bir süre sonra kendileriyle kan bağı bulunmayan ailelere verilmektedirler. “[Jonas’ın ailesinin] birlikteliği, ki diğer bütün birliktelikler gibi Yaşlılar Komitesi tarafından onaylanmıştı, bebek başvurusunda bulunana kadar üçüncü yılını bitirmiş, başarılı bir birliktelikti.”²⁰⁵ Lowry’nin tanımından da görüldüğü üzere çiftler kendi kararları dışında bir araya getirilmekte ve bebek alma hakları doğmadan önce üç yıl gibi bir süre geçirmek durumundaydılar.

Toplumun en küçük ünitesi olan ailenin doğal gelişimini sağlayıp dışarıya karşı kendi savunma mekanizmasını oluşturmalarına olanak verilmemektedir. Anne-baba ve çocuklar arasında organik bir bağın bulunmaması sosyal örgüyü de etkilemekte, aile ünitesi içindeki bireyler adeta bir tiyatro oyunundaki oyuncular gibidirler. Geleneksel toplumlarda görülen çocuğun büyüyünce anne ve babası ile ilgilenme görevine toplum

²⁰⁴ A. e., s.42-43.

²⁰⁵ A. e. s.48.

kurallarına göre izin verilmemekte, yaşı bireyler bakım merkezlerine alınmaktadırlar. Yani çocuğun doğal aile yapısını anlamasının önüne geçilmiş olunur. Aile aidiyeti hissetmeyen çocuk ve gençler ise kendilerini büyüten anne babalar gibi kendilerine verilen bebekleri büyütmekte ve bu yapay döngü bu şekilde devam etmektedir.

Aile kavramının bu denli sentetik hale gelmesi ve sadece çocuk yetiştirmek için oluşturulmuş bir fonksiyondan ibaret olması çocuğun aidiyet hissinin hiçbir zaman oluşmamasına yol açar. Fakat sosyal dokuyu bu yapaylıktan kurtarabilmek için çocuk ve aile arasındaki bağın doğal gelişimine izin verilmesi gerekmektedir. Jonas'ın toplumu özünde birey üretim toplumuna dönmüştür: üretilen ve sonra salıverilen bireylerin oluşturduğu bir toplum. Sosyal dinamikler teknolojik ve kültürel ilerlemeye yol verir ve hatta özendirirken, Jonas'ın toplumu teknolojik olarak gelişse de bu gelişme bireylerin toplum sınırları dışına çıkmasına asla izin vermemekte, çıkarlarsa geri dönme şanslarını yok etmektedir. Bir kısır döngünün içine giren çocukların, bu yüzden, içinde yaşadıkları toplumun bağışıklığını ve sürdürülebilirliğini sağlama misyonları da ortadan kalkmış oluyor.

4.4.Egemen Güç Olarak Devlet İçindeki Çocuk

Postmodern dönem edebiyat eserlerinde bir yansıması görülen çocuk figürünü anlayabilmek için çevresinden ve içinde yaşadığı toplumdan bağımsız olarak çocuğu değerlendirmek eksik kalır. Bundan dolayı kişiliğini şekillendirmede büyük etkisi olan politik yapının analizi de gereksiz veya fazlasıyla uzatılmış bir analiz değil, aksine gerekli bir analizdir. Seçilen romanlardaki devlet yapılarının biyopolitik, yani birey ve çalışma özelinde çocuk hayatına verdikleri değer, yeni çocuk figürünün değişen politik paradigmalara uyum sağlaması sonucu değişmiştir. Çocuğun toplum içindeki konumunun halen değer verilen varlık, nesil, aile ve devletin sürekliliğini sağlayacak birey olarak görüldüğü tartışmasızdır; fakat, toplumun belli kesimlerinde çocuğun bu rollerden arındırılıp daha tartışmaya açık bir pozisyona konduğu da görülebilir.

Egemen ve biyopolitik tabanlı devlet modelleri Michel Foucault tarafından ayrımı yapılan olgulardır: egemen ve egemenlik hakkı devletin mutlak yönetimselliğini kullandığı düzeni açıklarken Foucault'nun erken dönem biyopolitika araştırmaları bios'a, yani insan hayatını geliştirmeye yönelik çeşitli kurumların kurulmasını sağlamaya ve bunları sürdürmeye çalışılması üzerinedir. Fakat daha önce de tartışıldığı üzere biyopolitik devletin elinde bulundurduğu biyogücü zaman içinde sadece kendisinin çıkarına kullandığı, bünyesinde, kendisini oluşturan bireylere karşı kullandığı bir şekle de bürünebilir.

Suzanne Collins'in romanı *Açlık Oyunları*'nda oyunlar ve Panem halkının yaşam koşulları, devletin egemen gücünü gerçekleştirmesi açısından okunabilir. Olumlanan, özendirilen ve hatta devlet eli ile teşvik edilen şiddet, kendisinden olmayana karşı bir güç gösterisine dönüşüyor. Romanda Katniss'in anlattığı üzere bazı mıntikalardan gelen haraç çocukların bu oyunlar için özel olarak yetiştirildiğini ve kendilerine de 'kariyer haraç' dendiğini öğreniyoruz. Yönetici organ olan Başkent ile politik ve sosyal ilişkilerini iyi tutan bu mıntikalarda, diğerlerinin aksine silah kullanımının yasaklanmadığı anlaşılabılır. Seçilen bu topluluklar yönetimin ayrıca diğer topluluklar üzerinde sergilediği güç gösterisinin aracı oluyorlar. Oyunların bu mıntikalarda diğerlerinin tersine çocuk kurban etme ritüeli olarak görülmemesi ve hatta tersine hasat dönemlerinde seçilen çocuk yerine birçok çocuğun özgür iradeleri ile gönüllü olmaları sadece bu mıntikaların düşünüldüğünde diğerlerinden farklı bir toplum yapısının olduğunu gösterir.

“XIX. yüzyılın başlarında çocuk edebiyatında ölümün varlığı dinsel ve eğitsel gerekçelerle ortaya çıkar. Gerçekçi anlatımın gereği ölüm artık bu edebiyatın izleklerinden biridir. Dünyada meydana gelen büyük felaketler ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan açlık, sefalet, ölüm gibi izlekler kaçınılmaz olarak çocuk edebiyatının bir parçası olur. Belli bir süre sonra, toplumsal gerçeklikten farklı olarak, ölüm izleği çocuk edebiyatında giderek daha az kullanılır olur. Ancak ölüm 1960 sonrasında bu kez farklı bir işlevle edebiyata geri döner. Toplumsal

tabu ve toplumsal gerçekçilikten kaçmış olan edebiyata bir tepki olarak ortaya çıkar.”²⁰⁶

Atalay’ın da belirttiği üzere ölüm kavramı çocuk ve gençlik edebiyatında fazlasıyla karamsar bir konu olduğundan dolayı kendisine pek yer edinememiş olsa da daha yakın dönem örnekler ölümü özellikle de distopik çocuk edebiyatı eserlerine koyuyor. Ölüm olgusunun *Açlık Oyunları*’nda olay örgüsünün ana bileşenlerinden olması 1960 sonrası değişen çocukluk ve gençlik olgularına bağlıdır. Dünya çapında yaşanan olaylardan Soğuk Savaş, Öğrenci Hareketleri veya 11 Eylül gibi politik olaylar siyaseti çocuk edebiyatının da bir parçası yapmıştır. *Açlık Oyunları*’nda bazı kariyer haraçların da ölümün son derece kolay ve hızlı olabileceği oyunlara katılmaya hevesli olmaları ölüm olgusunun normalleştirildiğinin bir yansımasıdır.

Kitaptaki ülke olan Panem’in bugünkü Amerika Birleşik Devletleri’nin federal yapısının benzeri olarak tasarlanmış olup Başkent adlı bölgenin kural koyan egemen güç olduğunu anlıyoruz. Fakat, Başkent’in diğer mntıkalar üzerindeki gücü çoğu zaman şiddet içerecek şekilde göstermesi yapının aslında feodal düzendeki yapıya daha çok benzediğini ortaya koyuyor. Bununla birlikte, Başkent kendi bölgesinin sınırları içinde yaşayan vatandaşlarına diğer mntıkaların tersine bir çeşit bağışıklık da vaat ediyor. Diğer mntıklardan esirgenen ve biyopolitik iktidarın kendisini oluşturan vatandaşlarının haklarını gözettiğini gösteren kimi dispozitifler Başkent’in işleyişinin bir parçasıdır. Bu durumun en çarpıcı yansımalarından biri Başkent’in Açlık Oyunları’na çocuk göndermemesidir: Geçmiş yaşanmış bir ayaklanma yüzünden düzenlenen ve aslında diğer mntıklara hiç bitmeyecek olan bir cezanın yansıması olan Açlık Oyunları’na diğer mntıklardan çocuk veya genç bireylerin katılımı zorunlu iken Başkent halkı, yani geçmişte kendisinin yönetimselliğine bir ayaklanma düzenlenmiş yapı, Açlık Oyunları’nın getirdiği potansiyel kurban edilme korkusunu hissetmiyordu “çünkü [Başkent’in] katılması gereken bir hasat töreni yoktu.”²⁰⁷ Bu durumdan anlaşılabilir ki merkezi yönetim, Başkent, düzenlediği ve en açık dispozitif olan bu

²⁰⁶ İrfan Atalay, *Karşılaştırmalı Edebiyat*, s.144.

²⁰⁷ Suzanne Collins, *Açlık Oyunları*, s.56.

oyunlara kendisini maruz bırakmıyor ve egemen güç olduğunu tescilliyordu. Egemenlik olgusunun yanı sıra burada ayrıca Başkent'in yönettiği Panem'in Foucault'nun neoliberal politik düzenine sahip olduğu da görülebilir. Açlık Oyunları sadece egemen ve mutlak gücün kullandığı bir kurum veya tesis değil, aynı zamanda postmodern biyopolitik iktidarın vatandaşlarına karşı kullandığı bir dispozitif, yani bir yönetsellik aracı da olabiliyor. Bu dispozitif aracılığı ile Başkent hem kendi içinde hem de diğer mntıkalar üzerinde egemen gücünü biyopolitik bir iktidarmış gibi görünerek sağlayabiliyor. Şen'in de ifade ettiği üzere

“Burada öznenin konumu güç mekanizmalarının eylemsiz alıcısı durumundadır. Açlık Oyunları'nda bu durum, yiyecek ve kaynak rezervinin [Başkent] vatandaşları için kullanılması, mntıklarda yaşayanların ise açlık sınırında tutulması yoluyla sağlanır. Oyunlar yöneticilerin gıda ve kaynakların kontrolü aracılığıyla yaşamı ve ölümü kontrol etme gücünü elde ettiklerini hatırlatan ayrıntılı hesaplanmış bir sistemdir.”²⁰⁸

Açlık Oyunları'nın belli bir zümreyi kapsamaması bu grubun öznelliğini diğer mntıklardaki insanlarınkinden daha değerli kıldığı algısı yaratılır ve bu mesaj asında sadece yetişkinlere hitap etmekle kalmaz çocuk ve gençleri de hedefler. Başkent'in kendi bünyesindeki çocuklar ve gençler Başkent'in varlığını devam ettirecek bireyler, aynı biyopolitik güç dengelerini zamanı geldiğinde kendi çıkarlarına kullanacak yetişkinler olarak şekillendirirken, diğer mntıklardaki çocuk ve gençler hangi mntıkaya doğdularsa ona atfedilen görevi yerine getirmek ve zamanı gelince de oyunlara katılmak üzere seçilmek için yetiştirilirler.

Her iki grubun çocuklarının öznellik ve kendini bilmek konularında ne derece ayrıma uğradığı bu sayede görülebilir. Katniss'in yaşadığı 12. Mntika kömür üretmek görevini yerine getirmektedir ve Katniss, Başkent'in kendi mntikasındaki insanlara verdiği önem salt üretimin devam ettirilmesi üzerinedir. Hikâyede Katniss'in babası bir maden ocağı patlamasında ölüp aileyi sefaletle sürüklerken, kendilerine o mntikadaki Başkent'in güvenlik dispozitifi olan güvenlik güçleri dahil kimsenin maddi veya manevi bir yardımda bulunmaması ailenin zor zamanlar geçirmesine sebep olmanın yanı sıra,

²⁰⁸ Aygün Şen, “Bilim Kurgu Sinemasında Göster, İsyan ve Adalet: Açlık Oyunları”, *İleti-ş-im*, s.150.

aynı zamanda da üretime katkıda bulunan bu insanların sağlık ve sosyal güvenlik dispozitiflerinin hiçbirine ulaşamayarak sadece ‘üretmezsen işe yaramazsın’ düsturunun sonucu olarak açlığa mahkum edilmeleriyle sonlanmıştı.

Diğer bir taraftan Başkent’in Açlık Oyunları gibi kurumsallaştırdığı bir aktiviteyi bir yönetim aracı olarak kullanmasının yanı sıra, diğer mıntikalardaki yönetimselliği korumak ve sürdürebilmek için fiziksel objeleri de kullandığı görülebiliyor. Bunlara karşı farkındalığı sadece yetişkinler değil, çocuklar da erken yaşlarda öğreniyor ve çevrelerini bu kısıtlamalara göre şekillendirmek durumunda kalıyorlar. Katniss ve ailesinin yaşadığı 12. Mıntika, “Çayır”la orman, tepesinde dikenli tellerin olduğu yüksek bir tel örgüyle ayrılıyordu [...] mıntikanın tamamı tellerle kuşatılmıştı.”²⁰⁹ Tellerle kuşatma eylemi için nüfus kontrolünün bir bölgede toplanması/kısıtlanması değerlendirilmesi yapılabilir çünkü fiziksel bir kısıtlayıcı ile belli bir nüfusu bir bölgeye toplamak ve kontrol altında tutmak neoliberal biyopolitik devletin kullandığı dispozitiflerden biridir. Böylece doğacak çocuk sayısı, eğitim alan sayı ve belli bir iş kolu için yetiştirilecek çocuk nüfusunun hesaplaması yapılabilir ve eğer uygun şartlar karşılanmıyorsa (Başkent’in ihtiyacı olan bir hammaddeyi üretmek için yetersiz birey gibi) söz konusu durumda gerekli düzenlemeye gidilebilir. Fakat bütün bunlar da bios, yani insan odaklı olmaktan, ziyade yönetimselliğin varlığını devam ettirmek, geleceğini garanti altına almak uğruna gerçekleştirdiği uğraşlardır.

Çayır’a avlanmak için gitmek ekonomik ve insani ihtiyaçları karşılamak konusunda bireylere yasaklanmış bir olgu iken Katniss’in babasının yay yaparak ona avlanmayı öğretmesi merkezi yönetime ve sürekli gözlemleyen bir işlevi olan uzuvlarına karşı bireyin var olma çabası olarak görülebilir. Yine de dikkatli bir organizasyon ile şekillenmiş yönetimselliğe karşı bireyin kendi bağımsızlığını geliştirmesine bir örnektir bu: “Babam yayları satarak iyi para yapabiliirdi belki ama yetkililer bunu öğrendiği takdirde, isyana teşvik suçuyla herkesin önünde idam edilirdi.”²¹⁰ Katniss kendi av aletini yapıp yasaklanan bir yerde avlanmaya gitmenin merkezi otoriteye karşı gelmek

²⁰⁹ Suzanne Collins, **Açlık Oyunları**., s 11.

²¹⁰ A. e., s.12.

olduğunun ve bunun bir isyan ile özdeşleşebileceğinin farkında bir gençtir. Egemenin otoritesini ortaya koyması ise halka açık idam yoluyla olur.

Durumun çocuk ve gençler açısından değerlendirmesi ise yetişkin olmayan bireylerin de yetişkinlerle eşit şekilde bu dispozitiflere maruz kaldığı yönündedir. Romanın kahramanı Katniss ailesini aç kalmaktan koruyabilmek için babasının kendisine kazandırdığı avlanma becerisini kullanabilmek için tellerdeki bir boşluktan Çayır'a çıkar. Avladıklarını kimi zaman ailesine getirmesi kimi zaman da mıntıkanın karaborsası sayılabilecek bir depoda takasa götürmesi bu izolasyon uygulayan dispozitifin çocuk karakteri de ne denli etkilediği yönünde bir göstergedir. Bu kısıtlayıcı dispozitif ayrıca çocuğun ve mıntıkadaki diğer insanların av açısından zengin olan Çayır'a ulaşmaları önünde bir engeldir ve bu dispozitifin kendisi Başkent'in güvenlik dispozitifini sağlayan kişilerce kontrol edilir. Her mıntıkada hem yerel asayiş hem de mıntıkanın sınır bölgelerinin güvenliğini ve tellerin oluşturduğu kısıtlama dispozitifinin sürekliliğini sağlayarak Başkent'in yönetimselliğini perçinleyen korucular vardır. Katniss'in bu koruculardan bazılarıyla arasının yaptığı takaslar ve bazı yakaladıklarını hediye etmesinden dolayı iyi olduğundan bahsedilebilir. Bu durum da Katniss'in her iki dispozitifin de farkında olduğuna ve bu dispozitiflerin etrafından dolaşma becerisine sahip olduğunu işaret eder. Yani, genç bir birey olarak Katniss yetişkinlerin dünyasındaki politik düzlemlerin farkında ve yeri geldiğinde kendisi de ilişkilerine dayanarak politik davranabilmektedir.

Çayır ve orman ayrıca kitapta 12. Mıntıkayı bir zamanlar komşusu olan fakat daha sonra nükleer bir felaket sonucu yok olan 13. Mıntıkadan da ayırır, fakat bunu yaparken Başkent'in güvenlik ardında gizlenen ama aslında iletişimsizlik amaçlayan diskurunun da bir parçası olur. Serinin ikinci kitabı olan *Ateşi Yakalamak* (2009) romanının sonunda söz konusu mıntıkanın yok olmadığını fakat Başkent ile yapmış olduğu bir anlaşma ile yer altına, görünmeyecek bir yere alındığı ve insanların da bu şekilde yaşamaya razı olduğu bir yerdir. Mıntıkanın varlığı ve var olma koşulu ilginç bir şekilde onu aynı zamanda hem Başkent'e geçmiş bir tarihte başkaldırısından dolayı bir

rakip yapar hem de Başkent'in onu fiziksel olarak yer altında bir anlaşma sonucu var olmaya zorlar; bu durumda da Deleuze ve Guattari'nin köksap söyleminin vücut bulmuş hali olmasına yol açar.

Panem'in politik yapılanması, Deleuze ve Guattari'nin köksap analogisine benzer şekilde postmodern (ve feodal) yönetimin içkinlik [immanence] söylemi ile örtüşmektedir. Başkent'in egemen gücünü dispozitifler aracılığı ile kimi zaman görünmez (farklı şekilde adlandırarak) kimi zaman da açıktan gösterdiği bir yönetimsellik anlayışı söz konusudur. Açlık Oyunları sırasında da Başkent'in gözlemlene diskurunu kullandığı oyun sahasındaki çeşitli ekipman kullanımı ile görülebilir, fakat bu durumu oyunlara katılan çocuk ve gençler için asıl tehlikeli yapan unsur ise izci arı denen robotların kullanımudur. Katniss'in avlanma deneyiminden dolayı bir bilgisi olduğu için 'mutta' adı verilen, teknolojik olarak geliştirilmiş bazı hayvanlar da oyunlarda yer almaktaydı.

Bunlar, Panem'in mntıkalar boyunca bir gözetim ve denetleme sistemi kurmasının yanı sıra ayrıca Açlık Oyunları sırasında da kendisini gösteren unsurlardır. İzci arılar hem oyunlarda hem de mntıkalarındaki hayat açısından gözetleme dispozitifinin bir parçası olarak kullanılan koşullandırılmış canlılardır. Mntıkalarındaki kolluk kuvvetlerinin yanı sıra bir şekilde mntika sınırlarından çıkmayı başaran kişileri bu arılarla karşılaşma tehlikesi beklemektedir:

“Savaşın ardından, Başkent'in etrafındaki bütün kovanlar yok edilmiş ama mntıkaların etrafındakilere dokunulmamıştı. Herhalde bu da, Açlık Oyunları gibi, Başkent'e karşı güçsüzlüğümüzü bize hatırlatmak içindi. 12. Mntika'nın tellerinden dışarı çıkmamak için bir nedenimiz daha oluyordu böylelikle. Gale'le ormanda dolaşırken bir izci arı kovanı gördüğümüz anda oradan uzaklaşmaktan başka bir şey düşünmezdik”²¹¹

Bu canlıların hem bir gözetleme aracı olarak hem de biyolojik silahlar olarak kendi vatandaşlarına karşı koşullandırılmış şekilde kullanıldığı anlaşılabilir. Başkent'in yönetimselliğinin kendisini bu denli tehlikeli ve vahşi bir şekilde ortaya koyması mntıkadaki çocuk ve gençlerin dahi farkında olduğu bir olgudur. Kendisini buna karşı

²¹¹ A. e., s.212.

korumak isteyen çocuk da içinde bulunduğu durumun koşullarına bağlı olarak uzak durmayı seçecek kadar da etrafına adapte olmuştur. Fakat burada çocuk ve genç birey açısından bu tehlikeli dispoziifin kendi yararına kullanılmasıdır asıl dikkat çeken şey. Çünkü Açlık Oyunları sırasında Katniss kendisini avlamak ve güçlü bir rakipten kurtulmak isteyen bir grup oyuncudan, ve aslında kendi yaşlıları olan gençler, üzerine bir izci arı kovanı düşürerek kurtulmayı başarmıştır. Yani, Başkent'in yönetimsellik düşüncesinin bir teknolojisi olan arıları Katniss aynı yönetimselliğin fikir sistematığı ile özdeşleşerek kullanabilmiştir. Katniss'in bu hareketi kendi öznelliğinin farkında olup Başkent'in yönetimselliğinin teknolojilerine karşı hem kendini savunması hem de bunu kendi yararına kullanması anlamına gelir. Kariyer haraçların tersine profesyonel eğitim almamış, son derece dezavantajlı bir gencin Başkent'in öngördüğü davranış kalıplarının ve kaderinin dışına çıkması biyopolitik unsurun kişinin kendi lehine kullanmasının bir örneğidir. Ve böylece Katniss, yönetimselliğin önbelirlenmişliklerinin dışına çıkan ve öznelliğini ve bireyselliğini kanıtlayan bir genç kahraman olur.

Egemen iktidarın biyopolitik diskurlar kullanarak düzenlenen oyunları adeta karnaval havasına sokması Başkent'in eğlenceyi etkili kullanımının bir göstergesi olsa da oyunların iktidar tarafından kullanımı bu dispoziifin tarihsel yönünü de açığa çıkarır. Oyunların aslında iktidar mekanizmasının en büyük ve aşikâr gücü olarak kullanmasını Collins şöyle yazıyor:

“Bu savaşın sonucunda, on üç mntıkanın çevrelediği Başkent ile, vatandaşlarına barış ve refahı getiren Panem kurulmuştu. Sonrasında, mntıkaların Başkent'e karşı ayaklandığı Karanlık Günler geliyordu. Bu ayaklanmada on iki mntıka mağlup ve on üçüncüsü yok edilmiş; ayaklanmanın ardından imzalanan İhanet Anlaşması, barışı garanti altına alan yeni kanunları ve Karanlık Günler'in bir daha asla yaşanmaması için her yıl tekrarlanarak bire geçmişte ne olduğunu hatırlatacak Açlık Oyunları'nı getirmişti.”²¹²

Katniss ve diğer çocuk ve gençlerin katıldığı oyunlar yetmiş dört yıl önce yaşanmış bir savaşın etkilerini, sonuçlarını ve kendi zaferini hatırlatarak sürdürmekte ısrar eden Başkent'in diğer mntıkaların karıştığı iç savaşın bir diyeti olarak karşımıza

²¹² A. e., s.26.

çıkar. Karanlık Günler adı verilen bu dönem, Açlık Oyunları'nda her sene sahneye konan ve muzaffer olanın sahnede olmamasına karşın mutlak kazanan olduğu dönemin de kökenleridir. Diğer mıntıkları mağlup ederek ve hatta 13. Mıntika'yı tümünden yok ederek zaferini ortaya koyan Başkent, bu dönemin ve kendi zaferinin unutulmaması için Açlık Oyunları üzerinden bir tarihsellik inşa ederek bu dispozitifi hem eğlencenin hem de mutlak egemenliğinin bir göstergesi olarak devam ettirir.

Başkent'in Açlık Oyunları'nı her sene devam ettirmesi ve her yirmi beşinci senede de eski kazananların toplandığı bir oyunlar düzenlemesi ayrıca kendisi dışındaki mıntıkları sürekli olarak cezalandırması olarak da okunabilir. Cezanın kökenleri üzerine Nesrin Kale şöyle bir tanımda bulunur:

“Latince “ağrı” ya da “acı” anlamına gelen “poena” sözcüğünden gelen ceza sözcüğüyle anlatılan olgunun da temelinde gerçekten de bir suç işleyeni psikolojik ya da bedensel ağrı ya da acı çektirerek uslandırma; terbiye etme hatta kamu adına bile olsa suç işleyenden öç alma ilkesi yatmaktadır.”²¹³

Ceza [punitive] sisteminin kökenleri Collins'in *Açlık Oyunları*'ndaki Başkent'in kendisine karşı gelen mıntıkları mağlup ettikten sonra düzenlediği oyunlarda görülebilir. Uzak bir gelecekte geçen romanın hukuk ve sulh sistemlerinin suçu engellemek üzerine inşa edildiği beklentisine girilse de Başkent'in Oyunların etrafına örüğü tarihsellikten dolayı Kale'nin bahsettiği Antik dönemdeki öç alma ilkesine dayandığı görülebilir. Romanda ise bu isyanı unutturmama ve her yıl tekrar intikam ama modeli diğer mıntıkların çocuk ve gençleri üzerinden gerçekleştirilerek aslında son derece ilkel bir kurban etme eylemine dönüşür.

Oyunlarda çocuk veya gencin bedeni ölümüne sebebiyet verecek şekilde cezalandırılarak aslında geldiği ve eskiden isyan eden mıntika sürekli olarak cezalandırılır, bir nevi intikam alınır ve Başkent de mutlak egemenliğini perçinlemiş olur. Bedenin cezalandırılması modern hukuk sistemlerinde yerini suçlunun rehabilite edilmesi veya eğitilmesi, ve hatta suçun önlenmesine bırakmışken, Oyunlarda diğer

²¹³ Nesrin Kale, “Çocuk ve Ceza/Ceza Olgusuna Felsefi Bir Yorum, *Ankara University Journal of Educational Sciences*, s.51.

mıntıkların çocuk ve gençleri avlanarak veya Başkent'in kimi teknolojik afetleri veya yırtıcı hayvanları tarafından öldürölür. Bu olaylar televizyonlarda canlı yayınlandığından dolayı Foucault'nun eleştirdiği gibi bir halka açık idam eylemine dönüşür. Söz konusu oyunlar cezalandırma ve eğlendirme aktivitelerinin bir karışımı haline gelerek ve söz konusu aktivitelerin sınırlarının ortadan kalkmalarına sebep olarak toplumun ve oyunları izleyenlerin de oyunlara karşı değer yargılarının daha karmaşık hale gelmesini sağlar. İzlediğinin bir cezalandırma mı yoksa bir eğlence unsuru mu olduğunun farkına varamayan bireyin oyunlara ve iğerdiği vahşete tepkisi ise böylece yetersiz ve hatta haklı çıkarır, kabullenir bir şekilde olur.

Başkent'in askeri gücü polis olarak mıntıklarda kullanması da yine “beden içindeki bir patojenin [antikör özelliği gösteren eleman] küçük bir kısmının kendini korumak için kullanması, doğal gelişime karşı gelir ve engeller”²¹⁴ olarak göröllebilir. Konumları ve fonksiyonları farklı olan bu iki teşkilat toplum tarafından ya da kitapta mıntıklar tarafından, aynı olarak göröllelmektedir. Mıntıklarda olan bir olay yokken bile varmışçasına sıkı bir şekilde toplum kontrolü tehlikenin bir tezahüröl olur ve toplumu oluşturan vücutta antikör üretimine yol açar. Fakat antikörün fazla miktarlarda kullanımı bedenin kendisine karşı olmasına yol açararak otoimmün bir durumun başlamasına yol açar. Başkent'in polis olarak kullandığı askeri gücün baş vurduğu bazı fazlasıyla sert önlemler, mıntıklardaki insanların zaman içerisinde bu tehdide karşı bir bağışıklık geliştirme amacıyla tepki vermesine yol açar. Serinin ikinci ve üçüncü kitaplarında çeşitli mıntıklardaki insanların bir isyan başlatması ve bu militer güce karşı koyması bu otoimmün durumun bir yansımasıdır. Fakat *Açlık Oyunları* serisinin ilk kitabında bağışıklığın geliştirilmesi genelde Katniss karakteri üzerinden verilmektedir. Diğer bir mıntıkadan gelen Rue adlı bir kız çocuğunun oyunlardaki ölümünden sonra Katniss'in bir anma gerçekeştirmesi, Rue'nun mıntıkasındaki insanların Başkent'in polislerine karşı bir isyan başlamasına sebep olur. İsyen kısa sürmekle birlikte ana yönetimin dominant ve ölüme sebebiyet veren bağışıklık normuna karşı olarak mıntıkadaki bireylerin bir araya gelmesi kolektif beden içindeki tehlikeli maddeye karşı

²¹⁴ Roberto Esposito ve Timothy Campbell, “The Immunization Paradigm”, s.24.

bir bağışıklık davranışdır çünkü metaforik olarak polisin, isyanı bastırmak adına mıntıkadaki insanların hayatını sona erdirmesi devletin bağışıklığını güçlendirmesi olarak görülse de diğer bir taraftan bireyler için bertaraf edilmesi gereken bir tehlikedir.

Gerçek bir biyopolitik devlet tehlike potansiyeli olan durumu doğru orantıdaki bağışıklık unsurları ile nötralize etmeyi başarır ve bu patojenin kendisine yararlı olabilecek kısmını kendi bünyesine alır. Fakat, Rue'nun mıntıkasında çıkan ayaklanmadan bir ders çıkartarak bir daha böyle toplumsal çapta bir olayın önüne geçmek yerine, Başkent bu ayaklanmanın nedenini yok etmeyerek, sadece nedenin güdülediği bireyleri ortadan kaldırmaktadır. Toplum, kendisinin yetiştirdiği bir çocuğun ölümü üzerine çocuğun ölümüne sebep olan nedene karşı ayaklanarak, bir bedenin tehlike anında davranışına benzer şekilde davranmıştır. Fakat çocuğun ölümünden direkt olarak sorumlu olan Başkent, kendisine karşı ayaklanan toplumu yok edilmesi gereken bir antijen olarak görmüş ve bir çocuğun ölümünü kendi kuralları çerçevesinde haklı çıkarmış, ve hatta yasallaştırmıştır. Bu durumdaki karmaşıklık, Başkent'in bir beden olarak mıntıkadaki isyancılara karşı koyması ve mıntıkanın da kendisini ayrı bir beden olarak görerek Başkent'i bir antijen olarak görmesinden ileri gelir.

Bir devlet içindeki politik katmanların bu denli hem birbirinden ayrılmaları hem de iç içe geçmiş olmaları güç olgusunun yönünün de alışlagelmişin dışında olmasına yol açar. Egemen devlet gücün belli bir kısmını gerekli gördüğü dispozitiflere dağıtsa da toplumun belli kesimlerine dağılan güç, veya bu kesimin kendiliğinden sahip olduğu güç çelişkili bir duruma yol açar. Egemen güç, toplumun yalnızca kendisinin uygun gördüğü ölçüde özneleşmesine izin vermektedir. Devletin elinde bulundurduğu güce muhalefet olacak raddeye gelen herhangi bir kurum veya topluluk nesneleştirilmekle karşı karşıya kalır. Bu durumun romandaki yansıması ise oyunlara katılan genç ve çocukların, seçilmeleri, yani hasat edilmeleri sürecinde ve oyunlarda hayatta kalabildikleri zamanlarda birer özne haline getirilmeleri ile gerçekleşir.

Oyunlara katılan çocuklar kısa bir süreliğine, oyunların reklam ve tanıtım sürecinde toplumda bir birey, bir özne olduklarının farkına varırlırlar. Edilgen bir

konumda kalmalarının nedeni ise oyunların televizyonlarda reklamlarının yapılırken geldikleri mıntıkalara göre giydirilmeleridir. Başkent bu çocukları, oyunlara kendi istekleriyle ve mıntıklarının yaptığı işi gönüllü olarak tanıtıyorlarmış gibi göstererek onları izleyenin gözüne birer özne olarak sunmaktadır. Fakat bu öznelğin bir sınırı vardır. Söz konusu öznellik sadece Başkent'in sınırlarını çizdiği yere kadar gerçekleşmektedir. Bunu sınırın ötesinde ise nesneleştirilmek ve eşyalaştırılmak vardır. Bu durumun bir istisnasını Katniss ve Peeta'nın kostümelerini, geldikleri mıntıkanın madencilik işleri çerçevesinden çıkarıp onları yanan bir kora dönüştürerek belki de ilk defa gerçek anlamda özneleştiren Cinna karakteri gerçekleştirir. Katniss ve Peeta'nın birer reklam figürü olmasının önüne geçer çünkü "neoliberal distopyada, reklam ve tanıtım, yaratımın ve yaratmak için direnmenin önüne geçmiştir."²¹⁵ Cinna'nın yaptığı şey ise tam da Katniss ve Peeta'yı sadece nesneleşmiş reklam figürleri olmaktan çıkartıp, onlara Başkent'e karşı gelebilecek, gerçek bir öznellik sağlamak olmuştur. Başkent'in katılımcılara kısa süreliğine sağladığı sahte özneliktense Cinna'nın kostümleri ile sağladığı gerçek öznellik Başkent'in ve izleyicilerin de dikkatini çekmiştir. Genç bireyin de böylece egemen devletin çizdiği sınırların dışına çıkabilme potansiyeli olmuştur.

Collins bazı mıntıkların üstlendikleri iş kollarını ve giyim stillerini şöyle açıklar: "11. Mıntıka, tarım; 4. Mıntıka, balıkçılık; 3. Mıntıka, fabrikalar. Bu durumda, 12. Mıntıka'dan geldiğimiz için Peeta'yla kömür madencisi kılığında olacaktık."²¹⁶ Bu mıntıklardan gelen oyuncuların mensup oldukları iş kollarına göre giydirilmeleri ve onların kıyafetlerini diken modacıların bu iş kollarını gözeterek bir kostüm hazırlamaları yine yönetimselliğin bu mıntıklar için belirlemiş olduğu görevleri hatırlatan kostümlerin birer dispozitif rolü üstlenmesi ile açıklanabilir. Giyimleri üzerinden her seneki oyunların öncesindeki açılış ve tanıtım seremonisinde nesneleştirilen bu insanlar seyircinin de gözünde yalnızca bir eğlence unsuru olarak kalıyor ve oyunlarda, varlıklarının bir değeri olan bu bireylerin ölümleri farkındalık yaratmıyor.

²¹⁵ Onur Ağkaya, "Bir Reklam Arası: Distopya", *Cogito*, S. 90, 2018, s.58.

²¹⁶ Suzanne Collins, *Açlık Oyunları*, s.78.

Katniss ve Peeta'nın kostümlerinin onlara olağan dışı bir öznelklik sağlamasının yanı sıra, onlara aynı zamanda belli bir cinsel statü de edindirmiştir. Önceki yıllarda kostümlerin cinsiyet belirtmeden, yalnızca muntıkaların mesleki faaliyetlerini yansıtan kıyafetler dikilmesi, katılımcıların cinselliklerinin de önüne geçerek onları 'yalnızca genç veya çocuk birey' olarak tanımlamıştır. Fakat tasarımcının özellikle de Katniss için diktiğı kostüm, her ne kadar bir genç olsa da kadınlığını ileri çıkartarak, genç ve çocukların da cinsel yönden kendilerini göstermelerine olanak sağlamıştır.

Cinsellik, oyunlara katılan genç ve çocukların Başkent tarafından oldukça fazla ve baskıcı şekilde düzenlendiğı bir alan olarak tasvir edilmiştir. Yönetimsellik mekanizması "[C]inselliğı sorunsallaştırarak bu kavram hakkında belirli doğrular ya da yanlışlar üretir ve bu doğruları tıbbi, psikiyatrik ya da dini söylemlerle topluma dağıtır. Normalleşme sürecini mümkün kılmak için ceza, denetleme ve disiplin yöntemleri geliştirir."²¹⁷ Foucault'nun arşivlerde yaptığı arkeolojik araştırmaların da ışığında cinselliğın devletlerin kontrolünde olan bir olgu olduğı ortaya çıkmıştır. Collins'in eserinde de çocuk ve genç cinselliğı, oyunlar için katılımcı seçilen hasat zamanında bir kız ve bir erkek çocuk seçilmesinin ötesine gitmemektedir. Kız veya erkek çocuk olmak genel geçer cinsellik statüleri haline dönüştürüldüğünden, Katniss'in kostümünün hatlarını belli edecek şekilde dikilmesi, alevler çıkarması ve Başkent'te insanları selamlamaya çıkarken Peeta ile el tutuşmaları, cinselliklerini alışılmayan bir kademeye çıkarmıştır. Cinselliğın, ve dahası çocuk ve genç cinselliğının kontrolü dışında bir noktaya çekilmesi Başkent'in yarattığı dispozitifinin gücünün elinden çıkmasına ve kontrol edemeyeceğı bir yöne gitmesine yol açmıştır. Ağkaya bu konuda şöyle der:

"Halbuki, bilmek, cinsellik *tertibatında* [dispozitif] bilgilerin kurulumunun ve dağılımının örneklendiğı gibi bir bilgiye ulaşma özgürlüğü değil, öz-denetimi tam anlamıyla tesis eden bir sophrosune vaziyeti, "kişinin kendisi tarafından köleleştirilmesi"nin (Foucault, Cinselliğın Tarihi, II. Cilt: Hazların Kullanımı, s.180) bir düzenlenmesidir. Özne, bir ilişkiler ağına dayanan görünürlükler

²¹⁷ Pınar K. Üremen, "Foucault'nun İktidar Kavramı ve Agamben'in Olağanüstü Hal Açılımı", **Doğu Batı: Distopya**, S. 80, 2017, s.155.

içinden hangisinin hakiki olmadığını bilmeden, aslında kendisinden bekleneni yerine getirmektedir.”²¹⁸

Diğer mntıkaların katılımcılarının kostümlerinin kendilerinden beklenen şekilde dikilmiş ve giyilmiş olması onlara Başkent’in belirlemiş olduğu dispozitifin çerçevesi içinde hareket alanı sağlar. Bu durum da katılımcıların bir öznellik/ nesnellik çatışmasında bulunduklarını gösterir. Başkent kontrolündeki mntıklardaki bireyler, yetişkin, çocuk ve genç olarak ayırt edilmeden öznellik kisvesi altında bir nesnellik çerçevesinde yaşarken, Katniss ve Peeta’nın kostümleri aracılığıyla hem cinsellik hem de yönetimsellik çerçevelerinin dışına çıkmaları onları Başkent’in kullandığı biyogücün kontrol alanının ötesine götürmüştür.

Ağkaya’nın da belirttiği üzere, biyopolitik olma kisvesi altında neoliberal hale gelmiş bir düzende egemen güç kendisini haklı çıkarmak ve baskın varlığını sürdürebilmek adına bireylerin öznellik ve nesnellikleri üzerine sürekli bir tanım üretme çabasına girer. Kapitalin önemli olduğu bu düzende – söz konusu kapital sadece para ile sınırlı değildir, gücü elde tutabilecek her unsur kapital olarak görünebilir – toplumda sağlıklı bir duygu durumuna yol açar. Gerçeklik duygusunun her kuşakta yeniden tanımlandığı tartışmasızdır; toplum ve yönetimsellik değiştikçe bu kavramların da güncel uygun hale getirilmesi gerekir fakat distopik olarak görülebilecek politik ve sosyal sistemlerde bireyin yönetimsellik içindeki konumu tartışmaya açık hale gelir. Bu değişiklikten doğal olarak çocuk ve genç bireyler de etkilenecek, öznellik ve nesnellik çatışmasında kalacaklardır. Gerçek anlamda biyopolitik olan bir yönetimsellikte çocuğun ve gencin toplumsal rolleri onlara göre şekillendirilmiş dispozitifler gerektirirken, söz konusu distopik eserlerde çocuk ve gençler için bu ayırım yapılmamakta ve çocukluk negatif anlamda etkilenmektedir.

Totaliterleşmiş egemen devletin yönetimselliğinin bir parçası olarak çeşitli dispozitifleri kullanmasının örnekleri romanda yine görülebilir. Örneğin bir dispozitif olarak kullanılan seyahat hakkı bunlardan biridir. Açlık Oyunları’nda mntıkalar arası

²¹⁸ Onur Ağkaya, “Bir Reklam Arası: Distopya”, *Cogito*, s.59.

seyahat özel izinlere tabidir ve mıntikalarda yaşayan normal insanlara yasaktır: “Mıntıklar arasında seyahat resmi yetkililer dışındakilere yasak olduğundan, hayatımda ilk kez trene biniyordum.”²¹⁹ Bu dispozitif mıntikalardaki insanların taşınmasını ve hatta en küçük bir yer değıştirmesini engelleyerek, onları hayatlarında sadece işe ve yılın belli zamanlarında yayınlanan oyunlara hapsedmektedir. Seyahat ve taşınma Başkent açısından nüfus kontrolünü kolayca regüle edemeyeceğı bir durum oluşturduğundan ve insanların haber alma haklarını da ellerinden aldığından dolayı Başkent’in sıkı bir denetimine maruz kalan bir dispozitif olmuştur. Fakat bu hak, sadece oyunlar zamanında oyunlar için Başkent’e gitmek durumunda olan seçilmiş çocukları kapsamıyordu.

Coğrafi farklılıkları ve engelleri kullanarak her mıntıkayı belirli bir coğrafi bölgeye yerleştiren Başkent bunlar aracılığıyla hem mıntıklar arasında hem de kendisine karşı bir koruma unsuru yaratır:

“Dağların içinden geçerek Başkent’e ulaşan tünele girdiğimiz fark ettim. Bu dağlar, Başkent ile doğudaki mıntıklar arasında doğal bir engel oluşturuyordu. Doğudan gelip de bu tüneli kullanmadan Başkent’e girmek neredeyse imkansızdı. Başkent’in bu coğrafi avantajı, mıntıkların savaşı kaybetmesini ve bugün haraç olmamı sağlayan etmenlerin en önemlilerinden biriydi.”²²⁰

Toplumu küçük gruplara bölerek ve bu grupları halihazırda kolayca iletişime geçemeyecekleri coğrafyalara sınırlandırarak devlet bir anlamda gücünü daha ekonomik kullanarak daha efektif hale gelir. Bu mıntıklara atanan güvenlik görevlileri de mıntikalardaki nüfusu kontrol altında tutmakla kalmaz onları hem bireysel hem de kitlesel olarak uysal bedenler haline getirirler.

Egemen gücünü totaliter şekilde kullanan devlet bu uygulamayı yalnızca sosyal hayatta belli gruplara uygulamakla kalmaz, ayrıca romanın ana olaylarının geçtiğı Açlık Oyunları’nda da devam ettirir. Oyunları bir yönetim ve tarihselliğı kendi yararına sağlama dispozitifi olarak kullanan Başkent, oyunlar süresince de yarışmacılara müdahale ederek, en zayıf ve en güçlü fark etmeksizin oyuncuları daha tehlikeli durumlara da sokar. Katniss’in bir ağacın üst dallarına sığınıp olan biteni bir süre oradan

²¹⁹ Suzanne Collins, **Açlık Oyunları**, s.52.

²²⁰ A. e., s.70-71.

izlemesi üzerine oyun kurucular arenada bir yangın başlatarak onu oyunların ve çarpışmanın içine iter, fakat bu yangın da suni, insan eliyle yaratılmış olduğundan, çocuk bireyin yine acımasız bir yönetimsellik ile karşı karşıya kalıp kaçmak durumunda kaldığı görülebilir. Dahası, diğer yarışmacılar Katniss'i bulamazken, oyun kurucular onu oyunlardan önce derisinin altına takılmış ve onu gözetlemeye ve izlemeye yarayan bir çip sayesinde bulurlar.

“Bu seni takip etmemizi sağlayacak çip Katniss [...] mümkün olduğunca hareketsiz durmanı istiyorum; böylelikle çipi düzgünce yerleştirebilirim [...] çip kolumun ön kısmında, derimin altına yerleştirilirken keskin bir acı duymamı engellemedi. Artık Oyun Kurucular arenada nerede olduğumu görebilecekti. Haraçlardan birini kaybetmek istemezlerdi elbette.”²²¹

Arenada bulunan sayısız ve oyuncuları çeşitli açılardan çeken gözetleme kameraları dışında bir de insan bedeninin de çipler aracılığı ile bir gözetim aletine dönüştürüldüğü görülebilir. Totaliter devletin bireyleri dışsal aletler olan kameralar ile izlemesi Foucault'nun açıkladığı gibi nüfusu kontrol etmek için kullandığı dispozitiflerken, insan bedeni de nesneleştirilip bir gözetleme aleti olarak kullanılıyor. Böylece devletin biyopolitik çerçevesinde bios'u oluşturan nüfus bios, yani canlı organizmalar olmaktan çıkıp birer alet/makine haline geliyorlar. Bu strateji, çip takılan bireyler bu düzenlemeye karşı gelseler de, yönetimselliğin bu bedenler aracılığıyla gücünü bireye hiçbir yetki vermeden gücünü çoğaltması ve sergilemesi anlamına gelir.

Oyun kurucuların bir izleme çipi ile oyuncuları izlemesi gözetleme dispozitifinin de bir yansımasıdır çünkü devlet, bir eğlence aracı olarak gösterdiği oyunlarda bile arenada olan 24 çocuğun üzerinde bir hakimiyet kurma çabasındadır. Oyunların formatı, katılan çocukların agresif ve acımasız davranması üzerine olduğundan çocukların kişilikleri ve bedenleri artık uysallaştırılmış olarak kabul görmez. Uysallaştırılmış beden yalnızca mntıkalarında yaşarken kabul edilebilirdir. Bu yüzden de kariyer haraç eğitiminin alınamadığı mntıkalarındaki çocuklar genellikle ilk ölen veya öldürülen çocuklar olurlar: “açılıştaki ölenlerin bilgisinin geldiği ilk gün en çok bahis oynanan

²²¹ A. e., s.163.

zamanlardan biriydi. Ama bu elbette, arenada birkaç oyuncunun kalacağı son günlerde oynanacak yüklü bahislerle kıyaslanamazdı.”²²² Akran cinayetlerinin ve çocuk cinayetlerinin meşrulaştırılması yine yönetimselliğin elinde bulundurduğu bu yıkıcı ve yok edici güç tarafından sağlanır.

Egemen devletin kullandığı ve çocukları etkileyen bir diğer dispozitif de gıda üzerinden örneklenebilir. Rejim – yani Başkent – gıda yardımları üzerinden gücünü tek bir bölgeye ve topluluğu gösterirken geri kalan mıntikalarda yaşayan topluluklara karşı gıda olgusu bir denetim aracı olarak kullanılıyor.

“Ayakta kalan son haraç evine geri döndüğünde rahat bir yaşama kavuşurken, mıntıkası da ekseriyetle yiyeceklerden oluşan bir ödül yağmuruna tutulurdu. Oyunlar’ın ardından, diğer mıntikalar açlıkla savaşıırken, Başkent galip mıntikanın nasıl tahıl, yağ, hatta şeker gibi lezzetlere boğulduğunu bir yıl boyunca göstermeye devam ederdi.”²²³

Gıdanın mıntikalara dağıtımında sorun olmazken, mıntikalara girdiğindeki dağıtımı Başkent’in görevlileri tarafından yapıldığından dolayı gıda nüfus kontrolü için kullanılan bir araç oluyor. Kitaba ismini veren ve her yıl tekrarlanan Açlık Oyunları, bir spor müsabakası olmaktan çıkıp, aslında mıntikalarda yaşayan insanların kendi hayatlarında bizzat tecrübe ettikleri bir şey haline dönüşüyor. Katniss’in babasının maden ocağı çökmesi sonucunda hayatını kaybetmesinden sonra aile, annenin de çalışmamasıyla ciddi, hayatlarını tehdit eden bir açlık dönemine giriyor. Aileyi bu durumdan kurtaran da Katniss’in babasının yay ve okunu alarak, mıntikadakilere çıkmalarını yasak olduğu çayırdaki avlanmaya başlaması oluyor. Katniss ailesinin açlıktan ölmesini engellemek için yine totaliterlermiş Başkent’in bütün mıntikaları birbirlerinden ayırmak için kullandığı bu bölgeye gitmek zorunda kalıyor. Yakalanmasının muhtemelen halka açık idam anlamına geldiğini bildiğinden bunu güvenlik güçleri ve gözetleme aracı olarak kullanılabilecek diğer insanlardan saklı yapmak durumunda kalıyor.

²²² A. e., s.173.

²²³ A. e., s.27.

Gıdanın kontrolü mntıkalar üzerinde bir yaşamı düzenleme aracı olarak kullanılırken, o mntıkadan bir çocuğun oyunları kazanması üstüne gıda kendisine ve ailesine bir ödöl olarak sunuluyor. Söz konusu ödöl eğlence unsurunun bir sonucuyken aynı zamanda bu ödölü kazanan çocuk ve ailesinin yaşadıkları toplumdan soyutlanmalarını da beraberinde getiriyor çünkü mntıkanın geri kalanı bu ödölden kısa bir süre sonra pay almazken, galip çocuk ve ailesi hem mntıkada ayrı bir eve yerleştiriliyor hem de artık açlıkla baş etmek zorunda kalmıyor.

Gudrun Pausewang'ın romanında ise egemen devlet diğer romanlara karşılık görünür şekilde bulunmamaktadır. Roman, nükleer felaket sonrası apokaliptik bir çevreyi kurguladığından, bilinmeyen ama karakterler arasındaki konuşmalarda ima edildiği kadarıyla demokratik ve bir bakıma egemen bir devletin – yıkılmış olsa da – varlığı söz konusudur. Egemen devletin doğru çalıştığı ve gerekli dispozitifler ile bireylerin refahını sağladığının bir yansıması olarak, felaket sonrasında deyim yerindeyse taş taş üstüne kalmamışken bile, hayatta kalan insanlar hala devletlerinin onlara başta sağlık olmak üzere çeşitli ihtiyaçlarını karşılayabileceğine inanırlar.

“Schewenbornlular bir kere daha dışarıdan yardım beklemeye başladılar. Söylentiler dolaşıyordu etrafta: Tifo salgını konusunda uzmanlarla dolu bir Kızılhaç ekibi Schewenborn'a doğru yoldaymış!

“Gördünüz mü işte!” dediğini duydum Bayan Kramer'in. “Nihayet! Ne de olsa Almanya bir ada değil. Başkalarının bize yardım borcu yok mu? İtalya'daki depremde milyonlar akıtmamış mıydı? Polonya'ya da binlerce paket yollamamış mıydık?”²²⁴

İdeal bir biyopolitik düzende devlet, bireyin refahını sağlamak, onun hayatını devam ettirmesine yardımcı olmak adına çeşitli dispozitiflerini kullanarak durumu düzeltir. Roland'ın aktarımından sağlık alanında insanların acil ihtiyaçları olduğunu ve bu ihtiyacın bir sivil toplum kuruluşu olan Kızılhaç aracılığıyla gerçekleşmesinin beklentisi görülebilir. Devletin kendi sağlık personeli ve kurumunun yetersiz kaldığı, hatta kurumun ve çalışanlarının da radyasyondan öldüğü bir durumda, köyde ikinci en

²²⁴ Gudrun Pausewang, **Son Çocuklar**, s.82.

iyi seçenek olarak egemen devlet politikalarının yine kendisi için bir dispozitifmişçesine yarar sağladığı Kızılhaç adlı sivil toplum kuruluşunun yardımı bekleniyor.

Kızılhaç'ın getirmesinin beklendiği sağlık hizmetinin, yalnızca nükleer felaketin radyasyonundan etkilenmiş bireylere değil, ayıca felaket sonrasında kötü ve yetersiz yaşam koşullarından dolayı ortaya çıkan çeşitli hastalıklara da etki etmesi bekleniyor. “İkinci gezimi şehir dışına yaptım. Şehir çok sessizleşmişti. Salgından kurtulabilmiş Schewenbornlular kaçtıkları ormanlardan çoktan dönmüştü üstelik. Babam bana hemen hemen her evden ölü çıktığını anlattı. Başka bir salgın daha baş göstermişti, bir tür dizanteri. Ve o da en az diğeri kadar can almıştı.”²²⁵ Kirilenmiş su ve yiyecekten dolayı insan bedenine yerleşen bir bakterinin yol açtığı bu hastalık yine devletin olamamasından dolayı hiçbir şekilde kontrol edemediği ve kullanamadığı sağlık ve buna bağılı olarak temizlik dispozitiflerinin eksikliğini gösterir.

Pausewang, *Son Çocuklar*'ı 1987'de yazdığı zaman Almanya politik bir anlaşmazlıktan dolayı Doğu ve Batı Almanya olarak ayrılmış durumdaydı. Romanda bu durumun varlığını Roland ve babası, Schewenborn'un etrafındaki köyleri gezerek yardım gelip gelmediğini dolaşmaları üzerine görünüyor. Babası, Doğu ve Batı Almanya arasındaki sınırların nasıl olduğunu bildiğinden, birine yaklaştıklarında Roland'ı uyarıyor. O sırada rastladıkları ve Doğu tarafında yaşadığını anladığımız köylü, Doğu ve Batı Almanya arasındaki sınırın artık bir şey ifade etmediğini çünkü yönetselliğin belirlediği sınırların devlet yok olduktan sonra bir anlam taşımadığını açıklıyor:

“Bildiğim kadarıyla öyle. Yani insanlar bunu sınır olarak algılamıyorlar artık. Her şeyin böylesine harap olduğu bir yerde sınırlara ne gerek var zaten... Berlin civarında taş taş üstünde kalmadığı söylentileri var. [...] Yalnızca salgından değil. Işınlardan. O Allahın belasası ışıklardan. Onun karşısında kimse güvende değil.”²²⁶

Biyopolitik devletin yokluğunda, doğal olarak onunla birlikte şekillenen sınırlar, politik grupların marjinalleşip kendi bölgelerine çekilmeleri gibi olgular da artık bir anlam taşımayan meseleler haline geliyorlar. Tersine, köylü adamın da bahsettiği üzere

²²⁵ A. e., s.96.

²²⁶ A. e., s. 104-5.

nükleer patlamanın artçıları olan ışımlar hala insan hayatını tehdit ettiğinden, bunlardan korunmaya, hayatta kalmaya çalışıyorlar.

Politik yönetim mekanizmalarının olmadığı bir çevrede yalın bir hayat yaşayan bireyler için, daha önce politik bir sistemin aktif bir parçası olmamışlarsa (politika geliştirmek, yöne vermek, denetlemek, yönetmek gibi), tamamen yok olmuş siyasi bedenin sıfırdan yapılandırılması zordur. Yönetim mekanizmalarının, araçların ve dispozitiflerin hiç olmadığı bir yerde bunların zeminini hazırlayarak yapılandırmak sadece bir bireyin değil, onunla çalışan bir ekibi de gerektirir. Üstelik yönetimselliğin varlığı aynı zamanda da bir sosyal yapıyı, yani nüfusu gerektirdiğinden, bu derece dağılmış, ve saçılmış bireylere önce bir toplum bilinci kazandırılması gerekir. Fakat ilk amacı hayatta kalmak, sonra da idame ettirmek olan birey için politik hayat bir şey ifade etmez; tersine, bireyin önceliği sadece, sade bir hayat olsa da, yaşamaktır:

“Gazete yok, hükümetin sesi yok. Belki de hükümet bile yok. Zaten bu moloz yığının, bu ölümler dansına düzen getirmeye kim cesaret edebilir? Artık kimse belediye başkanı olmak bile istemiyor. Bizde bir zamanlar bu makamlar için dilenmeye çıkılırdı. Belediye başkanlığı! Gülünç! Herkes için tek bir şiar geçerli artık: Bedelini başkaları ödese bile yaşa da nasıl yaşarsan yaşa!”²²⁷

Brian Murdoch’a göre romanın yüzeyinde tema olarak nükleer patlama görünürken, asıl tema “baskılanan grubun suçu olmamasına karşın toplumun dağılmasıdır.”²²⁸

Lois Lowry’nin *Seçilmiş Kişi* adlı romanında da egemen gücünü ortaya koyan bir yönetim mekanizması altında varlığı sürdürülen bir toplum söz konusudur. Toplumdaki bireylerin on bir yaşından sonra Bilgeler adı verilen karar vericiler tarafından çeşitli mesleklere yönlendirilmeleri sonucunda ana karakter olan Jonas, en nadir olarak seçilen göreve aday gösterilir: görevi toplumun geçmiş hafızasını bilincinde depolamaktır.

Jonas’ın bir arşiv tutucu olarak görevlendirilmesi toplumdaki diğer mesleklerden ayrı konumlandırılması anlamına geliyor. Manuel işler yapan kesim, eğitilmiş olmayı

²²⁷ A. e., s.105.

²²⁸ Brian Murdoch, “Menschenverachtung und Feinbilder: The Message(s) of Gudrun Pausewangs’s *Die Wolke*, *Neophilologus*, S. 79, 1995, s.142.

gerektiren işler yapan kesim ve son olarak da Jonas'ın yapacağı arşivi belleğinde tutmak işi Hannah Arendt'in insan durumunu ilişkilendirdiği iş, emek ve aktif hayat ile örtüşebilir. Toplumda temizlik, bebek doğurma, tamir gibi işler en alt kademe olarak görülmekte ve bireylerin sadece beden gücünü kullanıp hayatlarını idame ettirecek kadar kazanmaları ile açıklanabilir. Durumun Arendt'in savından farkı ise Jonas'ın toplumunda maaş veya ücret gibi olguların olmamasıdır. Diğer bir basamak olan, yapılması için eğitilmiş olmanın gerektiği işler ise genetik mühendisliği, alet kullanımı gibi işler olmakta ve bireylerin bu işleri yapabilmeleri için ayrı eğitimler almaları gerekmektedir. Bu tür işler de Arendt'in emek kavramında karşılık bulabilir; Jonas'ın annesinin avukat olması ve hukuk yasalarını belirlemesi örnek olarak verilebilir. Fakat Arendt'in orijinal ayrımına ters olarak emek harcayacaklar da çocukluk dönemlerindeki bir öjeni pratiği üzerinden bu işlere yerleştirilmişlerdir. Son olarak, Jonas'ın yapacağı iş olan sadece kendi toplumları değil, daha genel olarak insanlık tarihinin arşivini tutacak olması ve bunu yazılı dokümanlar yerine soyut bir bilgi transferi ile gerçekleştirmesi, onun zamanla toplumdan uzaklaşmasına ve hatta mevcut düzeni sorgulayarak aktif bir birey olmasına yol açar. Buna rağmen böylesine aktif bir bireyin toplumdan soyutlanması belli bir yönetimsellik anlayışının da sonucudur. “Seçilmiş Kişi, Bilgeler arasındaki en önemli kişiydi. Jonas onu hiç görmemişti, hatırladığı kadarıyla; bu kadar önemli bir pozisyonda kişi yalnız yaşayıp yalnız çalışıyordu.”²²⁹ Toplumsal yapının ve yönetimselliğin yapaylığının farkında olan bireyin toplum dışına, izole bir yere konumlandırılması da yine bu kişinin toplumdaki diğer bireyleri etkilemesini önlemek amacıyla. Fakat Jonas gibi bir çocuk açısından, yüklendiği görev nedeniyle benzer şekilde izole bir hayat sürmesi anlamına gelmekle kalmaz, genç yaşta taşımaya başlamak zorunda kaldığı toplumsal belleği bünyesine alma, hatıralarında barındırma ve kendinden sonra gelecek seçilmiş bireye aktararak bu anıların devamlılığını sağlama görevini toplumdan izole etmek zorunda kalır.

Toplumdaki yaşlıları ve diğer çocuk ve gençlerin aksine, üstlenmek zorunda kaldığı görev sadece kendi toplumu ve insanlığın anılarını belleğine almak değil, aynı

²²⁹ Lois Lowry, **The Giver**, s.14.

zamanda toplumdaki diğer bireyleri de bu anılara karşı korumaktır. Bilgeler'in yarattığı bu tarihsellik toplumdaki tek bir kişinin ağırlığını taşımak zorunda olduğu bir görev olmanın da ötesinde, çocuk yaşta bir bireyi, aynı biyolojik olarak yetersiz olan bebeklerin salıverilmesi gibi, seçilen çocuğun da sembolik olarak bir salıverilme işlemine tabi tutulması anlamına gelir. "Jonas şaşırmıştı. Önceden bilmenin, gerçekten de, hiçbir yolu yoktu. Atamalar konusunda asla şaka yapmayan ve bu sorumluluğu son derece ciddiye alan Bilgeler Komitesi tarafından yapılan gizli bir seçimdi."²³⁰ Toplumdaki en güçlü bireyin bu zor işe layık görülmesinin açıklanması diğer işlere atanan bireylerin aksine gizli bir şekilde yapılmaktadır. Toplumsal bedenin içindeki en güçlü antijenin en çok baskılanan ve bir bakıma toplum dışına itilen ünite olması biyopolitik yönetimselliğin doğasına aykırıdır. Bu yüzden Jonas'ın bir parçası olduğu toplum totaliter rejimli distopik bir toplum olarak görülebilir.

Böylesi bir toplumun yönetimselliğinin bir parçası olarak da gözlem, bireyi sürekli olarak gözlemlene olguları, bir dispozitif olarak karşımıza çıkar. Gözlemlene olgusu her ne kadar artık olağanlaşmış bir dispozitif gibi görünse de *Seçilmiş Kişi*'deki gözlemlene pratikleri Orwell'in 1984'ünü hatırlatır niteliktedir. Kamusal alanların yanı sıra evlerin içleri de gözlemlenip kayda alındığından bu dispozitfin daha yıkıcı bir hali ile karşılaşırız.

"Geçtiğimiz yıl boyunca artan gözlemden haber olmuştu. Okulda, teneffüs zamanında, gönüllü iş zamanında, Bilgelerin onu ve de diğer on birinci sınıfları gözlemlediğini fark etmişti. Onları not alırken görmüştü. Okul hayatı boyunca kendisi ve diğer on birinci sınıfların ders aldığı bütün öğretmenlerle uzun saatler boyunca toplantı yapıldığını biliyordu"²³¹

Özellikle de seçim zamanı yaklaştığında çocukların sürekli gözlemlenmesi ve daha sonrasında yönetimselliğin işine yarayacak şekilde meslek gruplarına yerleştirilmeleri, yönetim mekanizmasının çocukların sadece karakterleri üzerine değil, ayrıca çocukların bedenleri üzerinde de söz sahibi olduklarının bir göstergesidir. Çünkü, "çocukların bedenleri kendiliğinden politik bir role bürünmezler ve [çocukların] politik

²³⁰ A. e., s.15.

²³¹ A. e., s.15.

farkındalıkları gelişimlerine, katılımlarına ve güçlenmelerine göre değerlendirilir”²³². Egemen bir güç olan devletin yönetimselliği çocuğun bedenini de üstünde hak sahibi olarak, onu şekillendirme hakkını hazırlamış olduğu yasalara dayandırarak çocuğu da toplumun geri kalanındaki bireyler gibi politik bir nesne haline getirir. Fakat yine, çocuğun içine konulduğu bu nesnellik, bir öznellik kisvesi altında gerçekleştirilir.

Biyopolitik bir yönetimselliğin olduğu bir devlet anlayışında sahip olunan biyogüç çocuğa da bir temsil ve güç yetisi kazandırarak gerçek anlamda öznelliğe kavuşmasını sağlasa da, distopik çerçevede kullanılan biyogüç bunun tam tersine, nesneleştirdiği bireylere güç aktarıyor algısı oluşturur, ama aslında sahip olduğu biyogücü sadece kendisine saklayarak bireylerin karakter ve bedenlerini manipüle etme yoluna gider.

Bedeni manipüle ederek kullanılabilir bir nesne haline getirmek egemen gücün çeşitli dispozitifler aracılığıyla gerçekleştirdiği eylemlerden biridir. Medikal malzemeler olan kimi ilaçların romanda belli bir yaşın üzerindeki bütün bireylerin alarak yine egemen yönetimselliğin yaratmak istediği ‘uysal’ bedenleri yaratmaya yönelik bir pratik olduğu anlaşılabilir. Lowry, hapların içeriğini vermemekle birlikte karakterler üzerindeki etkilerinden bu hapların bir tür antidepresan ilacı oldukları anlaşılabilir ki bu ilaçlar insanların zihinsel olarak olabildiğince sakin kalmalarına yardımcı olurken doğal olarak bedensel aktivitelerinin de bir seviyeye kadar engellenmesini sağlıyordu. “Haplardan haberi vardı. Anne ve babası onları her sabah alıyordu. Ve bazı arkadaşlarının da aldığını biliyordu.”²³³ Bilinç kontrolünü sağlayan bu ilaçlar açıkça yönetimselliğin kullandığı biyogücü perçinlemek ve bireylerin kişilik ve bedenlerini daha kontrol edilebilir bir hale getirebilmek için kullanılıyordu. Özgür iradenin manipüle edilip bedenlerin de zihinler kadar uysal hale getirildiği bu toplumsal ve politik sistemde genç ve hatta çocuk yaştaki bazı bireylerin de bu ilaçlardan alması ile bireyin bedenini uysallaştırarak daha kontrol edilebilir ve nesnelleşmiş hale getiriyordu. Ergenliğe erişince ve evde rüyalarını anlatmaya başlayınca Jonas da hapları almaya başlayan

²³² Matthews ve Limb, 1999, s.80, aktaran Kallio, s.285.

²³³ Lois Lowry, **The Giver**, s.38.

Jonas'ın üzerindeki etkileri gördüğü ama anlamlandıramadığı rüyalar üzerinden görülebilir. Bilinçaltındaki bazı düşüncelerin tezahürü olarak görülen rüyalar ilaçlar sayesinde baskılanır hale gelirler.

Fakat yönetimselliğin oluşturduğu algı yüzünden normalde çocuklar için son derece zararlı olabilecek (her sağlıklı birey için zararlı olabileceği gibi) bu hapların kullanımı çocukluktan çıkıp yetişkinliğe adım atmak anlamına geldiği için, Jonas'ın hap kullanımını normalleştirilmesi de olağandır: “Bisikletini patika boyunca sürerken, [Jonas] hapları alanlar arasına katılmaktan garip bir mutluluk duydu.”²³⁴ Ergenlikle birlikte vücudundaki hormonların çalışması ve onu muhtemelen cinselliğini keşfetmeye başlayacağı, adrenalin ve testosteron gibi hormonların onu daha enerjik hissettireceği evreye getirmiş oluyor. Fakat böylesi aşırı davranışlar toplum içinde kabul görmediğinden dolayı, ve anne-babasının ona rüyalarını da anlattırmasından sonra Jonas da hapları almaya başlıyor. Gençliğin inişli çıkışlı olduğu zamanlarda bu bireylerin duygu karmaşaları içinde olmaları doğal büyüme ve olgunlaşma sürecinin safhalarındandır, fakat *Seçilmiş Kişi* romanının dünyasında küçük bir duygu değişimi bile etrafını sorgulama gibi bir düşünceye yol açma riski taşıdığından istenmeyen bir durum olarak addedilir ve yönetimsellik tarafından baskılanma ihtiyacı duyulur. Bu durum yine egemen gücün bireylerin zihin ve bedenlerini kontrol etme dürtüsünün bir göstergesidir.

Hap alımı ve hap alımının bütün topluluk tarafından normalleştirilmiş olması, Michel Foucault'nun toplumu regüle etmek konusunda kullandığı ve hijyen/sağlık eksenli bir dispozitifinin *Seçilmiş Kişi* adlı romandaki yansımasıdır. Fakat bu noktada sağlık konusunun yönetimselliğin kendisini sürdürebilmek adına gözettiği bir dispozitif olarak kabul edersek söz konusu hapların vatandaşların sağlığı adına alınmış olması gerekiyordu. Herhangi bir rahatsızlık için alınan ilaçlar, bağışıklık konusu ile yakından bağlantılı olarak, bireylerin tehlikelere karşı kendilerini korumaları için devletin onlara sağladığı üniteler olurlardı. Biyopolitik yönetimlerin bios, yani hayatın devamını

²³⁴ A. e., s.39.

sağlamak için aldıkları önlemlerden biridir. Romanda ise alınan hapların ‘karmaşaları’ gidermek için alınması hapların fiziksel bir rahatsızlığı değil, mental bir durum karşısında önleyici olarak kullanıldığını gösteriyor. Öte taraftan rüyalarının aileye anlatılması ve bunların değerlendirmesinden ortaya çıkan ergenliğe geçiş, ergenlik dönemi hormonlarının ergen bireyi ne denli aşırı uçlara, sorgulamalara iteceği anlamına geldiğinden dolayı Jonas’ın ailesi bunu hem yönetimin gözlemi sonucu hem de kendileri yetkili yerlere bildirdiklerinden dolayı Jonas da hormonlarını bastırmak adına hapları almaya başlıyor. Talat Parman’ın belirttiği üzere “ergenlik bedenin eyleme geçmesi demektir. Bedende çok kısa bir süre içinde çok önemli değişiklikler olması ergenin bedeniyle olan ilişkisini bozar.”²³⁵ Bedensel işlevleri yönetim mekanizması tarafından kontrol altına alınan yetişkinler bütün hayatlarını bu regülasyona göre geçirirler, ve bir süre sonra ergenlik dönemine giren gençler de bedensel faaliyetlerinin kontrol altına alınması için hap almaya başlarlar.

İçeriğinde muhtemelen yatıştırıcı görevi olan bu haplar Jonas’ın içinde yaşadığı toplumun, yönetim mekanizması rolü üstlenen Bilgeler tarafından daha kolay bir şekilde kontrol edilmesini de sağlar. Yetişkinlere özenen, büyümek isteyen, çocukluğu arkasında bırakmaya hazır hisseden ergen bireyler ise sadece yetişkinlere özel olarak görülen bu pratiğe bir an önce katılmak isterler.

Hapların bir gösterge olarak diğer bir önemi ise çocukluk ve yeni gençlik, yani ergenlik, arasındaki sınırı belirleyen, aynı zamanda da yönetim tarafından belirlenen nesneler olmasıdır. Belirtildiği üzere hapların bedenin veya zihnin tehlikeden kurtulması değil de, ideal toplumu oluşturan ideal bireyler olmaları için alınmaları, yönetimi biyopolitik çizgiden uzaklaştırarak tüm hayatın katı bir kurallar çerçevesinde belirlendiği, ve bunun için kişinin bedenine de müdahale edildiği totaliter bir yönetime yaklaşıyor. Hapların kullanımı hormonsal aktiviteden kaynaklanan duygu durumu değişikliklerini önleyerek çevresini olduğu gibi kabul ederek, durumundan memnun olan bireyler yaratır. Bu küçük aparatlar, toplumu şekillendiren ve yöneten Bilgeler

²³⁵ Talat Parman, **Ergenliğin Tutkusu**, İstanbul, YKY, 2020, s.22.

Kurulu'nun, hapların alımını tüm vatandaşlara ve hatta gerektiğinde belli yaştaki çocuk ve gençlere de sağlayarak, fakat öte taraftan da ütöpik bir çevrede yaşamalarını sağlayarak totaliter bir anlayışa sahip olduklarını gösterir.

Kurallar konusunda son derece katı olan bu komite yalnızca Jonas'ın üstlendiği Seçilmiş Kişi, yani anıları teslim alan kişiye hapları almama ve yalan söyleyebilme hakkını tanır. Gençlerin işlere seçilme seremonisinden sonra Jonas'a özel olarak yeni Aktarıcı rolünden dolayı bir kurallar listesi gelir ve maddelerden biri "eğitimle ilgili olmayan yaralanma ve hastalıklar için ilaç başvurusunda bulunabilir" olarak yazar. Bu madde Jonas'ı günlük hap kullanımında da muaf tutar. Çünkü Aktarıcı'nın kendisine verdiği anluların yükünü zihninde kabul edilebilir hale getirebilmesi için hap kullanımının sınırlanması gerekmektedir. Sıradan bir hayat süren bireylerin bir anda katastrofik bir olay yaşamaları zihin ve bedenlerinde şok sebep olurken, Jonas'ın çocuk zihni ve bedeni ile bu yükü kaldırabilmesi için hapları almaması ona yardımcı olmakla birlikte, diğer bireylerin son derece konformist ve depolitize olmuş hayatlarını da sorgulamasına yol açmaktadır. Bireylerin politik hayattan çok uzakta yaşadıkları görüntüsü altında aslında her hareketi ve davranışı politik olan yönetimselliğin altında yaşadıkları olgusu vardır.

Jonas'ın hap alamaması onun zihnini açmasına yardımcı olmakta ve zamanla, eğitiminin de yardımı ile topluma ve çevreye daha farklı bakmaya, hatta renkleri görmeye de başlayacaktır. Totaliter bir yönetim anlayışı altındaki bir toplulukta bios'un, yani yaşam alanının, farkında olması, Jonas'ın toplumun dinamiklerini fark etmesini, sağlık, iş bulma, eğitim gibi dispozitifleri de sorgulamasına neden olacaktır. Bu sorgulamalar dolaylı yoldan da çocuğun veya genç bireyin bedeninin politik bir nesne olarak kullanıldığını, eğer yönetimselliğin getirdiği toplumsallık anlayışına uyum sağlamıyorsa birey olarak öneminin tartışmaya açık olduğunu, politik ifade açısından kendi öznelliğinin aslında sadece aldatici bir görünüş olduğunu anlayacaktır. Arendt'in *The Origins of Totalitarianism* eserinde belirttiği üzere rejim bireye bir nesne olduğu fikrini öznellik maskesi altında vermektedir. Bu da söz konusu yönetim anlayışının tüm

hak ve kanunları kendinde topladığını, toplumun bir kesimine veya dispozitif olarak kullanılacak bir kuruma güç verilse de bunun sadece gücün kendisine dönecek şekilde kurgulandığını gösterir.

SONUÇ

Çocuk edebiyatı, okuru veya hedef kitlesi çocuklar ve gençler olan; buna rağmen yazarlarının da yetişkinler olan bir edebiyat türüdür. Türün örnekleri karşımıza yüzyıllardır çıkmasına rağmen, örneklerinin sınıflandırılması ve edebiyat eleştirisi çerçevesinde açıklanmasının ise nispeten kısa bir tarihçesi vardır. Çocuk edebiyatı örnekleri çocuğun küçük bir yetişkin olarak görüldüğü antik çağlardan itibaren başlayıp, devam eden çağlarda çocuğa bakış açısının da değişmesi ile yaratılan metinler de yön ve şekil değiştirmiştir. Antik imparatorlukların katı eğitim anlayışında kullandıkları ağır ve çocuklara yönelik olmayan metinlerden, Orta Çağ'ın ahlaklı çocuk yetiştirme anlayışına, Yeni Çağ'ın dönüştürdüğü çocuk anlayışının ütöpik çocukluk fikrine ve Yakın Çağ'ın getirdiği, bireyselliğini keşfeden ve bir yetişkin kadar mücadelecı olabilen çocuğa kadar çeşitli çocuk tipolojiler ve onlara bakış ile karşılaşmaktayız. Çocuk için edebiyat metni oluşturma fikri, çeviri sayesinde yeni eserler kazandırma fikri veya bir metni çocuk edebiyatının kapsamına alma fikri her zaman çocuğun da önemsiz, sadece büyüdüğünde bireyselliğinin farkına varan bir varlık olmasının da önüne geçmesi anlamına gelir. Üstelik çocuk edebiyatı olarak adlandırılan ve çocuk olgusunun muallaklığına bir atıf olarak yine kendisinin de tartışmaya açık olduğı bir hale bürünür. Çocuk edebiyatı bugün yalnızca bebeklikten çıkıp etrafındaki insanlarda iyi seviyede iletişim kurup, ihtiyaç ve fikirlerini söyleyebilen, çocuk kelimesinin tanımında da olduğı üzere 18 yaşına kadar çocuk statüsünü koruyan kişilere özgü olmaktan çıkıp pek çok alt dal edinmiştir: sadece kelimelerin öğretildiğı kitaplar, sesli ve multimedyanın kullanıldığı kitaplar, erkek ve kız çocuklarını ayrı olarak hedef alan öykü veya romanlar, bilgisayar oyunlarının öyküleştirildiğı kitaplar, aktivite kitapları, ilk gençlik dönemi kitapları ki yine bunlar da kız veya erkekleri ayrı ayrı hedef alabilir vb. Bu kadar kitap türü hitap ettikleri yaş gruplarını genellikle sınırlandırsalar da çocuk edebiyatı ve ondan bağımsız hale gelmiş bir gençlik edebiyatından söz etmek mümkündür. Çocuk ve gençlik edebiyatının birbirleriyle olan sınırlarının belirgin olmaması gençlik edebiyatının da kimi zaman çocuk edebiyatı şemsiyesi altına alınmasına yol açar. Daha geniş bir çerçeveden bakınca çocukluk olgusu ve çocuk edebiyatının sınırlarının bu denli belirsiz

olması bu edebiyat eserlerini yazan yetişkinin de yazdıkları eserlerin her iki alana da hitap etmesini sağlar.

Çalışmada çocuk edebiyatının kısa bir tarihçesinin vermemin sebebi çalışmaya teorik bir zemin hazırlamayı amaçlar. Bu tarihçeyi yine biyopolitik bir çerçeveye vermeyi tercih ettim. Biyopolitika, bir yaklaşım olarak hayli genç ve dönüşmekte olsa da antik zamandan itibaren bir şekilde çocuk ve çocuk edebiyatını eleştirirken de kullanılabilecek bir yaklaşımdır. Politik sistemlerin farklılık göstermesine rağmen, birey ve yönetim arasındaki güç dengesi hep var olduğundan, ve yönetimin var oluş sebebi insanın kendisi olduğundan dolayı, politik hayatın içinde “biyo” her zaman bulunmuştur. Biyopolitikanın ilgilendiği kesim ve ilgilenme nedeni dönemlere göre değişse de odak her zaman insan ve bundan bağımsız olamayacak şekilde içinde bulunduğu toplum ve onu yöneten mekanizma olmuştur.

Elbette çocuk edebiyatındaki çocuk ve genç figürleri kaçınılmaz şekilde yine yetişkinler ve onların kurdukları dünya tarafından şekillenmişlerdir. Karşılaştırmalı edebiyatın çocuk edebiyatı özelinde tartışmaya açtığı konulardan biri yazar-okur ilişkisinin üretici ve alıcı açısından asimetrik bir yapıda olmasıdır. Çocuk edebiyatının üreticisi genellikle yetişkin bireyken hedef kitlenin çocuk/ yetişkin olması bu asimetriyi ortaya koyar; çünkü yetişkinleri hedef kitle olarak alan edebiyat neredeyse her zaman bir yetişkin tarafından yaratılmıştır. Buna rağmen bugün, çok az sayıda çocuk edebiyatı eserinin yaratıcısı bizzat çocuğun kendisidir. Bu durum son yıllarda değişme eğilimine girip, yaratıcısının çocuk olduğu – ya da yazarlardan birinin çocuk olduğu – örnekler de görülmektedir. Söz konusu asimetri yetişkinler tarafından yaratılıp, onların bakış açısına göre şekillendiği için çocuğun ne okuyacağına, hangi resimlere bakacağına, dijital dünya unsurlarının yazına girip giremeyeceğine karar veren de kendisi oluyor. Bu çıkış noktası çocuk edebiyatının bağımsızlığını da etkileyerek yetişkinin bir oyun alanı haline gelir: çocukluk döneminin halen ütöpik ve zamansız bir tarafı vardır. Bireylerin hayatlarını sürdürmelerini sağlayan yetişkin aile bireyleri çocuk bireyleri belli bir yaşa kadar bu aileyi devam ettirme sürecine katmazlar. Bu süreç içinde çocuğun çocuk olmak dışında

bir görevi yoktur. Öte yandan geride bıraktığı bu ütopyayı tekrar ziyaret etmek isteyen yetişkin ise bunu, yazdığı çocuk edebiyatı eserleri ile gerçekleştirir.

Ütopik çocukluğun da yavaş yavaş yerini distopya olarak tasvir edilen işlere bıraktığı bir çocuk edebiyatı anlayışı ise 1970'ten itibaren sahneye çıkmaya başlar. Eserlerde ütopyayı yansıtan, ona tekrar dönüş amacıyla olan yetişkinin çevresi de politik, sosyal, kültürel, dijital olarak dönüştükçe bu değişiklikleri de kaçınılmaz şekilde çocuk edebiyatı eserlerine yansıtır. Biyopolitikanın dönemlere göre değişmesi gibi çocuk ve gencin ana karakter olduğu eserlerde sosyo-politik eksen ya kendisini alt metinde hissettirir ya da doğrudan çocuk ve gencin içinde yaşadığı bir dünyayı yansıtır. Öne sürdüğüm tezin ilgilendiği konu da tam bu noktada ortaya çıkar. Neoliberal yönetim içindeki birey toplumun bir kesiminin totaliter olan bir kısmının adeta bir distopyada yaşadığının farkında olup, başka bir kısmının ise yüzeyde refah içinde olup aslında yine totaliter bir çevrede olduğunu görüp edebiyat eserini de bu şekilde yapılandırıyor. 1980 sonrası çocuk edebiyatı eserlerinde Soğuk Savaş'ın etkisi, daha keskin ve rekabetçi hale gelen ekonomik düzen, devletlerin hammadde için başka yerleri işgal faaliyetler, 11 Eylül, göçler, mültecilik, ekolojik krizler, doğal afetler, iklim değişimi gibi olaylar sosyal hayatta, ekonomide ve politikada yozlaşma ve yıkıcı bir etki bırakmıştır. Perry Nodelman'ın *The Hidden Adult* [Saklı Yetişkin] adlı çocuk edebiyatı teorisi ve eleştirisi üzerine yazdığı kitabında da belirttiği üzere çocuk edebiyatında örtülü, saklı şekilde bir yetişkin mutlaka vardır çünkü eserin edebiyat çerçevesine oturtulmasını, çıkartılacak bir ders sağlanmasını yine yetişkinler sağlar. Nodelman'ın tanımı bir bakıma Neil Postman'ın *Çocukluğun Yok Oluşu*'nda öne sürdüğü üzere çocuğun sadece çocuk olduğu, onun için hazırlanmış ve adeta bir mikrokozmosu andıran dünyasının artık yitirmeye başlandığı, çocuğun da yetişkinin dünyasına katıldığı durumu özetler. Her halükârda, değişen sosyo-politik yapı içerisinde yetişkinin çocuk üzerinde bir etkisi vardır.

Çocuk edebiyatının kısa ve olabildiğince biyopolitik bir tarihi sonrasında çocuk edebiyatı eserlerine hangi nedenle distopik bir özellik atfedildiğini açıklamak için

ütopyalar ve distopyaları tanımlamak gerektiğini düşünüyorum. Ütopya her ne kadar Antik Yunancadan gelen morfolojisi gereği ‘olmayan yer’ olarak tanımlansa da neoliberal distopyalar ütöpik oluşumu yüzeysel de olsa yapılandırmaktadırlar. Çalışmada incelediğim iki eser *Açlık Oyunları* ve *Seçilmiş Kişi*, bu ekseninde, neoliberal bir politik düzleme sahiptirler. Daha önce de bahsedildiği üzere neoliberal düzen nüfusun belli bir kısmına yüzeysel de olsa bir ütopya vaat ederken geri kalan nüfus bizzat distopyayı yaşamaktadır. Çalışmadaki argümanım neoliberalizmi distopya ile bir tutmak hakkında değildir, fakat ütopya ile distopyayı adeta eşzamanlı ve farklı bölgelerde de olsa aynı yönetim mekanizmasının idare ettiği bir coğrafyada olmasıdır. Nitekim çalışmanın da ütopya ile distopyanın eşzamanlı bir yapıya sahip olduğu tartışmasına yol açması da bir başka hedeftir. Çalışmadaki bir diğer roman olan *Son Çocuklar* ise nükleer felaket sonrasındaki apokaliptik bir zamanın göstergesidir, ki bu da distopyanın alt konularından birini oluşturur.

Çocuk edebiyatında distopyalar nispeten genç eserler olmalarının yanı sıra sadece uçlarda kalan eserler değildir. Yukarıda sayılan ve uluslararası toplumu etkileyen olayların kaçınılmaz olarak çocuk ve gençlik edebiyatı eserlerini etkileyeceğinden bahsedilmişti. Çalışmada eser çeşitliliği açısından ilerlemeye açık bir alan Türk çocuk edebiyatından bir örnek olmamasıdır. Çalışmaya Türk edebiyatından bir eser katılmaması Türk edebiyatının eksikliğinden değildir; yalnızca ekonomik ve politik olarak bu şekilde tanımlanabilecek işlerin edebiyata henüz yansımadığını gösterir. Fakat iklim krizi ve sonrasını işleyen örnekler (Oya Baydar’ın *Köpekli Çocuklar Gecesi* romanı), genetik mühendisliğinde yanlış giden olaylar sonucu ortaya çıkan durumları (Cem Akaş’ın *Y* adlı romanı) örnekleyen romanlar bulunmaktadır. Daha çok yetişkin bir okur kitlesi olan edebiyat dışında eserlerde işlenen çocuklara benzer karakterler olarak sinema disiplininde örnekler görülmektedir. Edebiyat ayağında ise genellikle yeni gençlik çağındaki okura hitap edecek örnekler Türk edebiyatındaki ilerlemeye açık alanlardır.

Çalışmada distopik çocuk edebiyatı eserlerinin biyopolitik bir açıdan açıklanmasının sebebi neoliberal ekonomilerin birey-nüfus-yönetimsellik açılarından oldukça etkili olmasıdır. Çocuk ve genç karakterin biyopolitik açıdan açıklanması fikrinin edebiyat eleştirisine katkıda bulunacağı çalışmanın ortaya çıkardığı bir başka olgudur. Biyopolitika her ne kadar edebiyat kuram ve eleştirisinde sık kullanılan bir yaklaşım olmasa da, bu yaklaşımı kullanmak çalışmanın disiplinler arası hale bürünmesine yardımcı olur. Biyopolitik çerçeve olguları tekrar tanımlamaya imkân verir. Oluşturulan soy kütüğü çocuğun postmodern özelliklerini anlamaya yardımcı olurken gelecekte nasıl bir çocuk tasvirinin yapılacağına da yol gösterir.

Biyopolitik yaklaşım günümüzdeki neoliberal yönetimler açısından birey ve çocuğu açıklamaya, onu konumlandırmaya yarıyorken gelecekte değişen politik çerçeveler de bireyin konumunu etkileyebileceği gibi edebiyattaki karakterlerin yapılandırılışını da etkileyecektir. Bu açıdan bu çalışma, sadece Foucault'nun yaptığı gibi arşiv arkeolojisinin bir parçası olmakla kalmaz, bunun da ilerisinde edebiyatın politik düzenlerden ne derece etkilendiğini ve çocuk ve genç figürleri de nasıl şekillendirdiğini gösterir.

Biyopolitika, Michel Foucault'nun öncelikle devletin nüfus üstündeki kontrolünü sağladığı cinsellik olgusu, ceza sistemi, akıl hastalıklarına karşı tutum, sağlık sistemi gibi konuların nüfus temelli devlet anlayışı zamanlarından itibaren arşivdeki belgeler üzerinden nasıl şekillendiği ile başlar. Söz konusu olguların devlet, yani yönetimsellik anlayışı ile devletin yararına olacak şekilde nasıl düzenlendiğini gösterir ve özellikle de *Cinselliğin Tarihi*'nde, Foucault dispozitif kelimesi ile bu olguları yönetimsellik mekanizmasının kullandığı, nüfusu kontrol etmeye ve şekillendirmeye yarayan aletler olarak tanımlar. Dispozitifler, Foucault'nun devlet yerine yönetimsellik olarak tanımadığı bir mekanizma tarafından yönettiği nüfusu, belli koşullara ve gerekçelere dayanarak şekillendirdiği, bunun dışındaki davranışları makul veya makbul olarak görmediği bir sistemdeki yönetimselliğin bir nevi organları olarak tanımlar. Bunlar sayesinde yönetimsellik, kendisini güçlendirmek adına nüfusu sürekli gözetlemeye ve

denetime tabi tutmaya başlayarak kendi devamlılığını sağlar. Bireyin yine biyolojik bir özne/nesne kesişiminde kaldığı bu düzlemde yönetimselliğin kullandığı bu gücü de Foucault, biyogüç olarak tanımlar. Salt politik güç artık geri planda kalmış, toplumdaki bireylerin çoğunluğunun etkisi altına aldığı bir biyogüç, politik görüşün, yönetimselliğin ve nüfusun devamını sağlar. Biyogücün nüfusun devamlılığını sağlaması için, doğal olarak, toplumdaki çocuk ve genç bireylerin de bu düzenin bir parçasını olmasını sağlaması gerekmektedir. Bundan dolayı, çocuk ve genç birey de aynı yetişkinler gibi belli regülasyonlara, denetim ve gözetime tabi tutulur.

Nüfus temelli devlet anlayışı öncesinde, feodalite anlayışının bir parçası olarak devlet – veya imparatorluk – sahip olduğu toprak parçasını çevreleyip ona egemen olmak üzerineyken, değişen sosyal yapılar ve politik rejimler sonrasında nüfusun gücüne ve kontrol edilmesine dayanan yönetim anlayışları benimsenmiştir. Nüfusu, bireylerden oluşan bir sosyal yapı olarak görmek bireylerin öznelliğine verilen değer ve sahip oldukları gücü tanımak demekken, nüfusu bir kütle halinde görmek bireyleri nesneleştirerek onları yönetimin oluşturduğu bir normlar çerçevesine yerleştirmek demektir. Bireyin toplumsallıktan bu denli soyutlanarak sadece üretken ve işlevsel bir araç olarak görülmesi, yönetimselliğe katkıda bulunduğu sürece değerli olması neoliberal politikaları ve ekonomik düzenleri de beraberinde getirmiştir. Nitekim, Foucault, *Biyopolitikanın Doğuşu* adlı, sonradan kitaplaştırılacak olan, seminerlerinde de söz konusu o zamana kadar yapmış olduğu arşiv taramalarının sonucunda belli dispozitiflerin nasıl çalıştığının yanı sıra neoliberal politikalara nasıl yol açtıkları ve bu politikaların onları nasıl kullandıkları ile ilgiliydi. Seminerlerin sonucu olarak şu ortaya çıkar; hiçbir dispozitif veya birey ekonomik anlamda üretken ve katkıda bulunan durumda olmadığı sürece bu bireyler, toplumda marjinalleşmiş figürler olarak kalırlar.

Çalışma, yalnızca Michel Foucault'nun biyopolitika kavramına göre birey-dispozitif eksenli kalmıyor, bunun yanı sıra biyopolitika olgusuna çeşitli yönlerden yaklaşan teorisyenleri de çocuk ve gencin güncel bir biyopolitik tasvirine katar. Bunlardan özellikle de 2000 sonrasında biyopolitikayı bir sosyo-politik bir eleştiri

yaklaşımı olarak alıp, ona bir de bağışıklık paradigmasını eklemleyen Roberto Esposito'nun da görüşleri doğrultusunda çocuk ve gencin bir tasvirini yapıyor. Esposito, bağışıklık olgusunu hem birey açısından hem de yönetsellik açısından ele alır; bağışıklığın biyopolitik yönetselliği, bireyi ve toplumu aslında bir araya getiren bir unsur olduğunu da savunur. Fakat çalışma özelinde bağışıklık olgusu, incelenen eserler distopya olduğundan dolayı bağışıklığın da farklı şekillerde işlevsellik kazanabileceğini gösterir.

Tezin, teorik kısımlarını takip eden 'Çocukluk mitinin yeni bir değeriendirmesi' ve 'Bağışıklık faktörü olarak çocuk' adlı bölümler, teorik altyapıdaki çocuk edebiyatının biyopolitika eksenli bir tarihçesi ve ütopya ve distopyanın yine biyopolitik açıdan verildiği kısımlarla örtüşmektedir. İlk olarak çocukluk mitinin yeni bir değeriendirmesi, ütöpik olarak görülen, fakat distöpik çocuk edebiyatında çocuğun çeşitli zorluklar karşısındaki tavrını açıklamaktadır. Yetişkinler tarafından yaratılan ütopyanın yine yetişkinler tarafından bozulması ve durumun tam tersine çevrilerek çocuğu totaliter bir çevre içinde bırakması eser örnekleriyle beraber verilmiştir. *Son Çocuklar* nükleer felaket sonrası aile bireylerinin ölümlerine şahit olan, sonrasında köyde hayatta kalan çok az sayıdaki çocuğa öğretmenlik yapmaya başlayan Roland'ın Schewenborn'un cennetivari çevresinden ve ailesinden bir anda kopartıldığını, kendi ütöpik çocukluğunun bir anda bitirildiğini yansıtır. Nükleer felaketin de insan eliyle ve aslında yetişkin insanların eliyle yaratılan bir felaket olduğunu, radyasyondan etkilenen köyün diğeri çocuklarının yetişkinlere gösterdiği tepkileri örneklenir. Bir diğeri roman olan *Seçilmiş Kişi*'de ise ana karakter Jonas'ın ütöpik çocukluğu toplumun ve onu yöneten Bilgelerin kendisine anıları taşımakla yükümlü olan kişi seçmeleriyle bitiyor. Çocukluk mitinin ütöpik tarafı özellikle de bebek Gabriel'in yeterli gelişim gösteremediği için bir öjeni pratiği sonucunda topluluğun dışına çıkartılması kararı ile ete kemiğe bürünüyor. Beklenen standardı yakalayamayan bebeğin tehlike ve ölüm ile eş anlama gelen bilinmezliğe gönderilmesi Jonas'ın ütopyasının aslında yönetim mekanizması olarak işlev gören Bilgeler Meclisi'nin yarattığı bir düzen olduğunu, kendisi dahil bütün bireylerin yüzeyde bir ütopyaya benzeyen toplumda yaşadıklarını sanırken aslında

totaliter bir distopya içinde bulunduklarını anlamasına yol açar. *Açlık Oyunları*, karakterlerin yine totaliter bir distopya olarak, insanların, yönetimin dispozitiflerinin ne denli sıkı yapılanan bir distopyada yaşadıklarının yansımasıdır. Ana karakter Katniss'in çocukluğunun geçtiği 12. Mıntıka, Başkent'in yetişkin, yaşlı ve çocuk ayırmadan son derece baskıcı ve otoriter bir şekilde yönettiği mıntikalardan biridir. Açlık Oyunları adı verilen bir tür yarışma olan oyunlara kız kardeşi yerine, onun oyunlarda ölmesine engel olabilmek için katılır ki, oyunlarda galip gelen çocuk dışında bütün çocukların öldüğü/öldürüldüğü bir ortam çocuk hayatına verilen değeri de gösterir. Oyunların sürecini bir tür gözetleme ve nüfus kontrolü dispozitifi olarak gören Başkent, oyunlarda çocukların birbirlerini öldürmelerini teşvik ederek, bunu yapmak istemezlerse arenaya tehlike unsurları katarak bunu sağlar. Başkent'in çocukları oyunlara hiç katılmazken diğer mıntikalardan gelen çocukların arka planı ve oyunlardaki durumu çocukluk mitinin son derece göreceli ve hatta bazı çocuklar için var olmayan bir olgu olduğunu gösterir.

Modern çocuğun distopya içindeki bir diğer tarafı olarak ikinci tartışma kısmında çocuğun bağışıklık faktörü olarak görülmesi örneklenmiştir. Özellikle de biyopolitika yaklaşımına Roberto Esposito tarafından getirilen bağışıklık paradigması, toplumundaki bireylerin davranışlarının yanı sıra yönetimsellik mekanizması ile olan karşılıklı güç alışverişlerini de betimler. İnsan vücudundaki bağışıklık sisteminin çalışmasını yönetimselliğin davranışına uygulayan Esposito, yönetim mekanizmasının dıştan gelecek zararlı etmenlere karşı bünyesindeki antikorları kullanarak egemenliğini ve gücünü koruduğunu, ancak bu mekanizmanın çalışması için antikor görevi gören dispozitiflerin ve hatta bireylerin de vücudunun bütünü tarafından korunması gerektiğini savunur. Söz konusu bedenin bütünü ve bireyler arasındaki karşılıklı bir ilişki olması yeni nesillerin, yani çocukların da güvenli bir ortamda büyümelerini ve bedeni de korumalarını sağlar. Fakat incelenen eserlerin bütününe distopya olmasından da anlaşılacağı üzere bağışıklığın çalışmasında özellikle de yönetimden kaynaklı sorunlar çocuklar tarafından deneyimlenmektedir. Toplumun tehlikede ve baskı altında olduğunun farkında olan çocuk, kitapların hepsinde bir tür kurtarıcı rolündedir. Ütopik çocukluk tasvirinin bir parçası olarak çocuk hali hazırda gelecek nesillerin devamının

sağlayıcısı, bir nevi umut ve kurtuluşun sembolüdür. Fakat totaliter rejimin olduğu bir çevrede bağışıklık paradigmasında çocuk normalde kendisine verilmeyen fazladan görevler üstlenmek ve hatta disipline edici yönetselliğe karşı savaşıan lider pozisyonunda olmak durumunda kalır. Kendi seçtiği bir konum olmamasına rağmen, çocuk, kendi bağışıklık elemanlarına karşı dönen yönetselliğe karşı bireysel olarak bir bağışıklık hareketi göstermek durumundadır. Bu bağışıklık düzeyinin de getirisi olarak, çocuk yalnızca umudun sembolü veya gelecekte bürüneceği kurtarıcı olmaz, ayrıca yetişkinler gibi aktif olarak savaşıan, kendisini tehdit olarak gören bedene ve onun kontrol dispozitiflerine karşı gelen kişi de olur.

Çocuk ve gencin biyopolitik açıdan tasvirinin bir diğer sonucu ise biyopolitik yönetselliğin potansiyel politik düzenler içinde bireye ve çalışma özelinde çocuğa verdiği değerdir. Biyopolitika, feodal anlayışın yavaş yavaş yerini nüfus temelli yönetim anlayışının başladığı bir yönetim biçimini betimlese de feodal yapının, ya da feodal yapıdan önce de var olan imparatorluk yönetim sisteminin bazı taraflarını dönüştürerek halen devam ettirmektedir. Kurumların veya çeşitli organizasyonların dispozitifler olarak işlev göstermeleri her zaman olumsuz olarak okunmamalı, bazen bireyin refahını gözetmek için de kullanıldıkları sonucu çıkar. Çalışmanın distopik çerçevedeki eserleri incelemesinin nedeni de bu ütöpik görüşün hataya düştüğü yerleri çocuğun gözünden vermektir. Distopyalarda ana politik eğilim totaliter rejimin disipline edici, bireyi sadece bedene indirgeyerek onu kontrol etmek ve işlevsel hale getirmek için dispozitifler kullandığı yönündedir. Bireyi kontrol edebilmek, yönetsellik mekanizmasının biyogücü kullanabilmesini gerektirir. Fakat çalışmamı, özellikle de distopya eserleri üzerine kurguladığımdan, biyogücün de bu eserlerde dönüştürülmüş şekilde, egemen gücün kendi bağışıklık unsurlarına karşı dönmesiyle birlikte, bu egemenliğin toplumdaki bireyleri sadece nüfusa indirgeyip, onları dispozitiflerin – ve dolayısıyla kendisinin – kontrolündeki bedenlere dönüştürdüğünü tartışır. Egemen güç, bu noktada Deleuze ve Guattari'nin de bir analogi ile örneklendirdikleri üzere bazı bitkilerin köksap denilen yapıları sayesinde merkezden uzaklaşarak çoğalabildiklerinden yola çıkarak, dispozitiflerini ve gücünü bireylerin ve çalışma özelinde çocuk ve genç bireyin,

bedenleri üzerinden kendisini güçlendirir. Çocuğun bu şekilde hareket eden bir güç yapılanmasına karşı çıkması onun da bireyselliğinde belli miktarda güç bulundurup kullanması sayesinde. Örneğin, *Açlık Oyunları*'nda, kendisiyle aynı mınıtkadan gelen Peeta'nın, Katniss'i yakalamak için diğer çocuklarla birlik olması, aslında Başkent'in hali hazırda manipüle ettiğı çocukların onu zorlaması sonucundadır. Bu yüzden, Peeta, istemediğı halde Katniss'e karşı bir dispozitif şeklinde hareket etmek durumunda kalmıştır. *Son Çocuklar* adlı post-apokaliptik roman böylesi bir egemen gücün yokluğunda, merkezin yok olup gittiğı ve bu yüzden hiçbir dispozitifinin çalışmadığı bir zamanda çocuğun perspektifinden önceki yönetimselliğın bir eleştirisini yapar.

Edebiyat eserlerinde, ve edebiyat teorisi ve eleştirisinde sürekli kendini yenileme ve disiplinler arası çalışılarak alana katkıda bulunmak doğal süreçlerdir. Politika gibi bir alandan alınan biyopolitik yaklaşımın, örnekleri çoğalmaya başlayan distopik çocuk edebiyatı eserlerinde eleştiri unsuru olarak kullanılması çalışmaların disiplinler arası hale gelerek daha verimli olmalarını sağlar. Bu çalışmanın amacı daha önce de belirtildiğı üzere modern çocuk ve genç figürünün edebiyat eserlerindeki betimlemelerinden yola çıkılarak distopik eserlerdeki bir tasvirini sunmaktır. Politik çerçeve, sosyal yapı ve ekonomik düzen değıştiğı sürece her dönem kendi çocuk figürünü yaratacaktır şüphesiz. Foucault'nun *episteme* olarak adlandırdığı bu dönemler nasıl ki farklı sosyo-politik ilkelere göre değışirler, gelecek *episteme*'ler kendi edebiyat yer ve zamanlarını, olay örgülerini ve karakterlerini yaratacaktır.

Çalışmamada çocuk ve genç karakterlerin bir analizini yaparken özellikle de bağışıklık olgusunun çocuk ve gencin güç potansiyelini ortaya çıkarması, konunun bağışıklığa neden olan ve bağışıklığın neden olduğı durumları da beraberinde getirmiştir. Biyopolitika ve biyopolitikada bağışıklık paradigması Esposito'dan önce bağışıklık konusunda pharmakon üzerine çalışan Derrida'nın da perspektifinden incelenebilirler. Özellikle çocuk veya gence bir bağışıklık unsuru olarak bakarsak, bir *pharmakos*, yani tedavi edebilen kişi olarak yine bağışıklık paradigmasına bağılı figürler olarak tasvir edilebilirler. Çocuğun özellikle bir *pharmakos* yani ecza/ilac/panzehir

olarak nasıl onu nesneleştirmeden böyle bir işlev katılabileceği tartışmaya açılabilir. İncelenen eserler her ne kadar kahraman ve kurtarıcı bir çocuk figüründen bahsediyorlarsa da bu karakterlerin geleceklerinin kesin olarak iyiye gidip gitmediği, toplumlarını daha adil bir düzleme taşıyıp taşımadıkları ya da toplumun kendisini düze çıkartacak gerekli yapılara veya ona yardımcı olabilecek dispozitiflere sahip olup olmadığı incelenen kurgu eserlerde cevaplanmamıştır. Bundan dolayı, çocuğun aktif rolü halen devam edecek, bağışıklık paradigması da dönüşerek yerini belki de farklı bir paradigmaya bırakacaktır.

Son olarak, çocuk edebiyatı, ütopya/distopya eksenli ve biyopolitik çerçevede incelenecek muhtemel romanlar yazan yazar yaşının da düşmeye başlamasıyla birlikte, doğrudan çocukların kaleminden çıkan eserler içerme potansiyeli taşır. Biyopolitika artık eksenli oldukça genişlemiş ve sadece insan ve hayatı değil, genetik mühendislik, tıbbi müdahale gibi süreçlerle artık sadece “biyo” değil, onun da ötesinde “biyonik” hale gelmiş insan bedenlerini de öngörüyor. Edebiyatın da bu yönde şekillenme potansiyeli olduğundan biyopolitikaya yeni paradigmlar eklenmesi söz konusudur. Çocuk olgusunun sınırlarının tartışmaya açık olduğu bugün bile insan olmayan, veya yeterince biyolojik özellikler taşımayan bu formların günlük hayata girmesiyle edebiyata girmesi de kaçınılmaz olacaktır. Bu durumda da *biyo*’nun etik perspektifi söz konusu olacağından, edebiyatta/çocuk edebiyatında biyoetik başlığı tartışılabilir.

Sonuç olarak, biyopolitik yaklaşım, ister normal bir yönetim anlayışında ister distopik bir düzlemde olsun, bir edebi yaklaşım olarak metodolojik bir çerçeve içerisinde kullanılabilir. Bu da onu yalnızca politik açıdan değil, edebiyat teorisi açısından da yenilikçi kılar. 1980 sonrası dönemde edebiyatta geniş bir yer edinmeye başlayan distopya da özellikle çocuk edebiyatı eserlerinde güçlü eserler vermeye başlamıştır. Bu eserlerdeki çocuk figürünün devlet politikalarının sonuçlarını birinci elden deneyimleyen karakter olması, çocuğu politika sahnesine çıkarmıştır. Edebiyatın çocuk figürleri bundan sonra sadece başlarından çeşitli maceralar geçem çocuklar değil, politik duruşları olan karakterler de olacaklardır.

KAYNAKÇA

- Agamben, Giorgio: **Infancy and History: The Destruction of Experience**, New York and London, Verso, 1993.
- Agamben, Giorgio: **Kutsal İnsan**, Çev. İsmail Türkmen, İstanbul, Ayrıntı, 2017.
- Ağkaya Onur: “Ütopya ve Distopya: Siyasetin Edebiyat Üzerindeki Etkisi”, **Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.14, S. 4, 2016, s.23-48.
- Ağkaya, Onur: “Bir Reklam Arası: Distopya”, **Cogito**, Ed. Şeyda Öztürk, S. 90, 2018, s.49-62.
- Akay, Ali: **Michel Foucault’da İktidar ve Direnme Odakları**, Ankara, Doğubatı, 2016.
- Alım, Eray: “Sovereign Power, Disciplinary Power and Biopower: How to Make Sense of Foucault’s Conceptualization of Power Mechanisms?”, **Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi**, C. 2, S. 1, 2019, s.13-24.
- Althusser, Louis: **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, İstanbul, Ayrıntı, 2014.
- Amir, Dorsa: **How the Industrial Revolution Changed Childhood**, 2019, www.ted.com/talks, E.T. 03.06.2020.
- Arendt, Hannah: **The Origins of Totalitarianism**, New York and London, Harvest, 1976.
- Arendt, Hannah: **The Human Condition**, Chicago and London, The University of Chicago Press, 1998.
- Aries, Philippe: **Centuries of Childhood**, New York, Alfred A. Knopf, 1962.
- Atalay, İrfan: **Karşılaştırmalı Edebiyat**, İstanbul, Hiperyayın, 2019.
- Baudrillard, Jean: **Sessiz Yığınların Gölgesinde: Toplumsalın Sonu**, Çev. Oğuz Adanır, İstanbul, Doğubatı, 2013.
- Bazzicalupo, Laura ve Clarissa Clo: “The Ambivalence of Biopolitics”, **Diacritics - “Bios,” Immunity, Life: The Thought of Roberto Esposito**, C.36, S.2, 2006, s.109-116.
- Bonito Oliva, Rosella ve Timothy Campbell: “From the Immune Community to the Communitarian Immunity: On the Recent Reflections of Roberto Esposito”, **Diacritics - “Bios,” Immunity, Life: The Thought of Roberto Esposito**, C.36, S.2, 2006, s.70-82.
- Booker, M. Keith: “Ütopya, Distopya, Toplumsal Eleştiri”, Çev. Oğuz Tecimen, **Notos**, S.5, 2012, s.35-46.
- Bourdieu, Pierre: “The Essence of Neoliberalism”, **Le Monde Diplomatique**, Aralık 1998, <http://mondediplo.com/1998/12/08bourdieu>, E.T. 05.08.2021.

- Bradford, Clare, Kerry Mallan, John Stephens ve Robyn McCallum: **New World Orders in Contemporary Children's Literature: Utopian Transformations**, London and New York, Routledge, 2008.
- Campbell, Timothy: "Bios, Immunity, Life: The Thought of Roberto Esposito", **BioPolitica**, 2012, <https://biopolitica.flinders.edu.au/publication/bios-immunity-life-the-thought-of-roberto-esposito/>, E.T. 25.05.2020.
- Cisney, Vernon W. ve Nicolae Morar: **Biopower: Foucault and Beyond**, Chicago, University of Chicago Press, 2015, www.cupola.gettysburg.edu, E.T.01.06.2020.
- Chira, Victor Ioan: "The Body as a Surface of Action for Power Dispositifs in Foucault's Genealogy", **Romanian Review of Political Sciences and International Relations**, 2019, s.76-82.
- Claeys, Gregory: "The Post-Totalitarian Dystopia, 1950-2015, **Dystopia: A Natural History**, Oxford, Oxford University Press, 2017.
- Cogan Thacker, Deborah ve Jean Webb: **Introducing Children's Literature: From Romanticism to Postmodernism**, London and New York, Routledge, 2002.
- Collins, Suzanne: **Açlık Oyunları**, Çev. Taylan Taftaf, İstanbul, Doğan Egmont, 2019.
- Culler, Jonathan: **Yazın Kuramı**, Çev. Hakan Gür, Ankara, Dost, 2007.
- Cüceloğlu, Doğan: **İnsan ve Davranışı – Psikolojinin Temel Kavramları**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1988.
- Dean, Jody: **Neofeudalism: The End of Capitalism?**, 2020, <https://lareviewofbooks.org/article/neofeudalism-the-end-of-capitalism/>, E.T. 26.05.2020.
- Demirtaş, Mustafa: "Michael Hardt ve Antonio Negri: Yeni Bir Egemenlik Biçimi Olarak İmparatorluk ve Siyasetin Öznelinin Yeniden Kavramsallaştırılması", **Spectrum: Journal of Global Studies Special Issue**, s.73-87.
- Deniz, Suzan: **The Concept of Autoimmunity in Captain Corelli's Mandolin and The English Patient**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, 2015.
- Dubreuil, Laurent ve Clarissa C. Eagle: "Leaving Politics: Bios, Zoe, Life", **Diacritics - "Bios," Immunity, Life: The Thought of Roberto Esposito**, C.36, S.2, 2006, s.83-98.
- Esposito, Roberto: **Immunitas**, Cambridge, Polity Press, 2002.
- Esposito, Roberto ve Timothy Campbell: "The Immunization Paradigm", **Diacritics - "Bios," Immunity, Life: The Thought of Roberto Esposito**, C.36, S.2, 2006, s.23-48.
- Esposito, Roberto: **Bios: Biopolitics and Philosophy**, Minneapolis, University of Minneapolis Press, 2008.

- Esposito, Roberto: "Totalitarianism or Biopolitics? Concerning a Philosophical Interpretation of the Twentieth Century", **Critical Inquiry**, C.34, S.4, 2008, s.633-644.
- Esposito, Roberto: "Biopolitics", **Biopolitics: A Reader**, Ed. Timothy Campbell ve Adam Sitze, Durham ve Londra, Duke University Press, 2013, s.317-349.
- Esposito, Roberto: "The Enigma of Biopolitics", **Biopolitics: A Reader**, Ed. Timothy Campbell ve Adam Sitze, Durham ve Londra, Duke University Press, 2013, s.350-385.
- Esposito, Roberto: "Community, Immunity, Biopolitics", **Angelaki**, Çev. Zakiya Hanafi, C. 18, S.3, 2013. S.83-90.
- Esposito, Roberto: **Persons and Things**, Londra, Polity Press, 2015.
- Esposito, Roberto: **Communitas: Topluluğun Kökeni ve Kaderi**, Çev. Onur Kartal, İstanbul, İletişim, 2018.
- Esposito, Roberto: "Postdemocracy and Biopolitics", **European Journal of Social Theory**, C.22, S.3, 2019, s.317-324.
www.etymonline.com/word/govern, E.T. 25.05.2020.
- Foucault, Michel: **Power/Knowledge**, Ed. Colin Gordon, New York, Pantheon Books, 1980.
- Foucault, Michel: **Deliliğin Tarihi**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul, İmge, 2006.
- Foucault, Michel: **The Birth of Biopolitics: Lectures at the College de France 1978-79**, New York, Palgrave Macmillan, 2008.
- Foucault, Michel: **Bilginin Arkeolojisi**, Çev. Veli Urhan, İstanbul, Ayrıntı, 2016.
- Foucault, Michel: **Cinselliğin Tarihi**, Çev. Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul, Ayrıntı, 2018.
- Frame, Gregory: "The Odds are Never in your Favor: The Form and Function of American Cinema's Neoliberal Dystopias", **New Review of Film and Television Studies**, 2019, s.1-19.
- Freeman, Michael: "Neoliberal Politikalar ve İnsan Hakları", Çev. Şafak Evran Topuzkanamış **D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 17, S. 2, 2015, s.165-188.
- Gambetti, Zeynep: "İktidarın Dönüşen Çehresi: Neoliberalizm, Şiddet ve Kurumsal Siyasetin Tasfiyesi", **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, S. 40, 2009, s.145-166.
- Georgescu, Diana: "Greta Thunberg Highlights the Problematic Way Both the Right and Left View Child Activists", **Independent**, 29.10.2019, <https://www.independent.co.uk/voices/greta-thunberg-child-activism-climate-change-autism-greenwashing-a9176106.html>, E.T. 04.06.2020.

- Golban, Petru: **The Victorian Bildungsroman**, Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi Yayınları, 2003.
- Gottlieb, Erika: **Dystopian Fiction East and West: Universe of Terror and Trial**, Montreal&Kingston, McGill-Queen's University Press, 2001.
- Gottlieb, Erika: "Distopya Doğu, Distopya Batı", Çev. Ali Ünal, **Notos**, S.5, 2012, s.25-34.
- Greene, Vivien: "Utopia/Dystopia", **American Art**, C.25, S.2, 2011, s.2-7.
- Gudmand-Høyer, Marius ve Thomas Lopdrup Hjorth: "Liberal Biopolitics Reborn", **Foucault Studies**, S.7, 2009, s.99-130.
- Haraway, Donna: "The Biopolitics of Postmodern Bodies: Constitutions of Self in Immune System Discourse", **Biopolitics: A Reader**, Ed. Timothy Campbell ve Adam Sitze, Durham ve Londra, Duke University Press, 2013, s.274-309.
- Hardt, Michael ve Antonio Negri: **Empire**, Cambridge ve Massachusetts, Harvard University Press, 2002.
- Harvey, Fiona: "Greta Thunberg and Children's Group Hit Back at Attempt to Throw out Climate Case", **The Guardian**, 05.05.2020.
- Hutcheon, Linda: **A Poetics of Postmodernism**, New York and London, Routledge, 2004.
- Kale, Nesrin: "Çocuk ve Ceza/ Ceza Olgusuna Felsefi Bir Yorum", **Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences**, S.28, 1995, s.49-58.
- Kallio, Kristin: "The Body as a Battlefield: Approaching Children's Politics", **Geographies of Children and Youth**, C. 90, S. 3, 2008, s.285-297.
- Pauliina:
- Kindig, Jesse: **Vietnam War: Student Activism**, 2008, http://depts.washington.edu/antiwar/vietnam_student.shtml, E.T. 04.06.2020.
- Kumar, Krishan: **Ütopyacılık**, Çev. Ali Somel, Ankara, İmge, 2005.
- Lemke, Thomas: **Biopolitics: An Advanced Introduction**, New York and London, New York University Press, 2011.
- Lemke, Thomas: **Foucault, Governmentality, and Critique**, 2000, www.thomaslemkeweb.de, E.T. 14.02.2020.
- Lerer, Seth: **Children's Literature**, Chicago and London, The University of Chicago Press, 2008.
- Litwack, Eric B. "Totalitarianism", **Internet Encyclopedia of Philosophy**, www.iep.utm.edu/totalita/ E.T. 11.03.2020.

- Lodge, David ve Nigel Wood: **Modern Criticism and Theory**, London, Longman, 2000.
- Lowry, Lois: **The Giver**, New York, Ember, 2011.
- Mantilla Gutierrez, Lucia: "The Biopolitical Construction of Infancy and Adulthood: The Child as Paradigm and Utopia", **Global Studies of Childhood**, C.6, S.2, s.211-221.
- Martinez, Miguel Angel: **Foucauldian Discourse Analysis**, 2018, www.miguelangelmartinez.net/?2018-Foucauldian-discourse, E.T. 11.07.2019.
- Milner, Andrew: "İklimi Değiştirme: Distopya Siyaseti", Çev. Hatice Doğan, **Doğu Batı: Distopya**, C.80, 2017, s.265-281.
- More, Thomas: **Utopia**, Çev. İbrahim Yıldız, Ankara, Ütopya, 2003.
- Muller, Benjamin J.: **Governmentality and Biopolitics**, 2011, www.oxfordre.com/internationalstudies, E.T. 04.03.2019.
- Murdoch, Brian: "Menschenverachtung und Feinbilder: The Message(s) of Gudrun Pausewangs's *Die Wolke*", **Neophilologus**, S. 79, 1995, s.135-146.
- Murnane, Ben: "Now is a Dystopia: Ayn Rand and the Right-Wing Appropriation of The Hunger Games", **The Journal of Popular Culture**, C.51, S.2, 2018, s.280-301.
- Neydim, Necdet: **Çocuk ve Edebiyat**, İstanbul, Bu, 2000.
- Neydim, Necdet: **Çocukluğum Nerede Saklı**, İstanbul, Bilgiyolu, 2019.
- Necdet, Neydim: **Çeviri Çocuk Edebiyatı**, İstanbul, Bilgiyolu, 2020a.
- Neydim, Necdet ve Ali Polatel: "Distopya Romanlarının Oluşumu ve Tarihsel Gelişimi: Çevirilerinin İncelenmesinde Öne Çıkan Kuramsal Yaklaşımlar", **İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi**, S. 12, 2020b, s.53-75.
- Neydim, Necdet: **Türkiye'de Çeviri ve Telif Eserlerde Genç Kız Edebiyatı**, İstanbul, Bilgiyolu, 2020c.
- Neydim, Necdet: **Masalların Gerçek Yüzü**, 2019, <https://www.youtube.com/watch?v=LiXoxyp8UdU>, E.T. 30.05.2020.
- Neydim, Necdet: **Çocuk Edebiyatı ve Ölüm Teması**, 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=4PaDECd7PU>, E.T. 30.05.2020.
- Neydim, Necdet: "Çocuk edebiyatında distopya ve "Bulu"", **Cumhuriyet Kitap**, 29 Temmuz 2021.
- Nodelman, Perry: **The Hidden Adult**, Baltimore, The Johns Hopkins University Press, 2008.

- O'Farrell, Clare: **Michel Foucault**, London, Sage, 2005.
- Oleskin, A. V.: **Biopolitics: The Political Potential of the Life Sciences**, New York, Nova Science Publishers, 2012.
- Oranlı, İmge: “*Biyo-Politikanın Doğuşu* ve Foucaultcu Eleştiri”, **Cogito**, Ed. Şeyda Öztürk, S. 70-71, 2012, s. 39-51.
- Orwell, George: **Bin Dokuz Yüz Seksen Dört**, Çev. Nuran Akgören, İstanbul, Can, 2006.
- O'Sullivan, Emer: **Comparative Children's Literature**, London and New York, Routledge, 2005.
- Öztürk, Emine: “Türkiye’de ve Fransa’da 1968: Fransa’daki Mayıs Ayaklanmasını Başlatan Öğrenci Hareketinden Farklı Yönleriyle Türkiye’de Sosyalist Öğrenci Hareketi”, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 19, S. 34, 2018, s. 371-415.
- Özyer, Nuran: “Çocuk Kitaplarında Olumlanan Şiddet”, **Roman Kahramanları**, Ed. Gamze İlaslan, C.13, 2013, s.140-145.
- Parman, Talat: **Ergenliğin Tutkusu**, İstanbul, YKY, 2020.
- Passavant, Paul A. ve Jodi Dean (Ed.): **Empire's New Clothes: Reading Hardt and Negri**, New York and London, Routledge, 2004.
- Pausewang, Gudrun: **Son Çocuklar**, Çev. Murat Batmankaya, İstanbul, Çizmeli Kedi, 2016.
- Platon: **Devlet**, Çev. Halil Oğulcan Karamağara, Ankara, Mahzen, 2020.
- Postman, Neil: **Çocukluğun Yok Oluşu**, Çev. Kemal İnal, İstanbul, İmge, 1995.
- Şen, Aygün: “Bilim Kurgu Sinemasında Gösteri, İsyan ve Adalet: Açlık Oyunları”, **İleti-ş-im**, S. 32, 2020, S.137-162.
- Taş, Şiirsel: “Matilda: Kabuğun Altı Cılk Yara”, **Roman Kahramanları**, Ed. Murat İlhan, S.11, 2012, s.94-97.
- Tamboukou, Maria: “Writing Genealogies: An Exploration of Foucault’s Strategies for Doing Research”, **Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education**, C.20, S.2, 1999, s.201-217.
- Tötösy de Zepetnek, Steven: “From Comparative Literature Today Toward Comparative Cultural Studies”, **Comparative Literature and Comparative Cultural Studies**, Ed. Steven Tötösy de Zepetnek, Indiana, Purdue University Press, 2003, s. 235-267.
www.turkiyehastanesi.com/tipterimlerisozlugu, E.T. 15.05.2019.
- Tüfekçi Can, Dilek: **Çocuk Edebiyatı Giriş**, İstanbul, Eğitim, 2014.
- Üretmen, Pınar K.: “Foucault’nun İktidar Kavramı ve Agamben’in Olağanüstü Hal Açılımı”, **Doğu Batı: Distopya**, S. 80, 2017, s.141-166.

- Yıldırım, Adem: “Hannah Arendt’te Biyopolitika Düşüncesi”, **Biyopolitika – Cilt 1**, Ed. Onur Kartal, İstanbul, NotaBene, 2017, s.267-298.
- Zipes, Jack: “Taking Political Stock: New Theoretical and Critical Approaches to Anglo-American Children’s Literature in the 1980s”, **The Lion and the Unicorn**, C. 14, S.1, 1990, s.7-22.
- Zizek, Slavoj: **Organs without Bodies**, Londra ve New York, Routledge, 2012.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Ad-Soyad: Suzan DENİZ

Eğitim Bilgileri

2001-2004 Edirne Anadolu Öğretmen Lisesi / Yabancı Diller Bölümü

2004-2008 Dokuz Eylül Üniversitesi / İngiliz Dili Eğitimi

2006 Eylül-2007 Ocak Universidade de Coimbra, Portekiz / Erasmus+ Programı

2013-2015 Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi / İngiliz Dili ve Edebiyatı A.B.D.
Yüksek Lisans Programı / *The Concept of Autoimmunity in Captain Corelli's Mandolin*
and *The English Patient* (2015)

2015-2016 Fatih Üniversitesi / Karşılaştırmalı Edebiyat A.B.D. Doktora Programı

2016-2021 İstanbul Üniversitesi / Karşılaştırmalı Edebiyat A.B.D. Doktora Programı /
Çocuk Edebiyatında Distopik Bağlam ve Çocuğun Biyopolitikası

Mesleki Faaliyetler

Universiade 2005 Üniversite Olimpiyatları 2005 Ağustos (Çevirmen)

ICAC 2007- Uluslararası Pamuk Kongresi, İzmir (Çevirmen)

İzmir Mermer Fuarı 2007 (Çevirmen)

2008 Eylül- 2008 Kasım Çorlu Atatürk Çok Programlı Lisesi – İngilizce Öğretmeni

2008-2018 Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi – İngilizce Okutmanı

2018 Ekim St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo, Bulgaristan,
Erasmus+ Yükseköğretim Personel Hareketliliği

2018-... Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi – İngilizce Öğretim Görevlisi

Yabancı Dil Bilgileri

	Dinleme	Okuma	Konuşma	Yazma
İngilizce	C2	C2	C2	C2
İspanyolca	A2	A2	A1	A1
Almanca	A1	A1	A1	A1